

आनन्दाश्रमपुस्तकालयग्रन्थानां सूचीपत्रम् ।

ग्रन्थनाम ।

मूल्यम् ।
रु० आ०

BHAVAN'S LIBRARY
This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

...	०	६
संस्कृतः ।	१	६
...	०	४
...	५	०
...	०	१४
...	१	०
...	१	४
...	१	०
...	०	१०
काद्युपेता ।	२	५
...	१	४

१२ पातरात्रापानपत्र-सटीकशांकरभाष्याद्युपेता । ...	१	१२
१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवार्तिकम्-सुरेश्वराचार्यकृतं सटीकम्	२	२
१४ छान्दोग्योपनिषत्-सटीकशांकरभाष्योपेता । ...	५	०
१५ बृहदारण्यकोपनिषत्-सटीकशांकरभाष्योपेता । ...	८	०
१६ बृहदारण्यकोपनिषद्भाष्यवार्तिकम्-भागवत्पात्मकम् ।	२२	८
१७ श्वेताश्वतरोपनिषत्-भाष्यदीपिकाद्युपेता । ...	२	४
१८ सौरपुराणम्-श्रीमद्भैषज्यमण्डितम् । उपपुराणम् । ...	३	०
१९ रभरत्नममुच्चयः-श्रीमद्भागवतशांकरविरचितः । वैद्यकग्रन्थः ।	३	१२
२० जीवन्मुक्तिविवेकः-विद्यारण्यविरचितः । सटीकः । ...	३	१२
२१ ब्रह्मसूत्राणि-सटीकशांकरभाष्योपेतानि भागवत्पात्मकानि ।	१२	०
२२ श्रीमच्छंकरादिभिरुच्यः-विद्यारण्यकृतः । टीकार्थिपर्यायसहितः ।	६	०
२३ वैद्यासिकन्यायमालाविस्तरः-भारतीतीर्थमुनिमण्डितः ।	१	१२
२४ जीवन्मुक्तिविवेकः-श्रीमाधवमण्डितः । ...	८	०
२५ सूतसंहिता-पधिवक्तृनटीकोपेता । भागवत्पात्मिका । ...	११	८
२६ हस्त्यायुर्वेदः-पान्काल्यमुनिविरचितः । ...	७	६
२७ बृहद्भाष्यः-श्रीमद्बृहद्मण्डितः । सटीकः । वैद्यकग्रन्थः ।	६	१२
२८ ब्रह्मपुराणम्-श्रीमद्भैषज्यविरचितम् । प्रथमं महापुराणम् ।	६	४

ग्रन्थनाम ।

मूल्यम् ।

	रु०	आ०
२९ उपनिषदां समुच्चयः-श्रीनारायणशंकरानन्दकृतदीपिकासहितः ।	६	१२
३० नृसिंहपूर्वोत्तरतापनीयोपनिषत्-भाष्याद्युपेता । ...	१	१२
३१ बृहदारण्यकोपनिषन्मिताक्षरा-श्रीनित्यानन्दमुनिविरचिता ।	२	१२
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्-सायणभाष्यसमेतम् । भागद्वयात्मकम् ।	१०	१०
३३ धन्वन्तरीयनिघण्टुः-श्रीधन्वन्तरीविरचितः । वैद्यकग्रन्थः ।	६	४
३४ श्रीमद्भगवद्गीता-शांकरभाष्योपेता ।	२	०
३४ श्रीमद्भगवद्गीता-सटीकशांकरभाष्योपेता ।	६	४
३५ संगीतरत्नाकरः-शाङ्गदेवकृतः सटीको द्विभागः । गानशास्त्रम् ।	१०	४
३६ तैत्तिरीयारण्यकम्-सायणभाष्यसमेत भागद्वयात्मकम् ।	९	१
३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम्-सायणभाष्यसमेतं भागत्रयात्मकम् ।	१४	८
३८ ऐतरेयारण्यकम्-सायणभाष्यसहितम् ।	३	०
३९ संस्काररत्नमाला-गोपीनाथभट्टविरचिता । भागद्वयात्मिका ।	१०	८
४० संध्याभाष्यसमुच्चयः-खण्डराजश्रीकृष्णपण्डितादिप्रणीतः ।	२	०
४१ अग्निपुराणम्-महर्षिव्यासप्रणीतम् । महापुराणम् । ...	५	४
४२ तैत्तिरीयसंहिता-सायणभाष्यसमेता । भागनवकात्मिका ।	४८	१०
४३ वैयाकरणसिद्धान्तकारिकाः-भट्टोजीदीक्षितकृताः सटीका ।	१०	१२
४४ श्रीमद्भगवद्गीता-पैशाचभाष्यसमेता ।	१	८
४५ श्रीमद्भगवद्गीता-मधुसूदनश्रीधरकृतटीकोपेता । ...	५	४
४६ याज्ञवल्क्यस्मृतिः अपराकैकृतटीकासहिता भागद्वयात्मिका ।	१३	०
४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि-भाष्यवृत्तिभ्यां समेतानि । ...	३	०
४८ स्मृतिनां समुच्चयः-अङ्गिरःप्रभृतिस्मृतिविंशतिस्मृत्यात्मकः ।	५	०
४९ वायुपुराणम्-महर्षिव्यासप्रणीतम् । महापुराणम् । ...	४	१२
५० यतीन्द्रमतदीपिका-श्रीनिवासदासकृता । प्रकाशटीकोपेता ।	१	४
५१ सर्वदर्शनसंग्रहः-माधवाचार्यप्रणीतः ।	२	०
५२ श्रीमद्भगवद्गीता-नीलकण्ठकृतटीकोपेता ।	२	०
५३ सत्यापाठश्रौतसूत्रम्-सत्यापाठविरचितं भागदशकात्मकम् ।	२८	५
५४ भक्त्यपुराणम्-श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतम् । महापुराणम् ।	६	०
५५ पुरुषार्थचिन्तामणिः-आठवलेइत्युपाह्वयिष्णुभट्टकृतः ।	४	०
५६ नित्याषोडशिकार्णवः-भास्कररायैनीतटीकासहितः ।	३	८

ग्रन्थनामः

	मूल्यम् ।	
	रु०	आ०
५७ आचारभूषणम्—हिरण्यकेश्याहनिकमोषोपाह्वयम्यककृतम् ।	४	६
५८ आचारेन्दुः—माटेद्वत्युपाह्वयम्यकविरचितः ।	४	०
५९ श्राद्धमञ्जरी—केळकरोपाह्ववापुमद्विरचिता ।	२	०
६० यतिधर्मसंग्रहः—विश्वेश्वरसरस्वतीकृतः ।	१	१२
६१ गौतमप्रणीतधर्मसत्रम्—हरदत्तकृतटीकासमेतम् ।	२	८
६२ ईशकेनकठप्रश्नमुण्डमाण्डूकयानन्दवल्लीभृगूपनिषदः—सटीकाः	२	८
६३ छान्दोग्योपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	१२
६४ बृहदारण्यकोपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	४
६५ शाङ्खायनब्राह्मणम्—ऋग्वेदान्तर्गतवाप्फुल्लादाख्यम् ।	१	४
६६ काव्यप्रकाशः—उद्योतयुतमदीपसहितः ।	६	४
६७ ब्रह्मसूत्राणि—दीपिकासमेतानि ।	४	८
६८ बृहद्ब्रह्मसंहिता—नारदपञ्चरात्रान्तर्गता ।	१	१२
६९ ज्ञानार्णवतन्त्रम्—ईश्वरमोक्तम् । तन्त्रशास्त्रग्रन्थः ।	१	४
७० स्मृत्यर्थसारः—श्रीधराचार्यविरचितः ।	१	१०
७१ बृहद्योगतरङ्गिणी—त्रिमल्लमद्विरचिता भागद्वयोपेता ।	१०	१२
७२ परिभाषेन्दुशेखरः—वैद्यनाथकृतगदाख्यटीकायुतः ।	२	६
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः—श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता ।	१	८
७४ द्राह्यायणगृह्यसूत्रवृत्तिः—रुद्रस्कन्दमणीता ।	१	०
७५ ब्रह्मसूत्रभाष्यार्थरत्नमाला—सुब्रह्मण्यविरचिता ।	४	४
७६ ईशकेनकठोपनिषदः—दिगम्बरानुचरकृतव्याख्यासमेताः ।	१	०
७७ वेदान्तसूत्रमुक्तावलिः—ब्रह्मानन्दसरस्वतीविरचितः ।	२	६
७८ त्रिस्थलीसेतुः—नारायणमद्विरचितः ।	३	१२
७९ छान्दोग्योपनिषत्—मिताक्षराव्याख्यासमेता ।	२	०
८० वाक्यवृत्तिः—श्रीमच्छंकराचार्यकृता सटीका ।	०	८
८१ आश्वलायनश्रौतसूत्रम्—नारायणमद्विरचितसमेतम् ।	४	११
८२ ब्रह्मसूत्रवृत्तिः—हरिदीक्षितविरचिता ।	२	७
८३ संक्षेपशारीरकम्—व्याख्यासहितं भागद्वयोपेतम् ।	९	१
८४ अद्वैतामोदः—म. म. अभ्यंकरोपाह्ववासुदेवशास्त्रिमणीतः ।	२	०
८५ ज्योतिर्निबन्धः—शूरमहांठश्रीशिवराजविरचितः ।	३	१५

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः

ग्रन्थाङ्कः ७३

श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता घारेइत्युपनामकं शंकर-
विरचिता च

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

वे० शा० रा० वैद्यइत्युपनामकरङ्गनाथशास्त्रिभिः
संशोधिता ।

सा च

बी. ए. इत्युपपदधारिभिः

विनायक गणेश आपटे

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

श्रीमन् ' महाशैव चिमणाजी आपटे ' इत्यभिधेय-
महाभागप्रतिष्ठापिते

आनन्दाश्रममुद्रणालये

भाषसाक्षरैर्मुद्रयित्वा

प्रकाशिता ।

द्वितीयेयमङ्कनावृत्तिः ।

शालिवाहनशकाब्दाः १८५९ ।

ख्रिस्ताब्दाः १९३७ ।

(अस्याः सर्वेऽधिकारा राजशासनानुसारेण स्वायत्तीकृताः) ।

मूल्यं सार्धरूपकः (१०८) ।

आदर्शपुस्तकोद्घोषिका ।

अनयोर्गायत्रीपुराधरणपदयोः पुस्तके येः परहितैकपरतया प्रदत्ते तेषां
नामादि प्रदर्शयते—

१ शंकराचार्यविरचिता गायत्रीपुराधरणपदातिः, रा० रा० हरि
बाबु जी कर्वेकर इत्येतं नाम् । अस्याः लेखनकालः शकः १७५६
जयनामसंवत्सरः ।

१ घारे इत्युपनामकशंकरसूरिविरचिता गायत्रीपुराधरणपदातिरा-
नन्दाश्रमस्या । अस्याः लेखनकालः शकः १७०१ विकारिनामसं-
वत्सरः ।

समाप्तमा-शेष-के-लेखपत्रिका ।

श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

सवितारं मणम्याऽऽदौ सावित्रीं श्रीगुरुं मुनीन् ।
विश्वामित्रं वसिष्ठं च गायत्रीपद्धतिं ब्रुवे ॥ १ ॥

अथ गुरुध्यानम् ।

तत्र श्रीमान्सावित्रीमन्त्रोपासकः प्रातःसंध्यापूर्वकदण्डद्वयात्मके रात्रेस्तुरी-
यघापात्मके वा ब्राह्ममुहूर्ते शय्यायाः समुत्थाय रात्रिवासस्त्यक्त्वाऽ-
म्बवाससी परिषाय तात्कालिकमावश्यकं कृत्वा शुचिराचान्तः शुभासनमा-
स्थाय स्वशिरसि सहस्रारकमलकर्णिकायां योगपीठोपरि निजगुरुं ध्यायेत् ।
तद्यथा—

ब्रह्मरन्ध्रे सिते पद्मे सहस्रदलशोभिते ।

श्रीगुरुं परमात्मानं व्याख्यामुद्रालसत्करम् ॥ १ ॥

द्विनेत्रं द्विभुजं स्मेरं कर्पूरशकलोज्ज्वलम् ।

पद्मसनं सदा प्रातर्ध्यायेदाखिलसिद्धिदम् ॥ २ ॥

इति ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पूजयित्वा—

अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।

चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ३ ॥

नमोऽस्तु गुरवे तस्मै गायत्रीरूपिणे सदा ।

यस्य वागमृतं हन्ति विषं संसारसंज्ञकम् ॥ ४ ॥

इत्यनेन मणमेत् । ततस्तत्रचरणारविन्दनिस्पन्दमकरन्दधाराभिरात्मदेहम-
भिषिक्तं भाषयेत् । ततस्तत्रैव श्रीगुरो क्षमस्वेति विसर्जयेदिति गुरुध्या-
नम् ।

अथ प्राणायामविधिः ।

ततो मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कुर्यात् । तद्यथा—स प्राणायामः पूरककु-
म्भकरेचकाङ्गत्रयात्मकस्तथाचोक्तम्—

अङ्गत्रयात्मकः [शोक्तः] पूररेचककुम्भकैः ॥ इति ।

तत्स्वरूपमाह विश्वामित्रसंहितायाम्--

कनिष्ठानामिकाङ्गुष्ठैर्यन्नासापुटधारणम् ।

प्राणायामः स विशेषस्त्वर्जनीमध्यमे विना ॥ १ ॥

दक्षिणे रेचकं कुर्याद्वामेनाऽऽपरितोदरः ।

कुम्भकेन त्रिरावृत्त्या प्राणायामस्य क्लृप्तम् ॥ २ ॥

दशमणवसंयुक्तां गायत्रीं शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायत्तप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ३ ॥

उच्चारयंस्तु मणवं श्वासेनैकेन मन्त्रवित् ।

उदरं पूरयित्वा तु वायुना रदमास्वितः (१) ॥ ४ ॥

प्राणायामो भवत्येवं पूरको देहपूरकः ।

पिषाय सर्वगात्राणि श्वासीच्छ्वासाविवर्जिता ॥ ५ ॥

संपूर्णकुम्भवत्तिष्ठेत्प्राणायामः स कुम्भकः ।

मुञ्चेद्वायुं तथैकेन श्वासेनानेन मन्त्रवित् ॥ ६ ॥

निःश्वासयोगयुक्तं च वायुं बाह्येन रेचयेत् ।

रेचकस्त्वेष संशोक्तः प्राणायामो न संशयः ॥ ७ ॥ इति ।

सं च मूलेन तदशक्तौ मणवेन कार्यः ।

प्राणायामत्रयं कुर्यान्मूलेन मणवेन वा ।

इति तत्रैवोक्तत्वात् । तत्क्रममाह वसिष्ठसंहितायाम्--

आसने सम्यगासीनो वामेनाऽऽपूर्य चोदरम् ।

कुम्भकेन त्रिरावृत्त्या दक्षिणेन तु रेचयेत् ॥

तद्यथा विहितपद्मासनः स्वस्तिकासनो वा मूलाधारार्पितचित्तवृत्तिः सावित्रीं मणवं वा समुच्चारयन्नित्या वामनाड्या शनैः शनैर्वायुमापूर्वं मूलाधारं मपद्याङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभिर्नासापुटे विधृत्य क्लृप्तमणवसंयुक्तां गायत्रीं दशवारं मणवं वा जपंस्तं वायुं स्तम्भयित्वा पिङ्गळ्या दक्षिणनाड्या शनैः शनैस्त्वं वायुं रेचयेदित्येका प्राणायामः । पुनस्तथैव पिङ्गळ्या वायुं शनैः शनैः समाकुर्व्य तथैव कुम्भयित्वा तथैवेदया रेचयेदित्यन्यः । एवं त्रैपरीत्येन--

येनैव संत्यजेत्तेन पूरयेद्दारयेत्ततः ।

रेचयेद्य ततोऽन्येन शनैरेवं पुनः पुनः ॥ १ ॥

इति योगयुक्ताभ्यासेन त्रीन्प्राणायामान्विधाय शरीरं निर्मलं मारयेत् । इत्येवं सर्वत्र कर्मादी कर्मान्ते च । तथा चोक्तम्--

ततः शास्त्रोक्तमार्गेण प्राणायामं समाचरेत् ।

त्रिषष्ट्यादशवारं वा पुरतः परतो जपात् ॥ १ ॥ इति ।

तथा —

शुचिः प्राणायामान्प्रणवसहितान्षोडश वशी

प्रभाते सायं च प्रतिदिवसमेवं वितनुते ।

द्विजो यस्तं भ्रूणप्रहरणकृद[म्भो]भिकलितं

पुनन्त्येते मासादिह दुरिततूलीघदहना ॥ १ ॥

त्रायन्त्यमी षड्भिरपीह मासैर्जन्मान्तरौषार्जितपापपुञ्जान् ।

संबन्धराद्ब्रह्मपदं तदेकं प्रकाशयन्त्येव यदस्त्युदारुणम् ॥ २ ॥

इति त्रिभामित्रसंहितायाम् । प्रणवमात्रा तु तन्मन्त्रोच्चारणोपलक्षितः काक-
विशेषः ।

जानुं प्रदक्षिणीकृत्य न द्रुतं न विलम्बितम् ।

क्रियते चाङ्गुलिस्फोटः सा मात्रा परिकीर्तिता ॥ १ ॥

इत्युक्तं षसिष्ठसंहितायाम् । इति प्राणायामविधिः ।

अथ गायत्रीयोगध्यानं कुर्यात् । ततो मूलाधारे त्रिकोणं कामं बालार्क-
वर्णं सत्त्वरजस्तमोगुणाक्रान्तं विन्दुं संचिन्त्य तदूर्ध्वं कुण्डलिनीशक्तिं
चिद्रूपां तद्विदाभां मृणालान्तरालतन्तुतुल्यां प्रसुप्तभुजगाकारां सार्धत्रिवे-
ल्लयेन स्थितां मनोदण्डेनोत्थाप्य ॐकारेण गुरूपदिष्टेन विधिना सुषुम्ना-
मार्गेण मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकानाहतविशुद्ध्यान्नाख्यषट्चक्रमेदक्रमेण
शिरःस्थिताघोमुखसहस्रदलकमलं नीत्वा तत्र स्थितचन्द्रमण्डलाद्विगलितामृ-
तधारधाऽऽरक्तया वर्णमयया तां कुण्डलिनीं संतर्प्य तां विशुद्ध्यादिक्रमेण
पुनर्मूलाधारं नयेत् । इति योगं विभाव्य मन्त्रयोगं विदध्यात् । तद्यया-
मूलाधारादिब्रह्मरन्धान्तं मूलविद्यां गायत्रीमुद्यद्दिनकराभां विभाव्य तदा-
त्मानमात्मानं मन्थेतेति मन्त्रयोगः । ततो हृदयकमले बह्यमाणध्यानेन
यथोक्तरूपां सावित्रीं भगवतीं ध्यात्वा तत्प्रभापाटलमग्रे बह्यमाणक्रमेण
गायत्र्या ऋष्यादिन्यासपूर्वकं मानसं पूजयित्वा मन्त्रगुरुदेवतात्मकत्वेनाऽऽ-
त्मानं भावयन्पयाशक्तिं गायत्रीजपसमर्थः स्तुत्वा नत्वा देवीमात्रां प्रार्थयेत्—

त्रैलोक्यचैतन्यमसि त्रिशक्ते वागीश्वरि त्वच्चरणाङ्गयैव ।

प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्थं संसारयात्रामनुवर्तयिष्ये ॥ २ ॥

जानामि धर्मं न च मे प्रवृत्तिर्जानाम्यधर्मं न च मे निवृत्तिः ।

त्वया हृषीकेण हृदिस्थयाऽहं यथा नियुक्तोऽस्मि तथा करोमि ॥ २ ॥

इत्याज्ञां प्रार्थ्य—

प्राताःप्रमृति सायान्तं सायादि प्रातरन्ततः ।

यत्करोमि जगद्योने तत(द)न्तु तव पूजनम् ॥

इत्यनेन सर्वे सवितरूपिण्यै देव्यै गायत्र्यै समर्प्य देवतारूपो भूत्वा भूमिं प्रार्थयेत् । तद्यथा—

समुद्रमेखले देवि पर्वतस्वनमण्डले ।

विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं पादस्पर्श क्षमस्व मे ॥ ३ ॥

इत्यनेन प्रार्थ्य श्वासानुसारेण मूषौ पादं निधाय गृहाद्बहिरपराजितायां दिशि मलमूत्रोत्सर्गार्थं गच्छेत् । इति प्रातर्निक्रमणविधिः ।

ततः स्मृत्युक्तविधिना मलमूत्रोत्सर्गं शौचाचमनं [च] कृत्वा तान्त्रिकमन्त्रेण दन्तधावनं कुर्यात् । तद्यथा स्मृत्युक्तविधिना निपिद्धेतरकाष्ठेन तृणपर्णादिभिर्वा प्राङ्मुखो वाऽप्युद्दक्षमुखो वा मौनी—

आयुर्बलं यशो चर्चः मजाः पशुवसूनि च ।

ब्रह्म मज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥ ४ ॥

इति स्मृत्युक्तमन्त्रपुरासरं ह्रीं कामदेवाय सर्वजनप्रियाय नम इत्यनेन काष्ठमामिमन्त्रेण तेन च प्रादक्षिण्येन दन्तधावनं विधाय तत्काष्ठं प्रक्षाल्य शुचौ देशेऽग्रतस्त्यजेत् । ततो मूलेन मुखं प्रक्षाल्य द्विराचमनं कुर्यात् । तद्यथा—

शौचाचारे तथा पाने स्पृष्टास्पृष्टौ च चर्चणे ।

पौराणाचमनं कुर्यान्नापभिः केशवादिभिः ॥ १ ॥

संध्यायां कर्मकाले च स्मृतेराचमनं भवेत् ।

ब्रह्मयज्ञे तु वै कुर्याद्दृहनामपूर्वकं द्विजः ॥ २ ॥

गायत्रीमन्त्रजप्यादौ देव्याः पादैः पृथक् पृथक् ।

पाञ्चमौक्तिकमन्त्रेण भूतशुद्धौ समीरितम् ॥ ३ ॥

माणप्रतिप्रासमये द्यात्मतत्त्वादिभिः विवेत् ।

नपैव मातृकान्यासे सर्वकर्मसु मूढतः ॥ ४ ॥

गोफर्णाकृतिहस्तेन माषपत्रजलं पिबेत् ।

तन्न्यूनमधिकं पीत्वा पुनराचमनं भवेत् ॥ ५ ॥

अङ्गुष्ठाग्रं समाकुच्य मध्यमामध्यपर्वाणि ।
 गोकर्णं तद्धि विज्ञेयं सर्वेष्वचमनेष्विह ॥ ६ ॥
 संहताङ्गुलिहस्तेन गृहीत्वा चाम्बु वीक्षितम् ।
 मुक्ताङ्गुष्ठकनिष्ठं च त्रिः पिवेद्ब्रह्मतीर्थतः ॥ ७ ॥
 शीतलं निर्मलं चाम्बु मधुरं क्षारवर्जितम् ।
 ग्राह्यमाचमने स्नाने दैवे पित्र्ये च कर्मणि ॥ ८ ॥

तत्र पुराणाचमनम्—

केशवादित्रिभिः पीत्वा ह्याभ्यां प्रक्षालयेत्करौ ।
 गण्डोष्ठौ समृजेद्द्विद्विरेकैकं पाणिपादयोः ॥ ९ ॥
 मूर्ध्नि चैकं वचस्येकं नासाक्षणोः कर्णयोर्द्वयोः ।
 नाभौ हृदि शिरस्येवं स्पृशेद्बाहुद्वयं क्रमात् ॥ १० ॥
 ओंकारपूर्वकं नाम डन्तं संबोधनं तु वा ।
 चतुर्विंशतिसंख्याकैर्नाभिः केशवादिभिः ॥ ११ ॥
 स्वाहान्तं प्राशयेद्द्वारि नमोन्तं स्पर्शयेदथ ।
 प्रक्षाल्य हस्तौ पीत्वाऽथ सकृदोष्ठावतः परम् ॥ १२ ॥
 संहताङ्गुलिमूलेन द्विः प्रमृज्यात्ततो मुखम् ।
 स्पृष्ट्वा करावभिमृशेत्संहताङ्गुलिभिर्जलम् ॥ १३ ॥
 अङ्घ्रिर्नाभकरं सिच्य ताभिः पादौ च संस्पृशेत् ।
 अङ्गुल्यग्रैस्त्रिभिर्मध्येरास्योर्ध्वं समुपस्पृशेत् ॥ १४ ॥
 मध्ये मध्ये जलं स्पृष्ट्वा स्पृशेन्नासादिकान्क्रमात् ।
 अङ्गुष्ठेन प्रदेशिन्या घ्राणं चैवमुपस्पृशेत् ॥ १५ ॥
 अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुः श्रोत्रं पुनः पुनः ।
 अङ्गुष्ठोपकानेष्ठाभ्यां नाभिं पश्चादुपस्पृशेत् ॥ १६ ॥
 तलेन हृदयं स्पृष्ट्वा स्पृशेदङ्गुलिभिः शिरा ।
 अङ्गुल्यग्रैर्दक्षिणादिबाहुमूलद्वयं स्पृशेत् ॥ १७ ॥
 अनेन विधिना विमः कुर्यादाचमनं सदा ॥ १८ ॥

अथ मन्त्राचमनम्—

देव्याः पादैस्त्रिभिः पीत्वा अब्लिङ्गैर्नवभिः स्पृशेत् ।
 सप्तव्याहृतिभिश्चैव शिरोमन्त्रैः स्पृशेत्क्रमात् ॥ १९ ॥

इत्याचम्य शिखाग्रं कुर्यात् । स चोक्तो विश्वाभित्रसंहितायाम्—

शिखायां ब्रह्मग्रन्थिस्तु प्रोक्ता संध्यादिकर्मसु ।
 रुद्रग्रन्थिस्तथा शैवे कर्मणि द्विजसत्तप ॥ २० ॥
 वैष्णवे विष्णुग्रन्थनसुक्तं वै प्रेतकर्मणि ।
 स्वशाखोक्तशिखा धार्या उक्तस्थाने द्विजोत्तमैः ॥ २१ ॥
 विदूशूद्रैः सन्धियैरेका न धार्या यतिभिः सदा ।
 शिखाघस्तात्परावृत्य वामतो दक्षिणेन तु ॥ २२ ॥
 ग्रन्थिच्छिद्रेऽग्रमावेश्य ब्रह्मग्रन्थिः प्रकीर्तिता ।
 केवलं बन्धनं रौद्री द्विरावृत्तस्तु वैष्णवी ॥ २३ ॥
 गुरूपदिष्टविधिना शिखाबन्धं समाचरेत् ।
 शिखाबन्धं विना कर्म न सिध्यति फलार्थिनः ॥ २४ ॥
 प्राणायामं विना जप्यं बीजमुक्तं यथेरिणे ।
 वृषाऽऽसनादृते ध्यानं हुनं गुप्तं कृतं च यत् ॥ २५ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन फलार्थी साधकोत्तमः ।
 आसनं प्राणसंरोधं शिखाबन्धं समाचरेत् ॥ २६ ॥

अथाऽऽसनलक्षणम् ।

वसिष्ठसंहितायाम्—

भेद्गादुपरि निक्षिप्य सव्यगुल्फं तथोपरि ।
 गुल्फान्तरं च निक्षिप्य सिद्धासनमुदीरितम् ।
 उत्तानो चरणौ कृत्वा ऊरुसंस्थौ प्रयत्नतः ।
 ऊरुमध्ये तथोत्तानौ पाणी पद्मासनं त्विदम् ॥ २ ॥
 जानूर्बोरन्तरे सम्यक्कृत्वा पादतले उभे ।
 ऋजुकायः समासीनः स्वस्तिकं तत्प्रवक्षते ॥ ३ ॥

इति प्रसङ्गत आसनलक्षणम् ।

अथ स्नानविधिः ।

एवं द्विराचम्य शुचिर्देव्यात्मा स्नानाय नद्यादौ गच्छेत् । तत्राङ्गनास्रप-
 न्ध्रेण तीरं मत्साल्य स्नानीयं स्यापपित्वा मष्टस्नानं विधाय स्वशाखोक्तमा-
 गेण वैदिकस्नानं पौराणिकं वा कृत्वा तान्त्रिकमाचरोदिति वसिष्ठसंहिताव-
 चनात् ।

अत्राङ्गमूलाविधायिः स्नानं कुर्याद्यथाविधि ।

तद्यथा--नाभिमात्रोदके स्थित्वा गुर्वादिवन्दनपूर्वकं मूलमन्त्रेण प्राणायाम-
त्रयं कृत्वा मूलमन्त्रस्य ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासं विधाय गायत्रीरूपमात्मानं
ध्यात्वा पुरतो मूलमन्त्रेण चतुर्हस्तमितं चतुरस्रं तीर्थं प्रकल्प्य तत्र-

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।

नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्संनिधिं कुरु ॥

इत्यनेन तीर्थमन्त्रेणाङ्कशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तीर्थानि समावाह्य वमित्थमृ-
षबीजेन धेतुमुद्रयाऽमृतीकृत्य कवचमन्त्रेणावगुण्ठयास्त्रमन्त्रेण छोटिकाभिः
संरक्ष्य चक्रमुद्रां प्रदर्श्य गायत्र्याऽष्टधाऽपिमन्त्र्य तद्दुदके बक्ष्यमाणप्रकारेण
गायत्रीयन्त्रं विभाव्य तदुपरि यथोक्तरूपां सावित्रीं ध्यात्वाऽऽवाहनादिकं
कृत्वा जलेनैव पूजयित्वा संस्नाप्य तच्चरणसूत्रं तीर्थं मत्वाऽङ्गुष्ठादिभिर-
ङ्गुलीभिः श्रोत्रादिद्वाराणि विधृत्य मनसा गायत्रीमुच्चरन्देव्याश्चरणतलेऽ-
स्मिन्तीर्थतले त्रिर्निमज्जेत् । ततो गायत्र्यैव द्वादशधा त्रिधा वा जलाञ्ज-
लीन्स्वधिरसि दद्यात् ॥ ततो मूलेनैव त्रिराचम्य मूलेनैव देवीं त्रिस्त्वर्पयित्वा
संहारमुद्रया समस्वेति देवीं हृदि विसृज्य तीर्थानि सूर्यमण्डले विसृजेदिति
गायत्रीस्नानविधिः ।

ततो जलादुत्तीर्थं मूलाभिमन्त्रिते धीप्ते वाससी परिधाय मूलेनैव पूर्वो-
क्तकक्षणेन शिखा बद्ध्वा पूर्ववद्द्विराचम्य प्राणायामत्रयं कृत्वा तीर्थादि-
पवित्रमृदादिना श्वेतोर्ध्वपुण्ड्रकं विधाय तदुपरि विहितमस्मना त्रिपुण्ड्रं
यथास्थानं कुर्यात् ।

श्वेतमृत्सोर्ध्वपुण्ड्रं च भसितेन त्रिपुण्ड्रकम् ।

ऋषेण विप्रः कुर्वीत चन्दनेन यथारुचि ॥ १ ॥

तीर्थङ्गु मृदा चोर्ध्वपुण्ड्रं न कुर्याद्भस्मना द्विजः ।

यदि मोहात्मकुर्वीत नरकायोपपद्यते ॥ २ ॥

आदौ मृद्धारणं कुर्याद्भस्मना च ततः परम् ।

चन्दनं श्वेच्छया धार्यं तिर्यगूर्ध्वं च वर्तुलम् ॥ ३ ॥

संध्या ध्यानं तपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।

उर्ध्वपुण्ड्रं विना कर्म निष्फलं स्यादिति स्मृतिः ॥ ४ ॥

ब्रह्मचारी गृहस्थो वा वानप्रस्थो यतिस्तु वा ।

विना भस्मत्रिपुण्ड्रेण न तिष्ठेज्ज्ञानवान्द्विजः ॥ ५ ॥

शिविश्वापित्रसंहितायाम् । एवं त्रिपुण्ड्रोर्ध्वपुण्ड्रान्यतरं वा मूर्ध्नि-
सप्तधाऽभिमन्त्रितेन तिलकं विधाय वैदिकीं संध्यां स्वशास्त्रोक्तमार्गेण विधाप-
नायशौचपं कुर्यात् । सत्र संध्याकालः—

उदयात्माक्तनी संध्या षटिकात्रयमुच्यते ।

सायंसंध्या त्रिषटिका अस्तादुपरि भास्वतः ॥ १ ॥

उचमा तारकोपेता मध्यमा ह्युत्तारका ।

अथमा सूर्यसहिता प्रातःसंध्या त्रिधा मता ॥ २ ॥

उत्तमा सूर्यसहिता मध्यमा ह्युत्तारकरा ।

अथमा ऋक्षसंयुक्ता सायंसंध्या त्रिधा मता ॥ ३ ॥

अहोरात्रस्य या संधिः सूर्यनक्षत्रवर्जिता ।

सा तु संध्या समाख्याता मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥

संध्योत्तमा तृतीयेऽथे पञ्चधाते दिनस्य तु ।

साध्याह्निकी तदूर्ध्वं वा पूर्वं वा स्याद्विज्ञेव हि ॥ ५ ॥

संध्याकाले तु संवाते संध्या नैव ह्युपासेता ।

जीवमानो मवेच्छूदो मृतः श्वा चाभिजायते ॥ ६ ॥

काले तु वन्दिता संध्या स्वर्गोक्षमदायिनी ।

अकाले वन्दिता संध्या सा च संध्या वधुरिव ॥ ७ ॥

काललोपप्रायश्चित्तम्—

संध्याकाले त्वतिक्रान्ते स्नात्वाऽऽचम्य यथाविधि ।

जपेदष्टोत्तरं देवां सतः संध्यां समाचरेत् ॥ १ ॥

जमदग्निः—एकारं सप्ततिकम्प ममादाइकृषं यदि ।

अहोरात्रोपितो मृत्वा गापञ्चाश्रायुते जपेत् ॥ २ ॥

राप्रमङ्गे नृपक्षीभे रीगार्त्तौ सूतकेऽपि वा ।

संध्यावन्दनाविच्छिन्नो दोषाय कथंचन ॥ ३ ॥

विद्वत्सङ्गे विवादे च यज्ञे भूतिदर्शने ।

संध्यावन्दनलोपोऽयं न दोषो मुनिभिः स्मृतः ॥ ४ ॥

पूर्ववशाद्यं कर्त्तव्येति निरुपाशीतिपञ्चेण शिलां पदुषवा पुनर्गा-
मन्प्राप्तिशार्दराचम्य दर्भधारणं कुर्यात् ।

तद्यथा—

दर्भद्वयेन वधनीषाच्छिखां चैषोपवीतकम् ।
आसने कुक्षिदेशे च द्वौ द्वौ दर्भौ मकीर्तितौ ॥ १ ॥
दक्षिणानामिकायां च चतुर्दर्भपवित्रकम् ।
वामे दर्भत्रयं धार्यं संध्यायां द्विजसत्तमैः ॥ २ ॥

इति दर्भान्धारयित्वा प्राणायामान्कुर्यात् । तदुक्तं ब्रह्मसंहितायाम्—

कोष्ठस्थपनिलं सर्वं निःशेषं द्विजसत्तम ।
मूलाधारे मनः कृत्वा दक्षनाड्या विरेचयेत् ॥ १ ॥
सपाच्छिरसमुच्चार्य सावित्रीं ब्रह्मरूपिणीम् ।
बापनाड्याऽनिलं ब्रह्मध्यानेनाऽऽपूरयेच्छनैः ॥ २ ॥
कुम्भके पुनरुच्चार्यं विष्णुध्यानं समाचरेत् ।
तथैव दक्षनाड्या च रुद्रध्यानं समाचरेत् ॥ ३ ॥
वायुं विरेचयेत्पान्नः सावित्र्या पूर्वरूपया ।
इत्येकः प्राणरोधश्च द्वितीयः पूर्ववज्जपेत् ॥ ४ ॥
येनैव संस्रजेत्तेन तथैवाऽऽपूरयेत्सुधीः ।
धारयेद्देवयेत्तदच्छनैरेवं पुनः पुनः ॥ ५ ॥
एवं त्रिरसुरोधश्च जपादौ च जपान्तिके ।
वैदिके कर्पणि प्रोक्ताः प्रायश्चित्ते यथेच्छया ॥ ६ ॥
भूरादिव्याह्वयीः सप्त सतारा द्विजसत्तमः ।
गायत्रीमनुमुच्चार्य व्याहृत्या च समस्तदा ॥ ७ ॥
चूडामन्त्रं तदन्ते च जपेत्प्रणवपूर्वकम् ।
एषा सपाच्छिराः प्रोक्ता सावित्री प्राणरोधने ॥ ८ ॥
पञ्चागुलीभिर्नासाग्रपीडनं प्रणवाभिधा ।
मुद्रेण सर्वपापघ्नी गृहस्थानां प्रशस्यते ॥ ९ ॥

अथ प्राणायामन्यासः ।

ॐ प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्रीछन्दः ॐ वीजं
ॐ शक्तिः मं कीलकं विद्युद्दर्शनं उदात्तः स्वरस्तालव्यं गोत्रं प्रणवपात्राणां
वासिष्ठविश्वामित्रपरब्रह्माज्ञा ऋषयो ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा देवता गायत्रीत्रिष्टुब्ज-
गत्यश्छन्दांसि भूर्न्तरिसं श्रौः स्थ नानि पीवविद्युच्छ्रोत्रा वर्णा जाग्र-स्व-
सप्तपुष्टपोऽवस्थाः सप्तव्याह्वयीनां विश्वामित्रजपदक्षिपरब्रह्मज्ञानपात्रि त्रिष्टु-

कश्यपा ऋषयः, अग्निवायुसूर्यवृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वदेवा देवता गाधञ्जुग्निग
 गनुष्टुब्बृहतीपङ्क्तित्रिष्टुब्जगत्यश्छन्दांसि श्वेतरक्तपीतकृष्णनीलपाटलपिङ्ग-
 लवर्णाः षड्भक्त्युपगन्धारमध्यपञ्चमधैवतानीपादाः स्वराः पुष्येव्यसेजो-
 षाट्ककाशपाणात्मानो बीजानि श्रीकौर्तिमायाधृतिषेधास्मृतिषाचः षक्तयो
 भूर्भोवः भुवर्भोवः स्वर्भोवः कर्मर्भोवः कजनलोकतपोलोकसत्यलोकाः कीलकानि आ-
 ग्निवेश्यकाश्यपगौतमाङ्गिरसपार्श्वकौशिकवासिष्ठगोत्राणि षड्भक्त्युपगन्धार-
 मध्यपनोबुद्धपस्तत्त्वानि वितताञ्जलिश्कटविस्तृतयमपाशप्रपित्तव्यापकाञ्जलि-
 का मुद्राः माणापानव्यानोदानसमानमनोबुद्धिजानेतपापोपशमनार्थे जपे विनि-
 योगः । ॐ गाधञ्जया विश्वामित्र ऋषिः सविता देवता गायत्रीछन्दः शिरोम-
 न्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवताऽऽसुरीगायत्रीछन्दः सर्वेषां माणा-
 यामे विनियोगः ॐ अं नाभौ ॐ वं हृदये ॐ मं मुखे ॐ शूः पादयोः
 ॐ भुवः जन्वोः ॐ स्वः गुह्ये ॐ महः नाभौ ॐ जनः हृदये ॐ तपः
 कण्ठे ॐ सत्यं मूर्ध्नि ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ॐ धियो यो नो
 ज्ञानात्माने नेत्रत्रयाय बौधत् ॐ मचोदयात्परब्रह्मात्मने अस्त्राय फट् इत्यङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिक्रमेण
 करयोर्विन्यस्य हृदयादिषु न्यसेत् । ध्यानम्—

हृदयकमलमध्ये सूर्यविम्बासनस्थं

निखिलपुत्रनवीजं सृष्टिसंहारकेतुम् ।

अनापिञ्चपसुखदयं त्रयोविधं हंसरूपं

सकलनिगमपूर्वं चिन्तयेदोस्वरूपम् ॥ १ ॥

इति ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पूजयित्वा माणायामत्रयं कुर्यात् । ॐ
 शूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ॐ भूर्भुवः
 स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ।
 ओम्पापो त्रयोवीरसोऽमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् । इति पूर्ववत्सपञ्चिष्ठरोगावज्यर्थे
 ध्यात्वा माणायामं कुर्यात् ।

अथ गायत्रीमन्त्रार्थः ।

अर्षे विना माणायापफलं न इयात् । योऽर्थेऽङ्ग इत्यकलं भद्रमश्नुते । इति
 षषमात् । तद्यथा—मय सर्वदेवतात्मनः सर्वशक्तेः सर्वावभासकृष्णस्वैजोः

मदस्य परमात्मनः सर्वात्मकत्व] शोचनार्थं सर्वात्म[त्व]प्रतिपादकोऽयं
गायत्रीमन्त्रः । गायन्तं त्रायसे यस्माद्गायत्री । प्राणादूर्ध्वमुन्नामयत इति
प्रणवः । प्राणानामायामो यत्र क्रियते । ततः प्राणायामः । तत्र गायत्री
प्रणवादिसप्तव्याहृन्युक्तां शिरःसमेतां सर्ववेदसारामित्यथर्वाङ्गिरसम् । एवं
विशिष्टां गायत्रीं प्राणायामैरुपास्य ब्रह्मरूपो भवति ।

ॐवत्सदितिनिर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।

भूरिति सन्मात्रमन्त्र उच्यते । भुवरिति सर्वं भावयति प्रकाशयतीति
व्युत्पत्त्या चिद्रूपमुच्यते । सुवारिति सुष्ठु सर्वेषु पीयमाणं सुखरूपं परमानन्दं
ब्रह्मपदम् । (?) तप इति सर्वतेजोरूपम् । सत्यमिति सर्ववाचाविरहितमु-
च्यते । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मेति भूर्भुवःस्वरोमिति त्रैलोक्यं सप्तस्वव्याहृ-
त्यर्थः । सदिति द्वितीयैकवचनमनेनाखिलजगदुत्पत्तिस्थितिलयकारणहेतु-
भूतमुपनिषदि कथयमानं निरुपमं तत्सद्ब्रह्म तेजोमयं सत्सूर्यमण्डलाभिधेयं
ब्रह्माभिधीयते । ' असावादित्यो ब्रह्मेति वचनात् ' । सवितुरिति षष्ठ्यैक-
वचनं पुञ्जं प्राणिमसव इत्येतस्य घातोरेतद्रूपं सर्वप्राणिमात्रप्रसावितुरित्यर्थः ।
वरेण्यं प्रार्थनीयं नियमादिभिरपहतकल्मषैः सततं ध्येयमित्यर्थः । भर्गः
मञ्जो आमर्दने भृजि मर्जन इत्येतयोर्घात्वो रूपं मञ्जुतां पापमर्जनहेतुभूत-
मित्यर्थः । भ्राजृ दीप्तावित्येतस्य वा भर्गस्तेज इत्यर्थः । देवस्येति षष्ठ्यैक-
वचनं त्रिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्वप्नमदपोदकान्तिगतिष्वि-
त्येतस्य घातोरेतद्रूपं दीव्यतेः क्रीडनत्वाद्विजिगीषुत्वाद्यवहारत्वाद्द्युति-
त्वात्स्तुतित्वात्स्वप्नत्वान्मुपदत्वान्मोदकत्वात्सुकान्तित्वाद्भूतित्वात्ज्ञानत्वा-
त्प्राप्यत्वाद्वा देवरूप । धीमहि ध्ये चिन्तार्या योऽसावादिरयो हिरण्यः पुरुषः
सोऽसावहमिति चिन्तयामः । धियो द्वितीयावहुवचनम् । यश्छान्दसत्वा-
द्विङ्गव्यत्ययः । यत्तेजा सूर्यमण्डलाभिधेयं वरेण्यं श्रेष्ठं भर्गः पापमञ्जन-
हेतुभूतं तन्नोऽस्माकं धियो बुद्धीः श्रेयस्करेषु कर्मसु प्रचोदयात् । बुध मेरणे
घातुः प्रेक्षेदित्यर्थः । इति भारद्वाजीयधर्मशास्त्रे व्याख्याः स्मर्तव्याऽहरहर्दि-
जेरिति । आप उदकं ब्रह्मेत्युच्यते । आपो वा इति श्रुतेः । व्योतिरिति
व्योतिर्मयं रस इति सारा(रसा)त्मकमगृतं कैवल्यमात्मतत्त्वं तद्ब्रह्मेवाऽऽ-
नन्दपदं तर्हि भूर्भुवःस्वरोमित्येवाक्षररूपं पञ्चवर्णात्मकमयमेव पञ्चाक्षरी-
मन्त्रः प्रणवादिः प्रणवान्तो चेत्यथर्वाङ्गिरससुप्रम् ।

अथ संध्याविधिः ।

एवमर्थं स्मरन्ब्रह्माहवस्मीति भावप्राणायामत्रयं कृत्वा ममोपासदुरि-
तक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रोत्यर्थं प्रातःसंध्यामुपासिष्य इति ।

संकल्प्य मार्जनं कुर्यादापो हि एा कुशो[दकैः] ।

पादे पादे क्षिपेन्मूर्ध्नि प्रतिमणवसंयुतम् ॥ १ ॥

आत्मानं मणवेनैव परिषिच्य जलैः सह ।

कुर्यात्सप्रणवैः पादैर्मार्जनं तु कुशोदकैः ।

दस्य शयायेति जलं सकुशं प्रक्षिपेदधा ॥ २ ॥

स्पृश्या हस्तेन वापेन तटं नद्यादिकेषु च ।

पाणिना दक्षिणेनैव मार्जयेत्सकुशेन तु ॥ ३ ॥

पाणिरिहतोदकेनैव वामहस्तोदकेन वा ।

गृहे तु मार्जनं कुर्यान्नान्यथेत्यब्रवीन्मनुः ॥ ४ ॥

आपो हि ऐति तृचक्षु म्बिन्दुद्वीप आपो गायत्री मार्जने विनियोगः ।
ॐ आपो हि एा० आपो जन्यया च न । सूर्यश्चेतिमन्त्रस्य याज्ञवल्क्योप-
निषदपिः सूर्यमन्युपन्युपनयो रात्रिश्च देवता प्रकृतिच्छन्दो ममाभ्यन्तरशु-
द्धयर्थे मन्त्राचमने विनियोगः । सूर्यश्च० । दर्भान्विमृज्य कुशपाणिश्च मार्ज-
येत् । मणवपुक्तसमस्तया न्याहु-या गायत्र्या आपो हि ऐति नवपादैः
संनो देवीरिति सप्तभिर्मार्जयेत् ।

नवपादमतिक्रम्य अर्धर्वा वसुसंरूपया ।

ऋतं च मणवेनैव मार्जनं समुदाहृतम् ॥

भुवि मूर्ध्नि तथाऽऽरुज आकाशे भुवि मस्तके ।

मस्तके भुवि मूर्ध्नि स्पान्मार्जनज्ञैरुदाहृतम् ॥

इति धार्जनम् ।

ऋतं त्रैकाग्रं वाऽपि दुपदां वा जपेद्वचम् ।

दृष्टिनासापुटेनैव पापात्मानमपोहयेत् ॥

तज्जलं नाघळोक्षयाय वापभागे क्षिती क्षिपेत् ।

आचम्य विसृजेदर्भान्पृनरन्याथ धारयेत् ॥

मटं नो अपि वातय मन इति जल मदक्षिणीकृत्यार्थं दद्यात् ।

पाणिभ्यां जलमादाय गायत्र्या नामिमन्त्रितम् ।

रथेभिसुप्तभिरुसिरार्थं संध्याः क्षिपेत् ॥

द्वौ पादौ तु समौ कृत्वा पूरयेदुदकाञ्जलिम् ।
गोशृङ्गमात्रमुद्धृत्य जलमध्ये जलं क्षिपेत् ॥
प्रदेशस्तु प्रदेशिन्या तालो मध्यमया भवेत् ।
गोथ शृङ्गमनामिवया विनस्त्रितस्तु कनिष्ठया ॥

इति गोशृङ्गलक्षणम् ।

जलेष्वर्ध्वं प्रदातव्यं जलाभावे शुचिस्थले ।
प्रातर्मध्याह्नयोः काल उत्थायार्ध्वं जले क्षिपेत् ॥
उपविश्य तयो सायं स्थले चार्ध्वं विनिक्षिपेत् ।

तथा चाऽऽवस्तम्बः—

ईषन्नम्राः प्रभातेषु मध्याह्ने ऋजुसंस्थितः ।
उपविश्य तु सायाह्ने जले त्वर्ध्वं न निक्षिपेत् ॥
काळातिक्रमणे यत्तु त्रिसंध्यमपि सर्वदा ।
चतुर्ध्वं प्रदातव्यं गायत्र्या शिरसा सह ॥
तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन राससी मुद्रिका भवेत् ।
यो ददाति तथा चार्ध्वं दत्तोपं रुधिरं भवेत् ॥
अपावादित्थमन्त्रेण सोदकेनैव पाणिना ।
प्रदाक्षिणमनुव्रज्य त्वाचामेत्संध्ययोर्द्वयोः ॥
मन्देहानां विनाशाय निक्षिपेत्तु जलाञ्जलिन् ।
प्रायश्चित्तार्थमाचम्य मुच्यते दैत्यहृत्यया ॥

अथार्धदानम् ।

गायत्र्या त्रिध्वं स्वये दद्यात् । गायत्र्या गायिनो विश्वामित्र ऋषिः
सविता देवता गायत्रीछन्दो रं चीजं णि शक्तिर्यमिति कीलकमर्ध्वमदाने
विनियोगः । ॐ भूः तत्सवितर्वरेण्यो भर्गो देवस्य धियो रणे ॥
विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ स्वः भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै
वषट् । ॐ भूः धीमहि सत्यात्मने फवचाय हुम् । ॐ भुवः प्रियो
यो नो ज्ञानात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ स्वः प्रचोदयात् परब्रह्मात्मने
अघ्राय फट् । इत्यङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिक्रमेण कस्योर्विन्पस्य हृदयादिषु न्यसेत् ।
ॐ भूर्भुवः स्वरोप परोरजमेऽभावदोमिनि दिग्बन्धः । आदित्याभिमुखो
भूत्वा —

वेदसारं परं ज्योतिर्मूलभूतं परात्परम् ।
हृदि स्थितं सर्वगतं मण्डलान्तर्गतं शिवम् ॥
चिन्तयेत्परमात्मानमप ऊर्ध्वं विनियोगेत् ।

ॐ घृणिः सूर्य आदित्योमष्टाक्षरं सौरमन्त्रं जपित्वाऽस्त्रोपसंहरणं कुर्यात् ।
अस्य इन्द्रोपसंहरणमन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिर्देवी गायत्रीछन्दः श्रीत्रिमूर्तिरूपी
परमात्मा देवता अं बीजमुं शक्तिर्मे कीलकमस्त्रोपसंहरणार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ अघोरास्त्राय हृदयाय नमः । ॐ शं शाङ्गोस्त्राय शिरसे स्वारा । ॐ व्रं
ब्रह्मास्त्राय दिश्याय वषट् । ॐ नां नारायणास्त्राय कवचाय हुम् । ॐ र्णां
पाशुपतास्त्राय नेत्रत्रयाय बीजपद । ॐ सुं सुदर्शनायास्त्राय फट् । इत्यङ्गमन्त्राङ्ग-
प्रादिक्रमेण करयोर्विन्यस्य हृदादिषु न्यसेत् । ॐ शं शरभास्त्रायेति दिग्बन्धा ।

ॐ सतिष्ठ देवि गन्तव्यं पुनरागमनाय च ।
मन्विष्ठ देवि जुष्ट्वं प्रविश्य हृदयं मम (१) ॥

ॐ प्रातर्देवीमित्यूचं पठेत् । ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्नेः । सशङ्खचक्रं ।

सोऽहपर्यमहंज्यो(मर्को महज्यो)तिरर्कज्योतिरहं शिवः ।
आत्मज्योतिरहं शुकः सर्वज्योति(तो)रसोऽरम्यहम् ।

आवायव्यया वायव्या और्वायव्यो हरोऽसि पाप्मानं मे विद्धि ब्रह्मगा-
पञ्चा मम पाप्मानमबधुन्वताम् । ॐ ब्रह्मणे नम एवं मत्पद्वं जपेत् । ॐ प-
रोरजसेऽसावदोम् । अमावादित्यो ब्रह्म । तत्र आचम्य तर्पणं कुर्यात् । गा-
पञ्चाऽछन्दऋष्यादि स्मृत्वा गायत्रीतर्पणे विनियोगः । ॐ भूः पुरुषं तर्प-
यामि । ऋग्वेदं तर्पयामि । मण्डलं तर्पयामि । हिरण्यगर्भं तर्पयामि ।
आत्मानं तर्पयामि । गायत्रीं तर्पयामि । वेदमातरं तर्पयामि । साकृतिं तर्प-
यामि । संध्यां तर्पयामि । कौमार्यं तर्पयामि । ब्राह्मीं तर्पयामि । उपसं-
तर्पयामि । निष्टुर्नं तर्पयामि । सर्वाभिमिद्धिकरीं तर्पयामि । सर्वमन्त्राभिपतिं
तर्पयामि । ॐ भूर्भुवःस्वा पूर्यं तर्पयामि ॥ १६ ॥ हिराचम्य-

यदत्र संश्रितं भूतं स्थानमाधित्य सर्वदा ।

स्थानं त्यक्त्वा तु सततं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥ १ ॥

श्रीमित्येकाक्षरं ब्रह्मेति याजुषं त(तु) जपित्वाऽऽसनपूनादिभूतशुद्धिवाण-
मठिष्ठापातृकान्यासपूर्वं गायत्रीनपं कुर्यात् । तद्यथा—

कौशेयं चाऽथ चैलं वा चार्मै तौलमथापि वा ।
 वेत्रजं तालपत्रं वा कम्बलं द(दा)र्भमासनम् ॥ १ ॥
 बंशाश्मदारुधरणीतृणपल्लवनिर्मितम् ।
 वर्जयेदासनं मन्त्री दारिद्र्यव्याधिदुःखदम् ॥ २ ॥
 गोत्रकुम्भमयं भिन्नं तथा पालाशपिप्पलम् ।
 लोहविद्धं सदैवाऽऽरुं वर्जयेदासनं बुधः ॥ ३ ॥
 दानमाचनं होमं भोजनं देवतार्चनम् ।
 प्रोटपादो न कुर्वीत स्वाध्यायं वितृतर्पणम् ॥ ४ ॥
 आसनारूढपादस्तु जानुनोर्वाऽथ जङ्घयोः ।
 कृतावसविथको यस्तु प्रोटपादः स उच्यते ॥ ५ ॥

पृथिव्या मेरुपृष्ठ ऋषिः कूर्मो देवता सुतलं छन्द आसने विनियोगः ।

चतुरस्रां धेनुरूपा पीता कूर्मोपरि स्थिताम् ।
 शतकोटियोजनगां पृथ्वीं ध्याये समासने ।
 पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
 त्वं च धारय मा देवि पवित्रं चाऽऽसनं कुरु ॥

इत्यासनं स्थापयित्वा ॐ भूर्भुवः स्वः कूर्मासनाय नमः । अनन्तासनाय
 नमः । पद्मासनाय नमः । विमलासनाय नमः । सर्वशक्तिकमलासनाय
 नमः । आधारशक्तये नमः । दुष्टद्राघ्णाय नमः । श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः ।
 इत्यासनं संपूज्य तत्र पद्मासनेन स्वस्तिकासनेनो(न वो)पविश्य

अपसर्यन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ।
 ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥

अनेन वामपादघातत्रयेण मौमान्फदमन्त्रेण दिव्यास्तिग्मदृष्टयाऽन्तरिक्ष-
 गान्बिध्नाश्छोटिकाकारास्फालनेनोत्सार्पाग्निमुद्रयाऽग्निमाकारं विषायोर्ध्वके-
 शीति शिखां बद्ध्वा मूलेन मण्डनं वा प्राणानाचम्य ब्रह्माद्यशेषपारम्पर्य-
 क्रमेण स्वगुरुपादाम्बुजं तावत्प्रणोमीति स्थिरस्यञ्जलिं कृत्वोच्चार्यं गुं गुरुभ्यो
 नम इति वामस्कन्धे । गं गणपतये नम इति दक्षस्कन्धे । सं सरस्वतये नमो
 नामो । दुं दुर्गायै नमो वामकुक्षौ । सां क्षेत्रपालाय नमो दक्षिणकुक्षौ ।
 आराध्यदेवतायै गायत्र्यै नमो हृदि । नमो महद्भ्यो नम इत्युच्यं पठित्वाऽऽ-
 चम्य प्राणानायम्य देवकालौ स्मृत्वा मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिदारा

श्रीपरमेश्वरमीत्यर्थं गायत्रीमन्त्रजपाधिकारसिद्धयर्थं भूतशुद्धिपाणप्रतिष्ठायां
 तृकान्यासादियोगपोठगायत्रीन्यासान्करिष्य इति संकल्प्य मूलाधागदुर्त्येण
 विद्युत्सहस्रमभाभासुरा विसतन्तुरुपां सुपुत्रामार्गेण हृदयकमलमागता कुण्ड
 लिनीं विभाव्य हृदयकमलाज्जीव दीपकलिकाकारं पृहीत्वा द्वादशान्तराशु
 जसहस्रदलगतां विभाव्य तत्र जीवात्मानं ॐ हस० इति मन्त्रेण परमात्मानं
 योजयेत् । तत्र पादादिजानुपर्यन्तं चतुरस्र पीतं पृथ्वीमण्डलं तत्र पादग
 मनाक्रियागन्तव्यमन्धराणपृथ्वीब्रह्मनिष्ठचित्तमानवायु-सस्मृत्य ॐ हा ब्रह्मणे
 पृथिव्यधिपतये निष्ठितकलात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्कुण्डलिनी-
 द्वाराऽप्सु मविलापयामीत्येषां स्थाने संहरेत् । जान्वादिनाभिपर्यन्तं शुक्र
 मर्धचन्द्राकारं जलमण्डलं तत्र हस्तदानदातव्यरसनाजलविष्णुमातिष्ठोदाना-
 न्स्मृत्वा ॐ ह्रीं विष्णवे जलाधिपतये प्रतिष्ठाकलात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्र-
 मुच्चार्य तन्सर्वान्कुण्डलिनीद्वाराऽप्यौ मविलापयामीत्येषां स्थाने संहरेत् ।
 नाभ्यादिहृदयपर्यन्तं त्रिकोणवह्निमण्डलं तत्र वायुविसर्गविसर्जनीयरूपव
 क्षुस्तेजोरुद्रविद्याव्यानान्स्मृत्य ॐ रुद्राय तेजोधिपतये विद्याकलात्मने
 हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्सर्वान्कुण्डलिनीद्वारा वासौ मविलापयामीति
 वायुस्थाने संहरेत् । ततो हृदादिभ्रूपर्यन्तं कृष्ण वर्तुलं षड्विन्दुलाञ्छितं
 वायुमण्डलं तत्रोपस्थानन्दतद्विषयस्पर्शस्पर्शयव श्वीशानशान्त्यपानान्स्मृत्वा
 ॐ हे ईश्वराय वायवधिपतये शान्तिवलात्मने स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्स्व-
 र्वाङ्कुण्डलिनीद्वाराऽऽकाशे मविलापयामीत्याकाशे संहरेत् । ततो भ्रूमध्या-
 दिमस्तरन्त्रपर्यन्तं स्वच्छं वर्तुलं हुफटाकाशमण्डलं तत्र वाग्भिनवक्तव्यश
 ष्ठ्योत्राकाशसदाशिवशान्त्यपीतकलात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्त
 र्वाङ्कारे मविलापयामीत्यहंकारे मविलाप्य सप्तहंकारं महत्तत्त्वे महत्तत्त्वं
 मातृसप्तशुद्धस्वरूपायां हल्लेखार्थभूतायां मठुवौ मविलापयामीति तां
 स्याविषां नित्यशुद्धशुद्धस्वभावस्वमकाशे सत्यज्ञानानन्तानन्दक्षणे पर-
 मकारणभादित्यवर्णायरूपे परमक्षणि मविलापयेत् । तत्रा शरीरस्या
 षट्पदीनां ऋषिः सत्यो देवता मठुविपुत्रपशुन्दो शरीरस्य पापपुत्रपशोपणे
 विनियोग इत्युक्त्वा —

पुरुषं निवर्धं पापपनादिभवसानिदम् ।

मस्तरयाशिरस्कं च स्वर्णशोषमुज्जयम् ॥

सुरापानहृदा युक्तं गुरुतल्पकटिद्वयम् ।
 तत्संसर्गपदद्वंद्वमङ्गमत्यङ्गपातकम् ॥
 उपपातकरोमाणं रक्तमश्रुविलोचनम् ।
 अविवेकखड्गधरमहंताचर्मधारिणम् ॥
 असत्याश्ववहं कृष्णं पैशुन्यरसभा(भू)धरम् ।
 क्रोधदंष्ट्रासमायुक्तं कामवर्मिणमद्भुतम् ॥
 वामकुक्षिस्थितं मूढं क्रूररासभनिःस्वनम् ।
 अद्भुगुणमात्रं व्याधिष्ठं निर्दहेत्तं यथाविधि ॥

इति पापपुरुषं विचिन्त्य यामिति वायुबीजस्य किष्किन्धऋषिर्वायुर्देवता
 जगतीछन्दः शरीर[गत]पापपुरुषशोषणे विनियोगः । इत्युक्त्वा

नाभिमूले च पद्मविन्दुमण्डले यं विचिन्तयेत् ।
 तद्वायुबीजं धूम्रं च चञ्चलध्वजसंयुतम् ॥
 घूंघूंशब्दयुतं सर्वशोषणं त्वीशदैवतम् ॥

इति ध्यात्वा पूरकयोगेण षोडशवारं वा वायुबीजमावर्त्य तद्धीजोत्पवा-
 युना सशरीरं पापपुरुषं शोषितं विभावयेत् । ततो यामित्याग्निबीजस्य कश्यप
 ऋषिरग्निर्देवता त्रिष्टुप्छन्दः शरीर[गत]पापपुरुषदाहने विनियोग इत्युक्त्वा—

चिन्तयेत्तुदये रक्तं त्रिकोणं बाह्यमण्डलम् ।
 विद्याकलायुतं रुद्रदैवतं रं समीरितम् ॥

इति ध्यात्वा कुम्भकयोगेण चतुःषष्टिवारं पञ्चाशद्वारं वाऽग्निबीजमावर्त्य
 पापपुरुषभस्म रेचयेत् । ततो यामिति वरुणबीजस्य हिरण्यगर्भ ऋषिः वरुणो
 देवता त्रिष्टुप्छन्दः प्रावने विनियोगः—

वारुणं मण्डलं मूर्ध्नि शुभ्रचन्द्रार्धसंनिभम् ।
 सितपङ्कजयुग्माङ्गं वं स्याद्वरुणदैवतम् ॥

इति ध्यात्वा तद्धीजस्रुनामृतेन तच्छरीरभस्म पिण्डीभूतं विभावयेत् । ततो
 छामिति पृथ्वीबीजस्य ब्रह्मा ऋषिरिन्द्रो देवता गायत्री छन्दः कठिनीकरणे
 विनियोगः—

आधारमण्डले पृथ्वीमण्डलं वज्रलाञ्छितम् ।
 चतुष्कोणं च कठिनं पीतवर्णेन्द्रदैवतम् ॥
 लंघीजेन समायुक्तं ध्यायेन्मनसि पूर्ववत् ।

इति ध्यात्वा तद्वीजोत्थेन काठिन्येन तनुं दृढं भावयेत् । ततो हमित्वा-
काशवीजस्य ब्रह्मा ऋषिराकाशो देवता पङ्क्तिश्छन्दो व्यूहने विनियोग
इत्युक्त्वा--

आकाशमण्डलं वृत्तं द्वादशान्ते हसुज्ज्वलम् ।

शान्त्यतीताकलायुक्तं चिन्त्यमाकाशदेवतम् ॥

इति ध्यात्वा तदुत्थेनाऽऽकेशे(काशे)नावकाशं भावयेत् । एवं स्वशरीरं
विचिन्त्य परमात्मनः सकाशात्सृष्टिक्रमेण तत्रादि स्वस्वस्थानं प्रापयेत् ।
ततः परमात्मनः सकाशाज्जीवम् ॐ सोऽहमिति मन्त्रेण हृदयकमलमानयेत् ।
ततः स्वशरीरं पापराहितं नवं निर्मलं सावित्रीदेवताराधनयोग्यं विभावये-
दिति संक्षेपतो भूतशुद्धिः ।

भूतशुद्धिविहीनेन जपपूजादिकं कृतम् ।

सर्वं निरर्थकं विद्धि विपरीतफलार्थदम् ॥

इति वसिष्ठसंहितावचनादावश्यकी भूतशुद्धिः ।

अथ स्वदेहे प्राणप्रतिष्ठा ।

तद्यथा--

हृदि हस्तं निधाय प्राणस्योपनमाचरेत् ।

ततो जन्मादिकद्वयप्रक्रियासंस्कारसिद्धये ॥

गोढग मणवावृत्तीः कृत्वा शक्तिं परां स्मरेत् ।

बालार्कमण्डलामासां चतुर्बाहुं त्रिलोचनाम् ॥

पाशाङ्कशुभरां चापं सावित्रीं दधतीं मजे ।

ॐ अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः ऋग्यजुःसापानि
छन्दांसि चिद्रूपिणी प्राणशक्तिर्देवता आं वीजं हीं शक्तिः क्रौं कालिकं
प्राणप्रतिष्ठायां विनियोग इति शिरोमुखहृदयगुह्यपादसर्वाङ्गेषु क्रमेण वि-
भ्यस्य करपङ्क्त्यासं कुर्यात् । तद्यथा--ॐ आ हीं क्रौं मं कं खं गं घं ङं-
आं पृथिव्यपत्तेर्नोवायनाकाशात्मने हृदयाय नमः । ॐ ईं चं छं जं झं ञं शब्दस्पर्श-
रूपरसगन्धात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ उं टं ठं डं ढं ङं श्रोत्रत्वक्वक्षुरसनाघ्रा-
णात्मने शिरसायै वषट् । ॐ पं तं थं दं धं नं पं वाक्पाणिपादपायूपस्यात्मने कर-
घाय हुम् । ॐ मं पं फं बं मं यं मं वचनादानगतिविसर्गानन्दात्मने नेत्रत्रयाय
वौषट् । ॐ मं पं रं लं वं शं षं मं रं लं सं मः मनोबुद्धयङ्कारचित्तपाणात्मने अघ्राप-
फट् । इत्यङ्गपञ्चानङ्गुष्ठादिक्रमेण करयोर्विभ्यस्य हृदयादिषु न्यसेत् । ॐ

भां नमो नाभेश्चरणपर्यन्तम् । ॐ ह्रीं नमो हृदादिनाभिपर्यन्तम् । ॐ क्रौं नमो
 मूर्धादिहृदयपर्यन्तम् । ॐ पं त्वगात्मने नमः । ॐ रम् असृगात्मने नमः ।
 ॐ लं मांसात्मने नमः । ॐ धं मेदात्मने नमः । ॐ शम् अस्थ्यात्मने नमः ।
 ॐ षं मज्जात्मने नमः । ॐ सं शुक्रात्मने नमः । ॐ हं जीवात्मने नमः । ॐ
 लम् अस्थ्यात्मने नमः । ॐ क्षं क्रोधात्मने नमः । इति हृदये न्यसेत् ।
 ततो हृदि हस्तं दत्त्वा जपेत् । ॐ आं ह्रीं क्रौं धं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं हं सं । सो हं स्वाहा
 मम प्राण इह प्राणाः । ॐ आमित्यादि मम जीव इह स्थितः । ॐ आं
 मम सर्वेन्द्रियाणि चाह्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वापाणिपादपायूपस्थत्वक्वमाणा
 इहाऽऽगत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । हृदि हस्तं दत्त्वा जन्मादिषोडशसंस्कार-
 सिद्धये षोडशवारं प्रणवजपं कृत्वा ध्यायेत् ।

रक्ताम्भोधस्थपोतोल्लसदरुणसरोजाधिरूढा कराब्जैः

पाशं कोदण्डमिक्षुद्भवमथ गुणमच्छुद्धं पञ्च वाणान् ।

विभ्राणाऽसृक्कपालं त्रिनयनलसिता पीनवक्षोरुहदाया

देवी बालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परा नः ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयित्वा तत्स्वरूपो भूत्वा मातृकान्वासं
 कुर्यात् । तदङ्गप्राणायामः—

इदया पूरयेद्वायुं स्वरेः स्पर्शश्च कुम्भयेत् ।

रेचयेद्यादिमिर्वर्णैः प्राणायामः समातृकः ॥

अस्य श्यन्तर्मातृकावहिर्मातृकामन्त्रस्य अजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो मातृ-
 कासरस्वती देवता ह्रलो वीजानि स्वराः शक्तयो विन्दवः कीलकं श्री-
 गायत्रीजपाङ्गत्वेन न्यासे विनियोगः । इति ऋष्पादिकं विन्यस्य करपङ्-
 क्तान्वासं कुर्यात् । ॐ अं कं खं गं घं ङं प्रां हृदयाय नमः । ॐ इं चं छं जं झं ञं ई शि-
 रसे स्वाहा । ॐ उं टं ठं डं ढं ङं शिखायै वषट् । ॐ एं तं थं दं धं नं ऐ कवचाय
 हुम् । ॐ ओं पं फं वं मं मं औं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ अं धं रं लं वं शं षं सं हं लं सं अः
 अस्त्राय फट् । आदौ करन्वासं विधाय हृदयादिन्यासं च कृत्वाऽन्तर्मातृ-
 कान्यासं कुर्यात् । ततोऽकारादिषोडशबीजानि कण्ठस्थाने षोडशदले
 विशुद्धचक्रे प्रादक्षिण्येन न्यसेत् । ॐ अं नमः । ॐ आं नमः इत्यादि । [कादि]-
 द्वादशबीजानि हृदयेऽनाहतचक्रे द्वादशदले ङकारादीनि दशबीजानि नाभि-

स्थाने मणिपूरे दशदले वकारादीनि पद्मजाणि लिङ्गस्थाने पद्मदले वकारादीनि चत्वारि बीजाणि गुह्यस्थाने आधारे चतुर्दले इं इं श्रूमध्य आ-
ज्ञाचक्रे द्विदल इति विन्यस्य ध्यायेत् ।

आधारे लिङ्गनाभौ हृदयसरसिजे तालुमूले, ललाटे
द्वे पत्रे पौडशारे द्विदलदशदले द्वादशार्धे चतुष्के ।
षासान्ते बालमध्ये डफकठसहिने आदियुक्ते स्वराणां
इं इं तत्त्वार्थयुक्तं सकलतनुगतं वर्णरूपं नयामि ॥

ततो वहिर्मातृकान्यामः प्राग्बत् । ॐ अं नमः शिरसि । ओं नमो मुखे
वृक्षे इं नमो दक्षनेत्रे । ईं नमो वामनेत्रे । उं नमो दक्षकर्णे । ऊं नमो वामकर्णे ।
ऊं नमो दक्षनासापुटे । ऋं नमो वामनासापुटे । लृं नमो दक्षकपोले । लृं नमो
वामकपोले । एं नम ऊर्ध्वेष्टे । ऐं नमोऽधरे । औं नम ऊर्ध्वदन्तपङ्क्तिषु ।
औं नमोऽधोदन्तपङ्क्तिषु । अं नमः शिरसि । अः नमो मुखान्ते । कं नमो ।
दक्षबाहुमूले । खं नमः कूर्परे । गं नमो मणिघन्धे । घं नमोऽङ्गुलीमूले ।
ङं नमोऽङ्गुल्यग्रे । चं नमो बापद्याहुमूले । छं नमः कूर्परे । जं नमो मणिघन्धे ।
झं नमोऽङ्गुलीमूले । ञं नमोऽङ्गुल्यग्रे । टं नमो दक्षपादमूले । ठं नमो जानुनि ।
डं नमो गुल्फे । ढं नमोऽङ्गुलीमूले । णं नमोऽङ्गुल्यग्रे । तं नमो वामपादमूले ।
थं नमो जानुनि । दं नमो गुल्फे । धं नमोऽङ्गुलीमूले । नं नमोऽङ्गुल्यग्रे ।
पं नमो दक्षपार्श्वे । फं नमो वामपार्श्वे । बं नमः पूष्ठे । भं नमो नाभौ । मं नम
उदरे । यं नमो हृदि । रं नमो दक्षाम्बे । लं नमः ककुदि । वं नमो वामाम्बे ।
शं नमो दक्षकक्षायाम् । षं नमो वामकक्षायाम् । सं नमो हृदयसदिकरद्वये ।
हं नमो हृदयादिपादद्वये । लं नमो हृदयादिमुखे । इं नमः सर्वाङ्गे, इति
विन्यस्य मातृकासरस्वतीं ध्यायेत् ।

पश्चात्तदूर्णमेतद्विहितवदनदोःपाद्दहन्कृशिवक्षो-

देशां भास्वरूपदी कलिप्रशशिकलापिन्दुकुन्दावदाताम् ।

असस्ररकुम्भचिन्तालिखितवरकरा श्रीक्षणां पञ्चसंस्था-

मच्छाफलामतुच्छस्वनजघनभरां मारतीं तौ नयामि ॥१॥

इति ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पुजायित्वाऽकारादिसकारान्तां मातृकामतुली-
पविष्टोपतो जपित्वा व्यापकत्वेन तत्तदूर्णां स्वप्रस्थानेषु ध्यात्वा गायत्री-
मन्त्रस्यासं कुर्यात् ।

अपिच्छन्दोदेवताणि स्मृत्वा न्यासान्तमाचरेत् ।

इति वसिष्ठसंहितावचनात् । तद्यथा—प्राणायामत्रयं कृत्वा ॐ अस्य श्रीगा-
यत्रीमन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिर्गायत्री छन्दः श्रीसवितृरूपिणी सावित्री
देवता ॐ भूः रे वाजम् ॐ भुवः णि शक्तिः ॐ स्वः यं कीलकं पम
चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धयर्थं गायत्रीमन्त्रजपे विनियोगः । ऋष्यादि यथास्थाने
विन्यस्य करसंपुटेन गायत्र्या करयोर्घ्रापकं कुर्यात् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि । धियो यो नो ज्ञानात्मने नमोऽस्तुते । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य रुद्रात्मने मध्यमयोर्न्यसामि । ॐ धीमहि सत्यात्मने अनामिकयो-
र्न्यसामि । ॐ धियो यो नो ज्ञानात्मने कनिष्ठिकयोर्न्यसामि । ॐ प्रचोद-
यात् परब्रह्मात्मने करतलकरपृष्ठयोर्न्यसामि । एवं हृदयादिषु न्यासः ।
ॐ भूर्भुवःस्वरोमिति दिग्बन्धः ।

अथ व्याहृतिन्यासः ।

भूः पादयोर्न्यसामि । भुवः जान्दोर्न्यसामि । स्वः कटयोर्न्यसामि । महो
नाभौ न्यसामि । जनो हृदये न्यसामि । तपः कण्ठे न्यसामि । सत्यं ललाटे
न्यसामि ।

अथ पदन्यासः ।

तत्पादयोः । सवितुर्वरेण्योः । वरेण्यं कटयोः । भर्गो नाभौ । देवस्य
हृदि । धीमहि कण्ठे । धियो मुखे । यो भ्रूमध्ये । नो ललाटे । प्रचोदया-
न्मूर्ध्नि । इति पदन्यासः ।

अथाक्षरन्यासः ।

ॐ तत्पादयोः । स गुल्फयोः । वि जङ्घयोः । तु जान्दोः । र्व ऊर्वोः ।
रे गुह्ये । णि लिङ्गे । यं कटयोः । भ नाभौ । र्गो उदरे । दे स्तनयोः । व
हृदि । स्व कण्ठे । धी वक्त्रे । म ललाटे । हि नासिकायाम् । धि
नेत्रयोः । यो भ्रूमध्ये । यो ललाटे । नः पूर्वमुखे । म दक्षिणमुखे । चो
पश्चिममुखे । द उत्तरमुखे । या मूर्ध्नि । तकारव्यञ्जनं सर्वाङ्गेषु । गाय-
त्र्याश्चतुर्विंशत्यक्षरेषु पृथिव्यादितरुवदृष्टिस्तत्र प्रथमपादे लोकत्रयदृष्टिः (१) ।
तृतीयपादे ब्रह्मदृष्टिः । प्रणवादिप्रणवान्तगायत्रीमन्त्रं चतुर्थचरणसहितं
त्रिवारं व्यापकत्वेन न्यसेत् । तद्यथा—ॐ भूर्भुवः स्वस्तसवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । यरो रजवेऽसावदोमिति केशा-
दिपादपर्यन्तं पादादिकेशपर्यन्तं त्रिवारं न्यसेत् ।

अथ स्वदेहे योगपीठन्यासः ।

असंख्योरुद्वयोपखलितपादचतुष्टयं मुखनाभिपार्श्वद्वयमध्यापकाल्पित्वात्रकं
 पीठरूपं निजदेहं ध्यात्वा तत्र न्यसेत् । ॐ मूलाधारं महाकालाय रक्त-
 वर्णाय महाकाशाय नमः । तदुपरि स्वापिष्ठानपर्यन्तं पञ्चवक्त्राय दशभु-
 जाय रक्तवर्णवामदक्षिणपार्श्वीय कालाग्ररुद्राय नमः । तदुपरि नाभिपर्यन्तं
 बन्धुकरचिरायै मूलमकृत्यै नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं शरच्चन्द्रपद्मायै पङ्क-
 जद्वयधारिण्यै आधाररक्त्यै नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं कूर्माय नमः । अन-
 न्ताय नमः । वराहाय नमः । पृथिव्यै नमः । अमृतवर्णाय नमः । रत्नद्वी-
 पाय नमः । वर्षणवर्षताय नमः । कल्पवृक्षोद्यानाय नमः । मणिमण्डपाय
 मिकायै नमः । मणिमण्डपाय नमः । कल्पवृक्षाय नमः । रत्नवेदिकायै
 नमः । रत्नसिंहासनाय नमः । ततः सिंहासनस्य पादगात्ररूपत्वेन
 दक्षासिं रक्तवर्णाय हृषिकर्षणाय धर्माय नमः । वामासिं श्यामवर्णाय सिद्ध-
 पाय ज्ञानाय नमः । वामोरौ हरिद्वर्णाय भूतरूपाय वैराग्याय नमः । दक्षि-
 णोरौ विद्वन्नीलवर्णाय गजरूपायैश्वर्याय नमः । पदस्यादक्षिणरततो मध्ये
 गात्रधेन हृदि योगपीठरूपं मूले शूद्ररूपाय कृष्णवर्णाय खड्गचर्मधरायाध-
 र्माय नमः । दक्षिणपार्श्वे ईश्वररूपायान्धकारवर्णाय ज्ञानाय नमः । नामागुण-
 लोपशालरूपायवैराग्याय नमः । दक्षिणपार्श्वे स्त्रीशूद्ररूपाय मुक्तकेशाय
 न्यायानैश्वर्याय नमः । ततो मध्ये हृत्कमले शेषाय नमः । पद्माय नमः ।
 कशासनःदधःदाय नमः । सीधिशालाय नमः । सर्वलक्षात्मकपद्माय नमः ।
 प्रकृतिमयपञ्चेभ्यो नमः । विकारमयफेसरेभ्यो नमः । पञ्चाशद्वर्णबीजाद्य-
 धरिकायै नमः । तत्रां ॐ अर्धमण्डलाय नमः । ॐ सोममण्डलाय नमः । ॐ
 वैश्वानरमण्डलाय नमः । ॐ सत्त्वाय नमः । ॐ रजसे नमः । ॐ तमसे नमः ।
 ॐ आत्मने नमः । ॐ अण्डरात्मने नमः । ॐ परमात्मने नमः । ॐ ज्ञाना-
 त्मने नम इति विन्यस्य हृदयदेशे गायत्रीसन्धं विभावयेत् । तद्यथा—

शुक्लेर्घोषे कृशानुकोणविच्छेदस्य दक्षिणदिशि

धरवर्णं स्वरयुग्मये सरदलं वर्णोत्थितं मनोः ।

पृष्ठापत्रपुरीदशोष्ठिभिर्दक्षिणकोणताशाङ्गिणं

गात्रद्वयं कमिलं महाममृषि धिर्यः ॐ हृत् दीर्घाङ्गितम् ॥ १ ॥

अस्यार्थः—शुक्लेस्त्रिकोणाद्ब्रह्मिः कृशानुकोणेषु त्रिकोणेषु विलसन्तो भूरा-
दयो भूर्भुवः- स्वव्याहृतीर्वीजत्रयं भावयन्त इत्यर्थः । वस्वस्त्रैष्वष्टकोणेषु
प्रतिदले स्वरपुग्मसंपुटितं मनोर्गायत्रीमन्त्रस्य त्रिवर्णं तदादिलिखितं दीप्त-
मन्त्रं भावयित्वा चूडामन्त्रस्येन तुरीयं चतुर्थं पादः ‘ परोरजसे ’ इति
अनेन च वेष्टितं क्षमाकोणे भूपुरेषु चतुष्कोणेषु तारादिमहत्प्रमृतिभिरङ्कितं
ककारादिवर्णैः सान्तैर्वाहिवेष्टितं भावयित्वा मध्ये त्रिकोणस्य सूर्यमण्डला-
कारं तेजोरूपां वर्तुलाकारां कोटिपार्श्वण्डतेजोमयं चिन्तयित्वा तत्र वक्ष्यमा-
णध्यानरूपां श्रीसावित्रीं ध्यायेत् । तद्यथा—

मुक्ताविट्पद्महेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणे—

सुक्तामिन्दुकलानिवद्धमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ।
गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकशां शुभ्रं कपालं गुणं
शङ्खं चक्रमथारविन्दद्युगुलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १ ॥

अथ मालाध्यानम्—

हृदयकमले योगपीठे सुधासागरान्तराले मणिमयद्वीपे स्वर्णमयपर्वते स्वर्ण-
माकारवेष्टिते नन्दनोद्याने चिन्तामणिमण्डपे रत्नसिंहासने चक्रराजविम्बे
कोटिसूर्यतेजोमये वालार्कायुतप्रभां त्रिनेत्रां पञ्चवक्त्रां दशभुजां वरदाभयाङ्-
कुशमतोदपानपात्रजपमालाशङ्खचक्राम्बुजयुग्मधरां दिव्यगन्धानुलेपनीं दिग्वा-
लंकारभूषितां कोटिकन्दर्पलावण्यविलासवतीं महसितमुखारविन्दां सर्वावर-
णदेवताक्राविपितृगणपरिवृतां द्विजवत्सलां सर्वाभीष्टदां सर्वपापहन्त्रीं श्रीसा-
वित्रीं चिन्तयामि ।

चिन्तयन्नेवमात्मानं जपं कुर्यात्समाहितः ।

मानसे पूजयित्वा तां विशुद्धः साधकोत्तमः ॥ १ ॥

एवं स्वैक्येन ध्यात्वा मानसोपचारैर्यथोक्तप्रकारेण गुरूपदिष्टेन पूजयित्वा
प्रसन्नां हृदि ध्यायन्प्रथाशक्ति मूलविद्यां सावित्रीं मनसा जपित्वा तज्जपं
देव्या हस्ते निवेद्याऽऽत्मपूजापुरःसरं मानसयागं कुर्यात् । तदुक्तं विष्वा-
मित्रसंहितायाम्—

माणायामत्रयं कृत्वा मन्त्रिण्य हृदयाम्बुजम् ।

देवतां तत्र संचिन्त्य मनसाऽऽराधयेत्तत्रः ॥ १ ॥

येन क्रमेण येर्मन्त्रैर्द्रव्यैर्नानाविधैः शुभैः ।

सेन क्रमेण तेरेव मानसो याग ईरितः ॥ २ ॥

न वाऽप्युच्चारयेन्मन्त्रं मनसैव मनुं स्परेत् ।
 मुद्रां न दर्शयेत्तत्र हस्ताभ्यां भावयेत्ततः ॥ ३ ॥
 अत्र चाऽऽवाहनं लोक्तं हृदये मानसार्चने ।
 आराध्य मनसा भक्त्या गायत्रीजपपाचरेत् ॥ ४ ॥

हृदयाम्बुजं पविश्येति संबन्धः । हृदयाम्बुजमित्यत्र बाह्यवत्स्वासने योग-
 पीठत्वेन मनसैव पूजायित्वा तेनार्घ्यस्थापनादिकर्मकलाय(पं)नं (१) मानसमेव
 हृदयस्थेन कार्यमित्यर्थः । तथा वसिष्ठसंहितायाम्—

ध्यात्वाऽत्रान्तर्धजेत्पीठस्थासमाग्रेण मन्त्रवित् ।
 वरिमन्पीठे स्थिता देवी गायत्री मुक्तविग्रहाम् ॥
 ध्यात्वा यजेच्चन्दनाद्यैर्मानसैर्मोजनान्तिकैः ।
 भोजनावसरे मन्त्री वैश्वदेवं समाचरेत् ॥
 मूलाधारगते कुण्डे देवताप्रिसमुज्ज्वले ।
 धर्माधर्मवित्ते त्र्यम्बो मूलमन्त्रपुरःसरम् ॥
 अमुं जुहोमि स्वाहेति मत्पेकं जुहुयात्सुधीः ।
 हिंसां नास्तिक्वमज्ञानमदयां दम्भकैवले ॥
 ग्राह्यत्वमनृजुत्वं च दारिद्र्यं शोकमत्सरौ ।
 अहंतासत्यपैशुन्यकामक्रोधमदान्कृजम् ।
 असमां चामिताहारं भयं निद्रां सुखेतरम् ।
 अधैर्षं दुष्टसंतापं नीचसङ्गं त्वविघ्नमम् ॥
 आसुरं भावमित्यष्टाविशल्याहुविभिर्हुनेत् ।
 मन एव स्रवः प्रोक्तः सुभ्रा स्रगुदीरिता ॥
 अन्तर्निर्न्तरनिरिन्धनमेषमाने
 मोहान्धकारपरिपन्थिनि संविदसौ ।
 कस्मिंश्चिदद्भुतमरीचिनिकाशमूनी
 विश्वं जुहोमि वसुधादिधि वा वसानम् ॥

इत्यनेनैकाहुतिं पूर्णां दद्यात् ।

तदन्ते तन्मयो भूत्वा जपेदिच्छातुरुपता ।
 तज्जपं सर्वदुःखघ्न्यै साधिन्यै च समर्पयेत् ॥
 सतप्तु देवतारूपो भूत्वा निष्ठेतिकपरस्रगम् ।
 इत्येषमान्तरं पापं कृत्वाऽऽत्मानं मयूनयेत् ॥

अथाऽऽत्मपूजा ।

तत्र सजलेन पावित्र्येण गायत्रीमुच्चार्य मूलाधारे हृदये भ्रूप्रथये ॥ संमोक्ष्य
मूलादिब्रह्मरन्धान्तं दशमणवसंयुक्तां चतुष्पदां गायत्रीमुच्चार्यखण्डदेण्डाय-
मानतेजोरूपां विभाव्य तत्तेजोभिरेकीभूतमानन्दघनं गुरुमन्त्रदेवतामामभेदेन
सावयवीकृतं स्वशरीरं निर्मलं पत्वा गन्धपुष्पधूपदीपैरम्बुदभैर्वाऽऽत्मानं पूज-
यित्वाऽर्चकारैर्भूषयित्वा योगपीठं विचिन्त्य तत्तन्मन्त्रैस्त्वत्तत्स्थानं संमोक्ष्यो-
त्तमाङ्गे हृदये मूलाधारे पदद्वये चेति पञ्चसु स्थानेषु पञ्चकृत्वः पुष्पाञ्जलिं
दत्त्वा सवितृरूपमात्मानं ध्यात्वा वर्णाक्षमालया रुद्राक्षमालया वाऽष्टोत्तरश-
तमष्टाविंशतिवारं वा जपित्वा पुनः प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकर्षडङ्गं
कृत्वा ध्यात्वा [च] देव्या हस्ते जपं तेजोमयं निवेदयेत् ।

ॐ गुह्यातिगुह्यगोप्त्री त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादात्करे स्थिता ॥

इत्यनेन मन्त्रेण जपं निवेद्य चतुर्विंशतिमुद्राः प्रदर्शयेत् ।

अथ मुद्राविधिः ।

मुद्रं ददाति देवानां द्रावयत्यसुरांस्तथा ।

मोदनाद्द्रावणाच्चैव मुद्रेति परिकीर्तिता ॥

इति वचनान्मुद्रामदर्शनमावश्यकम् ।

अथातो दर्शयेन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा ॥

ततो वितन्नविस्तीर्णे द्विमुखत्रिमुखे ततः ।

चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखाधोमुखे ततः ॥

व्यापकाञ्जलिकं चैव शकटं तदनन्तरम् ।

यमपाशं तु ग्रथितं ततः स्यात्संमुखोन्मुखम् ॥

विष्णुश्चो मृष्टिको मीनस्ततः कूर्मवराहकौ ।

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ॥

एता मुद्राश्चतुर्विंशद्भ्योऽप्युक्ताः सुप्रविष्टिताः ।

एतल्लक्षणमाह—

सुमुखं संहतो हस्तावुत्तानो कुञ्चिताङ्गुली ।

संपुटं पञ्चतोशाभौ करावन्योन्पसंहवौ ॥

वितन्नं संहतो हस्तावुत्तानावापताङ्गुली ।

विस्तीर्णं संहतो पाणी मिथो मुक्ताङ्गुली + द्वयोः ॥

+ लीमकौ । इति मन्त्रकले ।

संमुखं सक्तयोः पाण्योः कनिष्ठाद्वययोगतः ।
 शेषाद्गुलीनां वैकल्पे द्विमुखत्रिमुखादयः ॥
 शेषाद्गुलीनां संयोगात्पूर्वसंयोगनाशनम् ।
 तिर्यक्संयुज्यमानाग्री संयुक्ताद्गुलिमण्डली ॥
 हस्तौ षण्मुखमित्युक्ता मुद्रा मुद्राविशारदैः ।
 आकुञ्चिताग्री संयुक्तौ न्युञ्जौ हस्तावधौमुखैः ॥
 उत्तानौ नादशावेव व्यापकं कुञ्चितौ करौ ।
 अधोमुखौ बद्धमुष्टौ मुक्ताग्राद्गुष्टौ करौ ॥
 शकटं नाम कथितं यमपाशमतः परम् ।
 बुद्धमुष्टिकयोः पाण्योरुत्ताना वामतर्जनी ॥
 कुञ्चिताग्राऽन्यथा युक्ता तर्जन्वाऽनृजुक्त्रया ।
 उत्तानसंधिसंलीनवृद्धाद्गुलिद्वयौ करौ ॥
 संमुखाद्यदितौ दीर्घाद्गुष्टौ श्रयितमुच्यते ।
 ऊर्ध्वाद्गुलिर्वामहस्तरतादशा दक्षिणेन तु ॥
 अधोमुखेन संयुक्तः संमुखोन्मुख उच्यते ।
 उत्तानोत्तानकोटी च मलम्बः कथितः करौ ॥
 मुष्टौ चान्योन्यसंयुक्तावुत्तानौ मुष्टिकौ भवेत् ।
 मीनस्तु संमुखीभूतौ मुक्तानामकनिष्ठिकौ ॥
 ऊर्ध्वसंयुक्तवक्त्रौ तु शेषाद्गुलिद्वौ करौ ।
 अधोमुख करौ वामस्तादृशा दक्षिणेन तु ॥
 पृष्ठदेशे समाक्रान्तः कूर्पो नाम्नाऽभिधीयते ।
 ऊर्ध्वमध्यं वामभुजः कक्षायामाश्रयेत्करम् ॥
 वराहो नाम मुद्रेय कथिता मुनिसत्तमैः ।
 कण्ठाधितो करौ कर्णसंश्रितावापताद्गुली ॥
 सिंहाक्रान्तं नाम मुद्रा महाक्रान्तं च कथ्यते ।
 किञ्चिदाकुञ्चिताग्री च हस्तौ कृत्वा तथा भवेत् ॥
 ऊर्ध्वं किञ्चिद्ग्री पाणी मुद्रो वामतर्जनी ।
 ग्रस्ता दक्षिणहस्तेन मुद्रा भोक्ता मनीषिभिः ॥
 अधोमुखः श्रितो मूर्ध्नि पृष्ठो दक्षिणः करः ।
 मुद्राणां लक्षणं भोक्तं वसिष्ठाधिर्मुनीश्वरैः ॥

अथ महासंदिपोक्ती(की) विशेषः—

न जातु दर्शयेन्मुद्रा महाजनसमागमे ।
 क्षुभयन्ति देवतास्तस्य विफलं वै भवेदिति ॥
 एता मुद्रा न जानाति तस्य देवी न सिध्यति ।
 श्रयन्ति देवताः सर्वा गायत्र्यक्षरसंस्थिताः ॥

एवं दर्शयेत्वा विश्वामित्रसंहितोक्तं गायत्रीकवचं जपेत् । अस्य श्रीगा-
 यत्राक्षरस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री छन्दो गायत्री देवता ॐभूः रं वीजम् ।
 भुवः णि शक्तिः । स्वाः यं कीलकम् । गायत्रीपसादसिद्धयर्थे जपे विनि-
 योगः । अथ ध्यानम्—

पञ्चवक्त्रां दशभुजां सूर्यकोटिसमप्रभाम् ।
 सावित्रीं ब्रह्मवरदां चन्द्रकोटिसुशीतलाम् ॥
 त्रिनेत्रां सितवक्त्रां च मुक्ताहारविराजिताम् ।
 वराभयाङ्कुशकशापानपात्राक्षमालिकाः ॥
 शङ्खं चक्राब्जयुगुलं कराभ्यां दधतीं पराम् ।
 सितपङ्कजसंस्थां च हंसारूढां सुखस्मिताम् ॥
 ध्यात्वेवं मानसाम्पोजे गायत्रीकवचं जपेत् ॥

ॐ ब्रह्मोवाच—

विश्वामित्र महाभाह्व गायत्रीकवचं शृणु ।
 यस्य विज्ञानमात्रेण त्रैलोक्यं वशयेत्सणात् ॥ १ ॥
 सावित्री मे शिरः पातु शिखायाममृतेश्वरी ।
 ललाटे ब्रह्मदेवत्या भ्रुवौ मे पातु वैष्णवी ॥ २ ॥
 कर्णौ मे पातु रुद्राणी सूर्या सावित्रिकाऽम्बके ।
 गायत्री वदनं पातु शारदा दशनच्छदे ॥ ३ ॥
 द्विजान्यन्नप्रिण पातु रसनायां सरस्वती ।
 सांख्यायनी नासिकां मे कैपा(पो)ला चन्द्रहासिनो ॥ ४ ॥
 चिबुकं वेदगर्भां च कण्ठं पात्रघनाशिनी ।
 स्तनी मे पातु इन्द्राणी हृदयं ब्रह्मवादिनी ॥ ५ ॥
 उदरं विश्वभोक्त्री च नामौ पातु सुरमिया ।
 जघनं नारसिंही च पृष्ठं ब्रह्माण्डधारिणी ॥ ६ ॥
 पार्श्वौ मे पातु पद्माक्षी गुह्यं गोगोपिकाऽवतु ।
 ऊर्ध्वोर्गोकाररूपा च जान्वोः संध्यात्मिकाऽवतु ॥ ७ ॥

जह्वयोः पातु अक्षोभ्या गुरुफयेत्रीहार्शीर्षका ।
 सूर्या पदद्वयं पातु चन्द्रा पादाद्गुलीषु च ॥ ८ ॥
 सर्वाङ्गं वेदजननीं पातु ये सर्वदाऽनघा ॥ ९ ॥
 इत्येतन्निवचं ब्रह्मन्गायत्र्याः सर्वपावनम् ।
 पुण्यं पादित्र पापघ्नं सर्वरोगनिवारणम् ॥ १० ॥
 त्रिसंध्यं यः पठेद्दिहान्सर्वान्कामानवाप्नुयात् ।
 सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः स भवेद्देवायुतमः ॥ ११ ॥
 सर्वचक्रफलं प्राप्य ब्रह्मान्ते समयवाप्नुयात् ।
 प्राप्नोति जपमात्रेण पुरुषार्थश्चतुर्विधान् ॥ १२ ॥

इति श्रीविश्वामित्रसंहितायां ब्रह्मकौशिकसंवादे गायत्रीकवचं संपूर्णम् ॥

एवं कवचं जपित्वा गायत्रीचतुर्थपादमन्त्रं जपेत् ।

अस्य श्रीगायत्रीचतुर्थपादस्य विपक्ष ऋषिः परब्रह्मपरमात्मा देवता गायत्री
 छन्दः श्रीगायत्रीचतुर्थपादजपे विनियोगः । ॐ परो हृदये । रजसे शिरसि ।
 असावदो शिखायाम् । परोरजसे कवचे । असावदो नेत्रयोः । परोरजसेऽ-
 सावदो अस्त्रे । इति करपदङ्गन्यासं कृत्वा ॐ भूर्भुवः स्वर्णं परोरजसेऽसा-
 वदो सर्वाङ्गे । अथ ध्यानम्—

दशहस्तां पञ्चवक्त्रां कोटिसूर्यसमप्रभाम् ।

पद्महस्तां वेदगर्भा ब्रह्मरूपां हृदि स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयित्वाऽष्टवारं चतुर्थपादजपं कृत्वा गाय-
 त्रीवर्षणं कुर्यात् । तत्राऽऽदौ विसर्जनमुद्राः प्रदर्शयेत् ।

अथ विसर्जनमुद्राः ।

सुरभिर्ज्ञानं शूर्पं च योनिः कूर्मोऽथ पङ्कजम् ।

लिङ्गं निर्याणमुद्रा च जपान्तेऽष्टाधुदाहताः ॥

इति दर्शयित्वा वसिष्ठशापविमोचने कुर्यात् । अस्य श्रीवसिष्ठशापविमोच-
 नमन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिः सूर्यो देवता गायत्री छन्दो वसिष्ठशापविमोचनार्पे
 जपे विनियोगः ।

ॐ अहो देवि महादेवि संख्ये विद्ये सरस्वति ।

सजरे अमरे वैव ब्रह्मणेने नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

वसिष्ठशापाद्विमुक्ता भव । तत आचम्य गायत्रीतर्पणं कुर्यात् ।

अथ गायत्रीतर्पणम् ।

ॐ भूर्भुवःस्वः पुरुषमृयञ्जुःसाममण्डलान्तर्गतं सवितारमाषाहवामीत्या-
वाह्य तर्पणं कुर्यात् । ॐ भूःपुरुषमृग्वेदं तर्पयामि । ॐ भुवःपुरुषं यजुर्वेदं
तर्पयामि । ॐ स्वापुरुषं सामवेदं तर्पयामि । ॐ महःपुरुषमथर्ववेदं तर्प-
यामि । ॐ जनःपुरुषमितिहासपुराणं तर्पयामि । ॐ तपःपुरुषं सर्वागमं
तर्पयामि । ॐ सत्यं पुरुषं सर्वलोकं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवःस्वः [पुरुषं]
ऋग्यजुःसाममण्डलान्तर्गतं तर्पयामि । ॐ भूरैकपादं गायत्रीं तर्पयामि ।
ॐ भुवद्विपादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ स्वास्त्रिपादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ
भूर्भुवःस्वश्चतुष्पादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ उषसं तर्पयामि । ॐ गायत्रीं तर्प-
यामि । ॐ सावित्रीं तर्पयामि । ॐ सरस्वतीं तर्पयामि । ॐ वेदमातरं तर्प-
यामि । ॐ पृथिवीं तर्पयामि । ॐ जयां तर्पयामि । ॐ कौशिकीं तर्पयामि ।
ॐ सांकुर्तीं तर्पयामि । ॐ सर्वापराजितां तर्पयामि । ॐ सहस्रमूर्तिं तर्पयामि ।
ॐ अनन्तमूर्तिं तर्पयामि ।

एभिर्मन्त्रैश्च यो नित्यं चतुर्विंशतिभिर्द्विजः ।

सुतर्पयति गायत्रीं स संख्याफलमाप्नुयात् ॥

इति गायत्रीतर्पणम् ।

अथ जपलक्षणम्—

शौनका—

गायत्रीं संस्मरेद्दीमान्हादि वा सूर्यमण्डले ।
कल्पोक्तलक्षणेनैव ध्यात्वाऽभ्यर्च्य ततो जपेत् ॥ १ ॥
प्रातरितिष्ठञ्जपेद्देवीं सायं चैवोपाविश्य च ।
उपविश्य च मध्याह्ने जपकर्म समारभेत् ॥ २ ॥
ऊर्ध्वजानुस्तु सायाह्ने ध्यानालोकनवत्परः ।
पूर्वसंध्यां जपंस्तिष्ठन्सावित्रीमर्कदर्शनात् ।
पश्चिमां तु समासीनः सम्यङ्नक्षत्रदर्शनात् ॥ ३ ॥

अथाङ्गुल्यादिजपमालालक्षणम् ।

अङ्गुल्यैव जपं कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन ।
रुद्रासाधैः सर्वसिद्धिरतो मालां प्रकल्पयेत् ॥

अथ करमालयाऽक्षमालया वा जपं कुर्यात् ।

सप्त गायत्र्युच्चारणयोगः कथ्यते ।

मणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवःस्वस्वतः परम् ।
 गायत्रीं मणवं चान्ते जप एव उदाहृतः ॥ १ ॥
 वाचिकारूप उवांशुश्च मानसस्त्रिभिर्वा स्मृतः ।
 त्रयाणां जपयज्ञानां श्रेष्ठः स्यादुत्तरोत्तरः ॥ २ ॥
 यदुच्चनीचस्वरितैः शब्दैः स्पर्शाद्यदाऽस्तरैः ।
 मन्त्रमुच्चारयेद्वाचा जपयज्ञः स वाचिकः ॥ ३ ॥
 शनैश्चकारयेन्मन्त्रं मन्दमौष्ठौ मवाळयेत् ।
 अपरैश्श्रुतः किञ्चित्स उवांशुजपः स्मृतः ॥ ४ ॥
 विषय आक्षरश्रेण्यां वर्णादूर्णं परात्परम् ।
 अर्थार्थचिन्तितं मूयः कथ्यते मानसो जपः ॥ ५ ॥
 वाचिकस्त्वेक एव स्यादुवांशुः क्षतमूर्त्पते ।
 सहस्रं मानसः मोक्तो मन्त्रत्रिभूगुनारदैः ॥ ६ ॥
 ब्रह्मचारी गृहस्थश्च शतमष्टोत्तरं जपेत् ।
 अष्टोत्तरशतं नित्यमष्टाविंशतिमेव वा ॥ ७ ॥
 विधानादशकं वाऽपि त्रिकाले संपजेद्द्विजः ।
 यादौ प्रदोषे दर्शे च गायत्रीं दशसंख्यया ॥ ८ ॥
 अष्टाविंशत्यनध्याये [यथोक्तं] सुदिने जपेत् ।

जपान्त ऋष्यादिन्वासं विषय शुद्धातिगुहापन्त्रेण जपं निवेदयेत् ।

अथ संध्योपस्थानम् ।

मित्रोजनान्पेति नक्षत्रमृकसूक्तं तद्गो दिव इत्येका जातवेदसे० उपस्वर्कं०
 ॐ नमः मास्यै दिशु इन्द्रायेत्यादि याजुषम् । संध्यायै नमः । सावित्र्यै
 नमः । गायत्र्यै नमः । सरस्वर्यै नमः । ब्रह्मणे नमः । विष्णवे नमः ।
 शिवाय नमः । आत्मने नमः । परमात्मने नमः । अन्तरात्मने नमः । सर्व
 भूतात्मने नमो नमः । स्योना पृथिवीत्येका या नस्तोक इत्येका समानीष
 आकृतिः० अहो देवा वर्गः मद्रं नो अपिवात० तच्छंयो० भूरादिन्याह-
 तिपूर्वं शान्तिं अपित्वा मवराशुचार्यापुत्रमोऽहं सो अधिवादये । ॐ नमो
 षड्रस्य । ॐ गुरुभ्यो नमः । आत्मपादौ मृषि स्पृष्ट्वा० ।

सावित्रीं च तथा सूर्यं द्विनान्प्राणिवादयेत् ।

पवेष्टुं वाऽथ कनिष्ठं वा संध्याग्ने चाभिवादयेत् ॥ १ ॥

वर्जयितुं सुतं शिष्यं दौहित्रं दुहितुः पतिम् ।
नित्यं वेदमधीतारं तथा वाऽध्यापकं द्विजम् ॥
अनधीतो नमस्कुर्याज्ज्येष्ठो वाऽपि कनीयसम् ।

इति प्रातःसंध्याविधिः ।

अथ मध्याह्नसंध्याविधिः ।

कुर्यान्माध्याह्निकीं संध्यां ब्रह्मयज्ञादनन्तरम् ।
संगवादूर्ध्वमेवाऽऽहुर्नचेदर्वागयापि वा ॥

आदौ द्विराचम्य प्राणानाचम्य पूर्ववन्मपोपात्तदुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वर-
प्रीत्यर्थं मध्याह्नसंध्यामुपासिष्वे । आपो हि घृति मार्जनं कृत्वा आपः पुन-
न्त्विषति मन्त्राचमनं विधाय सकृदाचम्य आपो हि घृत्यादि नवचैर्मार्जनम्,
ऋतं चेति तृचेनाघमर्षणम् ।

सकृदर्घ्यं तु मध्याह्ने प्रक्षिपेद्धंस इत्युवा ।
त्रिर्वाऽऽकृष्णेन मन्त्रेण गाथया चेति केचन ॥
उतायातं० ऋक् शेषं पूर्ववत् ।

अथ संध्यातर्पणम् ।

ॐ भुवःपुरुषं तर्पयामि । ॐ यजुर्वेदं तर्पयामि । ॐ ऋण्डलं तर्पयामि ।
ॐ रुद्ररूपं तर्पयामि । ॐ अन्तरात्मानं तर्पयामि । ॐ सांकृतिं तर्पयामि ।
ॐ संध्यां तर्पयामि । ॐ ध्रुवतिं तर्पयामि । ॐ रौद्रीं तर्पयामि । ॐ उषसं तर्प-
यामि । ॐ निम्बुजं तर्पयामि । ॐ सर्वार्थसिद्धिदं तर्पयामि । ॐ सर्वसत्राधि-
पतिं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवः० । गायत्रीतर्पणे विशेषो नास्ति । द्विराचम्य
उदुत्यामिति त्रयोदशार्चं सूक्तं चित्रं देवानामिति षडूर्चं सूक्तं हंसः शुचिपदि-
(त्युपस्थानं) । शेषं पूर्ववदिति मध्याह्नसंध्याविधिः ।

अथ सायंसंध्याविधिः ।

आचम्य प्राणानाचम्य मार्जयित्वाऽग्निश्च मेति मन्त्रोदकं प्राश्य पूर्ववन्प्रा-
र्जनं कृत्वाऽघमर्षणं विधायार्घ्यदानं रात्रौ चेद्गृहणाय । सरस्वतीतर्पणं
कुर्यात् । ॐ स्वःपुरुषं सामवेदमण्डलं विष्णुरूपिणं तर्पयामि । ॐ परमां-
त्मानं तर्पयामि । ॐ सरस्वतीं तर्पयामि । ॐ वेदमातरं तर्पयामि । ॐ सांकृतिं
तर्पयामि । ॐ संध्यां तर्पयामि । ॐ स्यचिरां तर्पयामि । ॐ वैष्णवीं तर्प-
यामि । ॐ उषसं तर्पयामि । ॐ निम्बुचं तर्पयामि । ॐ सर्वार्थसिद्धिकुरीं

तर्पयामि । ॐ सर्वमन्त्राधिपतिं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः पुरुषं तर्पयामि ।
गायत्रीतर्पणं चेति शेषं पूर्ववत् । उपस्थानं यच्चिद्धितेति दशर्चं सूक्तम् । शं
मे वरुण० तत्त्वा यामि० वयमद्येन्द्रा० शेषं पूर्ववदिति सायंसंध्याविधिः ।

इत्येवं संध्यात्रयकाले संध्यादिकं कृत्वा देवतात्मा सुखं विहरेदिति
प्रसङ्गतो मध्याह्नसंध्यासायंसंध्याविधिः ।

यथोचितकाले [संध्यां] कर्तुमशक्त्येन्नमसा सूर्यमण्डलं ध्यायन्मनसैव
तत्तत्काले ॐ ऐं ह्रीं श्रीं परमदुष्करकर्मच्छेदिन्यघोरे वरदे विद्ये माये त्रैलोक्य-
चक्ररूपसहस्रपरिवर्तिनि पातृगणे इहूं श्रीं ह्रीं ऐं ओमिति जपित्वा संध्याफलं
सिद्धिर्भवतीति प्रत्यङ्गिरासूत्रवचनात् । अथ मातःसंध्यावन्दनानन्तरं पुरश्चर-
णकृम्यादीं स्थले ततः परमत्रैव नद्यादीं स्थले सूर्योयाध्यं दद्यादिति
कस्यचिन्मत्तं पूजाप्रदेशं गत्वा नद्यादाविति वसिष्ठसंहितायामग्रे वक्ष्यते । ततो
मूळानभिमन्त्रिते [न] जलेनाऽऽचम्य गुरुदिवशतिग्रहान्मण्डपं संवर्षित-
स्वात्पदैवतः सुहृदत्रतो मौनी देवीं हृद्मकमले ध्यायन्मूलं वाऽपि स्वर्चं जप-
न्मुषः स्वपदहृद्मन्त्री यायाद्यागस्य मण्डपमिति ।

पूजाप्रदेशमागत्य दत्त्वा चाध्यं विवस्वते ।

गन्धपुष्पादिभिः सम्यग्द्वारपूजां समाचरेत् ॥

तत्र सारथा माङ्गणैकदेशे स्थित्वा मूळमन्त्राभिमन्त्रितेन जलेन माङ्गुली
वाऽप्युदङ्मुखो मौन्याजानु पादौ भजिष्वन्धर्दन्तं करौ च प्रक्षाल्य द्विरा-
धामेत् । माङ्गण एव गोमयमल्लिप्तमूषो सौधमद्या वा सूर्योयाध्यं दद्यात् ।
वधया — माङ्गुलीः सुखासन उपविष्टो गुर्वादिवन्दनपूर्वकमष्टाक्षरसूर्यमन्त्रेण
माणायामत्रयं कृत्वा ॐ घृणिः सूर्य आदित्योमित्यष्टाक्षरमन्त्रः । ओमस्य
श्रीसौराष्टाक्षरमन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिरादित्यो देवता गायत्री छन्दः सूर्योयाध्यं-
प्रदाने विनिर्धोगः । गायत्रीमन्त्रस्य ऋष्यादिकं स्मृत्वा सूर्यात्मकपात्मानं
ध्यात्वा त्रिकोणरामित्पट्कोणं वृत्तात्मकं मण्डलं निर्माय तत्र ॐ ब्रह्मवि-
ष्णुशिवारमकसौराय योगपीठाय नम इति संपूज्य गावः स्रमन्त्रेण शमोदकैः
पूरयित्वा सूर्यमन्त्रेण कुङ्कुमरोचनारक्तचन्दनादिकरत्नोरजपापुष्पदूर्वासता-
म्बिकिण्व कानुनेवमं संवत्स्य सूर्यमन्त्रं लिखित्वा तदुपरि सूर्यं ध्यात्वाऽऽ-

वानादिकं कृत्वा सूर्यमन्त्रमुच्चार्य साङ्गाय श्रीसूर्याय नम इति संपूज्य सोमाद्यष्टौ ग्रहाश्च पूर्वादिमण्डलाकारेण संपूज्य कराभ्यां पात्रमाच्छाद्य सूर्यमन्त्रमष्टोत्तरशतं द्वादशवारं [वा] जपित्वा पुनः सूर्यं संपूज्य गन्धादि निवेद्य सूर्यमण्डले देवीं ध्यात्वा जानुभ्यामवनीं गत आमस्तकमर्घ्यपात्रमुत्तोल्य षोडशसावरणे रवी स्वैक्येन दृष्टिं निपात्य ॐ हां ह्रीं सः घृणिः सूर्य आदित्यौ ग्रहनक्षत्रप रिवृताय मार्तण्डभैरवाय प्रकाशशक्तिसहिताय द्वादशकलात्मने गायत्रीरूपिणे सूर्यायैषोऽर्घ्यः स्वाहेति सावित्रीमन्त्रपूर्वकं सावित्रीदेवताबुद्ध्या पुरतो दद्यात् । ततः पुष्पाञ्जलिं कृत्वा सूर्यमन्त्रस्य जपं कृत्वा समर्घ्यं स्तुत्वा नत्वा मानो क्षमस्वेति संहारमुद्रया विसृजेदिति सूर्यार्घ्यविधिः । अथ सामान्यार्घ्यं कुर्यात्तद्यथा देहलण्ग्रतश्चतुरभस्रवृत्तत्रिकोणमण्डलं कृत्वाऽस्त्रमन्त्रेण ताम्रादिपात्रं प्रक्षाल्य साधारं स्थापयित्वा हृदयमन्त्रेण शुभोदकेनाऽऽपूर्य गङ्गे चेत्यादिवीर्यमन्त्रेणाङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तत्र वीर्यमावाह्य ॐकारमुच्चरन्गन्धदुष्पे निक्षिप्य मणवेन त्रिरभिमन्य धेतुमुद्रां प्रदर्शयेदिति सामान्यार्घ्यविधिः सर्वत्र ।

अथ द्वारपूजाविधिः ।

तत्रस्तदर्घ्योदकैरस्त्रमन्त्रेण द्वारमभ्युक्ष्य गन्धपुष्पाक्षतैरम्बुपुष्पाभ्यां वा द्वारदेवताः पूजयेत् । द्वारयोर्ध्वशाखायाम् ॐ विधनेशाय नमः । ॐ महालक्ष्म्यै नमः । ॐ सरस्वत्यै नमः । दक्षिणशाखायां गणेशाय नमः । वामशाखायां क्षेत्रेशाय नमः । दक्षिणे गङ्गायै नमः । वामे यमुनायै नमः । दक्षिणे घात्रे नमः । वामे विधात्रे नमः । दक्षिणे शङ्खनिधये नमः । वामे पद्मनिधये नमः । अधोदेहल्यामस्त्रदेवतायै नम इत्येवं पूर्वद्वारमारभ्योत्तरद्वारपर्यन्तं पूजयित्वा तत्तद्द्वाराधिपान्कनैर्यजेत् । देहलण्ग्रतो दक्षिणवामक्रमेण पूर्वद्वारे ॐ ब्राह्म्यै नमः । माहेश्वर्यै नमः । दक्षिणद्वारे कौमार्यै नमः । वैष्णव्यै नमः । पश्चिमद्वारे वाराह्यै नमः । इन्द्राण्यै नमः । उत्तरद्वारे महालक्ष्म्यै नमः । घाटुण्डायै नमः । मण्डवाभावे मण्डपं कल्पयित्वा तत्रैव पूजयेदिति द्वारपूजाविधिः ।

ततो विघ्नापसारणं कुर्यात् । ततो मूलमन्त्रमस्त्रमन्त्रं वा मनसा जपन्दिहृदय्या दिव्यानुर्ध्वोर्ध्वतालत्रयेणान्तरिक्षान्वापपाणिघातौस्त्रिभिर्मांशुश्चिः

धनान्तर्यामिणं शनैरङ्गं संकोचयन्स्वदक्षिणांसेन द्वारशाखां स्पृशन्निजवामपाद-
पुरःसरं गृहान्तः प्रविशेत् । तदा—

कांस्यघण्टास्वनं कृत्वा द्वारमाच्छाद्य वाससा ।

पञ्चगव्याद्यर्घ्यतोयाभ्यां प्रोक्षयेन्मण्डपान्तरम् ॥ इति ।

ततो मण्डपान्तः पूजावेद्यां बहिरुपविश्य नैर्ऋत्यां दिशि ॐ ब्रह्मणे नमः ।
ॐ वास्तुपुरुषाय नमः इति संपूज्य कृताञ्जलिः पठेत्—

ॐ देवि त्वं माकृतं चित्तं पापाक्रान्तमभून्मम ।

तन्नि सारय चित्तान्मे पापं हृफट् नमोऽस्तु ते ॥

सोमः सूर्यो यमः कालो महाभूतानि पञ्च च ।

एते शुभाशुभस्येह कर्मणो नत्र साक्षिण ॥

इति मन्त्रद्वयं पठित्वा हृफटित्वनेन क्रोधदृष्ट्या पार्श्वद्वयमूर्ध्वमधश्च निरीक्ष्य
सुमना भवेत् । ततः सिद्धार्याक्षतकुसुमं सप्तधाऽभिमन्त्रितमस्त्रमन्त्रं पठन्मृह-
मध्ये निसिपेत् ।

वीक्षणदंष्ट्रं महाकायं कल्पान्तदहनोपमं ।

भैरवाय नमस्तुभ्यमनुतां दातुमर्हसि ॥

इत्यनेन भैरवाज्ञां गृहीत्वा अफडिति मन्त्रेण वेद्यां गत्वा देव्याः पूजन-
स्थानं विशोधयेत् । गायत्र्या भुवमसिमन्त्र्य निरीक्ष्यास्त्रमन्त्रेण प्रोक्ष्य
तेनैव दर्भैस्ताडयित्वा कवचमन्त्रेणाभ्युक्षेदिति० चतुर्विधः संक्षारो भुवः०
ततश्चन्दनागरुगन्धाद्यैर्धूपयेन्मण्डपान्तरमिति ततस्त्वस्या वेदिकायां पुरतो
देव्यासनस्य लम्बुज्य स्वासनभूमौ गायत्रीं प्रणवं वा विलिख्य तत्र पुष्पं
दत्त्वा तदुपरि कुशाजिनाभ्यरेरादयपेकहस्तं द्विहस्तं वा चतुरङ्गुलमुच्छ्रितं
कम्बलाद्यन्यतमं मृदासनमास्तीर्य तस्य पूर्वभागे ॐ भूर्दक्षिणे भुवः पश्चिमे
स्वरुत्तरे भूर्भुवःस्वस्तित्वा मूलेन प्रणवेन वा शुभैर्जलैः संपोक्ष्य तत्र
मातृकाम्भोजं चिन्तयित्वा पूर्ववन्मूलाधारादि पृथिव्यन्तमासनं संपूज्य पृथिव्य-
त्वयेत्याद्यभ्युक्ष्य ॐ आधारकमलासनाय नम इत्यनेन गन्धपुष्पैः पूजयेदि-
त्यासनपूजा ।

तदस्त्वस्मिन्नासने प्राङ्मुखोऽप्युदङ्मुखो [वा] स्वस्तिपद्ययोरन्यतम-
प्रथमास्थाय ऋजुकाशो निराकुलः सद्यःप्रविशेत् । ततः स्वासनस्याऽऽग्नेय-
कोणे गं गणपतये नमः । नैर्ऋत्ये सं सरस्वत्ये नमः । वायव्ये दुं दुर्गायै
नमः । ऐशान्ये सा सत्रपाछाय नमः । तदा—

शिवस्य वा हरेर्वाऽपि सूर्यस्याग्रे गुरोरथ ।

दीपस्य ज्वलिःस्यापि संनिधानं प्रकल्पयेत् ॥

इत्येतेषामेकस्य समस्तानां वा सांनिध्यं परिकल्प्य द्रव्याण्यसादयेत् ।

स्थापयेदक्षिणे भागे पूजाद्रव्याणि चाऽऽत्मनः ।

सुवासिताम्बुसंपूर्णं सव्ये कुम्भं सुशोभनम् ॥

प्रसालनाय करयोः पार्श्वं पृष्ठे निवेशयेत् ।

घृतादिज्वलितान्दीपान्स्थापयेत्परितः शुभान् ॥

दर्पणं चापरं छत्रं तालवृन्तं च पादुके ।

पूजासामग्रिकां विम पुरतः साधनान्तरम् ॥ इति ।

विश्वामित्रसंहितायाम्—

अन्यानि होमद्रव्याणि यथास्थानं निवेशयेत् ।

इति पूजाद्रव्यसाधनम् । ततस्तानि नेत्रमन्त्रेण विलोक्य रंस्वाहेति दीप-

शिखां स्पृष्ट्वा दूरौस्वाहेति मन्त्रेणाङ्गुल्यग्रेण जलं स्पृष्ट्वा ओंस्वाहेति मन्त्रेण

तत्पार्श्वं स्पृष्ट्वा इति पूजाद्रव्यशुद्धिः । ततः कृताञ्जलिपुटो भूत्वा वामे ॐ शुं

शुरुभ्यो नमः । दाक्षिणे गं गणपतये नमः । अग्रे श्रीपत्सवितृपण्डितान्तर्गत-

गायत्र्यै नमः । इति प्रणव्य करशुद्ध्यादिकं कुर्यात्तद्यथा प्रणवमुच्चार्य गन्ध-

पुष्पाभ्यां करौ संपाज्यं वामहस्तेन निर्मथ्याऽऽघ्राय तत्पुष्पमुत्तरस्यां दिशि

क्षिपेत् । ततोऽङ्गुलीष्वङ्गमन्त्रान्यसेत् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो

नमः इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिक्रमेण करयोर्विन्यसेत् । तदुक्तं

वासिष्ठसंहितायाम्—

आसीनः प्रणवेनाथ परामृज्य कराभ्युजे ।

अङ्गुलीषु च विन्यस्य अङ्गमन्त्राननुक्रमत् ॥

अस्त्रमन्त्रेण दिग्बन्धं कुर्यात्सर्वासु दिक्षु च ।

अग्निप्रकारवत्कृत्वा ततो मन्त्रेण सर्वतः ॥

माणायामत्रयं कुर्यान्मूलेन प्रणवेन वा ॥ इति ।

मन्त्रो गायत्रीमन्त्रः । इति करशुद्धिः । ततः पूर्वोक्तमार्गेण माणानायव्य

देशकालौ स्पृष्ट्वाऽधिकफलायीं चेत्युनर्भूतशुद्धिमाणमतिष्ठामातृकान्वासान्स्व-

देहे विधायाऽऽत्मपूजापुरःसरं संक्षिपतोऽन्तर्यामं कृत्वा बाह्यपूजां समारमेत् ।

तद्यथा—माणायामपूर्वकं गायत्रीं ध्यानोक्तां स्वैक्येन प्रथमं ध्यात्वा स्वशि-

रासे पुष्पं दत्त्वा पुनरपि हृदयकमले योगपीठं चिन्तयित्वा तदुपरि देवीं

गायत्रीं ध्यात्वा मानसोपचारैर्यथोक्तप्रकारेण सम्यक्पूजयित्वा मसन्नां तां
हृदि ध्यायन्दशधा गायत्रीं जपित्वा योनिमुद्रया मणम्य वाद्यपूजार्थं मयमं
यन्त्रोद्धारं कृत्वा यजेत् ।

अथ यन्त्रोद्धारविधिः ।

तदुक्तं विश्वामित्रसंहितायाम्—

विन्दुत्रिकोणं पद्कोणं ततो वृत्तत्रयं लिखेत् ।
चतुरस्रद्वयं बाह्ये चतुर्द्वारीपशोमितम् ॥
वैन्दवे पूज्य गायत्रीं त्रिसंख्याश्च त्रिकोणके ।
षडङ्गानि च पद्कोणे पूजयेत्प्रथमः सुधीः ॥
अष्टारे पूजयेदष्टौ वसुन्कद्राश्च बाह्यतः ।
क्रमेणाऽऽदित्यदेवाश्च पूर्वोदिक्रमशो यजेत् ॥
ततो बाह्ये दिक्पतींश्च तत्पत्राणि ततो यजेत् ॥ इति ।

स्वर्णादिपात्रे चन्दनादिना स्वर्णादिशलाकया गुरुपादिष्टेन विधिना
पषोक्तं यन्त्रं विधाय वैन्दवे चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्रीं विलिख्य
त्रिकोणे भूरादिव्याहृतित्रयं लिखित्वा चतुष्कोणे महर्जनस्तपः
सत्पामिति चतुष्टयं विलिख्य शिरोमन्त्रेण संवेष्ट्य ॐ नमः सिद्धम् ।
अथाईं वळळुळुळुळुळु रणे ओ श्रीं अं नः कखगघङ वळ जझअटडडणनधदध नप-
फचमपयरलवचपसदळक्षत्रेणि सविन्दु तान्मातृकावर्णां पूर्वादिमादक्षिण्येन वी-
थयन्तराले त्रयं विलिखेत् । इति यन्त्रं निर्माय मूलेन पुष्पं दत्त्वा पुरतः स्था-
पयेदिति यन्त्रोद्धारः ।

अथाध्यस्थापनं कुर्यात् । ततः पूर्वोक्तविधिनाऽऽन्मात्रतः किञ्चिद्दामभाग-
यवळरूप सामान्यार्था स्थापयेत् । ततः स्वयामभागे चक्रमस्य दक्षिणे
सामान्याठर्वजलेनेव चतुरस्रपद्कोणद(वृ) त्रिकोणात्मकं मण्डलं मत्स्य-
मुद्रया निर्माय ॐ श्रीं ॐ ह्रावत्रीदेवनाया अष्टर्षाधारमण्डलाय नम इति पुण्या-
सत्तेः संपूज्य तस्याङ्गानि पूजयेत् । तद्यथा—अग्नेवे हृदयाय नमः । नैर्ऋत्ये
शिरसे स्वाहा । वायव्ये शिखायै वषट् । ऐशान्ये कवचाय हुम् । मध्ये
नेत्रत्रयाय वीषट् । पूर्वादिचतुर्दिक्षु हः । अस्त्राय फट् नम इति मण्डलं
पूजयित्वा मूलविद्यया त्रिपादिकां प्रक्षाल्य तत्र विधाय पूजयेत् । ॐ नमः
ह्रिमण्डलाय दशरत्नात्मने गायत्र्यर्थापात्राय नम इति संपूज्य सकारा-
द्यकारान्तां विलोमां स्वाहावसानां मातृकां जपस्तदशकौ केवला गायत्रीं

त्रिरुच्चरन्नर्घ्यपात्रं पूरयेत् । तत उँसोममण्डलाय षोडशकलात्मने श्रीमद्वा-
यञ्चर्घ्यामृताय नम इत्यर्घ्यजलं संपूज्य गङ्गे च यमुने चेति तीर्थमन्त्रणा-
ङ्कुशमुद्रया तत्र तीर्थान्यावाह्य शिखायै वषाडिति गालिनोमुद्रां पददर्प गन्धा-
ष्टकेन लोलितं पुष्पं निसिष्य घेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य गायत्र्या महामुद्रया
परमी कुर्यात् । तत्र गन्धाष्टकमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

शिङ्खं गोरोचनं चन्द्रं मांसी कुङ्कुमकेसरे ।
कस्तूर्युशीरं मलयं गन्धाष्टकमुदाहृतम् ॥

ततस्तत्रार्घ्यजले निजेष्टदेवतां ध्यात्वा षडङ्गन्यासेन सकलीकृत्यास्त्रमन्त्रेण
छोटिकाभिर्दशदिग्बन्धनं कुर्यात् । नेत्रमन्त्रेण निरीक्ष्य शङ्खमुद्रयाऽवष्टभ्य
योदीप्य (१) मूत्रमुच्चार्य श्रीमदारारुघ्यदेवतायै गायत्र्यै नम इति गन्धपु-
ष्पाक्षतैर्देवीं पूजयित्वा गन्धपुष्पधूपदीपान्यथाशक्ति निवेदयेत् । ततस्तदु-
परि मूलमन्त्रमष्टधा जपित्वा मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छादयेदिति विशेषार्घ्यविधिः ।
ततः सामान्यार्घ्यजले विशेषार्घ्यजलविन्दुं निसिषेत् । ततो दक्षिणे मोक्ष-
णीपात्रं स्थापयित्वा जलेनाऽऽपूर्य तत्र विशेषार्घ्यजलविन्दुं निसिष्य तेनो-
दकेन मूलमुच्चार्याऽऽमृतत्वात्मने नमः । विद्यातत्त्वात्मने नमः । शिवतत्त्वा-
त्मने नम इत्येभिर्मन्त्रैः स्वशरीरं त्रिः मोक्ष्य गायत्र्याऽऽत्मानं पूजोपकरणं
चाभ्युक्ष्य (सेत्) । एतदर्घ्यपात्रं पूजापवर्गपर्यन्तं न चालयेदित्यर्घ्यस्था-
पनाविधिः ।

अथाऽऽत्मपूजा ।

तत्र मोक्षणीजलान्वितपुष्पेण गायत्रीमुच्चार्य मूलाधारे हृदये भ्रूमध्ये च
संपूज्य मूलादिब्रह्मरधान्तं गायत्रीमखण्डदण्डायमानवेजोरुपां विमाद्य
तत्तेजोभिरेकीभूतमानन्दघनं गुरुमन्त्रदेवतानामपेदेन सावयवीकृतशरीरं निर्मलं
मत्वा गन्धपुष्पधूपदीपैरात्मानं पूजयित्वाऽऽङ्कारैर्भूषयित्वा पुनः पीठन्यास-
क्रमेण तत्तत्स्थानेषु तत्तन्नाममन्त्रैः मोक्षणीजलान्वितपुष्पैर्वा केवलपुष्पा-
दिना मण्डूकाधारादिस्वदेहे योगपीठं पूजयित्वा तत्र गायत्रीं ध्यात्वा
गायत्र्या संपूज्य गायत्रीमुच्चार्योत्तमाङ्गे हृदये मूलाधारे पदद्वये सर्वाङ्गे
येति पञ्चसु स्थानेषु पञ्चपुष्पाञ्जलिं सिषेत् । ततोऽन्तर्यामिपूजासामृत्त्यादि-
न्यासपूर्वकं गायत्रीरूपमात्मानं ध्यापन्यथाशक्ति जपित्वा समर्पयेत् । ततोऽ-
नुष्ठी गृहीत्वा भो गायत्रीदेवि त्वामावाह्य पीठे पूजयामि ।

अथ योगपीठपूजा ।

तत्र पूर्बनिमित्तघोचितगायत्रीयन्त्रमद्येऽद्योदकेन संपोक्ष्य तत्रैव सर्वा-
 धस्तादारभ्योपर्युपरि पूजयेत् । तद्यथा—ॐ षण्डकाधाराय नमः । कालाम्बे-
 रुद्राय नमः । मूलमकुत्यै नमः । आधारशक्तये नमः । कूर्माय नमः । अन-
 न्ताय नमः । वराहाय नमः । पृथिव्यै नमः । अमृतार्णवाय नमः । रत्न-
 द्वीपाय नमः । स्वर्णपर्वताय नमः । कल्पोद्यानाय नमः । नानारत्नमयभू-
 मिकायै नमः । मणिमण्डपाय नमः । पल्पवृक्षाय नमः । रत्नवेदिकायै नमः ।
 रत्नासिंहासनाय नमः । धर्माय नमः । ज्ञानाय नमः । वैराग्याय नमः ।
 ऐश्वर्याय नमः । अधर्माय नमः । अज्ञानाय नमः । अवैराग्याय नमः ।
 अनैश्वर्याय नमः । श्रेषाय नमः । पद्माय नमः । आनन्दकन्दाय नमः ।
 संविज्ञालाय नमः । सर्वतत्त्वात्मने योगपङ्कजाय नमः । प्रकृतिमयपत्रेभ्यो
 नमः । विकृतिमयकेसरेभ्यो नमः । पञ्चाङ्गद्वर्णवीजाद्यकार्णिकायै नमः ।
 अं द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः । उं षे षडङ्गलात्मने सोममण्डलाय
 नमः । मं दशकलात्मने बह्निमण्डलाय नमः । सं सत्त्वाय नमः । रं रजसे
 नमः । तं तमसे नमः । आ आत्मने नमः । अं अन्तरात्मने नमः । पं पर-
 मात्मने नमः । ह्रीं ज्ञानात्मने नमः । केसरेषु त्रिकोणेषु ब्रह्माण्यै नमः ।
 रुद्राण्यै नमः । वैष्णव्यै नमः । षट्कोणेषु हृदयादि शिरसे स्वाहा इत्यादि(?) ।
 अष्टदलेषु ध्रुवाय नमः । अध्वराय नमः । सोमाय नमः । अद्भ्यो नमः ।
 अनिलाय नमः । अनलाय नमः । प्रत्युपसे नमः । प्रपात्रे नमः ।

दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा विभूत्या वि(त्तिर्वि) मला तथा ।

अमोघा विद्युता चेति मध्ये श्रीः सर्वतोमुखी ॥

द्वितीयेषु त्रान्तराले कल्पितैकादशदलेषु वीरमद्राय नमः । शंभवे नमः ।
 गिरीशाय नमः । अजैषपत्रे नमः । अहिर्बुध्न्याय नमः । पिनाकिने नमः ।
 अपराजिताय नमः । भुवनाधीश्वराय नमः । कपालिने नमः । स्थाणवे
 नमः । भगाय नमः । द्वितीया-न्तराले देव्यग्रादिमादाक्षिण्येन धात्रे नमः ।
 अर्यश्रेण्यै नमः । पित्राय नमः । वरुणाय नमः । ईशानाय नमः । भगाय
 नमः । इन्द्राय नमः । विवस्वते नमः । पूष्णे नमः । पर्जन्याय नमः । रबौ
 नमः । विष्णवे नमः । मध्ये वैन्दवे गायत्रीमुच्चार्थं ब्रह्मविष्णुशिवाय
 गायत्र्यात्मने सोराय योगपीठाय नमः । इत्यूर्ध्वपुष्पं दत्त्वा तदुपरि

श्रीगायत्रीमूर्तये नम इति तदुपरि ध्यानोक्तां मूर्तिं परिकल्प्य पुष्पं निक्षि-
पेदिति योगपीठपूजा । तत इन्द्राय नमः । अग्नये नमः । यमाय नमः ।
निर्ऋतये नमः । वरुणाय नमः । वायवे नमः । कुबेराय नमः । ईशानाय
नमः । वज्राय नमः । शक्तये नमः । दण्डाय नमः । खड्गाय नमः ।
पाशाय नमः । अङ्कुशाय नमः । गदायै नमः । त्रिशूलायः नमः । इति
पूजयेत् ।

अथ पाद्यार्घ्याचमनीयमधुपर्कार्थं पात्रचतुष्टयं पुरतः स्थापयित्वा सामा-
न्यार्घ्वविधिना श्रीभद्रायत्रीदेवतायाः पाद्यं संधारयामि च । एवमर्घ्यामि-
त्यादिमन्त्रैस्तत्तद्द्रव्यैर्जलैश्च पूजयेत् । तथा चोक्तं विश्वामित्रसंहितायाम्—

पीठपूजाविधानेन पीठं संपूज्य पूर्ववत् ।
पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं मधुपर्कार्थमप्युत ॥
पात्राण्यधारयुक्तानि स्वर्णादिरचिशानि च ।
स्थापयेत्पुरतस्तानि पूर्येच्छास्त्रवर्त्मना ॥
उशीरं रोचनां चैव यवघ्रीहिविलानपि ।
आज्यं सिद्धार्थपुष्पाणि क्षिपेदर्घ्यस्य पात्रके ॥
मासिकं शर्करा सर्पिर्दधिक्षीरयुतं तथा ।
मधुपर्कं कल्पयित्वा प्रदद्याद्विधिपूर्वकम् ॥

वसिष्ठसंहितायाम्—

पाद्यं श्यामाकदूर्वाञ्जविष्णुक्रान्ताजलैः स्मृतम् ।
अर्घ्यं पुष्पाक्षतयवकुशाग्रतिलसर्षपैः ॥
गन्धदूर्वाजलैः मोक्तं ततश्चाऽऽचमनीयकम् ।
जातीफलं च कङ्कोलं लवङ्गं सजलं त्रिवदम् ॥
आज्यं दधि मधून्मिश्रं मधुपर्कः समीरितः ।

तदेतयोर्विधये तु वसिष्ठसंहितोक्तान्येवाशक्तौ तु पूर्वोक्तानि । अत्य-
न्ताशक्तौ तु—

एकस्मिन्नथवा पात्रे पाद्यादीनि प्रकल्पयेत् ।
सर्वोपचारवस्तुनाममावाद्भाविष्येद्विधा ॥

इति श्रेयम् ।

एवमासाद्य पात्राणि तत्र पीठं निधाप्य च ।
मूलेन मूर्तिं संस्थाप्य ध्यात्वा देवीं यथोचिताम् ॥

आवाह्य पूजयेत्तस्यां परिवारगणैः सह ।

ततः पञ्चायतनक्रमाच्चेदेव्याः पीठस्य नैर्ऋत्यादिकोणचतुष्टये गणपत्या-
दिचतुरो देवान्देव्याः पौरुषविभूतिरूपास्तत्तत्स्थानेषु पृथक्पृथक्पूजयित्वा
मध्ये यन्त्रराजे महादेवीं गायत्रीं पूजयेत् । तथा चोक्तम्—

नैर्ऋत्ये गणनाथं च सूर्यं वापच्यकोणके ।

ऐशान्ये विष्णुमीशानमाग्नेये शक्तिपूजने ॥

शक्तिस्तु गायत्र्येव । अत आह विश्वामित्रः—

सर्वे शाक्ता द्विजातीनां न शैवा न च वैष्णवाः ॥

ब्रह्मविद्यामुपासीत गायत्रीं वेदमातरम् ॥ इति ।

तत्र—यष्टुरभिमुखः देवा देवाभिमुखो दिशः ।

मांशुवादिराहिता ज्ञेयाः पूजाहोमादिकर्मसु ॥

इति वचनानुसारात्प्रादाक्षिप्येन पूर्वादिकं कल्पयित्वा नैर्ऋत्यादिकं ज्ञात्वा
तदारभ्य पूजयेदिति सर्वत्र । तद्यथा—मयमं नैर्ऋत्ये गणपतिं पूजयेत् ।

ॐ एकदन्ताय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ।
वापच्ये ॐ प्रादित्याय विद्महे सहस्रकराय धीमहि तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् ।
ऐशान्ये ॐ नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ।
आग्नेये ॐ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । इति
तत्तत्स्थानेषु पूजयेत् । मध्ये श्रीदेवीगायत्रीं साङ्गं सपरिवारं सवाहनां
सालंकारां साधुधां ब्रह्मविष्णुरुद्ररूपां पूजयेत् । तद्यथा—प्राणायामत्रयं कृत्वा
ऋष्यादिकरपटङ्गन्वासं विषाय मणवेन कराम्बां पुष्पाञ्जलिपादाय मातृ-
काम्पोजत्वेन कल्पयित्वा पूर्ववद्रूपां भगवतीं हृदि ध्यात्वा मानसोपचारैर्य-
थाविधि पूजयित्वा तत्रैव तेजोरूपां नीत्वा तस्मात्तेजसो हृदयात्सुपुम्नाना-
डीमार्गेण ब्रह्मरन्ध्राद्गामनासारन्ध्रेण वायुमार्गं कुम्भयित्वा दक्षिणनाड्या
सूर्यमार्गेण करस्यपुष्पाञ्जलीं तत्तेजो निश्चार्थं दीपाधीपान्तरमिव निर्गतं
नित्यानन्दगुणोदयं देवीतेजो मूलमुच्चार्य साङ्गे सपरिवारे भगवति श्रीम-
त्सावित्रि ब्रह्मवादिनि श्रीदेवि गायत्रि—

एद्येहि देवि ऋद्धस्तपादुकाभ्या दयानिधे ।

प्रासनं कृत्पयामीदमास्पृशं कृपया शिवे ॥

इत्यनेनाऽऽनीय मणवेन ब्रह्मरन्ध्रं नीत्वा तस्यां मूर्तेः मवेश्य पञ्चमुद्रां पद-
दर्शय सिंहासनमुद्रां पदर्शयेत् । तत्र आवाहनसंस्थापनसंनिधीकरणसंनिरोधनसं-
मुखीकरणसंकलीकरणावगुण्ठनामृतीकरणपरमीकरणा नीति नवसंस्कारांस्त-
त्तन्मुद्रामिः कुर्यात् । तद्यथा—गायत्रीमुञ्चार्थं भगवति श्रीपद्मायत्रीहाऽऽगच्छे-
त्यनामिकाद्वयमूलापिताङ्गुष्ठद्वयकोर्ध्वाङ्गुष्ठद्वयःकरणरूपयाऽऽवाहिन्या मुद्र-
याऽऽवाह्य तथैव तिष्ठ तिष्ठेत्यधोमुखरूपया संस्थापिन्या संस्थाप्य हृदयमन्त्र-
मुञ्चार्थं भगवति श्रीमद्देवि गायत्रीह संनिधेहीत्युच्छ्रिताङ्गुष्ठद्वयसंयोग-
रूपया संनिधोपिन्या मुद्रया संनिधीकृत्य तथैव संनिरुध्यस्वेत्यन्तर-
ङ्गुष्ठया संनिरोधिन्या मुद्रया संनिरुध्य गायत्रीकवचमन्त्रमुञ्चार्थं श्रीमद्देवि
गायत्रीह संमुखी भवेत्पुत्तानमुष्टियुगलरूपया संमुखीकरिण्या मुद्रया संमु-
खीकृत्य देवतापदङ्गनासेन संकलीकृत्य परितोभ्रामिताधोमुखतर्जनेकैकरा-
मकरमुष्टिरूपयाऽऽगुण्ठनमुद्रया श्रीमद्गायत्रीहावगुण्ठिता भवेत्यवगुण्ठय त्र-
मिति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य दशमणवसंयुक्ता गायत्रीमुञ्चार्थं महामुद्रया परमी
कुर्यादिति नव संस्काराः ।

आवाहनादिहीनेन कृत्वा पुत्रा निरर्थका ।

विपरीतफलं दद्यादमकर्या चार्धनं यथा ॥

ततो गायत्र्या मूर्तेः माणप्रतिष्ठा कुर्यात् । ॐ आं ह्रीं क्रीं यंरंलंवंशंपंसंहंलं-
संहंसः सोऽहं श्रीगायत्र्याः प्राणा इह प्राणाः । ॐ आमित्यादि गायत्र्या
जीव इह स्थितः । ॐ आमित्यादि सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रर-
सनास्राणपाणिपादपायूपस्प्राणा इहाऽऽगत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहेवि
जपित्वा देवीमूर्तेर्वक्षः स्पृष्ट्वा त्रिजपेत् । ततोऽधिकफलार्थं गायत्रीसंपुटि-
त्तरकारादिसकारान्वैः पुनर्विलोमेन क्षकाराद्यकारान्वैर्मातृकावर्णैः सविन्दामि-
रात्मवद्देवीदेहे व्यापयेत् । तद्यथा—ॐ मूर्धुवाः स्वः तत्सवितुं० अं० क्षं ५०
क्षं० अं० ५० ॐ मूर्धुवाः स्वः तत्सवितुं० ॐ ।

गायत्रीपुटिकां ब्रह्मन्मातृकाक्षरपालिकाम् ।

अनुलोमविलोमेन योजयेत्तत्सप्तमधीः ॥

चिन्तिष्यार्थमवाप्नोति हत्युक्तं ब्रह्मगा पुरा । इति ब्रह्मनात् ।

ततः पीठमध्ये सर्वावपवभावेन देवीं ध्यायन्प्रोनेमुद्रां पदर्शयेत् । ततो
गायत्रीमन्त्रमुञ्चार्थं श्रीमद्देवि सावित्रि पुष्पं मणीच्छ स्वाहा साङ्गायै सायु-

धामे सपरिवारायै सर्वात्मिकायै भगवत्यै श्रीसावित्र्यै नम इति पुष्पाञ्जलि
त्रयेण संपूज्य स्वागतानुपचाराङ्कुर्यात् । तत्र विश्वामित्रसंहितायामुक्तम्-

आसनं स्वागतं पाद्यमर्धमाचमनीयकम् ।
मधुपर्कं तथा स्नानवस्त्राङ्करणानि च ॥
गन्धपुष्पे धूपदीपो नैवेद्यं मुखवासनम् ।
नमस्कारं पौडशं च कल्पयेद्देवताभिः ॥
मयीजयेत्पूजनार्थं द्वाद(पौड)श्रिताननुकमात् ।
गन्धाद्यो निवेद्यान्ताः पूजाश्चोपचारिकी ॥
सपर्याङ्घ्रिविधाः शोकास्तासाभेका समाश्रयेत् ।

एवमेव सर्वपूजाफलपेषु ज्ञेयम् । तत्र सर्वत्र समतत्वात्पौडशोपचारपूजाकर्मो
ल्लिख्यते । तत्राऽऽसनं दत्तमेव मूलमुच्चार्य मूलं गायत्रीमन्त्रः । भगवति
देवि गायत्रि स्वागतं त इति कुशलमश्रं कृत्वा मूलेन स्वागतमुद्रां प्रदर्श्य
मूलमुच्चार्य चतुर्ध्वन्तनाम्ना पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । श्रीमद्देवि पुष्पं मतीच्छ
स्वाहा साङ्गायै सपरिवारायै पाद्यं परिकल्पयामि नम इत्यनेन मन्त्रेण
वत्पाद्यपात्रं पूर्वोक्तमामस्तकमुद्धृत्य देव्याः पादयोर्दद्यात् । ततो मूलमुच्चार्य
श्रीमद्भाष्ये नम इति पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । ततः पुनरपि पूर्ववद्ध्वं देव्याः
शिरसि दद्यात् । मूलेनाऽऽचमनीयं मुखे दद्यात् । मधुपर्कं कल्पयामि स्वयेति
मुखे । स्नानवस्त्रं दत्त्वाऽऽरमदक्षिणे भागे कल्पितरत्नमण्डपं नीत्वा शिरा-
सनमुद्रां प्रदर्श्य पाद्यमर्धं निवेद्य महाराजाभिषेकवन्मनसैव देवीं स्नापयेत् ।
आचमनं केशोद्ध्वनं [च] दद्यात् । एतेऽवान्तरत उपचारा गुरुमुखतो ज्ञेयाः ।
ततो वापिति वासः प्रोक्ष्य ॐ बृहस्पतिदेवताय वाससे नम इति संपूज्य
वासो दत्त्वा परिषाप्य पुनस्तथैवाऽऽचमनीयं ततोऽङ्कारान्पूर्ववद्भुक्ष्य
ॐ विष्णुदेवतेभ्योऽङ्कारेभ्यो नम इति पूजायित्वा मूलांशे श्रीदेवि पुष्पं
मतीच्छेद्यु-सूक्ष्म यथास्यात्तं मुहुरादिभिर्भूषयित्वा पञ्चरात्रपुरःसरं पुनर्या-
गपीठं नयेत् । अत्र सर्वत्र तत्तदुपचारद्रव्याणामभावाद्भावोदिति ज्ञेयम् ।
ततो वापिति चेत्तमुद्रया जलममृशीकृत्य मूलमुच्चार्य भगवति-

नमस्ते देवदेवेशि सर्ववृत्तिकरं परम् ।
अपानिवेदिषं शुद्धं भक्तितैर्यं सुशीतलम् ॥
अमृतानन्दसंपूर्णं गृहाण जलमुत्तमम् ।

इत्यनेन मन्त्रेण देवीमुखे जलं दद्यात् । एवमेव सर्वत्र जलदानम् । ॐ
 विष्णुदेवतेभ्यो गन्धेभ्यो नम इति संपूज्य मूळान्ते साङ्गायै सपरिवारायै
 गायत्र्यै गन्धं परिकल्पयामीति पूर्वोक्तगन्धाष्टकेन गन्धं समर्पयेत् । तत
 ॐ वनस्पतिदेवाय पुष्पाय नम इति संपूज्य श्रीदेव्यै पुष्पं परिकल्पयामि
 चौषदित्यनेन मुकुटोपर्यर्ध्वमुखं पुष्पं दद्यात् । नमो दुर्गादेवतायै मालायै नम
 इति संपूज्य मालां श्रीगायत्र्यै दद्यात् । ततः साङ्गारं धूपपात्रमानीय मूले-
 नाभ्युक्ष्य तत्रागुरुशोःगुगुलशर्करासंगमचूर्णानि मधुधृतयुक्तानि निसिष्य
 धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य गन्धर्वदेवताय धूपाय नम इति संपूज्य पूर्ववदद्यात् ।
 ॐ गजध्वनिमन्त्रमातः स्वाहा साङ्गायै श्रीगायत्र्यै धूपं परिकल्पयाम्यस्त्राय
 फडित्यस्त्रमन्त्रेण पूजितां घण्टां वामकरेण वाद्यन्दक्षिणेन धूपपात्रमादाय
 धूपं विशारयन्वनस्पतिरसेत्यनेन नीचैर्धूपं निवेदयेत् । देव्या वामतो वा
 पुरतो वा तत्पात्रं निदध्यात् । ततो वर्त्या कर्पूरगर्भिण्याऽगरुगर्भिण्या वा
 सुराधिधृतपूरितं तैलपूरितं वा जाज्वल्यमानं दीपमानीय ॐ विष्णुदेवताय
 घृतमदीपाय नमः मूळान्ते संबोध्य—

ॐ सुप्रकाशो महादीपः सर्वत्र विमिरापहः ।

सब्रह्माभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इत्यनेन पाराशरभ्रमाकारं देव्या नेत्रादि पादान्तं पुनः पादादि दृष्टयन्तं
 त्रिदेवीं दीपं प्रदर्शयेत् । ततो घृतदीपं देव्या दक्षिणेऽन्यं वामे स्थापयेत् ।
 इत्यमुपचारैर्देवीं पूजयित्वा पूर्ववन्मूलमुच्चार्य पुष्पाञ्जलिं निसिष्य—

सच्चिन्मयि परे देवि गायत्रि ब्रह्मरूपिणि ।

आज्ञापय त्वं सावित्रि परिवारार्चनाय मे ॥

इत्यनेन देव्याः शिरसि पुष्पाञ्जलिं निसिष्याऽऽज्ञां गृहीत्वा वरुणदेवता
 पूजयेत् । तत्राऽऽदौ यन्त्रशिरसि ॐ विश्वामित्रऋषये नमः । ततस्त्रिकोणेषु
 ॐ मातःसंध्यायै गायत्र्यै नमः । मध्याह्नसंध्यायै सावित्र्यै नमः । सायंसं-
 ध्यायै सरस्वत्यै नमः । षट्कोणेऽत्रङ्गदेवताः पूजयेत् । ॐ तत्सवितुर्वरेणा-
 त्मने हृदयाय नम अग्नेये । वरेण्यं विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा नैऋत्ये ।
 भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् वायव्ये । घीमहि सत्यात्मने कषचायै
 हुं ऐशान्ये । धियो यो नो ज्ञानात्मने नेत्रत्रयाय चौषदग्रतः । मचोदयात्पर-
 ब्रह्मात्मनेऽस्त्राय फट् पश्चिमतः ।

तुषारस्फटिकश्यामाः कृष्णनीलारुणाचिषः ।
वरदाभयधारिण्यः प्रधानतनवः स्त्रियः ॥

इत्यङ्गदेवता ध्यात्वा गन्धपुष्पाक्षतान्विताञ्जलिना संपुञ्ज्य गायत्री-
मुधार्य —

चतुर्वर्गफलं देहि शरणागतवत्सले ।
भक्त्या समर्पये तुभ्यं प्रथमावरणार्चनम् ॥

शयनेन देव्यै समर्पयेदित्येवमुत्तरप्रापि ॥ १ ॥ ततोऽष्टदलेषु पूर्ववत् ।
ध्रुवाय नमः । अध्वराय नमः । सोमाय नमः । अन्नयो नमः । अनिलाय
नमः । अनलाय नमः । प्रत्युपाय नमः । प्रभाताय नम इति द्वितीयमाव-
रणम् ॥ २ ॥ तद्विष्णोर्भद्राय नमः । शंभवे नमः । गिरीशाय नमः ।
अजैष.पदे नमः । अहिर्बुध्न्याय नमः । पिनाकिने नमः । अपराजिताय
नमः । भुवनाधीश्वराय नमः । कपालिने नमः । स्थाणवे नमः । यमाय
नमः । इति तृतीयावरणम् ॥ ३ ॥ ततो धात्रे नमः । अर्षष्णे नमः ।
मिश्राय नमः । वरुणाय नमः । ईशानाय नमः । यमाय नमः । इन्द्राय
नमः । विदरवते नमः । पर्जन्याय नमः । त्वष्ट्रे नमः । विष्णवे नमः ।
इति चतुर्थमावरणम् ॥ ४ ॥ इन्द्राय नमः । अग्नये नमः । यमाय नमः ।
निर्ऋतये नमः । वरुणाय नमः । वायवे नमः । सोमाय नमः । कुबेराय
नमः] । ईशानाय नमः । इति पञ्चमावरणम् ॥ ५ ॥ वज्राय नमः ।
शक्तये नमः । दण्डाय नमः । खड्गाय नमः । पाशाय नमः । अङ्कुशाय
नमः । गदायै नमः । त्रिशूलाय नमः । इति षष्ठमावरणम् ॥ ६ ॥

एताः सर्वावरणदेवताः स्त्रीरूपा ध्यायेत् । तद्यथा—ॐ लं इन्द्रायैरावत-
वाहनाय देवाधिपतये पीतवर्णाय वज्रहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय साङ्गनाय सप-
रिवाराय नमः । ॐ शं अग्नये मेपवाहनाय तेजोधिपतये कपिलवर्णाय
शक्तिहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ पां यमाय श्यामवर्णाय महिषवाह-
नाय प्रेताधिपतये कृष्णदण्डहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ क्षां निर्ऋतये
रसोधिपतये धूम्रवर्णाय मेतवाहनाय खड्गहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः ।
ॐ वां वरुणाय मकरवाहनाय यादोधिपतये श्वेतवर्णाय पाशहस्ताय दिव्य-
स्त्रीरूपाय नमः । ॐ यां वायवे मृगवाहनाय प्राणाधिपतये धूम्रवर्णायाङ्-
कुशहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ सों सोमाय तुरगवाहनाय ताराधिप-
तये निर्मलाय गदाहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ सं कुबेराय यक्षाधिप-

तथे मौक्तिकवर्णाय गदाहस्ताय नरवाहनाय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ ह्रीं
 ईशानाय वृषभवाहनाय रुद्राधिपतये सिंहवर्णाय शूलहस्ताय दिव्यस्त्रीरू-
 पाय नमः । इन्द्रेशानयोर्मध्य ऊर्ध्वं ॐ श्रीं ब्रह्मणे हंसवाहनाय मजाधिपतये
 रक्तवर्णाय पद्महस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अधः-
 ॐ श्रीं शेषाय कूर्मवाहनाय नागाधिपतये चक्रहस्ताय स्वर्णवर्णाय दिव्यस्त्री-
 रूपाय नम इति दिक्पती-पूजयित्वा पञ्चमांबरं [पूजयेत्] । वज्रादिभिः
 षष्ठमावरणम् । तेषां ध्यानम्—

पीठशुक्लासिताकाशविद्युद्रक्ताः सितासिताः ।
 कोकनदपाटलाभा वज्राद्याः परिकीर्तिताः ॥

इत्यमावरणानि पूजयित्वा पूर्ववन्मूलविद्यया गन्धपुष्पाक्षताञ्जलित्रयेण
 गायत्रीमागन्ध मूलेनैव पाद्यार्घ्याचमनीयानि दद्यात् । तदुक्तं विश्वामित्रसं-
 हितायाम्—

भादावन्ते च पूजाया नमेच्च मूलविद्यया ।
 पाद्यार्घ्याचमनीयानि दद्यादेतानि देशिकः ॥

ततो नैवेद्यं निवेदयेत् । चर्येचोष्यच्छेषेयेति चतुर्विधमर्जं षड्भोपेतं
 स्वर्णादिभाजनस्थं समानीय पुरतश्चतुष्कोणमण्डलोपरि साधरं स्थापयित्वा
 गायत्र्या निरीक्ष्य प्रणवेनार्घ्योदकेन संशोध्य तेनैव पुष्यं निक्षिपेत् । ततो
 वामेति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य गायत्र्या महामुद्रया परमो कुर्यात् । ततो गाय-
 त्रीमुच्चार्य सात्रिणि पुष्यं पतीच्छेत् । वाहा साङ्गायै सायुषायै सवाहनायै
 सपरिवारायै सर्वात्मिकायै भगवत्यै श्रीमद्गायत्र्यै नैवेद्यं परिकल्पयामि नम
 इति मन्त्रेण नैवेद्ये जलमर्पयेत् । ततः ॐ अमृतोपरतरणमसि स्वाहेति देव्या
 हस्ते जलं दद्यात् । ततो वामकरेण निकचोत्पलसंनिभां आसमुद्रां प्रदर्शय
 दाक्षिणकरेण समन्त्रकं प्राणादिमुद्राः प्रदर्शयेत् । तद्यथा—ॐ प्राणाय स्वाहे-
 त्यङ्गुष्ठतर्जनीमध्यमाभिः । ॐ अपानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठ-मध्यमानामिकाभिः ।
 ॐ व्यानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकाकनिष्ठिकाभिः । ॐ उदानाय स्वाहेत्य-
 ङ्गुष्ठतर्जनीकनिष्ठिकाभिः । ॐ तमानाय स्वाहेति सर्वाभिः । ततो नैवेद्य-
 मुद्रां प्रदर्शयेत् । प्रधाना करद्वये (यं) स्पृशन्ननामिकां निजां प्रयत्नं जप-
 न्प्रदर्शयेत् । ततो मूलविद्यामुच्चार्य ॐ प्रगच्छति श्रीमत्माधिनि—

सत्पात्रे सद्भाविः साधं विविधानेकमक्षणम् ।
 निवेदयामि ते देवि सानुगायै जुषस्व तत् ॥

इत्यनेन पन्थेण तत्र नैवेद्ये देव्यग्रे पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । तत्रश्च पुद्गं दर्शयित्वा मूढपन्थमपृथा जपित्वा मत्स्यपुद्गयाऽऽच्छादयेत् । ततोऽस्त्रेण दिशो वेष्टयेत् । ततो भुञ्जानां गायत्रीं ध्यायेत् —

ब्रह्मेष्टायैः सरसमभितः सूपबिष्टैः समैता
दिव्याभिः स्वर्णैश्चिह्नैश्चिह्नैर्वीज्यमानाऽङ्गनाभिः ।
नर्भक्रीडाभहसत्परा हासयन्ती स्वपक्ता-
भ्युदक्ते पात्रे फलकपटिने षड्साध्नीविधात्री ।

अत्रावसरे पूजाङ्गहोमं कुर्यात् । षडुक्तं वसिष्ठमहिनायाम् —
भोजनावसरे मन्त्रो वैश्वदेवं समाचरेत् ।
दाक्षिणे स्थण्डिलं कृत्वा तत्राऽऽधाय हुवाशनम् ॥
संस्कृत्य विधिना विद्वान्वैश्वदेवं समाचरेत् ।
तत्र संपूज्य गन्धाद्यैर्गायत्रीमुक्तविग्रहाम् ॥
सप्तव्याहृतिभिर्हुत्वा गन्धाद्यैः पुनरर्चयेत् ।
देवतां योजयेत्पीठमूर्तौ बलिं विसर्जयेत् ॥
अवशिष्टेन हविषा विकिरेत्परितो बलिम् ।
देवतायाः पार्षदैभ्यो गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ इति ।

स्थण्डिलक्षणं तत्रैव —

नित्यं नैमिचित्तं होमं स्थण्डिले वा समाचरेत् ।
हस्तपार्श्वे हि तत्कुर्याद्बालुकाभिः सुशोभनम् ॥
अङ्गुल्योत्सर्गधर्मयुक्तं चतुरस्रं समन्ततः ।
सर्पिणा वा तिलैर्वाऽपि मक्तेन पायसेन वा ॥
जुहुयात्साधकश्रेष्ठधतुर्विंशतिसंरुषया ।

विशेषां देवानामग्रे वैश्वदेवः स्वष्टदेवताहोमस्तस्यैव सर्वेषां तृप्तिहेतुत्वात् ।
तदा स्वामन्येव विसर्जनम् । अग्निस्यापनादिकमग्रे वक्ष्यते । ततः पार्षदैव-
लिमन्त्रः —

ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्थाननिवासिनः ।
योगिन्योऽप्युग्ररूपाश्च गणानामधिपःश्च ये ॥
विघ्नभूतास्तथा चान्ये दिग्विदिक्षु समाश्रिताः ।
ते सर्वे तृप्तिपनसाः प्रतिपृहन्तिवभं बलिम् ॥

गन्धपुष्पाक्षतान्वितबलिपट्टदिक्षु विकिरेत् ।

भूतानि चानीह वसन्ति तानि बलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तम् ।

अन्यत्र वासं परिकल्पयन्तु क्षमन्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥

इत्यनेनाष्टदिक्षु विकिरेदिति भूतबलिः । ततो गायत्र्या विभूतितिलकं धृत्वा पुनः पूजास्थानं गत्वा शक्तश्चेदस्मिन्नेवावसर आरात्रिकं कुर्यान्नो चेदारात्रिकमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततः सुतृप्तां देवीं ध्यात्वा धेनुमुद्रया जलममृतीकृत्य, अमृतापिधानमसि स्वाहोति देवीमुखे जलं दद्यात् । ततो गतसारं नैवेद्यं किंचिदुद्धृत्य ॐ ह्रीं सेजश्चण्डेश्वर्ये नम इति देव्युच्छिष्टपुजे ऐशान्या दद्यात् ।

ततो नैवेद्यमुद्धृत्य नैर्ऋत्यां दिशि धारयेत् ।

तत्स्थानं शोधयित्वा च देवीमाचामयेद्बुधः ॥

तत्र मुखादिप्रक्षालनं दन्तधावनं पुनर्मुखप्रक्षालनं हस्ताभ्यमार्जनं पुनराचमनीयं मुखवासं च दद्यात् । ततो देव्यै ताम्बूलं निवेदयेत् । ततः सुखोपविष्टा सपरिवारां प्रसन्नां देवीं ध्यात्वा प्रसन्नाद्यै दत्त्वा गन्धपुष्पधूपदीपैः पूजयेदिति प्रसन्नपूजाविधिः । तत्र आरात्रिकं दद्यात् । तत्र यथाविधिविहितमारात्रिकपात्रमानीय चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत् धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य मूलेनाभ्यर्च्योऽऽमस्तकमुत्तोल्य मूलमुच्चार्य ॐ भगवति श्रीमद्देवि गायत्रि-

समस्तदेवताचक्रमुनिपितृगणावृते ।

आरात्रिकं गृहाणेदं सावित्रि मम सिद्धये ॥

इत्यनेन घण्टावादनपूर्वकं पारावतभ्रमाकारमुच्चैर्देवीं नीराजयेत् । ततश्छत्रचामरे दर्शयेन्नानोपभूषणान्यप्यवसाने दद्यान्नृत्यगीतं च कारयेत् । [पत्रपुष्पाञ्जलिं समर्पयेन्नमस्कारांश्च] । ततो मूलेन माणायापत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरपटङ्गन्यासपूर्वकं जपमालामानीय क्वचित्पात्रे वामहस्ते वा स्थापयित्वा मूलमन्त्रेणाद्योदकेनाभ्युक्ष्य—

ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ।

चतुर्भुवर्गस्त्वायै न्यस्तस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥

इत्यनेन गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य—

ॐ गं अविध्नं कुरु माले त्वं गृह्णामि दक्षिणे करे ।

जपमाले तु सततं मसीद मम सिद्धये ॥

इति मन्त्रेण दक्षिणहस्तेनाऽऽदाय स्वशिरसि गुहं कण्ठे मन्त्रं हृदये देवीं गायत्रीं श्यामहृदयसमीपे मालामानीय दक्षहस्तमध्याङ्गुलिमध्यपर्षणि

संस्थाप्य तदेकाग्रचित्तो गायत्र्याधरणकपालविचष्टिः सःमाशुभ्यर्थं स्मर-
न्सहस्रं त्रिशतंष्टोत्तरशतं वा मणवध्याहृतिपूर्वकं तत्सवितुरित्युच्यन्ते मणव-
चोच्चार्यं यथाविधि जपेत्करमाळया वा । पुरश्चरणे त्वक्षमाळयेव ।

निरयं जपं करे कुर्यान्न तु कार्मुकं कदाचन ।

इति वसिष्ठवचनम् । अत्रापि करमाळयेति कश्चित्तद्वक्तौ ज्ञेयमिति ।

ततः संस्थापूर्णां पुनः मणवमुच्चार्यं जपं समाप्य—

ॐ त्वं माळे सर्वदेवानां प्रीतिदा शुभदा मम ।

शुभं कुरुष्व मे मदे यशो वीर्यं च सर्वदा ॥

ॐ ह्रीं सिद्धये नम इति पाळां पञ्चाक्षर्यां शिरसि संस्थाप्य पुनः प्राणा-
यामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरपदङ्गन्यासपूर्वकं सावित्रीं ध्यात्वा तस्या वाम-
हस्ते वसिष्ठमते दक्षिणहस्ते वाऽऽर्चोदकेन जपम्—

ॐ गुह्यादिगुह्यगोप्त्री त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादान्महेश्वरि ॥

इति मन्त्रेण समर्थं देव्यग्रे पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । तत्र ॐ ह्रीं सिद्धये नम
इति पञ्चाक्षरमाळामन्त्रेण पुनर्पाळां संपूज्य रहसि स्थापयेदिति सर्वत्र पुरश्च-
रणेऽप्येवमेव ।

नात्युच्चं नातिनीचं च ध्यात्वा मन्त्री जपेत्प्रभुम् ।

वर्जितं वृत्त्वा नमस्कृत्य स्तुत्वा देवीं निसर्जयेत् ॥

अग्रवधतुरस्रवृत्तत्रिकोणमण्डकं कृत्वा तत्र गायत्रीं ध्यात्वा मूलेन पुष्पा-
स्रवः संपूज्य चतुष्पदां गायत्रीमुच्चर्य यथाळाभाक्षादिना निरयं वर्जितं
दद्यात् ।

ततो घण्टाचामरादिभिर्देवीं परितोषयेत् ।

ततो गायत्रीकवचं स्तोत्रं वा समुदीरयेत् ॥

तान्त्रिकपौराणिकवैदिकैः स्तोत्रैर्भूलैश्च स्तुत्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा साष्टाङ्गं
प्रणयेत् । तान्त्रिकस्तोत्रमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि त्रिरदेश्वरे ।

अत्रे अमरे मातस्त्राहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥

नमस्ते सूर्यसंकशे सूर्यसावित्रिकेश्वरे ।

अस्रविद्ये मदाविरे वेदपावनमोऽस्तु ते ॥ २ ॥

अनन्तकोटिव्रह्माण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि ।
 नित्यानन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥
 त्वं ब्रह्मा त्वं हरिः साक्षाद्ब्रह्मस्त्वं चेन्द्रदेवता ।
 मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमग्निरश्विनौ षणः ॥ ४ ॥
 पूषाऽर्यमा मरुत्वाश्च ऋषयोऽपि मुनीश्वराः ।
 पितरो नागयक्षाश्च गन्धर्वाप्सरसां गणः ॥ ५ ॥
 रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि ।
 ऋभ्यजुःसामविद्याश्च अथर्वाङ्गिरसानि च ॥ ६ ॥
 त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव पूर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागममतानि च ॥ ७ ॥
 त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ।
 ब्राह्मी सरस्वती संध्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ८ ॥
 तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
 परात्परेष्ठी गायत्रि नमस्ते मातरम्बिके ॥ ९ ॥
 चन्द्रे षष्ठात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे ।
 स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥
 नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ।
 सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥
 अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च ।
 भक्तो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥

वचः कृताञ्जलिकरः—

यद्वत्तं भक्तिमात्रेण पत्रं पुष्पं फलं जलम् ।
 त्रिशैदितं च त्रैशैदं तद्द्रष्टव्यं तद्गृह्यम् ॥ १ ॥
 आवाहनं न जानामि न जानामि तवार्चनम् ।
 पूजायोगं न जानामि त्वं गतिः परमेश्वरि ॥ २ ॥
 संध्यां स्नानं जपं होमं ध्यानं तर्पणमेव च ।
 न जानामि न जानामि सावित्रि त्वं गतिर्मम ॥ ३ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा गायत्रि त्वं गतिर्मम ।
 अन्तश्चारेण भूतानां द्रष्टी त्वं परमेश्वरि ॥ ४ ॥
 नापे योनिसहस्रेषु येषु येषु ब्रजाम्यहम् ।
 तेषु तेष्वच्युता भक्तिरच्युतेऽस्तु सदा त्ववि ॥ ५ ॥

देवी दात्री च भोवत्री च देवी सर्वमिदं जगत् ।
देवी जयति सर्वत्र या देवी साऽहमेव च ॥ ६ ॥

पदक्षरपदभ्रष्टं मात्र हीनं च यद्भवेत् ।

सन्तुमर्हसि देवेशि कस्य न स्रज्छिन्नं मनः ॥ ७ ॥

पानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।

तानि तानि प्रणश्यन्ति प्रदक्षिणपदे पदे ॥ ८ ॥

इति प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य गुरुं स्मृत्वा पूजयित्वा प्रणम्याध्योदकेन
देव्यै स्वात्मानमर्पयेत् । इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसु-
षुप्तवस्थासु मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिखा यत्स्मृतं यदुक्तं
यत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा । मां मदीयं च सर्वं श्रीमद्देव्यै गायत्र्यै
स्वेष्टदेवतायै समर्पये ॐ तत्सत् । ततो मूलमन्त्रेण योनिमुद्रया प्रणम्य देवीं
विसर्जयेत् । तत्र विशेषाध्यं चालयित्वा मूलेन देव्यै समर्प्य तेनैव देवीं
नीराज्य स्वस्थाने स्थापयित्वा सपुष्पाभ्यां हस्ताभ्यां कृताञ्जलिर्देवीं ध्याप-
न्मगवति देवि गायत्रि समस्वेति चदन्गणपत्यादिचतुरो देवान्देवीमूर्तीं विष्ठी-
नान्विमाष्य देवीमूर्तिमपि तेजोरूपां विभावयेत् । ततः—

ॐ गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थाने परमेश्वरि ।

यत्र ब्रह्मादयो देवा न विदुः परमं पदम् ॥

इत्यनेन संहारमुद्रया निर्मालिमाकृष्णाऽऽघ्राय तच्चेजस्तथैव सुपुञ्जावर्त्मना
स्वीयहृत्कमले विसर्जयेत् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा—

ॐ तिष्ठ देवि परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वरि ।

यत्र ब्रह्मादयो देवाः सर्वे तिष्ठन्ति मे हृदि ॥

ततः ऋष्यादिकरपदङ्गन्यासपूर्वकं हृदि मानसदेवीं पूजयित्वा तदात्मानमा-
त्मानं भावयेत् । तत ऐशान्या चतुरस्रवृत्तकोणवृत्तात्रिकोणात्मकं षण्ढलं
विषाय तस्य नेत्रैः-ये गणेशनिर्मालयेन ॐ लम्बोदराय नमः । वायव्ये सूर्य-
निर्मालयेन ॐ तेजश्चण्डाय नमः । ऐशान्ये विष्णुनिर्मालयेन ॐ विश्ववसे-
नाय नमः । आग्नेये महेशनिर्मालयेन ॐ तेजश्चण्डीशाय नमः । इतस्तत्तदु-
च्छिष्टभुजाः पूजयेत् । ततः—

निर्मालः मस्तके धार्य सर्वाङ्गे चानुलेपनम् ।

नेत्रेषुपुञ्जितं दत्त्वा तद्भक्तिशालिने ॥

इति विश्वामित्रसंहितावचनादवाशिष्टचन्दनेन मूलाभिमन्त्रितेन पूर्वोक्ताविधिना तिलकं कृत्वाऽध्योदकं किञ्चित्पाशप—

निर्माल्यं तु शुचौ देशे धारणीयं सदैव हि ।

तथा च वसिष्ठः—

पुष्पादिकं समाधाय शुचौ देशेऽप्सु वा क्षिपेत् ।

देवतात्मा सुखं स्वच्छौ विहरेद्देवताधिया ॥

इति नित्यपूजाविधिः ।

पुरश्चरणार्थी त्वित्यं नित्यं क्रमेण पूजां विधाय पूर्ववद्गुर्वादिकं ध्यात्वा गुरुमन्त्रदेवतात्मा नाम मेदलक्षणं विभाव्य देवीरूपमात्मानं स्मरन्पुरश्चरणीयं जपमाचरेत् । तथा चोक्तं संहितात्रये—

गन्धाद्यैर्मानसैरिष्ट्वा षडङ्गन्यासपूर्वकम् ।

ध्यात्वेष्टदेवतारूपमात्मानं मजपेन्मनुम् ॥

शास्त्रदृष्टेन विधिना भक्तिमान्स्थिरमानसः ।

संख्यापूर्तो पुनः कुर्यादृष्यादिमाणसंयमान् ॥

लभतेऽभिमतां सिद्धिं चतुर्विंशतिलक्षतः ।

जपतोऽयुतसंख्याकैरथवा च सहस्रकैः ॥

उत्तमं मध्यमं प्रोक्तं कनिष्ठं च पुरश्चरम् ।

लाघवे लाघवं कार्यं गौरवे गौरवं तथा ॥

यदि कश्चिद्विजयेष्टः कृताचारो जितेन्द्रियः ।

तस्य सावित्र्यादिमन्त्राः फलन्त्येव न संशयः ॥

यस्मिंश्च निगदेनैव जपसंख्यां विधीयते ।

तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्याष्टाद्विर्युगक्रमात् ।

फलप्रोक्तैव कृते संख्या त्रेतार्या द्विगुणा भवेत् ।

द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ॥

इति वैशंपायनसंहितावचनात्पुष्पावतिलकसंख्याकजपं पुरश्चरणमपवाताव-
संख्यमयुक्तानि सहस्राणि वा स्फादित्यवगम्यते । तच्च—

जपार्चापूर्वको होमस्तर्पणं चाभिषेचनम् ।

भूदेवमोजनं चैवंपकारैवा पुरस्त्रिया ॥

इति पञ्चाङ्गतः सिद्धिं मन्त्री शीघ्रमवाप्नुयात् ।

तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्वी निग्रहानुग्रहक्षमः ॥

भवेदधिरकालेन सत्यं जानीहि पार्वति ।

इतीश्वरवाक्यम् । रुद्रयामले—

होमाशक्तौ जपं कुर्याद्धोमसंख्याचतुर्गुणम् ।
पद्मगुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजापतः ॥
साङ्गतादि विना देवीजपहोमादि निष्फलम् ।
तस्मात्कुर्यात्प्रयत्नेन देवीपूजनपादरात् ॥

ब्रह्मसंहितायाम्—

अशक्ताद्युक्तहोमस्तु(स्य) जपस्तद्द्विगुणो भवेत् । इति ।
तथा—

सुधीर्ये भजयेन्मन्त्रं पूर्वपापप्रशान्तये ।
शुद्धदेहाय मन्त्रोक्तस्ततः सिद्धिं भवच्छति ॥
नाध्यातोऽनर्षितो मन्त्रो गुरुभक्त्या प्रसीदति ।
नाजप्तः सिद्धिदानेच्छुर्नाहुतः फलदो भवेत् ॥
पूर्तां ध्यानं जपं होमं तथा कर्मचतुष्टयम् ।
मत्स्यहं साधकः कुर्यात्स्वयं चेत्सिद्धिमिच्छति ॥
जपस्थान्ते शिवं ध्यायेद्ध्यानस्थान्ते पुनर्जपेत् ।
जपध्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रावित् ॥
कर्मणा प्रबलेनैव प्रतिबन्धे विरोधिना ।
यदि सिद्धिं न लभते द्विस्त्रिर्वा पुनराचरेत् ॥
दैवेनोपहतो नित्यमैहिकानि न कारयेत् ।
नापराधोऽस्त्यस्य किञ्चित्माप्नुयाद्दुःखहास्यनाम् ॥
आमृष्मिकं फलं तस्य भविष्यति वरानने ।
ब्रह्मलोकमवाप्नोति ब्रह्मणा सह मोदते ॥
अथवा विष्णुलोकं च विष्णोः सायुष्यतां व्रजेत् ।
सूर्यस्य वा शिवस्यापि चन्द्रस्वेन्द्रस्य वा पुनः ॥
यं यं काममधीयीत तं तमाप्नोति निश्चितम् ।
गायत्रीमन्त्रजाप्येन सत्यं सत्यं न संशयः ॥
मैसादिनिषताहारः सकृद्रात्रौ विधीयते ।
दिवा चैव जपं कुर्यात्पौरुषरणिको द्विजः ॥
पत्रावर्या पलाशस्य मिताहारी भवेद्विशि ।
कुशैर्बिनिर्मितायां तु शर्यायां वस्त्रपात्मनः ॥

सद्यः प्रक्षालितं दत्त्वा एकाकी निर्भयः स्वपेत् ।
 एवं प्रतिदिनं कुर्यात्संख्या यावन्न पूर्यते ॥
 तदन्ते महतीं पूजां कुर्याद्विभाष्य तर्पयेत् ।
 गन्धमाल्याम्बुरेश्वैव भक्ष्यभोज्यैः सदासिणैः ।
 दीनान्यकृपणानार्तान्संतोष्य हृष्टपानसः ।
 गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैः संपूज्य गुरुमात्मनः ॥
 मिष्टान्नं वन्धुभिः सार्धं भुञ्जीतोत्साहपूर्वकम् ।
 महान्तमुत्सवं कुर्यात्तद्दिने साधकोत्तमः ॥
 विधिनैव जपं पूजां होमादींश्च समाचरेत् ।
 विधिहीने फलाभावस्तदुक्तं शिवशासने ॥
 निर्ऋतिर्विधिहीनानां फलं हन्ति च कर्मणाम् ।
 निशाचराधिपत्यं हि कुरुते शंकराज्ञया ॥

इति संक्षेपः । अत्र पूजा त्रिविधोत्तममध्यमकनिष्ठभेदात्—

अग्निकार्येण हविषा भूपणैश्च समन्वितम् ।
 द्रव्यशुद्धिसमायुक्तमुत्तमं पूजनं स्मृतम् ॥
 अग्निकार्यविहीनं तु कालदेशानुसारतः ।
 उपचारैर्युतं द्रव्यैर्मध्यमं पूजनं स्मृतम् ॥
 वस्त्रालंकारवस्तूनि वर्जयित्वा पृथग्विधम् ।
 केवलं पुष्पयोगं तु कनिष्ठं पूजनं भवेत् ॥ इति ।
 पूजां विस्तरतः कर्तुं यो न शक्नोति मानवः ॥
 यदि वाऽङ्गेन्द्रवज्राद्यैः पूजयेदिष्टदेवताम् ।
 अथवा देवतामार्त्रं ध्यात्वा सम्यक् प्रपूजयेत् ॥
 अथवा मानसीं कुर्यादात्मपूजापथापि वां ।
 अथवा केवलां पूजां वाणां कुर्याद्विचक्षणः ॥
 अर्चामात्रेऽप्यशक्तश्चेद्दद्यादर्चनसाधनम् ।
 यो दातुं नातिशक्नोति कुर्यादर्चनदर्शनम् ॥
 संपूज्यैवं जपं कुर्यान्न मन्त्रं केवलं जपेत् ।
 पूर्वपूर्वस्य चाशक्तावुत्तरोत्तरमाचरेत् ॥
 यद्येतदन्यथा कुर्यात्तदाऽनिष्टफलं स्मृतम् ।
 मभ्युः मयमकल्पस्य योऽनुकल्पेन वर्तते ॥

न सांप्रसायिकं तस्य दुर्मतेर्विद्यते फलम् ।
इति विज्ञाय सामर्थ्यमेकं पन्थानमाचरेत् ॥
नेकं च यस्य विद्येत सोऽथो याति न संशयः ।

इति कुतपुरश्चरणः कल्पाक्तमयोगाधिकारी भवति । वत्सरादूर्वाचित्तिर्दिना-
यते तदुक्तं शिवशासने—

एवं संपूजयन्मन्त्री जपहोमादित्परः ।
ब्रह्मचर्यरतः शुद्धः शुद्धदन्तनखादिकः ॥
संस्मरन्सर्वदेविताः संततं देवताधिषा ।
सर्वाभीष्टं लभेद्धीमान्मासैर्द्वादशभिर्भुवम् ॥

सुचिपलनखदन्तपाणिपादो मुदितमनाः परदूषणेषु मौनी ।
हरिहरकमलौद्धवादिभक्तो भवति च रमासरस्वतीनिवासः ॥

इति निगदितमेतद्ब्रह्मरुद्रादिदेवैः

सवितृमनुविधानं वेदतन्त्रोक्तमाद्यम् ।
सकलयपि च पूर्वं कौशिकीयैः कृतं यत्
समभिमतफलं ते प्राप्नुयुः शीघ्रमेव ॥
वेदशास्त्रपुराणानामयमेव मुनिश्चयः ।
गायत्र्या जपहोमादिविधिः सर्वार्थसाधकः ॥
इति श्रीशंकराचार्यैर्मगवद्भिः प्रकाशिता ।
गायत्रीपद्धतिः शुद्धसंपदायाद्विजन्मनाम् ॥
द्वितीय ब्राह्मणानां च ब्रह्मचर्यसमृद्धये ।
लित्वा पुनयेदेनां सोऽपि सिद्धिमवाप्नुवात् ॥

इति श्रीमदाचार्यशंकरगुरुविरचिता सर्ववेदशास्त्रपुराणतन्त्र-
संमता गायत्रीपद्धतिः समाप्ता ।

घारेइत्युपनामकशंकरसूरिविरचिता

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

हेरम्बं प्रणिपत्य सद्गुणनिधिं बल्लालसंज्ञं तत्तं

नानाशास्त्रविचारणेकनिपुणं ज्ञानाब्धिपूर्णं गुरुम् ।

घारे इत्युपनामको विभक्तुते विद्वन्मुदे शंकरः

सावित्रीसरणिं पुमर्थफलदां कल्पानुत्त्रानुगाम् ॥ १ ॥

तत्र तावत्सावित्रीशब्देन परदेवतोच्यते । तदुक्तं भारद्वाजीये—सूते जग-
दादि सा सावित्री सर्वजगत्प्रसवादिकर्त्री । सैव गायत्रीत्युच्यते—गायन्तं
जपादिकर्तारं प्रायत इति । सैव सेव्यत्वेन शब्दब्रह्मेत्युच्यते । उक्तं च
नारायणोपनिषदि—गायत्रीं छन्दसां पातेदं ब्रह्म जुषस्व मे । इति । तथा
भगवद्गीतासु च—गायत्री छन्दसामहमिति ।

अन्यत्र संग्रहे—

गायत्री परदेवतेति गदिता ब्रह्मैव चिद्रूपिणी । इति ।

गायत्रीजपादौ फलमुक्तं वृद्धपराशरस्मृतौ—

गायत्रीजपकृद्भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

भविष्ये—

सर्वपापानि नश्यन्ति गायत्रीजपतो नृप । इति ।

आग्नेये—

ऐहिकामुष्मिकं सर्वं गायत्रीजपतो भवेत् । इति ।

पाद्मे—

ब्रह्महत्यादिपापानि गुरुणि च कघूनि च ।

नाशयत्यचिरेणैव गायत्रीजापको द्विजा ॥ इति ।

अथ गायत्रीपुरश्चरणपकारो लिख्यते । तदुक्तं शारदातिलके—

अथो वक्ष्यामि गायत्रीं तत्त्वरूपां त्रयीमयीम् ।

यया प्रकाशयते ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणम् ॥ १ ॥

प्रणवाद्या ऋषाहृतयः सप्त स्युस्तत्पदादिका ।

षतुविंशत्यक्षरात्मा गायत्री शिरसाऽन्विता ॥ २ ॥

सर्ववेदोद्धृतः सारो मन्त्रोऽयं समुदाहृतः ।
 ब्रह्मदेव्यादिगायत्री परमात्मा समीरिता ॥ ३ ॥
 ऋष्याद्याः प्रणवस्थेते मुनिभिः परिकीर्तिताः ।
 जपदमिभरद्वाजभृगुगौतमकश्यपान् ॥ ४ ॥
 विश्वामिश्रवशिष्टारुष्याह्वीनामृषीन्विदुः ।
 गायत्र्युष्णिगयानुषुव्यूदतीपदृक्तयः पुनः ॥ ५ ॥
 त्रिष्टुब्जगत्यो छन्दसि कथितानि महर्षिभिः ।
 सप्तार्चिरनिकः सूर्यो वावपतिर्वरुणो बृषा ॥ ६ ॥
 विश्वे देवाः क्रमादासा देवताः परिकीर्तिताः ।
 गायत्र्या मुनिराम्नातो विश्वामिश्रो महाशुविः ॥ ७ ॥
 गायत्री छन्द इत्युक्तं देवता सविता स्मृता ।
 शिरसोऽस्या मुनिर्ब्रह्मा छन्दो देव्यादिका स्मृता ॥ ८ ॥
 गायत्री परमात्माऽस्या देवता कथिता बुधैः ।
 व्याह्वीः सप्त वाराद्या ह्यमुखांसोऽष्टमके ॥ ९ ॥
 जटरे न्यस्य मन्त्रज्ञो गायत्र्यणीस्तनो न्यसेत् ।
 पत्संधिषु ध्वजे नामो हृत्कण्ठभुजमंधिषु ॥ १० ॥
 आश्रयनासाकपोलाक्षिकर्णभ्रूमस्तके पुनः ।
 पाश्चात्पौत्तरयाम्प्रागूर्ध्ववक्त्रेषु साधकः ॥ ११ ॥
 पदानि दश विन्यस्येदेषु स्थानेषु मन्त्रवित् ।
 शिरोभ्रूमध्यहृत्त्रकण्ठहृत्तमिगुह्यके ॥ १२ ॥
 जानुनोः पादयोर्युग्मे तच्छिरः शिरसि न्यसेत् ।
 मक्षणे हृदयं प्रोक्तं विष्णवे शिर ईरितम् ॥ १३ ॥
 शिखा रुद्राय कवचपीश्वराय समीरितम् ।
 नेत्रं सदाशिवोक्तमस्त्रं सर्वात्मने स्मृतम् ॥ १४ ॥
 षट्ङ्गान्येवमुक्तानि यथास्थानं भविष्यसेत् ।
 प्राणायामान्पुनः कृत्वा गायत्रीं संध्यपोजेपेत् ॥ १५ ॥
 सप्तव्याहृतिसंयुक्तां गायत्रीं शिरसाऽन्विताम् ।
 त्रिरुच्चरन्धिया प्राणान्वारयेद्यतमानसः ॥ १६ ॥
 प्राणायामोऽथपारुष्यातः समस्तदुरितापहः ।
 व्याहृतिप्रयसंयुक्तां गायत्रीं दीक्षितो जपेत् ॥ १७ ॥

तन्त्रान्तरे तु द्वाविंशत्युपनामकं पुरधरणमुक्तम् । पारिजातोदाहृते ऋषि-
घाने तु त्रिंशत्यात्मकपुरधरणमुक्तम्—

अथ वेदादिगीतायाः प्रसादजननं विधिम् ।
गायत्र्याः संवक्ष्यामि धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥
मध्याह्ने पितृभुङ्क्ष्वनी त्रिः स्नानार्चनतत्परः ।
जपञ्चसत्रयं घीमान्परं सायुज्यमश्नुते ॥ इति ।

कलौ तूक्तसंख्याचतुर्गुणो जपो विहितः—कलौ चतुर्गुणं मोक्तम् । इति
पचनान् ।

पपञ्चसारे तु—

भूपस्त्वसरलक्षं गायत्रीं संघतात्मको जपेत् ।
जुहुयात्पायसतिलघृतदूर्वाभिर्दुग्धतृप्तसमिद्धिरपि ॥ १ ॥
एकैकं त्रिसहस्रं पन्त्रीं समभीष्टसिद्धये मुच्यते ।
अक्षरसहस्रसंख्यं मुख्यतरैः केवलैस्त्रिंशत्तुहुयात् ॥ २ ॥
दुरितच्छेदनविषये दीर्घायुषे च विशदमतिः ।
आयुष्कामो जुहुयात्पायसहविराज्यकेवलजपैश्च ॥ ३ ॥
दूर्वाभिः सातिलाभिः सर्वैस्त्रिसहस्रसंख्याकम् ।
अथ त्रिमधुसहितैरुणैर्जुहुयात्सरोरुहेरयुतम् ॥ ४ ॥
नष्टश्रीरपि भूयो भवति मनोबो मन्दिरं लक्ष्म्याः ।
अन्नाद्यर्थं तैरपि पाशाद्यैर्ब्रह्मवर्षे जुहुयात् ॥ ५ ॥
सर्वैर्जुहुयात्सर्वफलप्रपै द्विजेश्वरो मातिमान् ॥ इति ।

अक्षरसप्तसंख्यानं लक्ष्मि यस्या क्रियायां चतुर्विंशतिरिति
पावत् । घृततिलात्मकमेकं हविः । मुक्त्या इत्यारभ्य दीर्घायुषे चेत्यन्तयेकं
वाक्यम् । विशदमतिरिति ध्यानमृत्युं जपनपाभ्यां शुद्धचित्त इत्यर्थः । हवि-
राज्यात्मकमेकं हविः । हविरोदनः । अन्नाद्यर्थमपीति भिन्नक्रमः । तथा
शिवरामकृतसावित्रीमन्त्रिकायां त्वेवं चतुर्विंशतिलक्षं जपित्वा गन्धदुग्धो-
दनतिलदूर्वाभ्योदुग्धतृप्तसमिद्धाख्यद्रव्याष्टकेन प्रतिद्रव्यं त्रिसहस्रमिति
चतुर्विंशतिसहस्रहोमः । नात्र दशांशानुरोधो विधिपृष्ठास्त्रार्थत्वात् एव न
कर्षणादिकमपि । मध्यं पयो हविर्वा । पुरधरणजपे व्याहृतिप्रयुक्तां
गायत्रीं गुरुक्तयुक्त्वा जपेद्दुग्धोर्वाभ्योर्धर्मकत्वेन समानार्थकत्वात् । सप्त-
हविर्भोग्युक्तां पाशाभ्यो जपेच्चक्षाव्यावपिकृनादात्म्यसापेक्षत्वात् । नित्य-

जपादौ तु मण्यमुच्चार्य पश्चादिष्टसंख्यं केवलमेव जपेत्स्वातन्त्र्येण परतएवा-
 र्थवाचकत्वेन ब्रह्मविद्यात्वात् । पूर्वोक्तप्रकारेण क्रतुपुरश्चरणोस्त्विल्लतण्डुलैश्च-
 तुर्विंशतिसहस्रं हुत्वा पापमुक्तो भवति । द्रव्यादितत्तत्कामनया होमसंख्याष्ट-
 द्रव्यसंख्याविशेषो द्रष्टव्यस्तथाऽऽस्याः सावित्र्यान्तस्वात्मकत्वेन मन्त्रचतु-
 र्विंशतितत्त्वात्मस्त्वं युक्तं तेन च तत्तत्तत्त्वन्यास एव युक्तः सूर्यवाचकत्वा-
 त्तत्तत्पीठारिपतत्त्वाद्येति दिक् । अथ माणाणामजपादावर्थविभावनापूर्वकं
 सावित्रीजपोऽभिहितोऽतस्तस्या अर्थो लिख्यते । “ योऽर्थज्ञ इत्सकलं भद्रप-
 ष्णुते ” इति वचनात् । गायन्तं त्रायते यस्याद्वायश्चो इति द्वितीयैकव-
 चनमखिलजगदुत्पत्तिस्थितिलयकारणहेतुभूतम् । सवितुरिति षष्ठ्येकवचनं
 पुत्र्य् माणिमस्य इत्यस्य रूपं सर्वमाणिमात्रस्य प्रमात्रितुः । वरेण्यं मार्यनीय-
 मकल्पयैः सततं ध्येयमित्यर्थः । भर्गो मृजि मर्जन इत्येतस्य रूपं भजनां
 पापमर्जने हेतुभूतमित्यर्थः । भ्राजु दीप्तावित्यस्य वा भर्गस्तेज इत्यर्थः । देवस्येति
 दिवु क्रीडायामित्येतस्य रूपं दीव्यतेः क्रीडनत्वादिमर्कलार्थत्वात् । धीमहि
 ध्ये चिन्तायामित्यस्य रूपं योऽसावादित्य पुरुषः सोऽसार्बिह[इति] चिन्त-
 यात् । धियः द्वितीयावहुवचनम् । या, छान्दमत्वालिङ्गव्यत्ययः । यनेजः
 सूर्यमण्डलाभिधेयं वरेण्यं श्रेष्ठं भर्गो नोऽश्माकं शुद्धीश्वरन्तनसंसारमारभ्यै-
 तावत्कालपर्यन्तं संसारधारम्यर्षमारम्भानुकूलवचनतया श्रेयस्करेषु कर्मसु
 प्रसूदयात् । शुद्ध मरेण इत्यस्य प्रकर्षेण चोदयामासेति मारदाजीयधर्म-
 शास्त्रे ध्याख्यासमृतौ व्याख्यातम् । अथ पुरश्चरणयोगि किंचिल्लिरूपते-तत्र
 षष्टदेशकालाभ्रमन्त्रादिशुद्धिपूर्वकं सर्वमाचरोदितपुक्तम् । तत्र शुद्धस्य-
 लाद्युक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

पर्वताग्रे नदीतीरे विरुवमूले जलाशये ।
 गोष्ठे देवाकृष्टेऽश्वत्थ उद्याने तुलसीवने ॥ १ ॥
 पुण्यक्षेत्रे गुरोः पार्श्वे चित्तिकाग्रस्थलेऽपि च ।
 पुरश्चरणकृन्मन्त्री सिध्यते च न संशयः ॥ २ ॥
 काशीपुरी च वेदारी महाकालोऽथ नासिकम् ।
 ज्यम्बकं च महाक्षेत्रं पञ्च द्वीपा इमे ध्रुवि ॥ ३ ॥
 उष्णेषादौ भाद्रपदे पापं तु मलमामकम् ।
 गुरुपार्ष्वमोदयादि वर्जयेद्य प्रयत्नतः ॥ ४ ॥
 अङ्गारशनिवारौ च व्यतीपातं च वैधृतिम् ।
 अष्टमीं नवमीं पृथुं चतुर्थीं च त्रयोदशीम् ॥ ५ ॥

षट्दर्शयिमावस्यां प्रदोषं च तथा निशाम् ।
 यमामिरुद्रसर्पेन्द्रवसुधवणजन्मभम् ॥ ६ ॥
 मेषकर्कतुलाकुम्भमकरालिकलमकम् ।
 सप्तर्ष्येतानि वज्र्यानि पुरश्चरणकर्षणि ॥ ७ ॥
 चन्द्रतारानुकूले च शुरुपसे विशेषतः ।
 पुरश्चरणकं कुर्यान्मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥ ८ ॥
 स्थस्तिवाचनकं कुर्यान्नान्दीश्राद्धं यथाविधि ।
 विमानसंतर्प्य यत्नेन योजनाच्छादनादिभिः ॥ ९ ॥
 आरभेत ततः पश्चाद्विमानुवां प्रगृह्य च ।
 अयाचितोच्छ्रौ शुक्लं च भिक्षावृत्तिचतुष्टयम् ॥ १० ॥
 तान्त्रिकैर्वैदिकैश्चैव अन्नशुद्धिः प्रकीर्तिता ।
 यस्य कस्यापि मन्त्रस्य पुरश्चरणमारभेत् ॥ ११ ॥
 पञ्चमणवसंयुक्तां गायत्रीं त्रययुतं जपेत् ।
 आदौ मन्त्रविशुद्धयर्थमिति ।
 स्त्रीशूद्रपतितानां च मन्त्रं श्रुत्वा यथाविधि ॥
 अतः कारणाद्विभेद्र मन्त्रशोधनयुक्तमम् ।
 दशमणवसंयुक्तां गायत्रीं चाष्टुतं जपेत् ॥
 देहशुद्धिर्भवेत्तेनोते ।
 तपसा शोधयेद्देहं कच्छ्रचान्द्रायणादिभिः ।

अथवा पञ्चदशमणवसंयुक्तां गायत्रीं पञ्चदशसहस्रमितां जपेत् ॥

पूजा त्रैकालिकी नित्यं जपस्तर्पणमेव च ।
 होमो ब्राह्मणभुक्तिश्च पुरश्चरणमुच्यते ॥
 आत्मत्वशोधनार्थाय लक्षत्रयं जपेद्बुधः ।
 अथवाऽऽष्टलक्षं तु श्रुति(वे)नोक्तेन पूर्वकम् ॥
 यतुर्विंशतिलक्षं तु यज्ञकल्पमतं यथा ।
 मारुभदिनमारुभ्य समाप्तिदिवसावधि ॥
 न न्यूनं नातिरिक्तं च जपं कुर्याद्दिने दिने ।
 क्षीराक्षरी फलाक्षी वा शाकाक्षी वा इविष्यमुक् ॥
 भिक्षाक्षी वा जपेद्यद्वा कच्छ्रचान्द्रायणादिकम् ।
 भूशय्या ब्रह्मचारित्वं मौनचर्यां तथैव च ॥

नित्यं त्रिपवणं स्नानं क्षुद्रकर्मविवर्जनम् ।
 नित्यपूजा नित्यदानमानन्दस्तुतिकीर्तनम् ॥
 नैमित्तिकार्चनं चैव विश्वासी गुरुदेवयोः ।
 जपो निष्ठा द्वादशैते धर्माः स्युर्मन्त्रसिद्धिदाः ॥ तथा—
 तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्याष्टद्विर्युगक्रमात् ।
 कल्पोक्तैव कृते संख्या त्रेतायां द्विगुणा भवेत् ॥
 द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ।

इति वैशंपायनसंहितावचनात् ।

कथंतेऽभिमता सिद्धिं चतुर्विंशतिलक्षतः ।
 जपतोऽयुतसंख्याकैरथवा च सहस्रकैः ॥ इति ।

षण्णवतिलक्षसंख्याजपं कलौ पुरश्चरणम् । अथवा तावत्संख्यमयुतानि
 सहस्राणि वैत्यवगम्यते ।

होमाशक्तौ जपं कुर्याद्धोमसंख्याचतुर्गुणम् ।
 षड्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजातयः ॥

अत्र विहितनिषेधादिकं ग्रन्थान्तरादवगन्तव्यं विस्तरमयान्नेह लिख्यत
 इति दिक् । अथ बक्ष्यमाणन्यासादिषु मुद्राणां प्रयोजनत्वाल्लक्षणपुरःसरं
 मुद्रा लिख्यन्ते । तदुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

मुद्रं ददाति देवानां द्रावयत्यसुरांस्तथा ।
 मोदनाद्द्रावणाच्चैव मुद्रेति परिकीर्तिता ॥

इति वचनान्मुद्रादर्शनमावश्यकम् ।

अपातो दर्शयेन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा ।
 ततो विततविस्तीर्णे द्विमुखं त्रिमुखं ततः ॥
 चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखाधोमुखे ततः ।
 व्यापकाञ्जलिफारुयं च शकटं तदनन्तरम् ॥
 यमपाशं तु ग्रथितं ततः स्यात्संमुखोन्मुखम् ।
 मलम्बो मुष्टिको भीनस्ततः कूर्मवराहकौ ॥
 सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ।
 एका मुद्राष्टविंशद्वापञ्चयाः सुप्रतिष्ठिताः ॥

एतल्लक्षणमाह—

सुमुखं संहतो दस्तावृचानो कुञ्चिताङ्गुली ।
 संपुटं पञ्चकोणामो करावन्योन्यसंहतो ॥

वित्तं संहती हस्तायुत्तानावापताङ्गुली ।
 विस्तीर्णं संहती पाणी मिथो मुक्ताङ्गुली द्वयोः ॥
 संमुखं सक्तयोः पाण्योः कनिष्ठाद्वययोगतः ।
 शेषाङ्गुलीनां वैकल्ये द्विमुखत्रिमुखादयः ॥
 विर्यसंयुज्यमानाग्नौ संयुक्ताङ्गुलिमण्डलौ ।
 हस्तौ यन्मुखमित्पुक्ता मुद्रा मुद्राविशारदः ॥
 आफुश्रिताग्नौ संयुक्तौ न्युञ्जो हस्तानघोमुखम् ।
 उत्तानौ तादृशावेव व्यापकं कुञ्जितौ करौ ॥
 अधोमुखौ चन्द्रमुष्टौ मुक्ताग्राङ्गुष्ठौ करौ ।
 शकटं नाम कथितं यमपाशमतः परम् ॥
 चन्द्रमुष्टिकयोः पाण्योत्ताना वामतर्जनी ।
 कुञ्जिताग्राऽन्यथा युक्ता तर्जन्याऽनृजुवक्त्रया ॥
 उत्तानसंधिसंज्ञीनचन्द्राङ्गुलिद्वयो करौ ।
 संमुखाघटितौ दीर्घाङ्गुष्ठौ ग्रथितमुच्यते ॥
 ऊर्ध्वाङ्गुलिर्वामहस्तस्तादृशा दक्षिणेन तु ।
 अधोमुखेन संयुक्तः संमुखोन्मुखमुच्यते ॥
 उत्तानोत्तानकोटी च मलम्बः कथितः करौ ।
 मुष्टौ धान्योन्यसंयुक्तावुत्तानौ मुष्टिको भवेत् ॥
 मीनस्तु संमुखीभूतौ मुक्तानामफनिष्टिकौ ।
 ऊर्ध्वसंयुक्तवक्त्रौ तु शेषाङ्गुलिद्वौ करौ ॥
 अधोमुखः करौ वामस्तादृशा दक्षिणेन तु ।
 पृष्ठदेशे समाक्रान्तः कूर्पो नामाभिधीयते ॥
 ऊर्ध्वमध्यं वामभुजः कक्षावापाश्रयेत्करम् ।
 वराहो नाम मुद्रेषं कथिता मुनिसत्तमैः ॥
 कण्ठाश्रितौ करौ कर्णसंश्रितावापताङ्गुली ।
 सिंहाक्रान्तं नाम मुद्रा महाक्रान्तं च कथ्यते ॥
 किञ्चिदाकुञ्जिताग्नौ च हस्तौ कृत्वा तथा भवेत् ।
 ऊर्ध्वं किञ्चिद्वती पाणी मुहुरो वामतर्जनी ॥
 प्रस्ता दक्षिणहस्तेन मुद्रा प्रोक्ता मनीषिभिः ।
 अधोमुखः स्थितो मूर्ध्नि पृष्ठवो दक्षिणा करः ॥

मुद्राणां लक्षणं प्रोक्तं वसिष्ठाद्यैर्मुनीश्वरैः ॥ इति ।

एता मुद्रा न जानाति तस्य देवी न सिध्यति ।

अथ मालिन्यादिमुद्रालक्षणानि विश्वामित्रसंहितायाम्—

करद्वयाङ्गुष्ठवर्जन्यग्रसंयोगे मालिनीमुद्रा । करद्वयस्य पृष्ठे संयोज्य
कनिष्ठिकाभ्यामवष्टभ्याधोऽङ्गुष्ठौ पुरस्वर्जन्यौ संयोज्य मध्यमानामिकयो-
र्बक्रयोः पक्षतुल्यत्वेन गरुडमुद्रा ।

सर्वाङ्गुलयः समाकुञ्च्य वामहस्तस्य तर्जनीम् ।

मगृह्य साधकेन्द्रस्तु दक्षिणेन तु पृष्ठिना ॥

प्रसार्य तर्जनीं तस्य ईषदग्रे विकुञ्चयेत् ।

अङ्कुशा तु इयं मुद्रा वश्यकर्मविधौ मता ॥

विज्ञेयाऽङ्गुलमुद्रैव तर्जनी चेत्यसारिता ।

मुद्रोद्भवाख्या सर्वत्र स्थापने नश्यते बुधैः ॥

पद्माकरो करो कृत्वा अङ्गुष्ठौ योजयेदुपौ ।

वाममध्यानामिकयोर्धम्बेनेतरमध्या ॥

संयोज्याङ्गुलयः शेषाः सरला ज्वालिनी भवेत् ।

हस्ताभ्यामञ्जलिं कृत्वाऽनामिकामूलपर्वणोः ॥

अङ्गुष्ठौ निसिपेदुच्छ्रौ मुद्रैषाऽऽवाहनी स्मृता ।

अधोमुखीं त्वियं चेतस्यात्स्थापनी मुद्रिका भवेत् ॥

उच्छ्रिताऽङ्गुष्ठपृष्ठयोस्तु संयोगात्संनिधापनी ।

अन्तःपवेशिताङ्गुष्ठा सेव संरोधनी मता ॥

अङ्गुष्ठवर्जन्यग्रं तु भीलिवं स्वहृदि स्थितम् ।

स्थानमुद्रा मवेदेवं.....

वामाङ्गुष्ठं तु संगृह्य दक्षिणेन तु मुष्ठिना ।

कृत्वोत्तानं ततो मुष्टिपङ्गुष्ठं तु प्रसारयेत् ॥

वामाङ्गुलयस्तथाऽऽश्लिष्टाः संयुक्ताः स्युः प्रसारिताः ।

दक्षिणाङ्गुष्ठके लग्ना मुद्रा शङ्खस्य भूतिदा ॥

अङ्गुष्ठौ द्वौ तु संयुक्तौ कनिष्ठामूळसंस्थितौ ।

योनिमुद्रा तु विज्ञेया सर्वकामार्थदायिनी ॥

वामाङ्गुलीनां मध्ये तु अङ्गुष्ठं त्वथ दक्षिणम् ।

नियोज्य तर्जनीं दक्षां मध्यया वामतर्जनीम् ॥

विनियोजयेत् (!)

धामयाऽनामया दसां कनिष्ठां च नियोजयेत् ।
 दक्षयाऽनामया बायां कनिष्ठां च नियोजयेत् ॥
 ततस्त्वधोमुखाः कुर्याद्धेतुमुद्रा मकीर्तिता ।
 तर्जनीभ्रमणेनैव अवगुण्ठनमीरितम् ॥
 हस्तौ तु संमुखौ कृत्वा संलघ्नी तु मसारितौ ।
 कनिष्ठाङ्गुष्ठकौ लघ्नी मुद्रा चक्रस्य सिद्धिदा ॥
 होमे मुद्राः स्मृतास्त्रिस्रो मृगी हंसी च सूकरी ।
 मुद्रां विना कृतो होमः सर्वो भवति निष्फलः ॥
 सूकरी करसंकोची हंसी मुक्तकनिष्ठिका ।
 कनिष्ठा तर्जनी मुक्ता मृगी मुद्रा मकीर्तिता ॥

अथ मकारान्तरेण मुद्राः—अनाभिकाङ्गुष्ठमूलापिंदाङ्गुष्ठद्वयोर्ध्वजस्य-
 धाकरणरूपा, आवाहनी मुद्रा । सैवाधोमुखरूपा संस्थापनी । उच्छ्रिताङ्गु-
 ष्ठमुष्टिद्वयसंयोगरूपा संनिधापनी । सैवान्तरङ्गुष्ठा संनिरोधनी । उत्तानमुष्टि-
 युगलरूपा संमुखी परितोभ्राभिताधोमुखतर्जन्येकवामकरमुष्टिरूपाऽवगुण्ठनी ।
 धेनुध्रैवामृती मुद्रा ।

अन्योन्याङ्गुष्ठसंलग्ननिस्वारितकरद्वया ।

महामुद्रेषमारूपाता न्युनाभिक्रमयापनी ॥ इति मुद्रालक्षणानि ।

अथ गायत्रीपुरश्चरणं विकीर्णनिश्चितगायत्रीपुरश्चरणमारम्भदिनात्पूर्वकस्या-
 चिद्विक्तायां विधी स्वपापक्षयपूर्वकमारम्भशुद्धयर्थं प्रायश्चित्तं कुर्यात् । तद्यथा
 नद्यादौ कृतस्तानो यजमानश्चतुरस्त्रीनेकं वाऽध्वात्मविदः पर्षत्वेनोपवेदय
 पर्षदं मदासिणीकृत्य साष्टाङ्गं प्रणमेत् । ततस्त्वेः किं ते कार्यं मिथ्या वा
 वादीः सत्यमेव वदेत्यादि पृष्टे पर्षदये गोवृषयोः मत्पेकं मत्वाभ्रापत्वेन
 पयाशक्तिं सुवर्णरूप्ययोर्निकं चर्द्धं वा निवापामुक्त्यर्भणो मम जन्ममृत्यय
 पावप्त्रानाज्ञानकापाकामसकृदसकृद्वकाधिकवाचिकमाननिकसांसारिकसृ-
 ष्टास्पृष्टमुक्तामुक्तभीतापीवसकलपतकातिपातकलघुपातकसंरुलीकरणप्रळिनी-
 करणापात्रीकरणजातिभ्रंशीकरणरकीर्णकपातकाना निरासार्थमतुग्रहं कृत्वा
 प्रायश्चित्तमुपदिशन्तु मन्त्रः । तथा—

सर्वं धर्मविवेकारो गोप्तारः सकला द्विजाः ।

पुम देहस्य संशुद्धिं कुर्वन्तु द्विजसचनः ॥ १ ॥

मया कृतं महाघोरं ज्ञातमज्ञातकिस्त्रियम् ।

मसादः क्रियतां मह्यं शुभानुज्ञां मयच्छ्रुत् ॥ २ ॥

पूज्यैः कृतपावित्रोऽहं भवेयं द्विजसत्तमैः ।

एवं प्रार्थयेत् । प्रार्थनानन्तरं मामनुगृह्णन्तु भवन्त इति मणयेत् । ततस्ते तस्य शरीरद्रव्यादिशक्तिं विचार्य पुस्तकवाचनपूर्वकं कथयेयुः । अनुवादकस्याग्रे मत्प्राप्तायाश्च शक्त्या कल्पयेयुः । अस्मिन्काले मायश्चित्ती चन्दनपुष्पादिभिः पुस्तकमूजा सभ्यानुवादकपूजा च विधाय निबन्धपूजात्वेन किञ्चिद्यथाशक्तिं द्रव्यं निधाय कृताञ्जलिपुटो नम्रस्तिष्ठेत् । अनुवादकाय च पापानुसारेण भूतिरूपां दक्षिणां दद्यात् । ततोऽनुवादकः पूर्वोक्तानां महापातकव्यतिरिक्तानां पातकानां क्षयोऽनेन पर्षदुपदिष्टेन सर्वमायश्चित्तेनाप्युक्तपत्याम्नायद्वारा माच्योदीच्याङ्गसहितेनाऽऽवीर्णेन तत्र शुद्धिर्मविष्वादि तेन त्वं कृतार्थो भविष्यसीत्युपादिशेच्चिः । तत्र मायश्चित्तं शक्त्यनुसारेण षडब्दं त्र्यब्दं सार्धाब्दं वा पर्षदनुमतम् । मत्प्राप्तायाश्च गायत्र्युपजपे तिलहोमे सहस्रे द्वादशब्रह्माणभोजने वीर्ययोजनयात्रायामेकगोदाने सुवर्णरूप्यनिष्कतदर्भतदर्भानां गोमूलपानां शक्त्या दाने शुक्लकोशस्य द्वादशस्त्रानेषु द्विगुणद्वादशामासदानादौ चैका माजापत्य इति । तत्र शक्त्याऽऽत्मं द्विगुणं द्रव्यं चतुर्गुणमित्यादि योज्यम् । निष्कश्च लोकशास्त्रैरुवाच्यतायां मायाश्चित्त्वारिंशद्विंशतिर्दश वा मुख्यं सुवर्णं तदशक्तौ रजवं ग्राह्यम् । ततो निवेदितं मायश्चित्तं भवदनुग्रह इत्यङ्गीकृत्य सम्मानपूर्वकं मणस्य पर्षदं विसर्जयेत् । अस्मिन्नहनि शक्तेनोपवासः कार्य इतरेण हविष्वाशनम् । तत्र आचम्य प्राणानायस्य देशकालौ संकीर्त्यामुक्तशर्मणो मम जन्मममृतपद्यवावद्भानाज्ञानकामाकामसकृदसकृत्कृतकापिकवाचिकमानसिकसासर्गिकस्पृष्टास्पृष्टमुक्तांशुकपीतापीतसकलपातकोपपादकलघुपातकसर्कलीकरणमलिनीकरणापाप्रीकरणजाविश्रंशकरमकीर्णरूपातकानां निरासेन श्रीपरनेश्वरीत्पर्षदमुहमायश्चित्तमप्युक्तपत्याम्नायेन माच्योदीच्याङ्गसहितं यथाशक्ति करिष्ये इति संकल्प—

मानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ।

केशानाश्रित्य तिष्ठन्ति तस्मात्केशान्त्रप्राप्त्यहम् ॥

इति मन्त्रेण शिखाकक्षोपस्यधर्मं नखरोमाणि वापयित्वा माहृमुखो हृद्-
पाद्गुक्तदन्तकाष्ठेन—

आयुर्वर्धं यशो वर्धः मजाः पशुवसूनि च ।
ब्रह्ममतां च मेधां च त्वं नो दोह वनस्पते ॥

इति मन्त्रेण दन्तान्संशोध्य स्नात्वा भस्मादिस्नानानि कुर्यात् । तत्र
भस्मस्नानम्— ईशानाय नम इति शिरसि । त-पुरुषाय नम इति मुखे ।
अपीराय नमः इति हृदये । वापदेवाय नम इति गुह्ये । सद्योजाताय नम
इति पादयोः । मणवेन सर्वाङ्गे । यद्वा— अग्निरिति भस्म वायुरिति भस्म
जलमिति भस्म रथलाभिति भस्म व्योमेति भस्म सर्वं च वा इदं भस्मेति
मन्त्रैः । एवं भस्मना स्नात्वा गन्धद्वाराभिति गोमयेन स्नायात् । यद्वा—

भस्ममंत्रं चरन्तीनामोपधीना वने वने ।
तासामपमपत्नीनां पवित्रं कायशोधनम् ॥
तस्मै रोगांश्च शोकांश्च जुद गोमय सर्वदा ।

इति मन्त्रेण गोमयस्नानम् ।

अथ मृत्तिकास्तनम् । वलित्या पर्वतानामिति भूमिं माधर्यं वा
बोः रिषःखनितेति खनित्वा स्योना पृथिवीति मृत्पादाय आयने ते
परावणे इति दूर्वाभादाय गायत्र्याऽभ्युक्ष्य भ्रुवो मृदं निघायाऽऽचम्य
देशकालादि स्मृत्वा मृत्स्नानमहं करिष्य इति संकल्प्य मृदं कुशोदकेनाभ्यु-
क्षेत् । ततो दिक्षु मृदं क्षिपेत् । आठारमिन्द्रमिति पूर्वस्याम् । यमाप सोम-
मिति दक्षिणतः । तस्वा यापोति पश्चिमतः । वयं सोमस्युत्तरतः । स्योना
पृथिवीत्यथः । तत्सूर्यमित्युपरिष्ठात् । ततोऽङ्गेषु सदस्रशीर्षेति शिरसि ।
अक्षीभ्यां त इति मुखे । ग्रीवाभ्यस्त इति ग्रीवायाम् । आन्त्रेभ्यस्त इति
हृदये । नामानामि न इति नाभौ । त्वमिन्द्र सजोपसामिति व ह्योः । सोमानं
स्वर्णमिति कक्षयोः । यः वुसिरिति कक्षयोः । बह्वीनां पितेति पृष्ठे । ऊरु-
भ्यामित्यूर्ध्वोः । मेहनादनमिति जान्धोः । एतावानस्येति पादयोः । यस्य
विश्वानीति इक्षयोः । अङ्गादङ्गादित्यनेन पुरुषसूक्तं च सर्वाङ्गेद्वर्तनम् ।
एतावदष्टावध्रान्त इत्यादिभिरङ्गोद्वर्तनम् । ततोऽभ्यक्रान्ते इत्येवमादिभिः
सरिष्ठा रुद्धा मृदं शिरसि निघाय मृत्तिकायाः स्नानं महाद्वय तीर्थं मार्थ-

येत् । हिरण्यशृङ्गं चरुणं० यन्मे मनसा वाचा० इदं तेऽन्याभिर्गङ्गागङ्गे-
 तिमन्त्रैः, सुमित्रिणा न आप ओष० समुद्रज्येष्ठा इति चतसृभिरेतोन्विन्द्रमिति
 विसृभिस्तरत्समन्दीति सूक्तेन, पावमानांपिरापो हि ष्ठेति तृचेन [च]
 मार्जनं कृत्वा इमं मे गङ्गे-इत्युदकमालोढय ऋतं चेति तृचं जपन्नघर्षणं
 कुर्यात् । ततः प्रवाहाभिमुखस्त्रिवार निमज्जेदिति मृत्तिकास्नानम् । एत आपो
 हि षेति तृचेन शुद्धोदकस्नानं कुर्यात् ।

अथ पञ्चगव्यस्नानानि । गायत्र्या गोमूत्रेण, गन्धदारेति गोमयेन, आप्या-
 धस्वेति क्षीरेण, दधिक्रावण इति दधना, घृतं पिपिस इति घृतेन, देवस्य त्वेति
 कुशोदकेन [च] स्नानं कुर्यात् । देवस्य त्वेति मन्त्रेऽभिषिञ्चामीति वाक्य-
 दोषः । एवं दश स्नानानि विधाय स्नानाङ्गवर्षणं कृत्वा धौतवाससी परि-
 धाय द्विभ्राचम्य विष्णुदेशेन त्रिभ्र्याऽधिक्रावणान्ब्राह्मणान्पूजापूर्वकं भोज-
 येदामात्रं वा दद्यात् । इदमेव प्रायश्चित्ताङ्गमूनं विष्णुश्राद्धमित्यभिधीयते ।
 ततः—

गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ।

यस्मात्तस्माच्छिवं मे स्यादिह लोके परत च ॥

इति मन्त्रेण यज्ञस धनभूताया इत्यनेन च गोदानं मत्संनिष्क्रयद्वारा
 वा कुर्यात् । ततोऽग्निस्यापनपूर्वकमाग्नेन व्याहृतिभिः पापापहमहाविष्णुदे-
 शेनाष्टोत्तरशतमष्टाविंशति वाऽऽख्याहुर्नीर्जुहुयात् । ततः पञ्चगव्यं कार्यम् ।
 सुवर्णादिपात्रे पद्मादिपात्रे वा ताम्राया गोमूत्रं त्रिपलं गायत्र्या मणवेन
 वाऽऽदाय ततोऽद्गुष्टु ग्रपरिमितं गोमयं गन्धदारापिति मन्त्रेणाऽऽशाय ततः
 कपिलायाः पयः सप्तपलमाप्यायस्वेत्पादाय ततो नीलाया दधि सप्तपलं
 दधिक्रावण इत्यादाय ततः कृष्णाया घृतमेकपलं घृतं पिपिस इत्यादाय ततः
 एकपलं कुशोदकमापो हि ष्ठेत्यादाय मणवेनाऽऽलोढय मणवेन पद्मकाष्ठेन
 निर्मथ्य मणवेनाभिमन्त्र्य सप्तपत्रैर्हरिणैः कुशैर्दशाऽऽहुर्नीर्जुहुयात् । मन्त्रश्च
 इरावती धेनुमती० पृथिव्या इदं० इदं विष्णु० विष्णव इदं० विष्णोर्नुकं०
 विष्णव इदं० मा नस्तोत्रे० रुद्रायेदं० ब्रह्मजहानं० ब्रह्मण इदं० अग्रे
 स्वाहा अग्रे इदं० सोमाय० सोमायेदं० गायत्र्या सूर्याय० सूर्यायेदं० मण-
 वेन मजावठये० सूर्मुवाः स्वः स्वाहा मजावठय इदं० अग्रे विष्णुः कृते० अग्रे
 विष्णुः कृते इदं० इति हुत्वा प्रतग्रहणं करिष्य इति द्विभ्रावृत्वा तैः कृष्ये-

स्वनुज्ञातः मणवंत सर्वं पियेत् । एतच्च ग्रामाच्छदिनेद्यादेस्तीरे नक्षत्रदक्षै
 फार्यमशुक्ती गोमूत्रादि खल्पं ग्राह्यमस्मिन्दिन उपवासः शक्तस्यान्यस्य हवि-
 र्याशनमिति । पञ्चगव्यं प्राश्य गृहमागत्य विष्णुं स्मरन्मौनीं निशापतिवत्
 मन्त्रान्कमाद्यशित्तं सेकल्पानुसारेण प्रत्याम्नायद्वारा कृत्वोत्तराङ्गाणि कुर्यात् ।
 ष्याहार्तभिराज्यं पूर्ववदुत्वा पुनः पूर्ववत्प्रायश्चित्ताङ्गं विष्णुश्राद्धं कृत्वा-
 मपमोदानं पूर्ववच्चरेत् । एवं प्रायश्चित्तं कृत्वा शक्तौ सत्यां दानानि कुर्यात् ।

गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यशुद्धानि च ।

शीघ्रं लवणमित्याहुर्दश दानान्यनुक्रमात् ॥ इति प्रायश्चित्तम् ।

ततः करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारसिद्ध्यर्थं कूर्म्याण्डहोमं कुर्यात् ।
 तद्यथा-देशकालसंकीर्तनान्ते ममैतानि वर्धेण पूर्वककरिष्यमाणगायत्रीपुरश्चर-
 णाधिकारसिद्ध्यर्थं द्वादशरात्रं षड्वात्रं त्रिरात्रं वा कूर्म्याण्डैर्होष्यामीति संकल्प्य
 खपाकयज्ञविधानेनौपासका(ना)शौ लौकिकाशौ वोक्तरीत्या सर्वं तत्त्वं
 कुर्यात् ।

इति श्रीमच्चित्तपावनकुलाब्धिसंभवधारे इत्युपनामकबृहत्-
 सूनुशंकरविरचितायां गायत्रीपुरश्चरणपद्धतावुपो-

दघातप्रकरणम् ।

दघातप्रकरणम् ।

अथ विश्वामित्रवसिष्ठकल्पानुगामी प्रयोगो लिख्यते । तत्राऽऽहौ गायत्री-
 पुरश्चरणमारम्भदिनकृत्यमुच्यते । तत्र दीक्षितो ब्राह्मे मुहूर्तं उत्थाप रात्रि-
 वासो विहायान्यपरिधाय इस्तौ पादौ मसालय द्विगचम्य समुपावेश्य
 श्रीगुरुं ध्यायेत् । तद्यथा-ब्रह्मरन्ध्रस्थश्वेतसहस्रदलकणिकान्तर्गतचिदमृतम-
 ष्टलमध्यस्थसर्पीठस्थे श्रीगुरुं ध्यात्वा मानसोपचारेः संपूज्य मणम्य तद्-
 पमात्मानं ध्यायन्गायत्रीवाच्यमात्मरूपं तेजो मूलाधारोदिविधिविलान्तं
 ध्यात्वा तत्प्रभाविद्धमात्मदेहं ध्यात्वा यथाबदुधारादिमुखमसाळनान्तं निर्वर्त्य
 नघादौ शूरे वा स्वशास्त्रोक्तयोगेण स्नात्वा तिलकादिसंध्याबन्धनान्तं निर्व-
 र्त्सयेत् । ततो दीक्षितः समृतसंसारो दर्मेध्वासीनो दर्मान्धारयमाणः प्राह-
 मुख सददमुखो वा दुधीनध्यात्मविदो ग्राहणानुपवेशयेष्टदेवतामाक्षणबन्ध-
 नपूर्वकं मपानसंखल्पं कुर्यात् । एतन्नेष्वन वेदलं त्रिपादयाः सावित्र्याद्यत्-

विंशतिलक्षात्मकं पुरश्चरणमिच्छन्ति । अपरे त्रिपदायाश्चतुर्विंशतिलक्षं तथा जपसाद्गुण्यार्थं तुरीयपादसहितत्रिपदाया लक्षत्रयमधिकामिच्छन्ति । अन्ये त्रिपदाया एकविंशतिलक्षं तथा जपसाद्गुण्यार्थं तुरीयपादसहिताया लक्षत्रयमेवं चतुर्विंशतिलक्षमिच्छन्ति । अत्र यथासंभवं यथासंभवार्यं कर्तव्यम् । तत्र बहवश्चतुर्विंशतिलक्षान्तर्गततुरीयपादजपं कुर्वन्ति । तत्र प्रधानसंकल्पो यथा— आचम्य प्राणानाचम्य सुमुखश्चेत्यादिदेशकालसंकीर्तनान्ते ममाऽऽत्मशुद्धि-पूर्वककरिष्यमाणामुक्लक्षात्मकगायत्रीपुरश्चरणाधिकारविद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरमीत्यर्थं प्रायश्चित्त्वेन लक्षत्रयपरिमितं गायत्रीजपमहं करिष्येऽमुक्लक्षं वा । तथा मन्त्रशुद्धयर्थं दशसहस्रपरिमितदशमणवसंयुक्तगायत्रीजपमहं करिष्ये । तथा मन्त्रासिद्धयर्थं शिरोन्तं व्याहृत्यादिपूर्वकलक्षपरिमितगायत्रीजपमहं करिष्ये यथाशक्ति ब्राह्मणद्वारा वा । तथा ममेह जन्मानि जन्मान्तरे वा वाङ्मनःकायकृत्वा महापातकसमपातकानामहरहःकृतानां सकृदसकृदभ्यास-विषयाणां सर्वेषां पातकानां शोधनपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा सर्वात्मनः सर्वशक्तेः सर्वाभ्यासकतेजोमयस्य श्रीपरमेश्वरस्य प्रीतिकामोऽहं निर-स्तानर्थरूपस्वप्नाशचिदानन्दात्मकब्रह्मविद्यायाः सावित्र्या गायत्र्याः कल्पोक्तं चतुर्विंशतिलक्षात्मकममुक्लक्षात्मकं वा पुरश्चरणं करिष्ये इति संकल्प्य तदङ्गविहितगणेशपूजनपूर्वकं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीश्राद्धमाचार्यादिवरणं कृतसंख्यापूर्व्यर्थं गायत्रीजपं कर्तुं स्वमतिनिवित्त्वेन श्रुतिविवरणं च करिष्ये । स्वकर्तृत्वे तु ऋत्विगादिवरणं न कुर्यात् । ततः स्वशाखोक्तविधिना गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीश्राद्धं च] कुर्यात् । मजापतिः प्रीयतामित्यस्य स्थाने सविता प्रीयतामिति विशेषः । तत आचार्यादीन्वृणुयात् । तद्यथाऽमुकगोत्रोऽमुकशर्माऽहं क्रियमाणेऽमुकसंख्याकगायत्रीपुरश्चरणकरणे विहितकर्मकर्तुं शान्तं दान्तं मन्त्रविदममुकगोत्र-ममुकशर्माणमाचार्यं त्वामहं वृणु इति वृत्वा मार्थयेत्—

आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रादीनां बृहस्पतिः ।

तथा एवं मम यज्ञेऽस्मिन्नाचार्यो भव सुवत ॥ इति ।

एवमेव ब्रह्माणं वृत्वा मार्थयेत्—

यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा सर्ववेदविशारदः ।

तथा एवं मम यज्ञेऽग्निर्ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥ इति ।

एवमेव सदस्यं प्रार्थयेत्—

त्वं नो गुरुः पिता माता त्वं प्रभुस्त्वं परायणम् ।
आचार्यादिभिः संयुक्तः कुरु कर्म यद्योदितम् ॥
आपदिमोक्षणार्थाय सदस्यं त्वामहं वृणे ॥ इति ।

तथैवोपद्रष्टारं वृत्वा प्रार्थयेत्—

मम नन्सर्वधर्मज्ञ सर्वधर्मभृता वर ।
वितते मम यत्नेऽस्मिन्नूपद्रष्टा भव द्विज ॥ इति ।

ततः सर्वान्प्रार्थयेत्—

अस्य यागस्य निष्पत्तौ ममन्तोऽभ्यर्चिता मया ।
सुमसन्नेष्व कर्तव्यं कर्मदे विधिपूर्वकम् ॥ इति ।

क्रियमाणामुषलसगायत्रीपुरश्चरणमध्येऽमुकसंख्याकं जपं कर्तुं स्वप्रतिनि-
धित्वेन त्वामहं वृणु इत्येवं शुचीनन्पानृत्विजो यथासंख्यं प्रत्येकं वृत्वा
यथाविभवं तेषां सर्वेषामासनवस्त्रपाषाणकारचन्दनादिभिर्मधुपर्कपूर्णां कुर्यात् ।
तद्यथा—देशकालसंकीर्तनान्ते यजमानो वृत्तानां त्विदमेनाहं पितृभ्य इति संक-
ल्प्याहंशाखेण सर्वान्पूजयेत् । ततः सर्व आचार्यादयोऽधिकारसिद्धयर्थं
प्रार्थयित्वा कुर्यात् । तद्यथा—ऋत्विक्सहित आचार्यो देशकालो संकीर्त्यामुक-
शर्मणो यजमानस्य करिष्यमाणचतुर्विंशतिलसात्मके गायत्रीपुरश्चरणे यथा-
शेन जपादिकरणाधिकारसिद्धयर्थं कृच्छ्रत्रयमायाश्रितममुकमयाज्ञायेनाऽऽ-
शरिष्य इति संकल्प्य जपहोमगोदानायन्यतरमत्याज्ञायेनाऽऽचरेत् । तदन्ते
ऽमुकशर्मणो गायत्रीपुरश्चरणे कृच्छ्रत्रयानुष्ठानेनाधिकारसिद्धिरस्तिवति ज्ञास-
णाग्निति वदेत् । तेषां सिद्धिरस्तिवति व्रयुः । ततोऽमुकशर्मणोऽनुष्ठया-
त्स्वप्रतिनिधित्वेन करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणे पूर्वाङ्गत्वेन विहितं यन्त्रसि-
द्धयर्थं गायत्र्या अयुक्तजपमहं करिष्य इति संकल्प्याऽऽयन्ते ममवसहितव्या-
हृत्त्रयपुरगायत्रीजपमपुमं कृत्वेतानि सूक्तानि जपेत् । पञ्चमणवन्निवृत्ता-
विद्या जपमयुक्त कुर्यादित्यन्ये । दशमणवसहिताया इत्यपरे । आपो हि
हेति सूक्तमेतोन्निवृत्तमिति तिस्राः ऋतं च सरपपिति सूक्तं स्वरित न इत्याद्याः
स्वरितयतीः दशादिपुषेत्याद्याः पापमानीष सर्वा जपेत्प्रत्येकं दशवारम् ।
अन्ये तु तत्सचित्तरित्यस्या ऋच आचार्यं विश्वामित्रं तर्षयामि । गायत्री-
ऋदस्तर्षयामि । सचितारं तर्षयामि । इति तर्षयित्वा चंद्रं नमस्कृत्य कद्रु-
द्रायेत्यादीनि रुद्रसूक्तानि जपेत् ।

अथ मालासंस्कारः । तत्र मालासंस्कारं करिष्ये इति संकल्प्य कुशोदक-
सहितैः पञ्चगव्यैर्माळां प्रक्षाल्य ॐ ह्रीं अं आं इं ईं मित्पादिसकारान्तानि
मातृकासराण्यश्वत्थपत्रस्यापितमालायां विन्यस्य सद्योजातादिपञ्चमन्त्राञ्ज-
पित्वैतेषां मध्ये मयमेन मन्त्रेण पञ्चगव्येन शीतलजलेन च माळां प्रक्षाल्य
द्वितीयेन मन्त्रेण चन्दनादिना विघृष्य तृतीयेन माळां धूपयित्वा चतुर्थेन
चन्दनकस्तूर्णादिना लेपयित्वा पञ्चममन्त्रेण प्रतिपण्यभिमन्त्रयेत् । अथैरेभ्य-
इति मन्त्रेण मेरुं शतवारमभिमन्त्रयेत् । तत्र एतैरेव पञ्चभिर्मन्त्रैः पञ्चोपचा-
रैर्माळामिष्टदेवतावत्पूजयेदिति मालासंस्कारः । इति प्रारम्भदिनकृत्यम् ।

अथ नित्यविधिः ।

तत्र ऋत्विक्सहित आचार्यः पूजासापत्नीसहितः पूजार्थं द्वारदेव-
तापूजनपूर्वकं बहुदीपप्रकाशादद्यं सुरभिधूमैश्च धूपितं यागमण्डपं यागगृहं
गृहं वा भविष्येत् । तत्राऽऽशौ द्वारपूजा । द्वारपूजां करिष्ये इति संकल्प्य
द्वारस्य दुरत ॐ नमः सूर्याय । ॐ गं गणेशाय नमः । प्रणवः सर्वत्र । सं
सरस्वत्यै नमः । सं सवित्रे नमः । ह्रीं सदाशिवाय नमः । ऐं ह्रीं पर-
शक्तये नमः । दीं दीपनायाय नमः । सं क्षेत्रपालाय नमः । दक्षिणसव्य-
भागविकैकमसतैः संपूज्य (जपेत्) । एवं प्रतिद्वारम् । ततः पश्चिमद्वारे
साप्तवं सूर्यायार्घ्यं दत्त्वा वामाङ्गं संकोचयन् दक्षिणपादपूर्वकं मण्डपान्तः
भविष्य वेदीमण्डपस्य पूर्वद्वारं ऊर्ध्वं द्वारश्रियै नमः । देहल्यै नमः । दक्षिण-
सव्यभागयोर्धात्रे नमः । विधात्रे नमः । गङ्गायै नमः । यमुनायै नमः ।
भद्रायै नमः । सुभद्रायै नमः । एवं दक्षिणपश्चिमोत्तरद्वारेषु । तत्र दक्षिणद्वार
ऊर्ध्वं द्वारश्रियै नमः । देहल्यै नमः । दक्षिणसव्यभागयोर्धात्रे नमः ।
विधात्रे नमः । गोदायै नमः । कृष्णायै नमः । चण्डायै नमः । प्रचण्डायै
नमः । पश्चिमद्वार ऊर्ध्वं द्वारश्रियै नमः । देहल्यै नमः । दक्षिणसव्यभागयो-
र्धात्रे नमः । विधात्रे नमः । रेवायै नमः । ताप्यै नमः । शङ्खनिषये नमः ।
पद्मनिषये नमः । उत्तरद्वारे द्वारश्रियै नमः । देहल्यै नमः । दक्षिणसव्यभा-
गयोर्धात्रे नमः । विधात्रे नमः । वाणायै नमः । वेण्यै नमः । महानिषये
नमः । महेश्वराय नमः । गृहोपरि गृहेशाय नमः । गृहमध्ये यागमण्डपाय
नमः । कुष्ठदेश्यै नमः । ततो मण्डपान्तः स्थित्वा यदत्र संस्थितं भूमिमिति
सूर्यपान्तिर्कीर्य ततः पञ्चगव्येन कुशैः शुचीषो रश्वेत्पापो रि ष्टेति तृचेनोः

सरनारायणेन च सर्वत्र मोक्ष्य देवा आयान्तु यातुधाना अपयान्तु विष्णो
 देवयजनं रक्षस्व, ततः स्वस्त्ययनं तार्क्ष्यमिति मन्त्रद्वयं पठेत् । ततस्त्रिवर्षी-
 तायां हस्तमात्रोत्सेधायां हस्तमात्रसप्तचतुरस्रायां वेदिकायां वास्तुपुरुषाव
 नमः । तत आचार्पादय आचमनादिविधिपूर्वकं जपादिसंकल्पं कुर्यात् ।
 तद्यथा-तत्र प्रथममाचमनविधिः । सर्वे स्वासनेषूपविश्य केशवाय नाराय-
 णाय माधवायेति निराचम्य गोविन्दादिकृष्णान्तं यथास्थानं विन्वस्य
 प्राणायामं कुर्यात् । प्रणवस्य ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता देवी
 गायत्री छन्दः सप्तानां व्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निमरद्वाजभृगुगोतमकश्य-
 पवसिष्ठा ऋषयोऽग्निरायुसूर्यबृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वे देवा देवता गायत्र्युष्णिगनु-
 षुबृहतीपङ्क्तित्रिष्टुब्जगत्यश्छदासि गायत्र्या गायिनो विश्वामित्रर्षिः
 सविता देवता गायत्री छन्दो गायत्रीशिरसो ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता
 देवी गायत्री छन्दः प्राणायामे विनियोगः । ततो यथोपदेशं मनसैकवारं सप्त-
 णवां सव्याहृतिकां सन्निरस्कां गायत्रीं जपन्वामनासया वायुमापूर्य तथैव
 कुम्भयित्वा तथैव दक्षिणनासिकया रेचयेत् । अथमेकः प्राणायामः ।
 एवं प्राणायामत्रयं कुर्यात् । प्राणायामलक्षणमाग्नेये-

दशमणवसंयुक्ता गायत्री शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायतमाणः प्राणायामः स उच्यते ॥

ततो देवताः मार्थवेत्-

सोमः सूर्यो यमः कालः संध्ये भृशान्यहः सरा ।

पवनो दिवपतिर्भूमिराकाशं खेवरामरा ॥

ब्रह्मशासनमास्थाय कल्पध्वमिह संनिधिम् ।

ततः सुमुखधैकदन्तधैत्यादिदेवकालसंकीर्तनान्तेऽमुकशर्षणी यजमानस्य
 कृत्तपूर्वसंकल्पसिद्धिदारा श्रीपरमेश्वरभोत्वर्षे पूर्वसंकल्पितचतुर्विंशतिव्यसाम-
 कगायत्रीपुरधारणमध्ये यथाशेन गायत्रीजपमहं करिष्य इति संकल्प्य तद-
 क्षुण्णविहितं शरीरशुद्धिपूर्वकं गायत्रीमन्त्रजपाधिकारसिद्धयर्थं पवनपावनभृत्-
 शुद्धिमाणमच्छिष्टान्मोतृकाबहिर्मातृकानायत्रीन्यासाभ्याहं करिष्य इति संक-
 ल्पयेत् । तत एकैको ब्राह्मणः कृशाद्यासनोपविष्टः पवित्रपाणिरात्मानं पाव-
 दिये [इति संकल्पयेत्] ।

अथ पवनपावनम् ।

भाषार्थ ऋत्विग्यजमानैः सहैकविंशतिदर्भपिञ्जलानादाय सप्तभिः
 सप्तभिः पावपति-

चित्पतिर्मा पुनात्वच्छिद्रेण पात्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।

नाभ्याः सोदकैर्दग्धैर्मुखपर्यन्तं समाष्टिं संकुम्भन्त्रेण द्विस्तूष्णीम् ।

यदेवा देवहेडनम् । देवासश्चक्रुमा वयम् । आदित्यास्तस्मान्माशुश्रुव ।
ऋतस्यर्तेन मामुत । देवा जीवनक्राम्या यत् । वाचाऽनृतमूदिम ।
अग्निर्मा तस्मादेनसः । गार्हपत्यः प्रभुञ्चतु । दुरिता यानि चक्रुम । करोतु
पार्पनेनसम् ॥ १ ॥

ऋतेन धावापृथिवी । ऋतेन त्वं संस्वति । ऋतान्मा मुञ्चतांहेसः ।
यद्व्यकुतमारिभ । सजातशस्तादुत वा जाभिश्स्तात् । व्यायंसः शस्ता-
दुत वा कनीयंसः । अनाज्ञावं देवकुवं यदेनः । तस्मात्त्वमस्मान् जातवेदो
मुमुग्धि । यद्वाचा यन्मनसा । ब्राह्मणामुरुभ्यामष्टीवद्भ्याम् ॥ २ ॥

शिशैर्षदनृतं चक्रुमा वयम् । अग्निर्मा तस्मादेनसः । यद्वस्ताभ्यां चकर
किलिर्ववाणि असाणां वगुभुवजिघ्रमानः । दूरेपश्या च राष्ट्रमृच्छं । तान्यंस्त-
रसावनुदत्तामृणानि । अदीव्यन्नृणं यदहं चकारं । यद्वाऽशस्यत्संजगारा-
जनेभ्यः । अग्निर्मा तस्मादेनसः । यन्मयि माता गर्भं सति ॥ ३ ॥

एनथकार यत्पिता । अग्निर्मा तस्मादेनसः । यदा पियेषं पातरं पितरंम् ।
पुत्रः महुदिवो ययन् । अहिंसितो पितरो मया तत् । तदमे अनृणो
भवाभि । यदन्तरिसं पृथिवीभुव धाम् । यन्मातरं पितरं वा निहिंसिम ।
अग्निर्मा तस्मादेनसः । यदायसां निवसा यत्परायसां ॥ ४ ॥

यदेनथक्रुमा नृतनं यत्प्राणम् । अग्निर्मा तस्मादेनसः । अतिक्रामामि
दुरिवं यदेनः । जशामे रिनं परमे सपर्ये । यत्र यद्विं सुकृणो नांवि
दुष्टगं । तपारोदाभि सुकृणो नु छोरुम् । त्रिवे देवा भंमृत्रितरेनां ।

त्रित पुत्रं ननुष्येणु मा मृजे । ततो मा यदि किंचिदानये । अग्निर्मा तस्मा
देनसा ॥ ५ ॥

गाह्येत्यः प्रुञ्चतु । दुरिता यानि चक्रुम । करोतु माभवेत्तसम् । दिवि
जाता अप्सु जाताः । या जाता ओषधीभ्यः । अयो या अग्निना आर्या ।
ता नोः शुभन्तु शुभ्यन्तीः । यदापो नक्तं दुरितं चराम । यद्वा दिवा नृक्षं
यत्पुत्राणम् । हिरण्यवर्णास्तु उत्पुनीत नः । इमं मे वरुण वरुणा वासि ।
त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने । त्वयमे अयासि ॥ ६ ॥

[वै० ब्रा० अष्ट० ३ । अ० ७ । अनु० १२] ।

दधिक्रावणो अकारिषं जिष्णोरर्धस्य वाजिनः । सुरामि नो पुत्राकरुणम्
आयुषपि वारिपत् ॥ [वै० सं० का० १ म० ५ अ० ११] ।

तास्तपवत्वाऽऽपान्मृहीत्वा—

वाक्मतिर्मा पुनास्वाच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।

नाभ्याः सोदकैर्देर्भेर्नासिकापर्वन्तं समाष्टिं सकृन्मत्रेण द्विस्तूष्णीम् ।

पर्वमानः सुवर्जनाः । पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु मा ।
पुनन्तु मा देवजनाः । पुनन्तु मन्वो धिवा । पुनन्तु विश्वं आपर्षाः । जाते-
वेदः पवित्रवत् । पवित्रेण पुसाहि मा । शुक्रेण देव दीर्घवत् । अग्ने अत्वा-
क्तुश्चतु ॥ १ ॥

यत्तं पवित्रमविषं । अग्ने विषतमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीमहे । एषाभ्यां
देव सवितः । पवित्रेण सवेन व । इदं ब्रह्म पुनीमहे । विश्वदेवी पुनती
दृष्टपागात् । यस्पे यद्दीस्तनुवो दीतर्षुष्टाः । तया मर्दन्तः सध मायेषु । वप-
र्याय पतयो रयीणाम् ॥ २ ॥

वेश्मन्तो रश्मिभिर्मा पुनातु । बार्ता माणेनेषुरो मयोभूः । यावाष्टुषिषी
पर्यता पयोभिर । ऋताभरी पत्रिये मा पुनीताम् । पुराजिः सवितरुषिः ।
षिष्टेदेवमर्षभिः । अग्ने देसोः पुनाहि मा । येन देवा अपुनत । येनाऽऽपो
विषं कर्तुः । तेन दिभ्येन मर्षणा ॥ ३ ॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे यः पारमानीरध्वेति । ऋषिभिः संभृतं रसम् । सर्वं
स पुरमश्नाति । स्वदितं मातरिध्वेना । पावमानीर्यो अध्वेति । ऋषिभिः
संभृतं रसम् । तस्मै सरस्वती दुहे । सीरं सपिर्मघृदकम् । पावमानी
स्वस्त्यर्थनीः ॥ ४ ॥

सुदुघा हि पर्यस्वतीः । ऋषिभिः संभृतो रसः । ब्राह्मणेष्वमृतं हितम् ।
पावमानीर्दिशन्तु नः । इषं लोकमयो अमुम् । कामान्तसमर्धयन्तु नः । देवी-
देवैः समाभृताः । पावमानीः स्वस्त्यर्थनीः । सुदुघा हि घृतञ्जुतः । ऋषिभिः
संभृतो रसः ॥ ५ ॥

ब्राह्मणेष्वमृतं हितम् । येन देवाः पवित्रेण । आत्मानं पुनते सदा ।
तेन सहस्रधारेण । पावमान्यः पुनन्तु मा । प्राजापत्यं पवित्रम् । शतो-
पापं हिरण्यम् । तेन ब्रह्मविदो वयम् । पुतं ब्रह्म पुनीमहे । इन्द्रः
सुनीथी सह मा पुनातु । सोमः स्वस्थाः वरुणः समोच्या । यमो राजा
प्रमृणामिः पुनातु मा । जातेवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु ॥ ६ ॥ (तै० ब्रा०
अष्ट० १ अ० ४ अनु० ८) ।

आपो हि ऐति ऋक्त्रयम् । सांस्त्यक्त्वाऽन्यान्गृहीत्वा—

देवो मा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।
नाभ्याः सोदकैर्दधैर्ललाटपर्यन्तं संघाष्टिं सकृन्मन्त्रेण द्विस्तृष्णीम् ।
तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने तच्छक्रेयम् ॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यामुं जातः कश्यपो यास्विन्द्रः ॥

अग्निं या गर्भं दधिरे विरुपास्ता न आपः शरस्योना भवन्तु ॥

(तै० सं० का० ५ प्र० ६ अ० १) ।

यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानुते अंषयस्त्रयानाम् ।

पपुञ्जुतः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शरस्योना भवन्तु ॥

(तै० सं० का० ५ प्र० ६ अ० १) ।

घासीं देवा दिवि कृष्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ।
 याः पृथिवीं पर्यसोन्दन्ति शुक्रास्ता न आपः श्वस्योना भवन्तु ॥
 (तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

शिवेन मा चक्षुषा पश्यताऽऽपः शिवया तनुषोपस्पृशत त्वं मे । सर्वो
 अमीर्भस्सुषदां हुव वो मायि वर्चो बलमोजो निर्यस ॥
 (तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

तास्त्यक्त्वा भूर्भुवः सुवा अपः प्राश्य आपो हि म्या इति तिसृभिर्लोकैर्भू-
 मुखं निमृज्यैतैर्विपर्ययेणाऽऽच्चापेत् ।

तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ।
 यो वैः शिवक्षेमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः । आपो
 हि म्या पर्यसुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ॥
 (तै० आ० म० १० अ० १) ।

पर्यस्वतीरोपधयः । पर्यस्वद्वीरुषां पर्यः ।

अपां पर्यसो यः पर्यस्तेन मामिन्द्र सस्मृज ॥ [तै० १।५।१० २३] ।

इत्यपः प्राश्य सम्युक्तमाचमनं कृत्वा गायत्रीं शतकृत्व आवर्तयेत् ।
 सरसकृत्वोऽपरिमितकृत्वो वा । दशावरमिडाजपः ।

इहा देवहूर्मनुष्यनीवृहस्पतिरुक्थामदानि शसिपद्विभं देवाः । सृक्त-
 वाचः पृथिवि मानसा पा द्विसीर्षधु मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु
 वस्यामि मधु वदिस्यामि मधुमती देवेभ्यो वाचमुग्रासथ शुश्रुषेभ्यो मनुष्ये-
 भ्यस्तं मा देवा अवनतु शोभायं पितरोऽनुषदन्तु ॥ (तै० सं० अ० ३
 म० ३ अ० २) ।

अप नः शोशुचदधम् शिशुभ्या रयिम् । अप नः शोशुचदधम् ।

सुशुभ्रिया सुगातया धमुषा च यजामहे । अप नः शोशुचदधम् ।

म यद्वादिष्ट पर्वा माऽऽस्मान्मम सुस्यः । अप नः शोशुचदधम् ।

म यद्गोः सरस्वतो विश्वतो यन्ति सूर्यः । अप नः शोशुचदधम् ।

प्र यत्ते अग्ने सुरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 त्वं हि विश्वतोमुखा विश्वतः परिभूरसि । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 द्विपो नो विश्वतोमुखाऽति नावेव पारथ । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 स नः सिन्धुमिव नावयाऽति पर्या स्वस्तये । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 आपः प्रवणादिव यतीरपास्मत्स्यन्दतामयम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 उदनादुदकानीनापास्मात्स्यन्दतामयम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 आनन्दार्य ममोदाय पुनरागां स्वान्गृहान् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 न वै तत्र प्रीयते गौरश्वः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परि-
 धिजर्विनाय वम् । अर्प नः शोशुचदधम् ॥

(तै० आ० प्रपा० ६ अ० ११)

सहस्रशीर्षा इत्यादि सन्ति देवा इत्यन्तं पुरुषमुक्तं पठेत् ।
 ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
 स भूमिं विश्वतो वृत्रा । अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम् ।
 पुरुष एवेदं सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् ।
 उतामृतत्वस्येशानः । यदग्नेनातिरोदति ।
 एतावानस्य महिमा । अतोऽजायाश्च पुरुषा १ ॥
 पादोऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्यामृतं दिवि ।
 त्रिपादूर्ध्वं उद्रेत्पुरुषः । पादोऽस्येहार्धवात्पुनः ।
 ततो विष्वात् व्यञ्जापत् । साशुनानशुने अभि ।
 तस्माद्विराटजायत । विराजो ऋषि पुरुषः ।
 स जातो अत्यरिच्यत । पादभूमिपर्यो पुरः ॥ २ ॥
 यत्पुरुषेण हविषां । देवा यत्प्रमत्स्यत ।
 ससन्तो अस्याऽऽमीदाज्यम् । ग्रीष्म इधमः शरद्धविः ।
 सप्तम्याऽऽमन्परिधयः । त्रिःसप्त सप्तभिर्धः कृशाः ।
 देवा यत्प्रमत्स्यन्तः । अर्चन्नुर्ध्वं पशुम् ।

तं यज्ञं यद्विधिं मौसन् । पुरुषं जातमग्रतः ॥ ३ ॥
 तेन देवा अयजन्त । साध्या ऋषयश्च ये ।
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । संप्रुतं पृषदाज्यम् ।
 पशुं स्ताभ्यं वायव्यान् । आरण्यान्ग्राह्याश्च ये ।
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
 छन्दांसि जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मादजायत ॥ ४ ॥
 तस्मादग्वा अजायन्त । ये के चोभयादतः ।
 गावो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः ।
 यापुरुषं व्यदधुः । कतिधा व्यकल्पयन् ।
 मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरु पादाबुच्येते ।
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः ॥ ५ ॥
 ऊरु तदस्य यद्वैश्यः । पद्भ्यां शूद्रो अजायत ।
 चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षुः सूर्यो अजायत ।
 सुखादिन्द्रियामिथं । प्राणाद्वायुरजायत ।
 नाभ्यां आसीदन्तरिक्षम् । शीर्ष्णो घौः सर्ववर्तत ।
 पद्भ्यां भूमिदिशः धोत्रात् । तथा कौका अकल्पयन् ॥ ६ ॥
 वेदाहपेक्षं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्षणं तसमस्तु पुरे ।
 सर्वाणि रूपाणि विचित्र्य धीरः ।
 नामानि कृत्वाऽभिषदन् यदास्ते ।
 घाता पुरस्ताद्यष्टदाजहार । शक्रः मविद्वान्पदिशयत्सः ।

तमेवं विद्वानमृतं इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते ।
 यज्ञेन ऋषयमन्त देवाः । तानि धर्माणि मयमान्यासन् ।
 ते ह नाकं परिषान्तः सचन्ते । यत्र पूर्वं साध्याः सन्धिं देवाः ॥ ७ ॥

ततो भूतशुद्धिं कुर्वात्तद्यथा—ऊर्ध्वकेशीति शिखां बद्ध्वा अपसर्पन्तु ते
भूता इति वामपादेन भूमावाघातत्रयं कृत्वा—अपक्रामन्तु भूतानीत्युत्सार्थं
वीक्षणदंष्ट्रं महाकायोति क्षेत्रपालं नत्वा पृथ्वीतिमन्त्रस्य मेरुपृष्ठ ऋषिः कूर्पो
देवता सुतलं छन्द आसने विनिषोगः ।

पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चाऽऽसनम् ॥

ॐ आधारशक्तये नमः । ॐ कूर्मासनाय नमः । ॐ अनन्तासनाय नमः ।
ॐ योगासनाय नमः । ॐ विमलासनाय नमः । ॐ पद्मासनाय नमः । मध्ये
ॐ परमसुखासनाय नमः । इत्यासन उपविश्य स्वशिरसि शुं गुरुभ्यो
नमः । पं परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः । पं परात्परगुरुभ्यो नमः । गं गणपतये
नमः । दुं दुर्गायै नमः । सं क्षेत्रपालाय नमः । सं सरस्वत्यै नमः । पं
परमात्मने नमः ।

नमो गुरुभ्यो गुरुपादुकाभ्यो नमः परेभ्यः परपादुकाभ्यः ।

आचार्यसिद्धेश्वरपादुकाभ्यो नमोऽस्तु लक्ष्मीपतिपादुकाभ्यः ॥

नमो मरुद्भ्यो नमो अर्मकेभ्यो नमो युर्वभ्यो नम आग्निनेभ्यः ।

यजां देवान्यदि शक्रत्राय मा उवायंसः शं समाहुंसि देवाः ॥

इति पठित्वा सर्वभूतनिवारणाय सञ्चाङ्गीय सशरायास्त्रराजाय सुदर्श-
नाय हुंफदित्यङ्गुलिभ्यां दिग्बन्धं कृत्वा—

धर्मकन्दसमुद्भवं ज्ञाननाकसुशोभितम् ।

ऐश्वर्याष्टदलोपेतं परवैराभ्यकर्णिकम् ॥

अधोमुखं तु हृत्पथं मणवेनोर्ध्वमुत्तयेत् ।

मणवेन विकसितं कृत्वा तत्रत्यं जीवात्मानं हंसमन्त्रेणाङ्कुशमुद्रया सुदु-
ज्ञानाढीपार्गेण ब्रह्मरन्ध्रं नीत्वा तत्रत्यसहस्रदलपद्मकर्णिकान्तर्गतेन परमा-
त्मना सदैव्यभावमापादयेत् ।

ब्रह्महत्याद्विरस्कं च स्वर्णस्तेयभुजद्रवम् ।

सुरापानदश युक्तं गुरुतरकटिद्रवम् ॥

तरसंसर्गिपददंष्ट्रपङ्कपरपङ्कपातकम् ।

उपपातकरोमाणं रक्तशमभ्रविच्छोषनम् ॥

विभ्राणाऽसृक्पालं त्रिनयनकासिता पीनवक्षोरहादया

देवी वाळार्कवर्णा भवतु सुखकरी माणसाक्तिः परा ना ॥ १ ॥

इति माणसाविष्ठा । अथान्तर्मातृकान्यासः—

अन्तर्मातृकामन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिर्मातृकासरस्वती देवता ह्रस्वो बीजानि
स्वराः शक्तयो विन्दवः कालकान्यन्तर्मातृकान्यासे विनियोगः । ॐ अं कं-
खं घं ङं आभङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ इं चं छं जं क्षं ञं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ उं टं-
वं ढं णं ऊं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ एं तं थं दं धं नं ऐपनाभिकाभ्यां नमः । ॐ ओं पं-
फं बं मं पं भौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ अं परं रं लं वं शं वं सं हं सं अः करतलकरपू-
ष्ठाभ्यां नमः । एवे हृदयादि । ॐ अं नमः । आं नमः । इं नमः । ईं नमः ।
उं नमः । ऊं नमः । एं नमः । ऐं नमः । ओं नमः । औं नमः । अं नमः ।
अः नमः । ॐ कारः सर्वत्र । एतान्शोडश स्वरांस्कण्ठस्थानगते षोडशदले
विन्यसामि । ॐ कं खं घं ङं चं छं जं क्षं ञं टं नम एतान्द्वादश वर्णांद्वादशदले
हृदयस्थाने विन्यसामि । ॐ ढं णं तं थं दं धं नं फं नम एतान्दश वर्णांश्चाभिस्थले
दशदले विन्यसामि । ॐ बं मं पं परं लं नम एतान्चतुर्वर्णान् छिद्गस्थाने षट्दले
विन्यसामि । ॐ वं शं पं सं नम एतान् चतुर्वर्णानामारस्थाने चतुर्दले विन्य-
सामि । ॐ इं सं नम एतद्द्वर्णद्वयं भ्रूवध्ये द्विदले विन्यसामि । अथ ध्यानम्—

आधारे छिद्गनाभौ हृदयसरसिजे तालुमूले ललाटे

द्वे पत्रे षोडशारे द्विदलदशदले द्वादशार्धे चतुष्के ।

वासान्धे षालमध्ये ढफण्डसहिते आदियुक्ते स्वराणां

हंसतरुवर्षयुक्तं सकलतनुगतं वर्णरूपं नमामि ॥ १ ॥

इत्यन्तर्मातृकान्यासः । अथ बहिर्मातृकाः—

अन्तर्मातृकापरपूर्वोक्तपदङ्गन्यासं कृत्वा विशेषन्यासं कुर्यात् । ॐ अं नमः
शिरसि । आं नमो ललाटे । इं नमो दक्षिणनेत्रे । ईं नमो बायनेत्रे । उं नमो
दक्षिणकर्णे । ऊं नमो बायकर्णे । अं नमो दक्षिणनासाशुटे । ऋं नमो बायना-
साशुटे । एं नमो दक्षिणगण्डे । ऐं नमो बायगण्डे । ओं नम ऊर्ध्वोष्ठे । औं नमोऽ-
धरोष्ठे । ॐ नम ऊर्ध्वदन्तपट्टके । औं नमोऽधरदन्तपट्टके । नं नमो मूर्ध्नि ।
अः नम आस्ये । कं नमो दक्षिणबाहुमूले । खं नमो दक्षिणपूर्वरे । गं नमो

दक्षिणपणिवन्धे . घं नमो दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूलेषु । कं नमो दक्षिणहस्ताङ्गु-
 ल्यग्रेषु । चं नमो वामबाहुमूले । छं नमो वामकूर्परे । जं नमो वामपणिवन्धे ।
 झं नमो वामहस्ताङ्गुलिमूलेषु । ञं नमो वामहस्ताङ्गुल्यग्रेषु । टं नमो दक्षिण-
 पादमूले । ठं नमो दक्षिणजानौ । डं नमो दक्षिणगुल्फे । दं नमो दक्षिणपादा-
 ङ्गुलिमूलेषु । णं नमो दक्षिणपादाङ्गुल्यग्रेषु । तं नमो वामपादगुल्फे । थं नमो
 वामजानौ । दं नमो वामगुल्फे । घं नमो वामपादाङ्गुलिमूलेषु । नं नमो
 वामपादाङ्गुल्यग्रेषु । पं नमो दक्षिणपार्श्वे । [* फं ?] वं नमः पृष्ठे । भं नमो नामौ ।
 मं नमो जठरे । यं त्वगात्मने हृदयाय नमः । रं असृगात्मने दोर्मूलाय नमः ।
 लं मांसात्मने ककुदे नमः । वं मेदआत्मने कक्षाभ्यां नमः । श्वं मस्थशत्मने
 हृदयादिदृशयुगलाय नमः । षं यज्जात्मने हृदयादिपादयुगलाय नमः । सं
 नमः शुक्रात्मने जठरे । हं नमः प्राणात्मने मुखे । सं नमो जीवात्मने सर्वश-
 रीरेषु विन्यसामि ।

पञ्चाशद्वर्णभेदैर्विहितवदनदोःपाददृक्कुक्षिवक्षो-

देशां भास्वत्कपर्दीकलितशशिकलापिन्दुकुन्दावदाताम् ।

अक्षस्रकुम्भचिन्तालिखितवरकरां त्रीसृणां पद्ममंथरा-

पच्छाकल्पामतुच्छस्त्रनजघनभरां भारतीं तां नमामि ॥ १ ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्याकारादिसकारान्ता मातृका अनु-
 लोपतो जपित्वा पश्चाद्विलोमतः पुनरनुलोपतो जपित्वा ध्यापकत्वेन तत्त-
 द्वर्णानुन्यसेत् । ते च वर्णा अनुक्रमेण अंआइईउंऊंऊंऊंऊंलृएँओँऔँअंअः
 कंखंघंङंचछंजंझञंठंठंणंतंथदंधंनंपंफंवंभंमयंरंळंवंशंषंसांसापिति । ततः

चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्गच्छिणा ये भर्तृपिणः ।

गुहा श्रीणि निर्दिष्टा नेह्यन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ॥

इति बहिर्मातृकान्दासः ।

तत्र ॐअंहां आत्मतत्त्वं शोधयामि स्वाहा । ॐउंहीं परतत्त्वं शोधयामि
 स्वाहा । ॐमंहूं परात्परतत्त्वं शोधयामि स्वाहा । इत्यपस्त्रिः पवेत् । ततो
 गायत्र्या त्रिः प्राणानापश्य गायत्रीन्यासान्कुर्यात् । ॐगोविन्दाय नमः

शक्तिरग्निदेव्यं गोत्रं शकटस्तत्त्वं धिततमुद्रा माणजनितपापोपशमनाय
 न्यासे विनियोगः । ॐ भूः पद्भ्यां नमः । भुव इत्यस्य जपदमिर्ऋषिर्वायु-
 देवतोष्णिक्छन्दः श्यामवर्णं ऋषभः स्वरः आपो बीजं कीर्तिः शक्तिः
 वाश्यपसगोत्रं स्पर्शस्तत्त्वं समाञ्जलिकमुद्राऽपानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे
 विनियोगः । ॐ भुवः जानुभ्यां नमः । स्वरित्यस्य भरद्वाजापः सूर्यो देव-
 ताऽनुष्टुप् छन्दः पीतो वर्णो गान्धारः स्वरस्तेजो बीजं माया शक्तिर्गो-
 त्रपसगोत्रं रूपं तत्त्वं शकटमुद्रा व्यानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः ।
 ॐ स्वः गुह्याय नमः । मह इत्यस्य गौतमर्षिर्वृहस्पतिर्देवता बृहती छन्दः
 पिशङ्गवर्णो मध्यमस्वरो वायुबीजं धृतिः शक्तिराङ्गिरसगोत्रं रसस्तत्त्वं
 विस्तृतमुद्रोदानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ महः नाभ्यै
 नमः । जन इत्यस्यात्रिर्ऋषिर्वरुणो देवता पद्भक्तिश्छन्दो नीलवर्णः पञ्चम-
 स्वरोऽकारो बीजं मेषा शक्तिर्भागवसगोत्रं गन्धस्तत्त्वं यमपाशमुद्रा समा-
 नजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः ॐ जनः हृदयाय नमः । तप
 इत्यस्य वसिष्ठ ऋषिरिन्द्रो देवता त्रिष्टुप्छन्दो लोहितवर्णो धैवतः स्वरो
 दिग्बीज स्मृतिः शक्तिः कौशिकसगोत्रं मनस्तत्त्वं ग्रथितमुद्रा मनोजानित-
 पापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ तपः कण्ठाय नमः । सत्यमित्यस्य
 कश्यप ऋषिर्विश्वे देवा देवता जगती छन्दः कृष्णवर्णो निषादस्वर
 आत्मा बीजं वाक् शक्तिर्वसिष्ठसगोत्रं बुद्धिस्तत्त्वं व्यापकमुद्रा बुद्धिज-
 नितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ सत्यं मूर्ध्ने नमः ।
 तत्सवितुरित्यस्या गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः सविता देवता गायत्री
 छन्दोऽग्निमुखं ब्रह्मा शिरो विष्णुर्हृदयं रुद्रो ललाटं पृथ्वी योनिःस्रैलोक्यं
 चरणा वरेणीति बीजं यमिति शक्तिर्यादिति कौलकं त्रिपदा गायत्री सक-
 लपापस्यार्थे न्यासे विनियोगः । शिरसि विश्वामित्रर्षये नमः । मुखे गाय-
 त्रीछन्दसे नमः । हृदि सवितृदेवतायै नमः । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य
 रुद्रात्मने मध्यमाभ्यां वषट् । ॐ घीमहि ईश्वरात्मनेऽनामिकाभ्यां हुम् ।
 ॐ धियो यो नः सदाश्चिवात्मने कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । ॐ प्रचोदयात्स-
 त्यात्मने वरतलकरपृष्ठाभ्यां [अस्त्राय] फट् । एवं हृदयादि ।

अथ चरणन्यासः । गायत्र्या अनुष्टुप्चरणानामग्निवायुकण्वाः ऋषयो

“ ब्रह्मविष्णुपद्मेश्वरा देवता गायत्र्युष्णिक्त्रिष्टुप्छन्दोसि चरणन्यासे विरि-
 योगः । ॐ सूक्तस्तवितुर्बरेण्यं भूरभवे प्राथम्ये ब्रह्मणे लोकस्वरूपे
 पादाभ्यां नमः । ॐ सुराः भर्गो देवस्य धीमहि धियोऽन्तरिक्षाय वासरे-
 न्तरिक्षात्मने इदमिदं नमः । ॐ स्वाः धियो यो नः प्रचोदयात् । स्वानि-
 रथाय पद्मेश्वराय प्रणवत्रयात्मने शिरसे स्वाहा ।

अथाङ्गुलिपर्वसु वर्णन्यासः । ॐ तदक्षिणतर्जने प्रथमपर्वणे नमः ।
 ॐ स दक्षिणतर्जने द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ वि दक्षिणतर्जने तृतीय-
 पर्वणे नमः । ॐ तु दक्षिणमध्यमायै प्रथमपर्वणे नमः । ॐ व दक्षिण-
 मध्यमायै द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ रे दक्षिणमध्यमायै तृतीयपर्वणे नमः ।
 ॐ णि दक्षिणानामिकायै प्रथमपर्वणे नमः । ॐ यं दक्षिणानामिकायै द्विती-
 यपर्वणे नमः । ॐ भ दक्षिणानामिकारै तृतीयपर्वणे नमः । ॐ गौ दक्षि-
 णकनिष्ठिकायै प्रथमपर्वणे नमः । ॐ दे दक्षिणकनिष्ठिकायै द्वितीयपर्वणे
 नमः । ॐ व दक्षिणकनिष्ठिकायै तृतीयपर्वणे नमः । ॐ स्य बापतर्जने
 प्रथमपर्वणे नमः । ॐ धी बापतर्जने द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ म बापत-
 र्जने तृतीयपर्वणे नमः । ॐ हि बापमध्यमायै प्रथमपर्वणे नमः । ॐ नि
 बापमध्यमायै द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ षो बापमध्यमायै तृतीयपर्वणे नमः ।
 ॐ यो बापानामिकायै प्रथमपर्वणे नमः । ॐ नो बापानामिकायै द्वितीयप-
 र्वणे नमः । ॐ म बापानामिकायै तृतीयपर्वणे नमः । ॐ चो बापकनिष्-
 ठिकायै प्रथमपर्वणे नमः । ॐ द बापकनिष्ठिकायै द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ
 पादाभ्यामङ्गुलिपर्वणे तृतीयपर्वणे नमः ।

अथाङ्गुलिन्यासः । ॐ तदक्षिणाङ्गुष्ठाय नमः । ॐ सन्निवृत्तक्षिणतर्जने
 नमः । ॐ बरेण्यं दक्षिणमध्यमायै नमः । ॐ भर्गो दक्षिणानामिकायै
 नमः । ॐ देवस्य दक्षिणकनिष्ठिकायै नमः । ॐ धीमहि वासाङ्गुष्ठाय
 नमः । ॐ धियो बापतर्जने नमः । ॐ यो बापमध्यमायै नमः । ॐ नो
 बापानामिकायै नमः । ॐ नो बापानामिकायै नमः । ॐ प्रचोदयात्पक-
 निष्ठिकायै नमः ।

अथ पदःश्यामः । दशानां गायत्रीपदानामविद्यापुंमूर्ध्ववदनममापति-
 ब्रह्मसंसारतर्णविमहादेशनातातम प्रणवो ब्रह्मविष्णुपद्मेश्वरवदनममेन्द्रार्चन-

शिवपुत्रं न्यविश्वदेवा देवता गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्जगती बृहती पङ्क यश्छन्दोऽत्रि
 शेषाणां चतुर्णां पदानां गायत्री छन्दः पदन्वयासे विनियोगः । ॐ तत्पादाभ्यां
 नमः । ॐ त्रितुर्नङ्घ्राभ्यां नमः । ॐ त्ररेण्यं कट्यै नमः । ॐ भर्गो नाभ्यै नमः ।
 ॐ देवस्य हृदयाय नमः । ॐ श्रीमहि कण्ठाय नमः । ॐ धियो मुखाय नमः ।
 ॐ वो नेत्राभ्यां नमः । ॐ नो कलाय नमः । ॐ त्रवोऽङ्घ्र्याभ्यां नमः ।

अथाक्षरन्वयासः । ॐ तकारस्य वसिष्ठ ऋषिरग्निदेवता गायत्री छन्द उदात्तः
 स्वरश्चन्द्रवर्णः पृथ्वी तत्त्वम् । ॐ वीजं सह शक्तिः सुमुखमुद्रा पातकश-
 मनायै न्यासे विनियोगः । ॐ त पदाभ्यां नमः [१] । ॐ त्सकारस्य भर-
 द्वाज ऋषिर्वायुदेवतोष्णिगच्छन्दः स्वरितस्वरोऽतसीपुष्णवर्णः आपस्त्वयम् ई
 वीजं ममावती शक्तिः संशुटमुद्रोपपातकशमनायै न्यासे विनियोगः । ॐ त्स
 गुल्फाभ्यां नमः [२] । ॐ विकारस्य गौतम ऋषिः सूर्यो देवताऽनुष्टुप्छन्दोऽ-
 त्तात्तः स्वरः कापिलो वर्णः सोजस्तत्त्वम् ॐ वीजं नित्या शक्तिर्विततमुद्रा
 महापातकशमनायै न्यासे विनियोगः । ॐ विजङ्घाभ्यां नमः [३] । ॐ
 तुकारस्य भृगुर्ऋषिर्विष्णुदेवता बृहती छन्द उदात्तस्वर इन्द्रनीलामो वर्णो
 वायुस्त्वयम् ॐ वीजं शोभना शक्तिर्विस्तृतमुद्रा ग्रहरोगशमनायै न्यासे
 विनियोगः । ॐ तु जानुभ्यां नमः [४] । ॐ रकारस्य शण्डिल्य ऋषिरि-
 र्षमा देवता पङ्क्तिश्छन्द उदात्तस्वरोऽन्वयाभो वर्णः आकाशस्वरं लृं वीज-
 मजा शक्तिर्हिमुखमुद्रा भृगुहत्यापापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ र्ऋभ्यां
 नमः [५] । ॐ रेकारस्य लोहित ऋषिरिन्द्रो देवता त्रिष्टुप्छन्दः स्वरितः स्वरः
 स्फटिकामो वर्णो गन्धस्तत्त्वम् र्ऋवीजं भद्रा शक्तिर्हिमुखमुद्राऽग्न्यागमनपा-
 पक्षयार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ रे गुहाय नमः [६] । ॐ णिकारस्य गर्ग
 ऋषिर्विश्वे देवा देवता जगती छन्द उदात्तस्वरो विष्टुदामो वर्णो रसस्तत्त्वम्
 र्ऋवीजं विमला शक्तिश्चतुर्मुखमुद्राऽमह्यमक्षणमनितपापक्षयार्थे न्यासे विनि-
 योगः । ॐ णि वृषणाभ्यां नमः [७] । ॐ वकारस्य शंभुर्ऋषिः पर्जन्यो
 देवता मकृतिश्छन्दोऽनुदात्तस्वरस्वारकामो वर्णो रुरं तत्त्वम् ॐ वीजं ममा-
 षती शक्तिः पञ्चमुखमुद्रा पुंश्रवणापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ व कटिभ्यां
 नमः [८] । ॐ मकारस्य सनत्कुमार ऋषिरिन्द्रो देवता सत्पं छन्द उदात्त-
 स्वरो मेघामो वर्णः स्पर्शस्त्वयम् ॐ वीजं जया शक्तिः षण्मुखमुद्रा-गुरुवच-
 नापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ मनाभ्यै नमः [९] । ॐ नोकारस्य सध्व-

शुक्लं वं वीजं रतिः शक्तिर्वराहमुद्रा विरिञ्चिपदमाप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः ।
 ॐना पूर्ववक्त्राय [२०] । ॐप्रकारस्य कार्तिकेय ऋषिः शर्वो देवता
 पुत्रशुद्धः प्रचयस्वर इन्द्रनीलाभो वर्णो मनस्वत्त्वं शं वीजं भीतिः शक्तिः
 सिंहाक्रान्तमुद्रा विष्णुपदमाप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः । ॐप्र दक्षिणवक्त्राय
 नमः [२१] । ॐवोकारस्य रुद्र ऋषिर्ब्रह्मा देवता स्वरादुच्छन्दोऽनुशचस्वरः
 कुङ्कुमामो वर्णोऽहंकारस्त्वत्वं वं वीजं पद्मालया शक्तिर्महाक्रान्तमुद्रा रुद्रप-
 दमाप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः । ॐचो पश्चिमवक्त्राय नमः [२२] । ॐद-
 कारस्वामस्त्य ऋषिर्ब्रह्मा देवता सत्यं छन्द उदाचस्वरः कुङ्कुमामवर्णोऽसिं
 वत्त्वं सं वीजं विलासिनी शक्तिर्द्वारमुद्रा सगुणवक्त्रपदमाप्त्यर्थे न्यासे
 विनियोगः । ॐद उत्तरवक्त्राय नमः [२३] । ॐआकारस्य विश्वामित्र
 ऋषिः सविता देवता गायत्री छन्दः स्वरिता स्वरो एकवर्णोऽव्यक्तं वत्त्वं इ
 वीजं मल्लिका शक्तिः पञ्चमुद्रा परमपदमाप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः । ॐवा
 मूर्ध्ने नमः [२४] । वकारव्यञ्जनं सर्वाङ्गे न्यासाभि [२५] ।

अथ भैत्रतत्त्वात्मवर्णन्यासः । वामदक्षपादाङ्गुलिमूलेषु ॐ मूः सुवः
 एषः महः जनः तपः सत्यं तं पृथ्वीतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षगुल्फयोः ८
 त्सं जलतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षजम्बोः ८ वि वह्नितत्त्वात्मने नमः ।
 वामदक्षपादमूळयोः ८ तुं वायुतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षकराङ्गुलिमूलेषु
 ८ र्वं खतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षिणमणिवन्धयोः ८ र्गन्धतत्त्वात्मने
 नमः । वामदक्षकर्पूरयोः ८ गि रसतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षबाहुमूळयोः
 ८ र्वं रूपतत्त्वात्मने नमः । ध्वजे ८ मं स्वर्गतत्त्वात्मने नमः । नाभौ ८
 गौ शब्दतत्त्वात्मने नमः । हृदि ८ र्दे वाक्कत्त्वात्मने नमः । कण्ठे ८ वधू
 त्तपस्थतत्त्वात्मने नमः । मास्त्रे ८ र्वं पापुतत्त्वात्मने नमः । नासायां ८
 र्धौ पाणितत्त्वात्मने नमः । कपोलयोः ८ यं पादतत्त्वात्मने नमः । नेत्रयोः
 ८ हि भागतत्त्वात्मने नमः । कर्णयोः ८ वि त्कत्त्वात्मने नमः । श्रुवोः
 ८ र्धौ वसुत्वत्त्वात्मने नमः । शिरसि ८ यौ मिह्वत्त्वात्मने नमः । पश्चि-
 मास्ये ८ ना घ्राणतत्त्वात्मने नमः । उदगास्ये ८ रं मनस्तत्त्वात्मने नमः ।
 दक्षिणास्ये ८ चोम् अहंकारतत्त्वात्मने नमः । पूर्वास्ये ८ रं बुद्धितत्त्वा-
 त्मने नमः । ऊर्ध्वास्ये ८ पास्त्रहृदि तत्त्वात्मने नमः । इति भैत्रतत्त्वात्मवर्ण-
 न्यासः ।

त्रिधात्मने नमः । स्वाधिष्ठाने ८ यो बुद्धिस्त्वात्मने नमः । यणिपुत्रे ८ यो
 मन्त्रतत्त्वात्मने नमः । अनाहत ८ नः प्रकाशतत्त्वात्मने नमः । विशुद्धौ ८
 पं पुरुषतत्त्वात्मने नमः । आङ्गाचक्रौ ८ रं नियातत्त्वात्मने नमः । विन्दौ
 ८ चो वाह्यतत्त्वात्मने नमः । गोपन्यां ८ टं रागतत्त्वात्मने नमः ।
 नादाःते ८ यो विद्यातत्त्वात्मने नमः । व्णापिकायां ८ तं काळत्त्वात्मने
 नमः । उन्मन्यां ८ अं वागातत्त्वात्मने नमः । पश्चिमाक्ष्ये ८ इं श्रुत्यावेग-
 तत्त्वात्मने नमः । उदगाक्ष्ये ८ उम् ईश्वरतत्त्वात्मने नमः । दक्षिणाक्ष्ये ८
 पं सदाशिवतत्त्वात्मने नमः । पूर्वाक्ष्ये ८ ॐ शक्तिरत्त्वात्मने नमः ।
 उत्तराक्ष्ये ८ अं शिवतत्त्वात्मने नमः । इति शिवतत्त्वात्मवर्णन्यामः । अत्र
 केचन भैरवतत्त्वादिशिवतत्त्वान्तन्यामत्रयं कृताकृतमिते बतन्ति । नेति
 बहवः । सर्वप्रकारं सूर्यवःच्यत्वात्तत्पीठस्थितञ्च स्तेति । अथ त्रिगेभ्याम—
 गायत्रीशिवसो ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्री छन्दः प्रचयः
 एवो दीप्तो वर्णानेजम् चर्चं जया शक्तिरमृतं धीज व्यापकमुद्रा मानमादि-
 पापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः । ॐ आपः रत्नाभ्यां नमः । प्रणवादिवा
 सर्वत्र । उद्योतिर्नेत्राभ्यां नमः । रसो जिह्वायै नमः । अपूर्णं ललाटाय नमः ।
 ब्रह्म धूर्ध्रुवः सुधरो शिरसि ।

अथ तुरीयपादसहितगायत्रीन्यासः । त्रिपदगायत्र्या विश्वाभिन्न ऋषिष-
 तुर्ध्याःस्य त्रिल ऋषिर्गायत्री छन्दो ब्रह्मविष्णुरुद्रपरमात्मानो देवतास्य-
 त्त्वादिर्बुरेण्यमिनि बलं भर्गो देवस्य धर्मदंति कृत्विर्विषो यो नः प्रबो-
 दयादिति कं छकं तुरीयपादयुक्ता गायत्री द्वात्रिंशदसत्रा चतुष्टयाऽऽकृतिः ।
 सप्तश्रीर्वाऽर्धाष्टफलार्थं न्यासे विनियोगः । परो हृदयाय नमः । रजसे
 शिरसे ष्वाहा । असावदो शिखायै वषट् : परो रजसे कवचाय हुम् ।
 असावदो नेत्रत्रयाय वीपट् । रजसेऽसावदोयस्त्राय फट् । ततः प्रणवादि-
 सप्तव्याहृतिपूर्विकां गायत्री सशिरस्कां तुरीयपादसहितां गुरुकरीत्योच्चार्य
 मन्त्रकादिवादानं पादादिमन्त्रकान्तं दक्षया व्यापकं कुर्यात् । केचन तुरी-
 यपादेन प्रणवाद्यैकव्याहृतिर्मुद्रितेन सप्त व्यापकानि कुर्वन्ति । अपान्तर्ब-
 जनम् ।

एव स्वधरीरयंमद्रूपोरुद्रपकल्पितपादचतुष्टयं सुखनामिपःर्षद्वयकल्पितगा-
 यत्रचतुष्टयं रत्नसिंहसनं विचारय हृदि एतं दत्त्वा ऋण्डकादिपीठदेवताः

पूजयेत् । तद्यथा— मूलाधारं महाकालाय रक्तवर्णाय पण्डूकाय वरा ।
 तदुपरि स्वाधिष्ठानपर्यन्तं पञ्चवक्त्राय दशभुजाय रक्तवर्णाय चापदक्षिणाय
 श्वेस्थाय कालाग्रिद्राय नमः । तदुपरि नाभिपर्यन्तं कम्बुकवचिराय पूर्व-
 कृत्यै नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं शरच्चन्द्रमभायै पङ्कजधारिण्या अर्धा-
 रकवत्यै नमः । तदुपरि कूर्माय नमः । अनन्ताय नमः । बराहाय नमः ।
 पृथिव्यै नमः । सुधासमुद्राय नमः । श्वेतद्वीपाय नमः । स्वर्णपर्वताय नमः ।
 कल्पवृक्षोद्यानाय नमः । मणिमयभूमिकायै नमः । रत्नमण्डपाय नमः ।
 रत्नचतुरितोद्दमसिंहासनाय नमः । ततः सिंहासनस्य पादगात्ररूपत्वेन वागीसे
 रक्तवर्णाय वृषरूपाय घर्माय नमः । वामोरौ इयामवर्णाय सिंहरूपिणे दानाय
 नमः । दक्षोरौ पीतवर्णाय नररूपिणे वैराग्याय नमः । दक्षीसे नीलवर्णाय
 गजरूपिणे ऐश्वर्याय नमः । हादे योगपीठस्य मुखे गूढरूपायः कृष्णवर्णाय
 खड्गवर्धनधराय घर्माय नमः । वामपार्श्वे ईश्वररूपायान्धकारवर्णायांज्ञानाय
 नमः । नाभादुन्मत्तापिशाचरूपवर्णायांविराग्याय नमः । दक्षपार्श्वे श्रीशुद्ध-
 रूपायै भूक्तकेश्यायै नमः । तन्मन्त्राय नमः । तदुपर्य-
 नन्दकाश्याय नमः । संविद्यालाय नमः । सर्वतस्वार्थकाय नमः । प्रकृति-
 र्द्वयत्रयो नमः । विकारमयकेसरेभ्यो नमः । पञ्चाक्षरवर्णपीठायकार्णिकायै
 नमः । तत्कर्णिकायां सूर्यमण्डलाय नमः । तन्मण्डलेऽग्न्यादिप्रदक्षिणवृत्ता-
 धारेण कर्म तपिनीकलायै नमः । स्वर्वं तापिनीकलायै नमः । गंफं धूमक-
 लायै नमः । खंफं मरीचिकलायै नमः । र्तं व्वालिनीकलायै नमः । चंफं
 रुचिकलायै नमः । छंदं सुपुत्राकलायै नमः । जंफं मोगदाकलायै नमः ।
 झंतं विश्वकलायै नमः । ञंफं बोधिनीकलायै नमः । टंफं घारिणीकलायै
 नमः । ठंफं समाकलायै नमः । शक्ति न्यस्य विकारमयपञ्चकेसरेषु- सोमम-
 ण्डलाय नमः । तन्मण्डले प्राग्भवत् । अम् अमृतकलायै नमः । व्यं मानदा-
 कलायै नमः । ईं पूषाकलायै नमः । ईं तुष्टिकलायै नमः । र्त्वं पुष्टिकलायै
 नमः । र्त्वं रतिकलायै नमः । ऋं धृतिकलायै नमः । ऋं शशिनीकलायै
 नमः । लृं चन्द्रिकाकलायै नमः । लृं कान्तिकलायै नमः । पं ज्योतिष्क-
 लायै नमः । ऐं श्रीकलायै नमः । औं शीतिकलायै नमः । औं अङ्गदा-
 कलायै नमः । अं पूर्णाकलायै नमः । अः पूर्णामृतकलायै नमः । इति
 विश्वेश्वरः प्रकृतियपञ्चपत्रेषु ॐ बद्धिमण्डलाय नमः । तन्मण्डले प्राग्भवत् पं

सुखायै नमः । रम् ऊष्मायै नमः । लं स्वस्तिनीकलायै नमः ।
 वं स्वस्तिनीकलायै नमः । शं विष्णुलिङ्गिनीकलायै नमः । वं सुधीकलायै
 नमः । सं सुखायै नमः । हं कपिलायै नमः । वापदसपार्श्वयोर्ल
 ह्यवाहकलायै नमः । सं कच्यंवाहकलायै नमः । इति न्यसेत् । कार्णि-
 कार्या सं सत्वाय नमः । फेसरेपुं रं राजसे नमः । पत्रेपुं वो तपसे नमः ।
 आम् आरपने नमः । ॐ अम् अन्तरात्मने नमः । पं परमात्मने नमः । सर्व-
 पत्रे हीं ज्ञानात्मने नमः । अष्टपत्रेषु ब्रह्म्यादिपदक्षिण मध्ये रां दीप्तायै नमः ।
 रीं सूक्ष्मायै नमः । रूं जयायै नमः । रें भद्रायै नमः । रैं विभूत्यै नमः ।
 रों विमलायै नमः । रौम् अमोघायै नमः । रं विद्युतायै नमः । रा सर्वतो-
 मुख्यै नमः । ॐ ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाय सौरयोगपीठाय नम इति व्यापकं
 कुर्यादिति । समस्तं पीठं हरि पूजयेदिति योगपीठन्यासां । अथ हृदयदेशे
 गायत्रीयन्त्रं विभावयेत्—

शक्रेर्बाह्यकण्ठानुकोणविलसद्भूरादिसंस्कारिकं
 वस्वसंस्वरयुग्मकैसरदलं वर्गैस्त्रिवर्णं मनोः ।
 चूडायन्त्रतुरीयवोष्ट्रमिदं क्षमाकोणताराङ्कितं
 गायत्र्याः कारितं महामभूतिभिर्यन्त्रैस्तु दीप्ताङ्कितम् ॥

तत्र देवीं ध्यायेत्—

सुक्ताविद्रुमहेमनीलवचलच्छायैर्भुवैस्त्रोक्षणैः
 पुंक्तामिन्दुकलानिबद्धसुकुटां तत्त्वार्थवर्णान्मिकाम् ।
 गायत्रीं वरदामयाद्कुशकशाः शुभ्रं कपालं गुणं
 शङ्खं चक्रपयारविन्दयुगुलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥

इति देहमये पीठे मूलदेवता ध्यात्वा मानसैश्चन्दनाद्यैरुपचारैः पूजयेत् ।
 तद्यथा— मूलमुच्चार्य ॐ लं पृथिव्यात्मने नारायणाय गन्धं परिकल्पयामि ।
 मूलमुच्चार्य ॐ हम् आकाशात्मने वासुदेवाय पुष्पं परिकल्पयामि । मूलमु-
 च्चार्य ॐ वं वाय्वात्मने संकषर्णाय धूपं परिकल्पयामि । मूलमुच्चार्य ॐ रम्
 अग्न्यात्मने मद्युन्नायां दीपं परिकल्पयामि । मूलमुच्चार्य ॐ वम् अमृतात्मने उ-
 निच्छदाय नैवेद्यं परिकल्पयामि । भोजनावसरे देवीं ध्यात्वा—

स्वाधिष्ठानगते कुण्डे त्रिकोणे ब्रह्मिषुज्ज्वलम् ।
 चित्रपुं मणवेनाथं तत्राहंतादिकं हुनेत् ।

स्वाधिष्ठानगते त्रिकोणकुण्डे चिद्रूपं क्वलितं वह्निं भावयित्वा तस्मिन्मण्ड-
पेनाहंकाराद्यष्टाविंशत्याहुतीर्हुनेत् । तत्र यथा-ॐ अहंता जुहोमि स्वाहा ।
एवमुत्तरम् ।

अहंता सत्यपैशुन्ये कायं क्रोधं मदं रुजम् ।
हिंसा नास्ति क्वपन्नानमदयो दम्पकैतवे ॥
मृदुत्वमनूजुषं च दारिद्र्यं शोकमत्तरो ।
असर्पं चामिताहारं मयं निद्रां सुखेश्वरम् ॥
अपैशं दुष्टसंचारं नीचमङ्गं त्वविघ्ननाम् ।
आसुरं भावयित्वाष्टाविंशत्याहुतिभिर्हुनेत् ॥

ततः—पूजाहोमादिकं चैव परकृतं त्वदनुग्रहात् ।

केन भीता मय त्वं भोः शुद्धं मे मानसं कुरु ॥

इत्यागध्य मूलाधारस्यद्वन्द्वलिनीविद्युन्मकाशिकास्सष्ट विधिविलगताहृतप-
ण्डलनिर्गतसुधाधारया देवीं संतर्प्य क्रिचन्मूलं जपित्वा—

गुह्यानिगुह्यागोप्त्री न्वे गृह्यागास्मन्कृतं जपम् ।
सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्पमादात्करे स्थिता ॥

अग्नि देव्यै निवेश्य चतुर्विंशतमुद्राः प्रदर्श्य तद्द्रव्यात्पानं दद्यात्सुखायैत ।
इत्यन्तर्धजनम् । ततो बाह्यपूजार्थं नाम्नाग्निपीठे चन्द्रनादिक्रमे सुवर्णादि-
लेखन्या भूपो वा चन्द्रनादिना पूजापण्डलमुद्धरेत् । तद्यथा—विंशत्यहगुणं
सप्तचतुरस्रं पीठं निर्माय तदन्तरेकाह्गुलान्तरालरेखाचतुष्टयं पूर्वोद्वारे-
खाचतुष्टयस्यष्टरेखाप्रादिकं कृत्वा तदन्तरपि तादृशं कुर्मादिति चतुरस्रस्य
सत्त्वादिगुणपर्यं विदिकस्यकोणाष्टकादिवस्त्वर्धपप्रकं षोडशस्थानपूतं कृत्वा
तदन्तरेकाह्गुलान्तरे सप्तचतुरस्रं कृत्वा तस्य प्रतिरेखमेकैकाह्गुलान्तराले
पञ्चदश पञ्चदश चिह्नानि दत्त्वा तत्तत्पञ्चमचिह्नानुसारेण मध्ये विदिमानं
चिह्नचतुष्टयं कृत्वा चिह्नाश्चिह्नरेखाचतुष्टयेन मध्यगतं षडह्गुलं चतुरस्रं
कृत्वैकद्वारैकैकाह्गुलान्तरालं चतुरस्रस्य कृत्वा पूर्वं कृते पञ्चचतुरस्रद्व-
द्विकैकाह्गुलान्तरालं वीथीपर्यं तद्विद्विर्द्युष्टगुलान्तरालं बीच्येकैति संपद्यते । तत्र
द्व्यह्गुलान्तरालवीथ्यन्तर्गतरेखा द्वादशाह्गुलापेकादशचिह्नैरेकाह्गुलान्तर-
राले प्रतिपार्श्वे चिह्नयेत् । एवमेकद्वारवीथ्यन्तरेऽपि पूर्वकृतेकादशचिह्नको-
णाभिमुखानि प्रतिपार्श्वे त्रयोदश चिह्नानि कृत्वा ततो व द्वारखायां प्रतिपार्श्वे

अथ चिह्नानि मध्यस्थानि प्रतिपार्श्वे त्रयोदश चिह्नान्यन्तर्गतरेखायां प्रतिपार्श्वे
 एकैकादश चिह्नान्येकैकाङ्गुलान्तरालानि भवन्ति । अथ मध्यस्थचिह्नपङ्क्तौ
 कोणाभिमुखचिह्नपारम्भे कोणाभिमुखचिह्नपर्यन्तमेकमेकं द्वयमेकमेकपङ्क्तुलं
 परित्वज्ज्व मागायतं दक्षिणोत्तरपार्श्वद्वयरेखाद्वादशकमुद्गायतं मावपश्चिमपा-
 र्श्वद्वये रेखाद्वादशकं कृत्वा स्वाग्रशीथीस्यस्वदक्षिणरेखादक्षिणाग्रं तदभिमुखं
 च द्वितीयचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रमन्तर्गतपञ्चमचिह्ने संयोजयेत् । ततः
 पश्चिमपार्श्वद्वितीयरेखादक्षिणाग्रमन्तर्गतद्वितीयचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रं
 बाह्यपञ्चमचिह्ने संयोजयेत् । ततस्त्रितीयरेखादक्षिणाग्रं बाह्यषष्ठचिह्ने संयोज्य
 तदुत्तराग्रमन्तर्गतपञ्चमचिह्ने संयोज्य ततश्चतुर्थरेखादक्षिणाग्रमन्तर्गतसप्तमचिह्ने
 संयोजयेत् । तदुत्तराग्रं बाह्यदशमचिह्ने संयोजयेत् । ततः पञ्चमरेखादक्षिणा-
 ग्रं व दशदशक(काद) चिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रमन्तर्गतदशमचिह्ने संयोजयेत् ।
 ततः षष्ठरेखादक्षिणाग्रमन्तर्गतेकादशचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रं बाह्यचतुर्दश-
 चिह्ने संयोजयेत् । एवं प्रतिपार्श्वे द्वारचतुष्टयं शोभापङ्क्तुमुपशोभापङ्क्तं कोण-
 चतुष्टयं च भवति । ततस्तदन्तर्गतेषु च बाह्यतो रेखात्रयान्तः कोणोभयतो
 व्यङ्गुलचिह्नभ्यां प्रतिकोणं चिह्नयेत् । ततस्तदन्तरेखात्रयकोणपार्श्वो-
 र्बाहिः प्रतिकोणमेकैकाङ्गुलान्तरालचिह्नं चिह्नद्वयपूर्वं कृत्वा चिह्नाचिह्नरे-
 खादानेन मध्येकं पादचतुष्टयगात्रचतुष्टयोपेवं पीठत्रयं भवति । ततः सर्वा-
 न्तश्चतुस्त्रयपदे मध्यमवृत्तं चतुरस्ररेखाष्टुष्टाष्टुष्टिकभ्रमणेन वृत्तं निष्पाद्य
 तदन्तर्गतुलं आमगेन द्वितीयं धृतं निष्पाद्य वृत्तद्वयान्तर्गतरीथ्यां सहे-
 सरमष्टदलं कृत्वा विरिन्दल ग्रेभ्यश्चतुरस्रकोणावधितिर्ग्रैखावतुष्टयेन स्याना-
 दष्टकं कृत्वा उत्कण्ठिकायां समन्तिरेखा योनिं चोद्गरोदीति पन्थोद्गारः ।
 यदा सुवर्णादिना यन्त्रं क्रियते तदा निश्चयङ्गुलमानावेष्टा नास्ति । तदुक्तं
 चद्रपामले—

रत्नादिकविनिर्माणे स्वैच्छया परिकल्पयेत् ।

आदिशब्देन सुवर्णादि ग्राह्यम् । एवं यन्त्रं निर्माय ततो देशकाञ्चादि
 स्पृत्वा ब्रह्मविद्यायाः साक्षरणायाः सावित्र्या गायत्र्याः कल्पोक्तकला-
 चासुपे पूजां करिष्ये इति संकल्प्य कलशादिपात्रस्थापनं कुर्यात् । स्वयामे
 मलपूरितं कलशं स्थापयित्वा ॐं धर्मपुद्गलकलात्मने ब्रह्मविद्यायाः

स्वर्धं हापिनीकलायै नमः । गंफं धूमकलायै नमः । धंघं वरीचिकलायै
 नमः । खंघं ज्वालिनीकलायै नमः । घंघं रुचिकलायै नमः । खंघं
 सुपुत्राकलायै नमः । जंघं भोगदाकलायै नमः । झंघं विश्वाकलायै नमः ।
 षंघं पौषिनीकलायै नमः । टंघं पारिणीकलायै नमः । ठंघं समाकलायै
 नम इति संपूज्य । केसरेषु ॐ सोमपण्डलाय नमः । तत्कलाः अं अमृतक-
 लायै नमः । आं मानदाकलायै नमः । इं पूषाकलायै नमः । ई तुष्टिक-
 लायै नमः । एं शुष्टिकलायै नमः । ऊं रुचिकलायै नमः । ॐ धृष्टिकलायै
 नमः । ॐ शशिनिकलायै नमः । छं चन्द्रिकाकलायै नमः । छं कामिक-
 लायै नमः । एं पयोस्त्राकलायै नमः । ऐं श्रीकलायै नमः । औं श्रीकि-
 लायै नमः । औं अङ्गदाकलायै नमः । अं पूर्णाकलायै नमः । अः पूर्वा-
 मृतकलायै नमः इति संपूज्य । पशेषु मं वह्निमण्डलायै नमः । तत्कलाः कं
 धूम्राचिकलायै नमः । रं ऊष्माकलायै नमः । छं ज्वालिनीकलायै नमः ।
 घं ज्वालिनीकलायै नमः । शं विस्तृक्लिष्टिनीकलायै नमः । घं सुमीकलायै
 नमः । सं सुख्याकलायै नमः । इं कपिलाकलायै नमः । वामदक्षिणपार्श्वयोः
 छं हृष्यवाहकलायै नमः । सं कश्यवाहकलायै नमः इति संपूज्य । कर्मि-
 कायां सं सत्त्वाय नमः । केसरेषु रं रजसे नमः । पशेषु तं तमसे नमः ।
 पशुपते आ आत्मने नमः । अं अन्तरात्मने नमः । पं परमात्मने नमः ।
 सर्वपशु ॐ ह्रीं ब्रह्मात्मने नमः । अश्रयादिपदक्षिणमष्टदलेषु मध्ये च रं
 दोसायै नमः । रं सूक्ष्मायै नमः । रं जयायै नमः । रं यद्रायै नमः । रं
 विभूतये नमः । रं विमलायै नमः । रं अमोघायै नमः । रं विद्युतायै नमः ।
 रः सर्वमोमुख्ये नमः । ॐ ब्रह्मविष्णुशिवानामकाय सौरयोगपीठाय नम इति
 सपस्तपीठं पूजयेत् । इति पीठपूजा ।

उक्तः सुवर्णादिनिमित्तमूर्त्तैर्नमस्कृत्य वाऽन्युच्चारणं कुर्यात् । तद्यथा-वैश्व-
 ताधिष्ठानयोग्यतासिद्धयर्थमन्युच्चारणं करिष्ये । आग्निः सप्तियित्ति सप्त-
 र्थस्य सूक्तस्य सौचीकोऽभिषेचानरस्त्रिष्टुमन्युच्चारणे विनियोगः । अग्नि-
 वाजपितृयादिना पुनरग्निः सप्तियिःयादिना पयोषारयाऽन्युच्चारणं विषाव-
 पश्यायुतेन शुद्धोदकेन [ष] संस्त्राय मूत्रेण पुष्पाञ्जलिं दृष्ट्वा
 पुष्पाञ्जलिपादायाऽऽवारणी चदृष्ट्वा तत्र मासादाख्यपाराकीजकानिर्वा-
 स्वरेकेसरे कचदत्तपशुशर्वापशुके दिग्गठकारविदिग्गठकारमृगारवे-

किं भातुकात्पुत्रं द्यात्वा प्राग्दृष्टमचिन्विता मूकविन्मन्त्रकपिणीं ब्रह्मविद्यां
 गायत्रीं साङ्गं सपरिवारां दधानोक्तकपो सर्वमङ्गलां श्वासमार्गेण दक्षिण-
 आसारन्ध्रेण बहिर्निर्गमय्य दीपादीपान्धरपिव कुसुपाञ्जलावातीष कश्चित्त-
 मूर्त्तौ यन्त्रे वाऽऽवाद्याऽऽवाहनीरयापनीमवेशनीसंरोधनीति मुद्राः प्रदत्तव्यं
 पूर्वोक्ता माणमतिष्ठां विधाय ततोऽधिकफलायां गायत्रीमन्त्रसंयुतैरकारादि-
 सकारान्धेः पुनः सकाराद्यकारान्तैः पुनरकारादिसकारान्धेर्मातृकावर्णैः साधि-
 त्पुनिरारम्भदेव्या देहं व्यापयेत् । तद्यथा-ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं
 भृगो वसिष्ठं ५१ सं० अं० ५१ अं० सं० ५१ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं

गायत्रीपुटितां ब्रह्मन्पातुकाक्षरमात्मिकासु ।

अनुलोमविक्रान्तेन षोडशैस्संमसजधीः ॥ १ ॥

अङ्गुलीयादधीनासुरक्षायम्यमध्ये दिक्षु च षडङ्गैरभ्यर्च्य मूलेन वेतुम्
 मृषाभ्रमृतीकृत्य तेनैव महासृज्या परमीकृत्य पुरुषसूक्तेन मूलेन च पूर्वां
 कुरुति । तद्यथा-सहस्रशीर्षेति षोडशैर्वर्षेण सूक्तस्य नारायण ऋषिः पुरुषो
 द्वेषताऽनुष्टुप् छन्दोऽन्त्या त्रिष्टुप् पूजायां विनियोगः । तत्राऽऽदौ न्यासे
 विनियोगः ॐ सास्र० वामकराय नमः । ॐ पुरुष० दक्षिणकराय नमः ।
 ॐ एतावान० वामपादाय नमः । ॐ त्रिपादूर्ध्व० दक्षिणपादाय नमः ।
 ॐ दशमाद्विरा० वामजानवे नमः । ॐ यत्पुरुषेण० दक्षिणजानवे नमः ।
 ॐ तं वरुणं० वामकटपै नमः । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सं० दक्षिणकटपै नमः ।
 ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः० नाभ्यै नमः । ॐ तस्मादन्वा० हृदयाय नमः ।
 ॐ पापुषुषं च० कण्ठाय नमः । ॐ ब्राह्मणोऽस्व० वामघाहवे नमः ।
 ॐ चन्द्रमा मन० दक्षिणघाहवे नमः । ॐ आभ्या आ० मुखाय नमः ।
 ॐ सप्तास्वा० नेत्राभ्यां नमः । ॐ यज्ञेन यज्ञ० मूर्ध्ने नमः । ततो मूकावि-
 द्येति व्याख्या ॐ सहस्रशीर्षा० मूकान्ते पूर्वां यन्त्रे वा सावित्रीमावाहयापी-
 त्वावाह सावित्रि ते कुशलापिति वदेत् । ॐ पुरुष पवेदं० मूळं [उवापेति
 सर्वं] सावित्रि ते आसनम् । ॐ एतावान० मूळं सावित्रि ते पाद्यम् । मत्पु-
 ष्चार्त्तं मूर्त्तौ पुष्पाञ्जलिं सिपेत् । ॐ त्रिपादूर्ध्व० मूळं सावित्रि ते स्वाहाऽर्घ्यं
 समर्पयामि शिरसि । ॐ तस्माद्विरा० मूळं सावित्रि ते सुपाद्यमवीपं समर्प-
 यामीति मुखे । मूळं सावित्रि ते दधिपशुपृथग्मधुपर्कं समर्पयामीति मुखे ।
 मूळं सावित्रि ते पुनराचमनीयम् ॐ वः पुरुषेण० मूळं सावित्रि ते नमः

स्नानं समर्पयामीति सुगन्धोदकेः सर्वाङ्गे । मूळं सावित्रि ते ॐ आत्मपत्नी
 पयःस्नानम् । मूळं ॐ दधिक्रावण इति दधिस्नानम् । मूळं ॐ घृतं विविक्त
 इति घृतस्नानम् । मूळं ॐ मधु वाता इति मधुस्नानम् । मूळं ॐ स्वाहा १५
 श्वेति चर्करास्नानं समर्पयामि । मूळं सुगन्धतैलाद्युद्धर्तनम् । मूळम् लामोद-
 कस्नानम् । मूळं गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यपञ्चोपचारान्कल्पयित्वा तदा पुष्प-
 सूक्तैश्च स्नापयेत् । ॐ तं यज्ञं च० मूळं सावित्रि ते धार्यस्पत्यं वासोपुरं सम-
 र्पयामि । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वदुःखः संभृ० मूळम् । उपवीतं समर्पयामि । मूळं
 सावित्रि ते विष्णुदेवत्यानन्दंकारान्समर्पयामि । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वदुःखं ऋचा०
 मूळं सावित्रि ते सुगन्धं समर्पयामि । मूळं पट्वासचूर्णं समर्पयामि । ॐ तस्मा-
 द्धवा० मूळं सावित्रि ते नानाविधपुष्पाणि समर्पयामि । मूळं तुळसीद्वयानि
 समर्पयामि । मूळं चित्तपत्राण्यपरिमितानि समर्पयेत् । ततो मातृकास्तो-
 त्रेषु मूळपुटितमातृकास्तरेर्देवीं संपूज्याङ्गमन्त्रैरग्नीशासुरबाधञ्चमर्ये दिक्षु
 च पूजयेत् । वतः शिरसि ब्रह्मणे नमः । विश्वामित्राय नमः । गुरवे नमः ।
 इति देवीं संपूज्य देवीदक्षिणवामाद्यः करयोस्तद्वरदाय नमः । सवितुरमवाय
 नमः । एवमेव कोणाद्यष्टदिशु वरेण्यमङ्कुशाय नमः । सर्गः कक्षाये नमः ।
 देवस्य कपालाय नमः । धीमहि गुणाय नमः । धियाः शङ्काय नमः । यध-
 काय नमः । नः पद्याय नमः । मचोदयात्पद्माय नमः । इति संपूज्य ततो
 देवीं प्रसन्नां ध्यात्वा पुष्पैरक्षतैर्वा गायत्र्यावरणानि पूजयेत् ।

विश्वोक्तिं करुणामूर्ते मक्तानुग्रहकारिके ।

अनुज्ञां देहि यथाति परिवारार्चिनाय मे ॥ १ ॥

अथ गायत्र्या आवरणानि क्लिष्टपन्त्रे—विकीर्णनैर्ऋतविकीर्णे

पीतकल्पा पीतवर्णा वेदास्थां कुण्डिकास्त्रमी ।

पद्ये च दधतीमादिवेदपादमर्षी स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा ॐ तदस्तवितुर्वरेण्यं गायत्र्यै नमः । पूर्वकोणे

शङ्खचक्रमदापञ्चहस्ता वाकावणममा ।

रक्तभूषा यज्ञवेदमभ्यपादमयी शुभा ॥

इति ध्यात्वा ॐ मर्गो देवस्य धीमहि सावित्र्यै नमः । वादभ्ये

टङ्काक्षामघदानाद्या श्रीसणेन्दुकिरीटिना ।

बाणी शुभ्रविभूषाढया सामान्त्यपदरूपिणी ॥

इति ध्यात्वा ॐविषो षो नः मचोदयात्सरस्वत्यै नमः ।
रामैश्याम्—

पीतकल्पं पीतवर्णं वेदाख्यं कुण्डिकास्रजौ ।

पद्मद्वयं संदधत्तं स्वरात्मानं विधिं स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा ॐस्वा ब्रह्मणे नमः । पश्चिमाश्याम्—

सहस्रचक्रगदापद्मकरं बाळावणममम् ।

रक्तकल्पं भुवळोकमयं विष्णुमनुस्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा सुवः विष्णवे नमः । पेशान्याम्—

टङ्काक्षाभीवरकरं ज्येष्ठमिन्दुकिरीटिनम् ।

शुभ्रशुद्धविभूषाढयं स्मरेद्भूमयमीश्वरम् ॥

इति ध्यात्वा ॐभूः रुद्राय नम इति संपूजय—

दद्यात्वे त्राहि संसारसर्पान्मां शरणागतम् ।

मक्त्या समर्पये तुभ्यं मयमावरणार्चनम् ॥

पुष्पेन पुष्पाञ्जलिदानेन मयमावरणं समर्पयेत् । पञ्चोपचारान्निश्चयस्व
कल्पयेदित्थन्वे । दद्यात्वे त्राहि संसारेति मत्पावरणं यत्र मत्पावरणार्चनं
द्वितीयावरणार्चनमित्याहः कार्यं एवं सर्वत्र ।

तुषारस्कटिकद्वयामनीककृष्णारुणात्विषः ।

वरदामयजारिण्यः मवानतनवः खिषः ॥

इति पद्मदेवता ध्यात्वा आग्नेयपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐतरसवितुर्वरेण्य
ब्रह्मात्मने हृदयाय नम इति हृदयदेवतायै नमो हृदयदेवता पूजयेत् । ऐजा-
नपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐमर्गो देवस्य धीमहि विष्णवात्मने धिरेसे स्वाहेति
शिरोदेवतायै नमः शिरोदेवता पूजयेत् । नैर्ऋत्यपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐविषो
षो नः मचोदयात् रुद्रात्मने शिखायै षपद् शिखादेवतायै नमः शिखादे-
वता पूजयेत् । वायव्यपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐआपो ऋषीरसोऽमृतं ब्रह्म
सृष्टुम् । सुवरोमीश्वरात्मने कवचाय हुं कवचदेवतायै नमः कवचदेवता
पूजयेत् । वैश्वदेवे ॐपरो रजसेऽसाधो सदाशिवाम्ने नेत्रत्रयाय शीतदु

नेत्रदेवताये नमः नेत्रदेवता पूजयेत् । आधाविकेसरद्वन्द्वे ॐ अरसित
 ररेण्यं यगो देवस्तु श्रीमहि विद्यो यो नः मनोदयात् ॐ नमो ज्योतीरसोऽ
 क्तं यत्तु शुभेभ्यः स्वरोम् । ॐ एते रजसेऽसावर्षो सर्वास्तने कणाव फ्रट् यत्तु
 देवताये नमोऽस्त्रदेवता पूजयेत् । इति द्वितीयावरणम् । मध्ये प्राणादिक्रि
 लेषु च—

एते रक्षाण्वरा रक्षाः पञ्चदशवरात्तथाः ।

आदित्याया भूपणाडपा ध्येयाः सर्वसमुद्दिदाः ॥

इति ध्यात्वा ॐ आदिस्त्राय नमः । ॐ एवमे नमः । ॐ नानवे नमः ।
 इं मास्कराय नमः । ॐ सूर्योष नमः । आदिपादिदलेषु—

उषाया रक्षसता रक्षाः पञ्चकरान्भुजाः ।

भूपाविभूतिता ध्येया बहन्वादिदङ्गाः शुभाः ॥

इति ध्यात्वा ॐ उषाये नमः । ॐ मङ्गाये नमः । ॐ हवाये नमः । ॐ
 संघ्याये नमः । इति तृतीयावरणम् ।

कुन्देन्दुबवठाकारा मणिमुक्तायकेशः ।

गुणाङ्कङ्काभोजपुग्मकराः महकादिनीमुत्ताः ॥

इति पीठत्रयशक्तीर्ध्यात्वा मन्मथपीठवागापष्टदित्तु तत्त्वदृकादिन्यै नमः ।
 ॐ ममायै नमः । ॐ नित्यायै नमः । ॐ विश्वंभरायै नमः । ॐ विद्यायै
 नमः । ॐ ममावस्थायै नमः । ॐ जयायै नमः । ॐ ज्ञान्यै नमः । इति चतु
 र्थावरणम् ।

तद्वाहिपीठे माग्बत् । ॐ काल्यै नमः । ॐ हृग्यायै नमः । ॐ सरस्वत्यै
 नमः । ॐ विश्वरूपायै नमः । ॐ विशाखायै नमः । ॐ ईशान्यै नमः । ॐ
 ॐ शिवायै नमः । ॐ विष्णवायै नमः । इति पञ्चमावरणम् ।

तद्वाहिपीठे माग्बत् । ॐ शमोपहारिण्यै नमः । ॐ सुहृदायै नमः । ॐ
 विश्वायै नमः । ॐ जवाहृदायै नमः । ॐ पञ्चाक्षरायै नमः । ॐ यज्ञायै
 नमः । ॐ शोभायै नमः । पात् एतद्रूपायै नमः । इति षष्ठ्यावरणम् ।
 सप्तः पूर्वद्वारदक्षिणशोभायाम्—

दण्डं कर्मन्दुं यथादक्षसूत्रमथापयम् ।

त्रिभ्रती कनकचटायं प्राप्तीं कृष्णाजिनोऽम्बिकायै ॥

इति ध्यात्वा ॐ आर्य्यै नमः । इति द्वाणद्वारपूर्वशोभायाम्—

- शूलं परश्वधं क्षुद्रदुन्दुभिं नृकरोटिक्कासु ॥
 बहन्ती हेमसंकाशां ध्यायेन्माहेश्वरीं शुभाम् ॥
 इति ध्यात्वा ईं याहेश्वर्यै नमः । तत्पश्चिमशोभायाम्—
 अक्षयं दण्डखट्वाङ्गे पाशं च दधती करैः ।
 ध्यायेन्न्युकसंकाशां कौमारीं कामदायिनीम् ॥
 इति ध्यात्वा ऊं कुमार्यै नमः । पश्चिमद्वारदक्षिणशोभायाम्—
 चक्रं घण्टां कपालं च छद्मं च दधती करैः ।
 तवाकरवापला ध्येवा वैष्णवी विभ्रपोञ्जला ॥
 इति ध्यात्वा छ्ं वैष्णव्यै नमः । तदुत्तरशोभायाम्—
 मुसलं करवालं च खेटकं दधती हलम् ।
 करैश्चतुर्भिर्वाराही ध्येवा कालघनच्छाविः ॥
 इति ध्यात्वा लृं वाराह्यै नमः । तदुत्तरद्वारपश्चिमशोभायाम्—
 अक्षयं गोमरं विष्टुत्कुलिशे विभ्रती करैः ।
 इन्द्रनीलनिभेन्द्राण्ठी ध्येवा सर्वसमृद्धिदा ॥
 इति ध्यात्वा ऐं इन्द्राण्यै नमः । तत्पूर्वशोभायाम्—
 शूलं कपालं नृशिरःकपालं दधती करैः ।
 सुण्डसङ्घं ण्डिता ध्येवा चामुण्डा रक्तविभ्रदा ॥
 इति ध्यात्वा औ चामुण्डायै नमः । पूर्वद्वारीचरशोभायाम्—
 असस्रजं बीजपूरं कपालं पङ्कजं करैः ।
 बहन्ती हेमसंकाशा महाकल्पिणी सुराश्विनी ॥
 इति ध्यात्वा अः महाकल्प्यै नमः । पूर्वद्वारे—
 दादिपीकेसरप्रखर्यं कशारश्मिकराम्युजम् ।
 रक्ताम्बरविभूषादधमनुरूपारुणं स्मरेत् ॥
 इति ध्यात्वा अं अरुणाय नमः । इति सप्तमाधरपम् ।
 तत्रऽप्रादक्षिण्येनाऽऽद्येयादिविदिष्वसुतुष्टये—
 पञ्चासनः पञ्चकरः पञ्चगर्भसमष्टुतिः ॥
 सप्तशरयसंपुक्तो द्विभ्रजः स्वात्मदा रविः ।
 इति ध्यात्वा षो रवये नमः । शोभाकवेणोपशोभायाम्—
 श्वेतः श्वेताम्बरधरो दद्यान्धः श्वेतभूषणः ।
 गदापाणिर्द्विबाहुश्च कर्णव्यो वरुणः शशी ॥

शक्तिरहिताय नमः । ईशानेन्द्रयोर्मध्य ऊर्ध्वं आं प्रक्षणे लोकाधिपतये रक्त-
वर्णाय पञ्चहस्ताय हंसवाहनाय चाणीशक्तिपुताय नमः । निर्ऋतिवरुणयो-
र्मध्येऽथो ह्रीमन्ताय नागाधिपतये शुक्रवर्णाय चक्रहस्ताय गण्डवाहनाय
योगिनीशक्तिपुताय नमः । इति नवमावरणम् । एवमेव द्वितीयवीथ्याम्
ॐ पीतवर्णाय वज्राय नमः । ॐ शुक्लवर्णायै शुक्ये नमः । ॐ असितवर्णाय
दण्डाय नमः । ॐ आकाशवर्णाय खड्गाय नमः । ॐ विद्युत्प्रभाय पाशाय
नमः । ॐ रक्तवर्णायारुह्याय नमः । ॐ सितवर्णायै गदायै नमः । ॐ असि-
तवर्णाय शूलाय नमः । ॐ कुरुविन्दवर्णाय पञ्चाय नमः । ॐ पाटलाभाय
चक्राय नमः । इति दशमावरणम् । पूर्वोक्तोपचारैरावरणानि संपूजयेत् ।
ॐ परंपुरुषं० मूलं सावित्रि ते धूपमाघ्रापयामि । साङ्गारं धूपपात्रमानीय तत्रा-
गरुशरीरगुणुशर्कराचन्दनचूर्णानि मधुघृतपुक्तानि निक्षिप्य धेनुमुद्रयाऽ-
मृतीकृत्य गन्धर्वदेवताय धूपाय नमः । इति संपूज्यास्त्रमन्त्रेण पूजिता
घण्टां वामकरेण वादयन्क्षितिगेन धूपपात्रमादाय पादयोर्धूर्ध्वं निवेदयेत् ।
देव्यां वामतः पुरतो वा तत्पानं निदध्यात् । ॐ ब्राह्मणोऽस्य० मूलं सावित्रि
ते दीपं समर्पयामीति निवेदयेत् । कर्पूरगर्भिण्या, अमरुगर्भिण्या वा वत्स्या
धूपं घृतपूरितं सुरमितेलपूरितं वा जाज्वल्यमानं दीपमानीय विष्णुदेवताय
घृतमदीपाय नमो वनस्पतिदेवताय तेलदीपाय नम इति वा

सुमकाशो महादीपः सर्वत्र विधिरापहः ।

सवाद्याभ्यन्तरज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिपद्यताम् ॥

शयनेन पारावतभ्रमाकारं देव्या नेत्रादिमाशानं पुनः पादादित्त्रैस्त्र
त्रिदेव्यै दीपं मदर्शयेत् । घृतदीपं देवीदक्षिणेऽप्यं वामे । ॐ चन्द्रमा मनसो०
मूलं सावित्रि ते नैवेद्यम् । चतुर्विधमन्नं पद्मसोपेतं स्वर्णादिभाजनस्यं समा-
नीय पुरतश्चतुष्कोणमण्डलोपरि साधारं स्थापयित्वा गायत्र्या मणवेनाध्वो-
दकोन संमोक्ष्य तेनैव पुष्यं निक्षिप्य वामिनि धेनुमुद्रयाऽमृती कुर्वतु ।
ततः साङ्गायै सायुधायै सत्राहनायै सपरिवारायै सर्वात्मिकायै मगवत्यै
श्रीमहापद्म्यै नैवेद्यं समर्पयामीति जलं क्षिपेत् । तत ॐ अष्टोपस्वरण-
मसिन्ध्वादेति देव्या इत्ये जलं दद्यात् । ततो वामकरेण विक्रमोत्पलसं-
निभं ग्रासमुद्रा मदर्शय दक्षिणकरेण समन्त्रकं पाणादिमुद्राः मदर्शयेत्तद्युगा-
ॐ प्राणापस्वाहेतपद्मपुत्रर्जनीमध्वमाभिः । ॐ अमानाय स्वाहेत्येह्युपुपुष्य-

घानामिकाभिः । ॐ घानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठोनामिकाकोनिष्ठिकाभिः । ॐ
उदानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठोर्जनीकोनिष्ठिकाभिः । ॐ सपानाय स्वाहेति तर्जनीका

सत्पात्रे सद्दिविः साक्षं त्रिविधानेकमक्षणम् ।

नियेदयामि ते देवि सानुगायै जुषस्व तव ॥

सवषक्रपुद्रा दर्शयित्वा मूलमन्त्रपट्टधा जपित्वा घत्स्यमुद्रयाऽऽ
दयेत् । ततोऽस्त्रेण दिशो वेष्टयेत् । ततो मुञ्जानां गाधत्रीं ध्यायेत्—

ब्रह्मेशयैः सरसमभिताः सुपावैष्टैः समेता

दिव्याभिः स्वैर्ललितललितैर्वीज्यमानाऽङ्गनाभिः ।

नर्मक्रीडाप्रहसनपरा हासयन्ती स्वभोक्तृन्

मूढ्के पात्रे कनकघटिते पद्मजङ्घीविधात्री ॥ १ ॥

भोजनावसरे मन्त्रां वैश्वदेवं समाचरेत् ।

तत्र देवीदक्षिणेऽङ्गुलीस्पर्धं समन्ततो हस्तमात्रं चतुरस्रं स्यण्डिकं निर्माय
वालुकाधिर्मूलेन संवोस्वास्त्रेण मोक्षय तेनेन कुशेः संताडय कवचेनाभ्युक्ष्य
तत्र संस्कृतेभ्यो मणवेन संस्थाप्य मज्जवाह्य परिसमुष्ट परितोर्ध्वं ॐ अत्रवे
नम इति संपूज्य तत्र देवीं ध्यात्वा गन्धार्घ्यैः संपूज्य तत्र घृताकपायसेन
यर्केन सर्पिषा वा मणवादिष्यस्वस्वस्वव्याहृतिभिराहुविवर्तुष्टं हुत्वा
मूलेन पञ्चविंशत्याहुतीहुत्वा पुनर्ध्वस्वस्वस्वव्याहृतिभिराहुविवर्तुष्टं हुत्वा
हुत्वा पुनस्वस्व देवीं गन्धार्घ्यैः संपूज्य पुनर्मूर्तौ देवीं संपूज्य परिवारणा-
दिविसर्जनपूर्वकं बलिं विसर्जयेत् । आयत्तयोः सप्तव्याहृतिभिः सप्ताऽऽहु-
तीर्मूलेन चतुर्विंशत्याहुतीर्हुनेदिति वसिष्ठसंहितायाम् । ततो हुताग्निर्ह्येन
देवतायाः परितो गन्धमुष्णासतान्वितं पार्वदेभ्यो बलिं दद्यात् । तर्धवा—

ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्थाननिवासिनः ।

पौरिष्योऽप्येवमुक्ताय गणानामभिषेक्ष वे ॥

विघ्नभृतास्तथा चान्ये दिग्बिदिक्षु समाविताः ।

ते सर्वे वृत्तिमनसः प्रविगृह्णन्त्वयं बलिम् ॥

भूतानि योनींश्च वसन्ति तानि बलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तम् ।

अन्यत्र वासं परित्यज्येयम् त्वमस्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥

एतन्नेनांशदिक्षु विकिरेत् । ततो पूजयानं तांसां सुतृप्तौ देवीं
ध्यात्वा वेदुर्द्वयो मल्लिमृतीकृत्यामृतापिधानमसि स्वाहेति देवीपुत्रे

सर्वं कर्तव्यं : कथं नैवेद्यमुद्रयुक्तं नैवेद्यं दिग्भेदात् । तत्स्थानं शोध-
 न्निष्ठं मूलं सावित्रे ते आवर्णनीयम् । मूलं सावित्रे ते हृत्प्रज्ञाञ्जनम् ।
 मूलं सावित्रे ते वायव्यप्रज्ञाञ्जनम् । मूलं सावित्रे ते करोवर्णनाथं सुगन्धं
 कर्तव्यम् । मूलं सावित्रे ते फलम् । ॐनाभ्यां आसी० मूलं सावित्रे ते
 सङ्घर्षं ताश्चूडम् । मूलं सावित्रे ते सुवर्णपुष्पदक्षिणाम् । ॐसप्तस्याऽऽ-
 सन् ० मूलं सावित्रे ते नीराजत्रम् । ततो यथाविधिचिह्नितपारात्रिकपात्र-
 शशीय चक्रपुद्गा पदस्य भविति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य मूलेनाभ्यर्च्य—

समस्तदेवताचक्रमृनिपितृणाणावृते ।

आरात्रिकं गृह्णाणदं सावित्रे मम सिद्धये ॥

समवेद्य चण्डावारनपूर्वकं पारावतभ्रमाकारसुचैर्देवीं पूर्ववशीशान-
 नेत् । ॐशब्देन मद्रु०मूलं सावित्रे तेऽनेकविधपुष्पाञ्जलिं समर्पयामि ।
 अत्रान्वातत्रिं त्रैदिकपौराणिकमन्त्रान्पठेत् । मूलं सावित्रे ते नमस्कारान् ।
 तत्र चण्डप्रघामरे दर्शयेत् ।

वानोपभूषणं दद्याच्चूट्यं तीर्थं च कारयेत् ।

पुनःपुनर्नैत्रा समापयेत् । ततस्त्रिध्वादि स्मृत्वा पुरश्चरणसंरक्षणार्थं
 शोकाहत्यादिप्रश्नेण संरक्षणमहं करिष्ये ।

गच्छ देवि सुरश्रेष्ठे कथा त्वं योगरूपिणी ।

दुष्टम्लेच्छराससादीनामच्छाम्बरीस्तथा ॥

संज्ञासय प्रयत्नेन सुरसंरक्षणं कुरु ।

अथ ज्यासः ॐआवायव्य हृदयाय नमः । ॐ वावायव्या शिखिसे
 स्वाहा । ॐवायवाया शिखायै वषट् । ॐव्यवया कवचाय हुम् ।
 ॐआवायव्य नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐवावायव्या अस्त्राय फट् । इत्यस्त्रगा-
 यत्रीव्यासः । अथास्त्रोपसंहारः । अस्य अस्त्रोपसंहारमन्त्रस्य सवितुर्भार्गव
 ऋषिः सविता देवता गायत्री छन्दः अस्त्रोपसंहारणे विनियोगः ।

सोऽहमर्कः परं ज्योतिरर्कज्योतिः परं शिवः ।

आत्मज्योतिरहं शुक्लः शुक्लज्योती रसोऽम्बुशम् ॥

आवायव्यमावायव्यावायव्यावायव्यवया ।

श्रीर्वायव्यवावायव्या ॐवायव्यवावायव्योऽसि पाष्पानं मे छिन्धि ॥

सावित्रोऽसि पाष्पानं मे छिन्धि ।

ॐ सवित्रे नमः । ब्रह्मणे नमः । शाश्वते नमः । कर्मदायि
विष्णुरूपिणे नमः । जगत्सवित्रे नमः । भास्कराय नमः । एभि
स्वदेहोपर्यसताञ्जिसिष्य तदुपरि योगमुद्राः प्रदर्शयेत् । देवतारूपं
हृदये हस्तं दत्त्वा मां संरक्षय विघ्नान्नाशय । अथ शापविमोचनम् । अस्य
श्रीब्रह्मशापविमोचनविधानमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता प्रजापतिर्ऋषिः शक्ति-
देवता गायत्री छन्दो ब्रह्मशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः । ॐ गायत्री
सततं भजामि । विश्वगर्भानुर्यस्मिन्देवा जाता अजायन्त अग्रे तां प्रजापति-
मारुतः शक्तिः सावित्री भजे विश्वमाद्यं सृजन्तीम् । ब्रह्मशापविमुक्ता भव ।
अस्य श्रीविश्वामित्रशापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता विश्वामित्र ऋषिः
शक्तिदेवता गायत्री छन्दो विश्वामित्रशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ गायत्री सततं भजामि । सुमुखी विश्वगर्भा यदुद्भवा देवाश्चक्रिरीविसृष्टिः
यस्फल्याणी अभ्यष्टकरीप्रपद्ये यन्मुखीनिसुखीनवेदगर्भा । विश्वामित्रंशापवि-
मुक्ता भव । अस्य श्रीवसिष्ठशापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता वसिष्ठ-
ऋषिः शक्तिदेवता गायत्री छन्दो वसिष्ठशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ अहो महान्विश्वरूपे दिव्ये संध्ये सरस्वति । अजरे अमरे देवि ब्रह्मविद्ये
नमोऽस्तु ते । वसिष्ठशापविमुक्ता भव । अथ गायत्र्यस्त्रं जपेत् । ॐ यां
यस्त्वयन्ति नोऽरयः क्रूरां कृत्यां बधूमिव । त्यादचोपनः योयोधिहिमवी-
स्यवदेर्गोभयंणिरेर्वतुवित्सतस्वर्वभुभूरोम् । तां ब्रह्मणाऽपनिर्णुशः प्रत्यः
कर्तारमृच्छतु । हनहन हुं फट् । इति ब्रह्मास्त्रम् । ॐ शीर्षवतीं कर्णवतीं
विष्णुरूपां भयंकरीम् । प्रचोदयान्नो यो धियो धीमहि देवस्य भर्गो वरेण्यं
सवितुस्तत् । यः प्राहिणोवदिहाद्यत्यां वित्तत्वं योजयासुभिः । हनहन हुं
फट् । इत्यामेयास्त्रम् । ॐ येन दिष्टेहृदसिप्रतिकूलमयापिनि । धियो यो
नः प्रचोदयात् । भर्गो देवस्य धीमहि । तत्सवितुर्वरेण्यम् । तमेवेतो निव-
र्योपमस्मानृच्छेअनागसः । हनहन हुं फट् । इति नारायणास्त्रम् । अत्र
विद्येपमाह ध्यानमुद्रादिकं न कुर्यात् । न प्रयोगादिकं संरक्षणमात्रम् ।
अभिषर्षस्व कर्तारं निरस्ताऽस्माभिरोजसा । दौवसासेजरोपत्यादचोपनः
योयोधिहिमवीस्यवदेर्गोभयंणिरेर्वतुवित्सतस्वः सुवर्भुभूरोम् । आयुरस्य निकृन्त-
स्व प्रजां च पुरुषादिनि । हनहन हुं फट् । इति पाशुपतास्त्रम् । यस्त्वा कृत्ये
चकारेह र्षं तं गच्छ पुनर्णवे । आवायययावायव्याच्यायवायाव्यवयवा और्वा

व्यवावायव्या । अरातीन्कृत्ये नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः । क्षिपं कृत्ये
निवर्तस्व । हनहन हुं फट् । इति वायव्याह्नम् । इदं सर्वं महाकुल्यादि-
वायव्याह्नान्तं वैदिकमन्त्रपुरश्चर्यायां कृताकृतम् । स्वतःसिद्धपकाशत्वात् ।
पौराणिकागमोक्तमन्त्रपुरश्चरण आवश्यकमेव । ततः शताक्षरीं गायत्रीमे-
कधारं जपेत् । तत्सवितुरिति ऋक् । जातवेदसे इति ऋक् । उषं वक्रं यजा-
महे इति ऋक् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरषडङ्गन्यास-
पूर्वकं जपमालामानीय क्वचित्पात्रे वामहस्ते वा संस्थाप्य मूलमन्त्रेणाध्यो-
दकेनाभ्युक्ष्य—

ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ।
चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्वस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥

इत्यनेन गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य ॐ गं अविष्टं कुरु माले त्वं इति मन्त्रेण
दक्षिणहस्तेनाऽऽशय स्वशिरसि गुरुं कण्ठे मन्त्रं हृदये देवीं गायत्रीं
ध्यायन् हृदयसमीपे मालामानीय दक्षहस्तमध्याङ्गुलिमध्यपर्वणि संस्था-
प्यैकाग्रचित्त उन्नतगात्रो गायत्र्या अर्थे स्मरणव्याहृतिपूर्वकं तत्सवि-
तुरित्यूचं समाप्तौ प्रवणं चोच्चार्य यथासंख्यं मध्यंदिनावधि जपेत् । अति-
त्वरयां सार्धं पहरत्रयावधि जपेत् । पुरश्चरणे त्वक्षरमालया जपो न तु
करमालया । तदुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

नित्यं जपं करे कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन । इति ।

अथ जपविधिः—

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्तथा परम् ।

गायत्रीं प्रणवं चान्त जप एष उदाहृतः ॥

अन्वच्च—प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्तथा परम् ।

पादादौ प्रणवोच्चार्यः पादान्ते प्रणवोच्चरेत् ॥

प्रणवत्रयसंयुक्तां त्रिवीजसंयुक्तां जपेत् ।

अन्यथा जपमानस्य नैष्फल्यं शौनकोऽब्रवीत् ॥

जपसंख्याष्टभागान्ते पादो जाप्यस्तुरीयकः ।

स द्विजः परमो ज्ञेयः परं सायुज्यमाप्नुयात् ॥

अन्यथा प्रजपेद्यस्तु स जपो निष्फलो भवेत् ॥

नित्ये नैमित्तिके काम्ये सर्वदा चतुरीं जपेत् ॥

प्रातः केवलगायत्री मध्याह्ने व्याहृती (ति) युता ।

जपस्यान्ते पुनर्ध्यायेद्ध्यानस्यान्ते पुनर्जपेत् ।

जपध्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रवित् ॥

सद्यः पुरश्चरणदिनमारभ्य समाप्तिदिनपर्यन्तं पुरश्चर्योक्तनियमाद्यकरणदो-
षपरिहारार्थं पञ्चगव्यं हुनेत् । यज्जाग्रत इति शिवसंकल्पमन्त्राद्विबारमार-
म्भप्रभृति समाप्तिदिनपर्यन्तं पठेत् । इति नित्यपूजाविधिः ।

अथ शिवसंकल्पाध्यायः—

ॐ वज्राग्रं त्रो दूरमुदेति देवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।

दुरंगमं ज्योतिषा ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ १ ॥

येन कर्माण्यपसोपनीषिणो यज्ञे कुण्वन्ति विद्येषु धीराः ।

यदपूर्वं यज्ञमन्तः मजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ २ ॥

यत्प्रज्ञानमुत्र चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमूर्त्वं मजासु ।

यस्मान्न ऋते किं च न कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ३ ॥

येनेदं भुवं भुवनं भविष्यत्परिगृहीतममृतेन सर्वम् ।

येन यज्ञस्थावते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ४ ॥

यस्मिन्नुचः साम यजूंषि यस्मिन्प्रतिष्ठिता रथनाभाविवाराः ।

यस्मिन्धितः सर्वमोक्षं मजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ५ ॥

सुषारयिरभानिव यन्मृतुशान्तेनीवतेऽभीशुभिर्वाजिनं इव ।

हृत्पतिष्ठं यदजिरं जतिष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ६ ॥

[वाजसनेयिषु० य० सं० अ० ३४] ।

अथ गायत्रीहृदयम् । तमस्कृत्य भगवान्पाद्मवल्कलः स्वयंभुं (भुव) परिपृच्छति । त्वं नो ब्रूहि भगवा (व) गायत्र्युत्पत्तिं तुरीयां श्रोतुमिच्छामि । ब्रह्मज्ञानोत्पत्तिं प्रकृतिं परिपृच्छामि । श्रीभगवानुवाच—

मज्जनेन व्याहृतयः प्रवर्तन्ते । तमसस्तुरीयं उरोतिः पुरुषः स्वयंभुर्विष्णु-
रिति । अयारं पञ्चाङ्गुलया मथनामि । मध्यमानात्केनो मवाति । फेना-
दमुदमुदो मवाति । युद्धुदादण्डो मवाति । अण्डादाकाशो मवाति ।
आकाशादायुर्मवाति । वापोरभिर्मवाति । अप्रेता (र) कारो मवाति ।
आ (अ) कारादुकारो मवाति । उकारान्मकारो मवाति । मुकाराः

दर्शमात्रा भवति । अर्धमात्रां तामेकधा तदोकारो भवति । ॐकाराद्द्वय-
कारो भवति । षष्ठकारान्धाहृतिर्भवति । व्याहृत्या गायत्री भवति ।
गायत्र्याः सावित्री भवति । सावित्र्याः सरस्वती भवति । सरस्वत्यास्तु-
रीया भवति । तुरीयेभ्यो(याया)वेदा भवन्ति । वेदेभ्यो ब्रह्मा भवति ।
ब्रह्मणो लोका भवन्ति । तस्माद्भोकाः मवर्तन्ते । अपाग्निर्देवानां ब्राह्मणो
मनुष्याणां गङ्गा नदीनां वसन्त ऋतूनां ब्रह्मा प्रजापतीनामेवं माता पुरुषा
मनुष्याणां गायत्री । गायत्र्या गायत्री छन्दो भवति । ॐ भूः ॐ भुवः
ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यम् ॐ भूर्भुवःस्वः ॐ तत्स-
वितुर्वरेण्यम् ॐ भर्गो देवस्य धीमहि ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् । ॐपरो
रजसेऽसावदोम् ॐ आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवःस्वरोम् ।

याज्ञवल्क्य उवाच—

किं वै भूः किं भुवः किं स्वः किं महः किं जनः किं तपः किं सत्यं किं
तत् किं सवितुः किं वरेण्यं किं भर्गः किं देवस्य किं धीमहि किं धियः किं
यः किं नः किं प्रचोदयात् । किं परं किं रजसे किमसावदो किमापः किं
ज्योतिः किं रसः किममृतं किं ब्रह्म किं भूर्भुवःस्वरोम् । ब्रह्मोवाच—

भूरिति भूर्लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । स्वरिति स्वर्लोकः । महरिति मह-
र्लोकः । जन इति जनलोकः । तप इति तपोलोकः । सत्यमिति सत्य-
लोकः । तदिति तेजः । तेजसोऽग्निर्देवता सवितुरिति सविता, आदित्यो
यो (या) । वरेण्यं वरेण्यमित्यन्नं वरेणियमन्नमेव प्रजापतिः । भर्ग इत्यापो
वै भर्गः । यदापस्तत्सर्वा देवताः । देवस्येति यो वै देवो यः पुरुषः स
विष्णुः । धीमहीत्यैश्वर्यं यदैश्वर्यं तन्महेश्वरः । धिय इति समाणोऽयं वायुः ।
[य] इत्यध्यात्मं तत्परमं यः । न इति पृथ्वी । इयं योनिः । प्रचोदया-
दिति कामं कामा यमिमं लोकं लोकाः मत्वाचक्षते । पर इति परं लोकः ।
पराल्लोकपेकोत्तरन्नतं पितरम्(?) । रजस इति राजसयोगमित्येकादश रुद्रा
विश्वे देवाः । असावदोमिति ब्रह्म । आप इत्यप्सरालोकः । ज्योतिरिति
गन्धर्बलोकः । रस इति किंनरलोकः । अमृतमिति ब्रह्मलोकः । सत्यमिति
सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । भूर्भुवः स्वरोमिति त्रैलोक्यम् । ॐ तत्सत्परं ब्रह्म
तस्मात् । अप संभवो न स्यात्तत्परमो धर्म इत्येषा वै गायत्री ।

ब्रह्मोवाच--

सप्तानां व्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निभरद्वाजगौतमात्रिषसिष्टकश्यपा
कश्यपः । गावःपुष्पिगनुष्टुब्धहृतीपङ्क्तित्रिष्टुब्जगल्पश्छन्दांसि । अग्निर्वायुः
सूर्यो मित्राररुणो रुद्रो विश्वे देवा देवताः । श्वेतश्वामनीललोहितपीतपिश-
ङ्गकनकवर्णाः । षड्जर्षभगान्धारपञ्चमधैबतमध्यमनिषादाः स्वराः । पृथिव्य-
भोजोवाक्काशदिगात्मानो बीजानि ।

ब्राह्मवल्क्य उवाच--

कति शक्तवः । कति तत्त्वानि । कत्यमवः । कति मुद्राः । कति क्रतवानि ।

ब्रह्मोवाच--

भीकीर्तिमायाधृतिभेदास्मृतिवाचः शक्तवः । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धमनो-
बुद्धवस्तत्त्वानि । आहवनीयगार्हपत्यदक्षिणाग्निसम्वावसथ्यसंघर्षवाडवा
अमवः । विततसमाञ्जलिश्कटोविस्तृतयमपाशव्यापकमुद्राः । प्राणापानव्या-
नोदानसमानचित्ताहंकारजनितपापोपशमनं फलम् ।

ब्राह्मवल्क्य उवाच--

कति संध्याः के वर्णाः कति स्वरूपाणि ।

ब्रह्मोवाच--

पूर्वा संध्या गायत्री । मध्यमा संध्या सावित्री भवति । पश्चिमा संध्या
सावित्री (सरस्वती) भवति । उत्तरा संध्या सावित्री भवति । रक्तवर्णा
गायत्री । श्वेतवर्णा सावित्री । कृष्णवर्णा सरस्वती । पीतवर्णा तुरीया ।
मातासंध्या गायत्री साक्षा कुमारी रक्ताङ्गी रक्तवर्णा रक्तपद्मासनस्था
रक्ताम्बरधरा रक्तगन्धानुलेपना रक्तपुष्पमाळाधरा चतुर्भुखा चतुर्भुजा
हिनेनाऽऽसमाळाकपण्डलस्रुवस्रुवधारिणी सर्वाभरणभूषिता हंसवाहना क्रुने-
दमुद्गिरररयाहवनीयमध्यस्था ब्रह्मदेवत्या चतुष्पदाऽष्टकुसिः सप्तशीर्षाऽग्नि-
मुखा रुद्रशिखा विष्णुहृद्या ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्राऽऽदित्यपञ्च-
गायिनी काळज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै मातासंध्या गायत्री । इति सगु-
णमूर्तिं ध्यात्वा (वेत्) । अथ निर्गुणध्यानम्--

इदि विकसितपद्मं सार्कसोमाप्रविम्ब-

मणवमयमचित्यं यस्य पीठं [म] कल्पम् ।

अचलपरमसूक्ष्मं ज्योतिराकाशसारं
स भवति मनसा मे घासुदेवः प्रतिष्ठा ॥

मध्याह्नसंध्या सावित्री श्वेताङ्गी श्वेतवर्णा श्वेतपद्मासनस्या श्वेताम्बरधरा
श्वेतगन्धानुलेपना श्वेतमाल्यधरा पञ्चमुखी त्रिनेत्रा दशभुजा त्रिशूलदमरु-
पाशासिञ्चकगदाफालधरदाभयधारिणी सर्वाभरणभूषिता युवती वृष-
भवाहना पञ्चवेदमुदाहरन्ती रुद्रदेवत्या गार्हपत्यमध्यस्था चतुष्पदाऽष्टकृत्तिः
पञ्चशीर्षाऽग्निमुखा रुद्रशिखा विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा
कर्मज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै मध्याह्नसंध्या सावित्री । इति सगुणध्या-
नम् । अथ निर्गुणम्—

हृदयकमलमये दीपध्वेदसारं
मणवमथमतर्क्यं योगिभिर्ध्यानगम्यम् ।
हरिशुशिवयोगं सर्वभूतस्यमेकं
सकृदपि मनसा वै ध्यायते यः स मुक्तः ।

सायंसंध्या सरस्वती वृद्धा कृष्णवर्णा कृष्णपद्मासनस्या कृष्णाम्बरधरा
कृष्णगन्धानुलेपना कृष्णमाल्यैकमुखी चतुर्भुजा द्विनेत्रा शङ्खचक्रगदापद्मधा-
रिणी सर्वाभरणभूषिता गरुडवाहना सामवेदमुद्भिरन्ती दक्षिणाग्निमध्यस्था
विष्णुदेवत्या चतुष्पदाऽष्टकृत्तिः सप्तशीर्षाऽग्निमुखा रुद्रशिखा विष्णुहृदया
ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा सम्यग्विज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै सायं-
संध्या सरस्वती । इति सगुणध्यानम् । अथ निर्गुणम्—

विष्णुं मास्वच्छरीराङ्गदवलयकलाकल्पहारोदराङ्घ्रिं
श्रीणीभूषं सुवसोमणिमकरमहाकुण्डलामण्डिताङ्गम् ।
हस्तोद्यच्चक्रशङ्खाङ्गुजगदमयलं पीतकौशेयवास-
मुद्यद्भासं समुद्यद्दिनकरसदृशं पद्मसंस्थं नमामि ॥

उत्तरा संध्या तुरीया पद्मवर्णा पीतपद्मासनस्या पीताम्बरधरा पीतगन्धा-
नुलेपना पीतमाल्यधरा पञ्चमुखा पद्मभुजा सहस्रनेत्राऽष्टकुशमुष्टिमुद्गरवज्रक-
रुद्रधरदाभयधारिणी सर्वाभरणभूषितेन्द्रदेवत्या चतुष्पदाऽष्टकृत्तिः सप्तशी-
र्षाऽग्निमुखा रुद्रशिखा विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा पूर्णज्ञाने
विनियोगः । इत्येषा वै संध्या तुरीया ।

वाङ्मयत्वव चवाच—

मन्त्रो वा यदि वा विप्र संकरो जायते क्वचित् ।
सर्वेषामेव पापानां शोधनं ब्रूहि मे प्रभो ॥

ब्रह्मोवाच—

पशवे नित्ययुक्तः स्वाच्छिरोव्याहृतिसप्तसु ।
दशशण्डयुक्तेन अयुतं शोभनं उभौ (?) ॥

वाङ्मयत्वव चवाच—

शान्तिशदसरगावज्याः क ऋषयः कानि छन्दांसि कानि दैवतानि ।

ब्रह्मोवाच—

वापदेवोऽग्निर्वसिष्ठः शुकः कण्वः पराशरः ।
विश्वामित्रो महातेजाः कपिलः शौनकी महान् ॥
वाङ्मयत्वयो [महातेजा] जपदग्निस्त्वपोनिविः ।
गौतमो मुद्गलधैव वेदव्यासश्च लोमशः ॥
अगस्तिः कौशिको वसतः पुलस्त्यो माण्डुकस्तथा ।
दुर्वासास्तपर्षा श्रेष्ठो नारदः कश्यपस्तथा ॥
विमलः शृङ्ग उशना अङ्गिराश्च ऋषिः स्मृतः ।
कुत्सो हारीतश्चैव मार्कण्डेयस्तथैव च ॥ इत्येव ऋषयः ।
गायत्र्युष्णिगात्सुष्टुम् [च] वृत्ती पट्टकिरेव च ।
अक्षरपट्टकिः काथनी ज्योतिष्मती तथैव च ॥
त्रैष्टुभं जगतीछन्दो सर्वच्छन्दोमहानिधिः ।
सूर्ध्वःस्वरिति वृच्छन्दो देवी गायत्रीछन्दकम् ॥
मत्स्यमव्यक्तं मकृदिविकृतिः सौकृदिवैव च ।

अष्टिसौम्याकृदिवैव समानीति ततः परम् । इत्येतानि च्छम्दांसि ।
मयमपापेयं द्वितीयं राजापत्यं तृतीयं सौम्यं चतुर्थमैशानं पञ्चमपापेयं
षष्ठ्यादित्यं शारिस्पर्यं सप्तमं मैत्रावरुणमष्टमं मगदेवत्यं नवममार्कमणं दशमं
सावित्रमेकादशं त्वाष्ट्रं द्वादशं त्रीण्यं त्रयोदशं चतुर्दशमेन्द्रायं वायव्यं पञ्चदशं
वापदेव्यं षोडशं मैत्रावरुणं सप्तदशं आसृष्यमष्टादशं वैश्वदेवमेकोनविंशं
वैष्णवं विंशं वासवमेकाविंशं शौचं शारिषं त्रयोविंशयागसत्वं वैश्वामित्रं चतु-

विंशं ब्राह्मं पञ्चविंशं मासं पञ्चविंशं वेद्याधरं सप्तविंशं गायत्रपद्याविंशं गान्ध-
र्वमेकोनत्रिंशं कैतरं त्रिंशं कैपुरुपमेकत्रिंशं ब्राह्मं द्वात्रिंशम् ।

पाद्मस्वय उवाच—

कति शक्तयः कति वर्णाः कति तत्त्वानि कति मुद्राः ।

मध्वोवाच—

षामदेवी मया सत्या विश्वमुद्राविलासिनी ।
मभावती जया शान्ता कान्ता दुर्गा सरस्वती ॥
विद्वया च विशालेया व्याधिनी विपला तथा ।
समोपहारिणी सूक्ष्मा विश्वयोनिर्जया शिवा ॥
पद्मालया परा शोभा भद्रा च विपदास्मृता ।
ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥
धाराही नारसिंही च इन्द्राणी चण्डिका तथा ।
इत्यष्टमातृकाश्चैव तुर्यरूपाश्च शक्तयः ॥
चम्पकावसीपुष्पसंनिभं विद्रुमं तथा ।
स्फटिकाकारकं चैव पद्मपुष्पसममम् ॥
तरुणादित्यसंकाशं शङ्खकुन्देन्दुसंनिभम् ।
मषालपद्मपत्राभं पद्मरागसममम् ॥
इन्द्रनीलमणिमख्यं मौक्तिककुमुदममम् ॥
अञ्जनाभं च रक्तं च वैदूर्यसोदरसंनिभम् ।
केतकीचकुलपुंनागजातीमालिकासमम् ॥
करवीरसमं वर्णाः क्रमेण परिकीर्तिताः ।
पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च ॥
गन्धो रसश्च रूपं च शब्दः स्पर्शस्तथैव च ।
उपस्थपायु पादौ च पाणी वागपि च क्रमात् ॥
घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक् श्रोत्रं च ततः परम् ।
माणोऽपानस्तथा ध्यानः समानोदान एव च ॥
नागः कूर्पश्च कृकलो वासुकिश्च धनंजयः ।
व्यक्तं चाव्यक्तं तद्वत् च ज्ञातव्यं तु यथाक्रमम् ॥
सुमुखं संपुटं चैव विततं विस्तृतं तथा ।

द्विमुखं त्रिमुखं चैव चतुष्पञ्चमुखं तथा ॥
 षण्णुखाधोमुखे चैव व्यापकाञ्जलिकं तथा ।
 शकटं यमपाशं च ग्रथितं चोन्मुखोन्मुखम् ॥
 मलम्बं मुष्टिकं चैव मत्स्यः कूर्मो बराहकम् ।
 सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं मुद्गरं पल्लवं तथा ॥
 त्रिशूलयोनी सुरभिश्चाक्षपाळा च लिङ्गकम् ।
 अम्बुजं च महामुद्रा तुर्धरूपा मकीर्तिता ॥

वाङ्मन्त्रव उवाच—

आपो व्योतिरिति मन्त्रस्य क ऋषिः का देवता किं छन्दो को वर्णः
 किं तर्क कति शक्तयः कानि बीजानि कति मुद्राः ।

ब्रह्मोवाच—

शशापतिर्ऋषिः परमात्मा देवता गायत्री छन्दो दीप्तो वर्णस्तेजस्वत्त्वम् ।

ब्राह्मी खड्गी च वागी च तथा विद्या विलासिनी ।

महावती च लोका च त्रिरोव्याहृतिशक्तयः ॥

वैश्वदेवैर्ऋषिभिरिति बीजानि ।

पद्मं व्याख्यापकं चैव सुरभिर्षोनिरेव च ।

मत्स्यो बराहको लिङ्गं त्रिरोव्याहृतिमुद्रिकाः ॥

वाङ्मन्त्रव उवाच—

षड्रक्तं छन्दःप्रत्यादि देव्याः किंच मियं मभो ।

कथं न्यासेष ब्रह्माण्डं पिण्डे दृश्येत योगिमिः ॥

ब्रह्मोवाच—

विश्वामित्र ऋषिश्चैव देव्या अनुष्टुप्छन्दकम् ।

पिण्डमयं तु ब्रह्माण्डं न्यासरूपं च दृश्यते ॥ अथ न्यायः—

सविता देवता चास्य मुखमभिरुदाहृतम् ।

ब्रह्मा मूर्ध्नि शिखा विष्णुरात्मा हृदि मविष्टिः ॥

उदात्तः पृथिवी कुसिल्लोचनं चरणाविति ।

वाङ्मन्त्रव उवाच—

अवस्था ब्रह्मरूपेण श्रोतुमिच्छामि तद्वत् ।

इति वार्यसराणां च अथ न्यासं च दृश्यते ॥

ब्रह्मोवाच—

ऋषिश्छन्दोऽधिदेवं च वर्णं च स्वरयोः क्रमात् ।

बीजानि चाकिमित्यादि तत्त्वसूत्राः प्रकीर्तिताः ॥

ध्यानं मूर्तिमयं ध्यात्वा मन्त्रार्थगतमानसः ।

सिद्धासनं च वज्रं च अवस्था द्वादश क्रमात् ॥

पताम्व द्वादशावस्था जपकाले तु चिन्तयेत् ।

अन्यथा निष्फलं चेत्तदिति देवेन भाषितम् ॥

अथार्धन्यासः—धौर्मूर्धनि । ऋषिर्ब्रह्माण्डे । ब्रह्मा मूर्धनि । शिखायां विष्णुः ।
 रुद्रो कलाटे । भ्रुवोर्मध्ये परमात्मा । चक्षुषोश्चन्द्रादित्यौ । कर्णयोः शुक्रबृ-
 हस्पती । नासिकयोर्वायुदेवतम् । दन्तपङ्क्तावन्धिनौ । उभे संध्ये ओष्ठयोः ।
 मुखेऽग्निः । जिह्वायां सरस्वती । ग्रीवायां तु बृहस्पतिः । स्तनयोर्वसिष्ठः ।
 बाह्वोर्मरुतः । हृदये पर्जन्यः । आकाशमुदरे । नामावन्तारिसम् । कटयोरि-
 न्द्राग्नी । जघने विज्ञानम् । घनः मजापतौ । केशसमलयावूर्ध्वः । विश्वे देवा
 जान्वोः । जङ्घायां कोशिकः । गुह्येऽयने । खरेषु पितरः । पादयोः पृथ्वी ।
 धनस्पतयोऽङ्गुलीषु । ऋषयो रोमसु । नखेषु मूढुर्वाः । अस्थिषु ब्रह्माः ।
 असृग्मांसघोर्ऋतवः । संवत्सरो वै निमिषे । अहोरात्रं त्वादित्यश्चन्द्रमा
 देवताः । प्रवरवरदां देवीं दिव्यां गायत्रीं सहस्रनेत्रां शरणमहं प्रपद्ये । ॐ
 तत्सवितुर्वरेण्यं नमः । ॐ तत्पूर्वजाय नमः । ॐ तत्प्रातरादित्याय नमः ।
 ॐ तत्प्रातरादित्यमतिष्ठिताये नमः । प्रातरर्थायानो रात्रिकृत्वं पापं नाशयति ।
 सायमर्थायानो दिवसकृत्वं पापं नाशयति । सायं प्रातरर्थायानोऽपापो भवति ।
 सर्वेषु तीर्थेषु स्नातो भवति । सर्वदेवैर्ज्ञातो भवति । अवाच्यवचनात्पूतो
 भवति । अमाष्यमाषणात्पूतो भवति । अमक्ष्यमक्षणात्पूतो भवति । अमो-
 छ्यमोजनात्पूतो भवति । अचोष्यचोषणात्पूतो भवति । असाध्यसाधना-
 त्पूतो भवति । अलेह्यलेहनात्पूतो भवति । अपेषपानात्पूतो भवति । अग-
 न्यागमनात्पूतो भवति । वृषलीगमनात्पूतो भवति । दुष्टमतिग्रहशतसहस्रा-
 त्पूतो भवति । सर्वमतिग्रहात्पूतो भवति । अनृतवचनात्पूतो भवति ।
 अग्न्यक्षचारी भक्षचारी भवति । अनेन हृदयेनार्थितेन क्रतुसहस्रेणैष्टं भवति ।
 षष्टिशतसहस्रं गायत्र्या जपित्वा फलानि भवन्ति । अष्टौ ब्राह्मणान्सम्य-
 ग्ग्राहयित्वा तस्य सिद्धिर्भवति । य इदं निज्यमधीवानो ब्राह्मणः शुचिः सर्व-
 पापैः प्रमुच्यते इति [स] ब्रह्मलोके परीयत इत्याह भगवान्प्राज्ञवररुपः ।

इति गायत्रीहृदयं समाप्तम् ।

॥ वाङ्मन्त्रस्य उवाच—

स्वाभिःसर्वजगन्नाथ संशयोऽस्ति ममःप्रभो ।
चतुःषष्टिकलाभिश्च(ज्ञः) पातकाद्योगविद्वरः ।
मुच्यते केन पुण्येन ब्रह्मरूपः कथं भवेत् ।
देहश्च देवतारूपो मन्त्ररूपो विशेषतः ॥
कर्मतः श्रोतुमिच्छामि न्यासं च विधिपूर्वम् ।

ब्रह्मोवाच—

अस्य श्रीगायत्रीकवचस्त्वोत्रमन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयो ऋषयजुः-
सामाचर्षाणि च्छन्दांसि परब्रह्मस्वरूपिणी गायत्री देवता तद्वीजं धर्मः
शक्तिर्धियः कीलकं मोक्षार्थं जपे विनियोगः । ॐवत्सवितुर्ब्रह्मात्मने हृद-
याय नमः । ॐवरेण्यं विष्ण्वात्मने शिरसे स्वाहा । ॐमर्गो देवस्य रुद्रा-
त्मने शिखायै वषट् । ॐधीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । ॐधियो यो
नः सदाशिव्वात्मने नेत्रत्रयाय वीषट् । ॐप्रचोदपात्परब्रह्मतत्त्वात्मनेऽध्याय
फट् । ॐशूर्मवःस्वरोपिति दिग्बन्धः ।

अथ ध्यानम् ।

मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणै-

-र्भुक्तामिन्दुकलानिवदमुकुटां सत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ।

गायत्रीं धरदामयाङ्कुशकशाः शुभ्रं कपालं गुणं

अङ्गं चक्रमपाराविन्दयुगळं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥

गायत्रीं पूर्वतः पातु सावित्रीं पातु दक्षिणे ।

ब्रह्मसंख्या तु मे पश्चात्तरस्यां सरस्वती ॥ १ ॥

पावकीं च दिशं रसेत्पावमानीं विलासिनीं ।

दिशं रौद्रीं च मे पातु रुद्राणी रुद्ररूपिणी ॥ २ ॥

ऊर्ध्वं ब्रह्मणी मे रसेदधस्ताद्वैष्णवी तथा ।

पश्चं दक्ष दिशो रसेत्सर्वाङ्गे भुवनेश्वरी ॥ ३ ॥

तत्पदं पातु मे पादौ जम्भ्ये मे सवितुः पदम् ।

वरेण्यं कटिदेशे तु नामिं धर्मस्त्वयैव च ॥ ४ ॥

देवस्य मे तु हृदयं धीमहीति च गण्डयोः ।

दियापदं च मे नेत्रे पादं मे ललाटे ॥ ५ ॥

नापदं पातु मे मूर्ध्नि शिखायां मे प्रचोदयात् ।
 तत्पदं पातु मूर्धानं सकारः पातु भ्रातृकम् ॥ ६ ॥
 चक्षुषी तु विकारार्ण तुकारस्तु फणोळयोः ।
 नासापुटे र्वकारश्च रेकारस्तु मुखे तथा ॥ ७ ॥
 णिकार ऊर्ध्व ओष्ठे तु यकारस्त्वधरोष्ठके ।
 आश्रयमध्ये मकारस्तु गौकारध्रिबुके तथा ॥ ८ ॥
 देकारः कण्ठदेशे तु वकारः स्कन्धदेशके ।
 ह्यकारो दक्षिणे हस्ते धीकारो वामहस्तके ॥ ९ ॥
 मकारो हृदयं रसेदिकार उदरे तथा ।
 धिकारो नाभिदेशे तु योकारस्तु कटिं तथा ॥ १० ॥
 गुह्यं रसतु योकार ऊरुणी नःपदाक्षरम् ।
 मकारो जानुनी रसेद्योकारो जङ्घदेशकम् ॥ ११ ॥
 दकारो गुल्फदेशेषु याकारः पादयुग्मकम् ।
 तकारव्यञ्जनं चैव देवताभ्यो नमो नमः ॥ १२ ॥
 इदं तु कवचं दिव्यं वदन्वा शत्रून्विनाशयेत् ।
 चतुःषष्टिकला विद्या अङ्गाद्यखिलपातकैः ॥
 मुच्यते सर्वपापेभ्यः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ १३ ॥

इति गायत्रीकवचं समाप्तम् । अथ तान्त्रिकस्तोत्रमुक्तं वसिष्ठसंहितायात्-

नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि त्रिपदेऽक्षरे ।
 अजरे अमरे भातस्त्राहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥
 नमस्ते सूर्यसंकाशे सूर्यसावित्रिकेऽमले ।
 ब्रह्मविद्ये महाविद्ये वेदमातर्नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥
 अनन्तकोटिब्रह्माण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि ।
 निस्पानन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥
 एवं ब्रह्मा एवं हरिः साक्षाद्द्रष्टव्यमिन्द्रदेवता ।
 मित्रस्त्वं चक्रणस्त्वं च त्वमग्निरश्विनी भगः ।
 पूषाऽर्धमा महर्त्वांश्च ऋषयोऽपि भुनीश्वराः ।
 पितरो नागा यक्षाश्च गन्धर्वाप्सरसां गणाः ॥ ५ ॥
 रक्षोभूतपिशाचाश्च एवमेव परमेश्वरि ।
 ऋषयजुःसाधवेदाश्च अथर्वाङ्गिरसानि च ॥ ६ ॥

त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ।
 ब्राह्मी सरस्वती संध्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ७ ॥
 त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव सर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागमपदानि च ॥ ८ ॥
 तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
 परात्परेष्ठी गायत्री नमस्ते मातराम्बिके ॥ ९ ॥
 चन्द्रे कलात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे ।
 स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥
 नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ।
 सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥
 अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च ।
 मत्तो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥
 इति गायत्रीस्तोत्रं समाप्तम् ।

एवमेव प्रत्यहं जपसंख्यासमाप्तिदिनपर्यन्तं कुर्यात् । एवं शुभेऽह्नि जप-
 संख्यां समाप्य इषनसंकल्पं कुर्यात् । तद्यथाऽऽचम्य प्राणानायम्य देश-
 कालौ संकीर्त्य ममेह जन्मानि जन्मान्तरे वा वाट्पन.कायकृतानां सर्वेषां
 पापानां शोधनपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षद्वारा सर्वात्मनः सर्वशक्तेः सर्वावभास-
 कतेजोमयस्य परमेश्वरस्य प्रीत्यर्थं निरस्तानर्थस्वरूपमकाशचिदानन्दात्मक-
 ब्रह्मविद्यायाः सावित्र्याः स्वयमात्ममतिनिधित्वेन ब्राह्मणद्वारा वा मया कृतं
 पञ्चतुर्विंशतिल्लसात्मकं पुरश्चरणं तत्संपूर्णफलावाप्तये घृतक्षीरोदनतिलदूर्वा-
 श्याधोदुग्धरजटिलद्वय्याष्टकेन प्रतिद्रव्यं त्रित्रिसहस्रसंख्यहरणारूपं कर्म
 करिष्ये । तिलद्रव्येण कृतजपदर्शाद्येनेत्यपरे । तदङ्गविहितं पुण्याहवाचनादि
 नेच्छन्ति । पूर्वेणैव चरितार्थत्वात् । अप—

कुण्डमण्डपनिर्माणकारिका उपकारिकाः ।
 पूर्वग्रथानुसारेण लिख्यन्तेऽत्र सती मृदे ॥ १ ॥
 रश्मिरदिपगतो गवाप्तगो वसुभिर्धः परमाणुभिर्मितः ।
 वसरेणुरयं तदष्टमी रथरेणुर्विशुषास्तथाऽश्रुवन् ॥ २ ॥
 बाळामल्लीसे यूका च यथोऽद्भुल्लवितिः त्रयात् ।
 विशरिर्द्वादश प्रोऽन्त्यो इतोऽसौ द्विगुणस्ततः ॥ ३ ॥

सार्धाङ्गुलोनोऽरत्निः स्यात्सरत्निस्त्र्यङ्गुलोनकः ।

[इति कुण्डोदयोते] ।

मकाराम्तरेण—

चेत्स्वर्वः प्रपदोच्छ्रितः समपदः पांशुर्नरोऽप्यूर्ध्वदो-

र्यस्तस्येपुल्लवः फरो जिनलवस्तस्याङ्गुलं वै यवः ।

स्यात्तस्येभलवस्तु तद्रसुलवो यूका च क्लिप्ता तथा

वालाग्रं रथरेणुरत्र गदितास्तत्तद्गजाशैः क्रमात् ॥ ४ ॥

[इति कुण्डमार्तण्डे] ।

सूः घोष्या केशमस्मास्थिकपाच्छायपसारणैः ।

इस्तोस्तं सदर्थं वा मण्डपस्थलमत्र तु ॥ ५ ॥

भूसमत्वसाधनोपायमाह—

सर्गं हि दण्डद्वयमत्र योज्यं कीलादीनां प्रान्तसमीपतोऽन्यः ।

दण्डस्तिर्यग्योज्य इतीदमित्थं त्र्यस्रं तु तन्मूलनिबद्धसूत्रम् ॥ ६ ॥

मारेण युक्तं च विधाय भूमौ निधाय दण्डद्वयमग्रवोऽस्य ।

सूत्रं तृतीयस्य हि मध्यचिह्ने कुं न स्पृशेच्चैत्सुसमा क्षितिः स्यात् ॥७॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

नृपाङ्गुलैः संमितकर्कटेन सूत्रेण वा वृक्षवरं विलिख्य ।

रव्यङ्गुलं शङ्कुममुष्य मध्ये निवेशयेत्खासिमिवाङ्गुलीभिः ॥ ८ ॥

चतस्रमिधेन ऋजूत्तमाभिः संस्पृष्टशीर्षं तु समेषिकाभिः ।

वल्गुङ्कुमा यत्र विशेदयेयाद्वृत्ते क्रमात्स्तो वरुणेन्द्रफाष्टे ॥ ९ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

सूत्रमाचीसाधनमाह—

पां फाष्टां रविरेति तत्र चलनं पूर्वाद्यो पुकषा

कीटे कर्कटके हृषेऽपि मकरे नो चलनं कार्मुके ।

युग्मेऽन्यासु तु चलनं परिमितं यूकाद्वयेनोत्तमं

माक्षिहस्य ततः सियराभ्युपदिशः सूत्रस्य पातोऽङ्कतः ॥ १० ॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

दक्षिणोत्तरसाधनमाह—

रज्जुं द्विधा मध्यचिह्नां सपाशां माचीशङ्कोः पश्चिमे चापि दत्त्वा ।

कर्णेदीमाःदक्षिणे चोत्तरे च शक्तिहे एषादक्षिणा चोत्तरा दिक् ॥ ११ ॥

चतुरस्रसाधनमाह—

दिगन्तश्चक्रुद्दुर्गं द्विपाशं विस्वारतुल्यं तु गुणं दकाङ्के ।
कोणे मकरेदिति वेदकोणेष्वेवं चतुष्कोणमतीव साधु ॥ १२॥

कुण्डसिद्धौ मण्डपमारम्भमाह—

विमान्संपूज्य सुदिने संबान्य स्वास्ति पूजयेत् ।
भूवराहानन्तकूर्मानय मण्डपमाह्रिखेत् ॥ १३ ॥

मण्डपपरिमाणमाह—

स्थान्मण्डपोऽष्टादिकरास्रान्तो द्विहस्तवृद्ध्वाऽत्र तु कर्मपाके ।
आद्यस्तुकादानविधौ तथाऽन्त्यः सर्वेषु कार्येषु विकल्पतोऽन्वे ॥१४॥

[इति कुण्डोदयोत्ते] ।

द्वारवेदिमानमाह—

दिगम्बराळे द्विकरं भवेद्द्वारतुष्टयं वेदगजाङ्गुलैस्त्वत् ।
विषवितं मध्यपरिष्ठयोः स्वाद्वेदी त्रिभागेन सप्ता करोषा ॥ १५ ॥

स्वम्भानिषेधनमाह—

सप्तत्रिंशत्तुष्टयं च सूत्रं त्रयद्यादुदग्दक्षिणं चापि पूर्वापरं च ।
तत्तस्यैव्यपूर्त्तं च कोणेषु दद्यात्समस्तम्भकान्द्रादशैवेष्टुहस्तान् ॥ १६ ॥
वेद्याः कोणे इस्तिहस्तोषवेदस्तम्भान्द्रादशैवेष्टुहस्तान् ।
मादक्षिण्यास्पश्चमांसं तु भूमौ दद्यादेवं षोडशस्तम्भसंस्था ॥ १७ ॥
स्तम्भेषु त्रिर्गम्बिका निषेधाक्षुदासु कर्णेष्वथवा नारिस्थाः ।
षोर्वापरं दक्षिणसौम्बदिवस्यं कोणे तदाः काष्ठचयं निदम्भात् ॥१८॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

बहिकानिषेधनमण्डपाच्छादने आह—

मध्यस्तम्भचतुष्टयोपरि तथा तार्क्षीयभागद्विधाः
कोणेषु बहिकाः कट्यश्च त्र्युवात्संछादनं सर्वतः ।
दार्शर्जं परितःशुद्धिर्विस्तारितैः काष्ठैरवाप्युच्युक्-
मन्वे कूटमयो कटैः सप्ततथा स्थान्मण्डपच्छादितः ॥१९॥

[इति कुण्डोदयोत्ते] ।

शोरणाग्याह—

पूर्वादिदिशु त्ववेदपि शोरणानि
न्यत्रोषजम्भुकरपिप्लवङ्गराजैः ।

अश्वत्थजन्तुफलपर्कटिभूरिपान्नि-

र्वेषामभावत इमान्यथवैककेन ॥ २० ॥

हस्ताङ्घ्रिर्मण्डपतः शाराङ्गस्वरैः करैस्तान्यधमादिकेषु ।

दीर्घाणि च प्राहुरथाऽऽयतिः स्यात्तेषां द्विहस्ता चरणप्रवृद्धया ॥ २१ ॥

स्वम्भार्धमानं फलकं तु तिर्यङ्मनवेशविश्वप्रमिताङ्गुलं च ।

तन्मूर्ध्नि कीलाः स्वसुरीयभागनताश्च शूलाकृतयस्तु ते स्युः ॥ २२ ॥

सद्वेशनं द्वित्रियुगाङ्गुलानि शैवे तु विष्णोर्यजनेऽङ्गुलधिः ।

कीलेषु चङ्खारिगदाम्बुजाङ्केष्विष्वंशरोपः किल तोरणेषु ॥ २३ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

पताकावर्णान्परिमाणं चाऽऽह—

पीता रक्ता श्यामा कृष्णा श्वेताऽथ भृशहरिते स्वः ।

रक्तेत्यष्टौ दिक्षु प्रागीशान्यन्तरेऽभ्रनिभाः ॥ २४ ॥

रक्ता रसोऽप्युपषोऽप्यस्ता एता मुनिकरदीर्घाः स्युः ।

मुनिकरविस्मृतिवत्यो दशकरवशैर्युताः कार्याः ॥ २५ ॥

ध्वजानां मानमाह—

ध्वजवेषुल्यं द्विकरं पञ्चकरदीर्घश्चतुष्कोणः ।

मध्ये सकिङ्किणीको ध्वजोऽस्य दीर्घो भवेदंशः ॥ २६ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

मकारान्तरेण ध्वजपताकालक्षणम्—

पुच्छं त्र्यस्रि त्रिहस्तं तदुपरि च सप्तं हस्तमात्रं युगास्र-

मूर्ध्वं वैसारिणामं भवति करमितं मूलमागे द्विहस्तम् ।

एवं पञ्चायता दिवपतिसदृशरुचश्चिह्निता वाहनैः स्वै-

र्दीपैर्वायुध्वजास्ते दशकरविमितेषूच्चवंशेषु वद्धाः ॥ २७ ॥

[इति कुण्डसूक्तप्रद्वये] ।

लोकेशवर्णास्रयुताः पताकाः शैलेन्दुदीर्घायतिक्रम्य मध्ये ।

चित्रध्वजं दिक्करदैर्घ्यमुक्तं त्रिदोस्ततं मान्तककिङ्किणीकम् ॥ २८ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

मण्डपमण्डनमाह—

रम्भास्तम्भैराभ्रपत्रतारणैः फुसुमैः फलेः ।

चामरोल्लोचमुकुरैर्मण्डनीयोऽथ मण्डपः ॥ २९ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

होमप्रधानके कुण्डं चतुःस्तम्भान्तरे खनेत् ।
अन्यत्र मध्ये वेदी स्याच्चतुःस्तम्भान्तरापता ॥ ३० ॥

[इति कुण्डदर्पणे] ।

कुण्डनिवेशमाह—

प्राच्याश्चतुष्कोणान्दिगुन्दुखण्ड-

त्रिकोणवृत्ताङ्गशुजाम्बुजानि ।

अष्टासि शकेश्वरयोस्तु मध्ये

वेदासि वा वृत्तमुशन्ति कुण्डम् ॥ ३१ ॥

आशेषकुण्डोरि पञ्चकुण्डी चैकं हरौ यश्चिमसोमशैवे ।

वेद्याः सपादेन करेण यद्वा पादान्तरेणाखिलकुण्डसंस्था ॥ ३२ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

वेदास्यर्धेन्दुवृत्ताब्जमष्टास्रं दिग्भवेषु वा । इति ।

विमाद्वेदास्रं च वृत्तं च वृत्तार्थं त्र्यसि स्वाद्वेदकोणानि वाऽपि ।

सर्वाण्यहूर्ध्वत्तरूपाणि चान्ये योन्याकाराण्याहुरेके मुनीन्द्राः ॥ ३३ ॥

सिद्धिः पुत्राः शुभं शत्रुनाशः शान्तिर्मृत्तिच्छिदिः ।

घृष्टिरारोग्यमुक्तं हि फलं प्राच्यादिकुण्डके ॥ ३४ ॥

शतार्धे ररिन् स्याच्छतपरिमितेऽरतिवित्तं

सहस्रे हस्तं स्यादयुतहवने हस्तपुगुलम् ।

चतुर्हस्तं लक्षे मयुतहवने षट्करमितं

कफुष्मिर्षा कोटौ नृपकरमपि प्राहुरपरे ॥ ३५ ॥

लक्षैकवृद्ध्या दशलक्षकान्तं करैकवृद्ध्या दशहस्तकं च ।

कोट्यर्धदिग्भिश्चाखिललक्षदले मुनीष्वङ्गकृशानुहस्तम् ॥ ३६ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

प्रकारान्तरम्—

केचिच्छतार्धे च शते शरधने शते सहस्रेऽहगुणिभिः क्रमेण ।

नागैः पतङ्गैर्नृपसंमितैश्च नखैर्हि कुण्डानि समीरितानि ॥ ३७ ॥

तथाऽयुतादिगुणितेऽम्बुदान्तं भूवाहुवेदाङ्गजैर्निवृत्तम् ।

चक्रमपाणादधिकोनहोमे त्रैराशिकेनात्र फलं प्रकल्पम् ॥ ३८ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुपे] ।

वेदासीणि युगाप्रथः शशियुगान्वष्टान्वयस्त्रीषवोऽ-

ष्टासा शक्तिरसानगाङ्गकामिता नेत्रर्षयोऽस्तस्वराः ।

अङ्गुरयोऽथ यथाः खमभ्रमिपवः खं पञ्च षट् सागराः

सप्ताभ्रं मुनपस्त्वमीति गदिता वेदास्रके घाहवः ॥ ३९ ॥

कुण्डप्रथी दाक्षिण्योनिरेन्द्रयाः सौम्याग्रका र्पादितराणि पञ्च ।

पश्चाद्भगानीन्द्रादितग्रकाणि योनिर्न कोणे न च योनिकुण्डे ॥ ४० ॥

अथ सर्वेषां कुण्डानां मकृत्तिरूपं चतुरस्रकुण्डमाह—

द्विस्तव्यासं तुर्यचिह्नं सपाञ्चं सूत्रं शङ्कोः पश्चिमे पूर्वगेऽपि ।

दत्त्वा कर्षेत्कोणयोः पाञ्चतुर्ये स्यादेवं वा वेदकोणं समानम् ॥ ४१ ॥

अथ योनिकुण्डमाह—

क्षेत्रे जिनांशे तु परः शरांशान्संवर्धय च स्वीपरदांशयुक्तान् ।

कर्षाङ्घ्रिमानेन खिलेन्दुखण्डे प्रत्यक्पुरोऽङ्गाद्गुणतो भगाभम् ॥

वृत्तार्धमाह—

स्वयत्तांशमुत्पुभागहीनस्वधरित्रीमितकर्कटेन मध्यात् ।

कृतवृत्तदक्षेऽग्रतश्च जोषां विदधात्खिन्दुः प्रत्यक् साधु सिद्धये ॥ ४२ ॥

अथ उयासिषुचकुण्डे आह—

षड्दशं पुरतो विशाय च पुनः श्रोण्वोवतुर्पाञ्चकं

चिह्नेषु त्रिषु सूत्रदानतद्दं स्यात्स्वपासि कष्टोऽज्ञितम् ।

विशवांशैः स्वजिनांशकेन सहितैः क्षेत्रे जिनांशे कृते

स्वासाधेन पितेन मण्डकमिदं स्याद्वृत्तसंज्ञं शुभम् ॥ ४३ ॥

अथ षडस्रपाह—

मक्ते क्षेत्रे जिनांशैर्धृतिमितलवकेः स्वासिषौकाशयुक्तै-

र्षासाधान्मण्डके तन्मितधृतगुणके कर्कटे वेन्दुदिक्तः ।

षट्चिह्नेषु प्रदधात्समितगुणकानेकमेकं तु हिरवा

नाशे संध्यर्षुदोषामपि तु वृत्तकृते नेत्ररम्बं षडसि ॥ ४५ ॥

अथ पञ्चकुण्डमाह—

अर्धांशाच्च यत्तच्च वृत्तशरके तथाऽऽदिमे कर्णिका-

युग्मे शोऽवकेसरानि चरमे स्वाङ्गुः केन्दुमागोनिवे ।

मक्ते शोऽवया शरोचरघृते स्पुः कर्कटेऽष्टौ कछदाः

सर्षास्तास्वनकर्णिकारम्भजनिशायापोचकं स्वारक्षम् ॥ ४६ ॥

अथाहासि कुण्डमाह—

क्षेत्रे जिनांशे गजचन्द्रभागेः स्वाष्टाश्विभागेन युतैस्तु वृत्ते ।
 विदिग्दिशोरन्तरतोऽष्टसूत्रैस्तृतीययुक्तैरिदमष्टकोणम् ॥ ४७ ॥
 खातं क्षेत्रसमं माहुरन्ये तु मेखलां विना ।
 कण्ठो जिनांशमानः स्यादर्काश्च इति चापरे ॥ ४८ ॥
 अष्टधा विहितकुण्डशरांशैः संखनेद्भुवमुपर्वनलांशैः ।
 मेखला विरचयेदपि तिस्रः षड्गजाकलवविस्तृतपिण्डाः ॥ ४९ ॥
 रसांशकादुन्नतविस्तृताश्च तिस्रोऽथ वैका युगभागतुल्याः ।
 मञ्चायवा षट्शरवेदरामद्वयंशैस्तताः स्युर्नव भागपिण्डाः ॥ ५० ॥
 आद्याः परास्वच्छरभागहीना जिनांशकण्ठा बहिरेव सर्वाः ।
 कुण्डानुकारा अपि मेखलाः स्युरर्काङ्गभागोच्चवत्तस्तु नामिः ॥ ५१ ॥

(इति कुण्डसिद्धौ मकारान्तरम्) ।

वेदाविष्णुपदविक्रमाङ्गुलैरुन्नते च वितते द्विमेखले ।
 तन्त्रविद्भिर्दत्ते रसाङ्गुलैर्वा युगाङ्गुलिभिरेकमेखला ॥ ५२ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

कुण्डाकारा नाभिरम्भोजसाम्या वाऽऽने नेयं नांशहानिर्दलाप्रे ।
 शेषे क्षेत्रे बह्निवृत्तेः समेते स्युर्वै कर्णा केसराः पत्रकाणि ॥ ५३ ॥
 योनिर्व्यासार्धदीर्घा विततगुणलवादायताब्धिदिमागा
 तुङ्गा तावत्समन्वात्परिधिरुपरिगा तावदग्रेण रम्यम् ।
 निम्नं कुण्डं विशन्ती बलयदलयुगेनान्विताऽधोविशाका,
 मूलात्सच्छिद्रनालान्तरवटरुचिरःशक्यपत्राकृतिः स्यात् ॥ ५४ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] । अथ स्पण्डिलम् —

वेदास्रं वाणमात्रं करमितमथवा रत्निमात्रं श्रुतिभ्यां
 तुङ्गं तत्स्यान्मतङ्गेरिषुभिरपि युगेद्वयं रसाङ्गुलैर्वाऽङ्गुलेन ।
 सूक्ष्माभिर्वालुकाभिर्गदितमरुणमृच्चूर्णैरल्पहोषे
 कुण्डामात्रे च नित्येऽल्पवितति विधुंदाञ्चि स्पण्डिलं प्राक्पुवं च ॥ ५५ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

इति कारिकाः । एवं कुण्डमण्डपानि संपाद्यात्र स्वस्वशास्त्रीविमन्त्र-
 कलापस्वच्छदनुष्ठाने वृत्तरेवामकाशको प्राणः । तत्र स्थित्वात्रपद-

घनार्थघृग्नेदानुसारेण प्रयोगो लिख्यते । तत्र शुक्लाम्बरधरः शुक्लपारयानु-
लेपनः सपत्नीकः साचार्यस्त्विग्यजमानो मङ्गलघोषेण संपूर्णकलशहरतः
ॐ मद्रं कर्णेभिः० अदितिर्जातमदितिर्जनित्वमित्यादिमन्त्रैर्मण्डपं प्रदक्षिणी-
कृत्य पश्चिमद्वारेण प्रविशेत् । ततो मण्डपान्तः पश्चिमदेश उपविश्याऽऽचम्य
माणानायस्य देशकालौ मृत्वा गायत्रीपुरश्चरणहवनाङ्गत्वेन मण्डपादि-
देवतास्थापनं करिष्ये । ततः गणपतिं संपूज्याऽऽचार्यो गौरसर्पवान्सर्वतो
मण्डपान्ते विकिरेत् । तत्र मन्त्रः—

यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वदा ।

स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥

अपक्रामन्तु भूतानि० । ततः पञ्चगव्येन कुशैः सर्वत्र मोक्षणं शुची वो
हव्येरयापो हि ष्ठेति तृचेन [च] कायेभ्यु । ततः कृताञ्जलिः स्वस्त्ययनं तार्क्ष्य-
मिति मन्त्रद्वयं पठेत् । ततो मण्डपनेत्रैर्दद्यात् हातमानायतां सप्तचतुरस्रां चतु-
रङ्गुलोत्सेर्षा मृदा वैदी (दि) छत्रैश्चान्यादिषु—

विशन्तु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वतः ।

मण्डपेऽत्रावतिष्ठन्तु आयुर्वलकराः सदा ॥

इति चतुराः शङ्कुरोपचित्वा तत्र आमोदया दिशि शङ्कुरार्धे भक्तबलिं
दद्यात्—

आग्निभ्योऽप्यथ सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ।

तेभ्यो बलिं मयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमम् ॥ इति ।

एवं मन्त्रत्रयेण नेत्रैर्विवायव्यैशानीषु शङ्कुरार्धे भक्तबलीन्प्रदद्यात् ।
तत्र मन्त्राः—

नेत्रैर्यथाधिपतिभ्यैव नेत्रैर्दत्वा ये च राक्षसाः ।

तेभ्यो बलिं मयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मन्त्रितम् ॥

ॐ नमो वायुरसेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ।

बलिं तेभ्यः मयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मन्त्रितम् ॥

ॐ हृद्रेभ्यश्चैव सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ।

बलिं तेभ्यः मयच्छामि गृह्णन्तु सततोत्सुकाः ॥

बले सुवर्णादिशलाकया शान्ता १ यशोवती २ कान्ता ३ विद्याला ४
शान्तादिनी ५ सती ६ वसुमती ७ नन्दा ८ सुमद्रा ९ इति प्रागायता नव

रेखाः कृत्वा पुनः द्विरण्या १ सुव्रता २ कक्ष्मीः ३ विभूतिः ४ विमला ५
 मिया ६ जवा ७ काली ८ विशोका ९ शोत्रि नव दक्षिणोत्तरावताः कृत्वा
 मध्य बहुष्टयमेकीकृत्य कोणेषु रेखां कृत्वा देवता आवाहयेत् । मध्यमपदद्व-
 युक्ते हृदये ब्रह्माणमावाहयामि । एवमग्रेऽपि । पूर्वपदद्वये दक्षिणंस्तनेऽर्धम-
 णमावाहयामि दक्षिणपदद्वये जठरे दक्षिणे विष्वक्वन्तमावाहयामि । पश्चिमप-
 दद्वये जठरे वामे मित्रमावाहयामि । उद्वपदद्वये वामस्तेन पृथ्वीधरमावाह-
 यामि । आग्नेयपदार्धयोर्दक्षिणहस्ते सावित्रसवितारावात्राहयामि । नैऋत्यप-
 दार्धयोर्दक्षिणमेदूयोर्विबुधाधिपजयावावाहयामि । वायव्यपदार्धयोर्वापहस्ते
 राजयक्ष्मरुद्रावावाहयामि । ऐशान्यपदार्धयोर्ब्रह्मवोरपापवत्सावावाह-
 यामि । ऐशान्यपदे दक्षिणार्धे शिरसि शिखिनमावाहयामि । तद्दक्षिणसार्ध-
 पदे दक्षिणनेत्रे पर्जन्यमावाहयामि । तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणश्रोत्रे जवन्तपा-
 वाहयामि । तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणांसे कुलिशायुधमावाहयामि । तद्दक्षिणप-
 दद्वये दक्षिणबाहौ सूर्यमावाहयामि । तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहावेव सत्य-
 मावाहयामि । तद्दक्षिणसार्धपदे दक्षिणकूर्परे भृशमावाहयामि । तद्दक्षिणःश्रे-
 ष्यपदार्धे दक्षिणबाहावाकाशमावाहयामि । तत्पश्चिमपदार्धे दक्षिणबाहौ
 वायुमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिणशनिबन्धे पूषणमावाहयामि ।
 तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे विरथमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिण-
 पार्श्वे एव गृहसतमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणोरौ यममावाहयामि ।
 तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजानौ गन्धर्वमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिण-
 ञ्जघायां भृङ्गराजमावाहयामि । तत्पश्चिमनैऋत्यपदार्धे दक्षिणशुक्रि
 शृगमावाहयामि । तदुत्तरार्धपदे पादयोः पितृनावाहयामि । तदुत्तरसार्धपदे
 वामशुक्रि दौवारिकमावाहयामि । तदुत्तरपदद्वये वामजघायां सुग्रीवमा-
 वाहयामि । तदुत्तरपदद्वये वामजानौ ऽप्यदन्तमावाहयामि । तदुत्तरपदद्वये
 वामोरौ धरुणमावाहयामि । तदुत्तरपदद्वये वामपार्श्वेऽसुरमावाहयामि । तदु-
 त्तरसार्धपदे वामपार्श्वे एव शोपमावाहयामि । तदुत्तरवायव्यपदार्धे वामम-
 निबन्धे पापमावाहयामि । तत्पश्चिमपदार्धे वाममबाहौ रोगमावाहयामि ।
 तत्पश्चिमसार्धपदे वाममबाहावेवादिमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये वामकूर्परे
 मुरुपमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये वामबाहौ अष्टाटमावाहयामि । तत्पश्चिम-
 पदद्वये वामबाहावेव सोममावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये वामांसे सर्पमावाह-
 यामि । तत्पश्चिमसार्धपदे वामश्रोत्रेऽदितिमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दिविषा-

वाहयामि । उत्तरे वास्तोष्पते इति वास्तु पुरुष]मावाहयामि । वास्तो-
 ष्पते षसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुब्बास्तोष्पत्यावाहने विनियोगः । ॐ वास्तो-
 ष्पते प्र० । तत्र पेशान्यादिविदिक्षु चरकीमावाहयामि । विदारीमावाह-
 यामि । पुतनामावाहयामि । पापराक्षसोमावाहयामि । पूर्वादिदिक्षु स्कन्द-
 मावाहयामि । अर्यमणमावाहयामि । जृम्भकमावाहयामि । पिच्छिपिच्छमा-
 वाहयामि । तदस्तु मित्रा० । गृहा वै० । एवमावाहितदेवताः संपूज्य तदे-
 शान्यां कलशं स्थापयेत् । होमपक्षे तत्पश्चिमे स्थण्डिले ब्रह्मादिदेवता औदु-
 म्बरसमिच्चिह्नपञ्चर्षाञ्चद्रव्यैः प्रतिद्रव्यमष्टाष्टसंख्यया होमयेत् । वास्तो-
 ष्पतिमुक्तद्रव्यैरष्टाविंशतिसंख्यया । वास्तोष्पते ध्रुवा स्थणामिति चाष्टो-
 चरशतं चित्तवफलेस्तद्धीजैर्षा चरक्यादिदेवता एकैकयाऽऽज्याहुत्या । पुत-
 नसंभवे सर्वेषां पापसर्वाणि दद्यात् । ततश्चरक्या एतं मापमक्तवालिं समर्प-
 यामि । एवं सर्वत्र षळिदानं कृत्वा पावमानीभी रक्षोहणमिति सूक्तेन च
 मण्डपस्य त्रिः सूत्रवेष्टनं कुर्यात् । तत्रो दुग्धधारां जलधारां च पातयेत् ।
 ततस्तोरणादिपूजां करिष्य इति [संकल्प्य] पूर्वस्यां दिशि मण्डपद्वारात्
 'हिर्दस्तमात्रांश्चतोरणं सुदृढनामकं शोभननामकं वा शङ्खचिह्नितम्' ॐ
 'अग्निमौले' इत्युक्त्वा सुदृढतोरणाय नमः सुदृढतोरणमावाहयामि । सुदृढतो-
 रणाय नमः [इति] गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् । तत्र राहुमावाहयामि । बृह-
 स्पतिमावाहयामि । राहुबृहस्पतिभ्यां नमो गन्धाद्युपचारान्समर्पयामीति ।
 तत्रैकः कलशः स्थाप्यः । तत्र मन्त्रा — मही धीरिति भूमिं स्पृष्ट्वापथ्यैः
 समिति यवाना कलशेष्विति कलशं संस्थाप्येयं मे गङ्गा इति जलमापूर्वं
 गन्धद्वारामिति गन्धं क्षिप्त्वा वा ओषधीरिति सर्वाषधीः काण्डात्काण्डा-
 दिति दूर्वा अश्वत्येव इति पञ्च पल्लवान्स्थोना पृथिवीति सप्त मृदो याः
 फालिनीरिति फलं स हि रत्नानीति रत्नं हिरण्यरूप इति हिरण्यं युवा
 सुवासा इति चक्रे पूर्णा दर्शित्युपरिधान्यं पूर्णपात्रं न्यसेत् । ततो दक्षिण
 औदुम्बरं सुमद्रं विकटं वा चक्रचिह्नितं तोरणम् ॐ इये त्वोर्जे त्वा
 वायव्यैः स्यो पायव्यैः स्य देवो वः सविता प्रार्थयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे' इति
 मन्त्रेण सुमद्रतोरणमावाहयेत् । सुमद्रतोरणाय नमो गन्धाद्युपचारान्समर्प-
 यामि । तत्र सूर्यमावाहयामि । अङ्गारकमावाहयामि । सूर्याङ्गारकाभ्यां नमो

गन्धाद्युपचारान्० । ततः पूर्ववदेव कलशस्थापनम् । तत्र धरायै नमो धरा-
यै नमो गन्धाद्युपचारान्० । ततः पश्चिमे शुभं सुगीमं सुक-
र्मनामकं वा गदाचिह्नितं तोरणमग्न आवाहे० सुकर्मतोरेणाय नमः सुकर्म-
तोरणमावाहयामि । सुकर्मतोरेणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र शुके-
यावाहयामि । बुधमावाहयामि । शुक्रबुधाभ्यां नमो गन्धाद्युपचारान्० ।
तत्र पूर्ववत्कलशस्थापनम् । तत्र वाक्पतये नमो वाक्पतिमावाहयामि ।
वाक्पतये नमो गन्धाद्युपचारान्० । तदुत्तरे शोभं सुममं सुहोत्रनामकं वा
पद्मचिह्नितं तोरणं शं नो देवीर० सुहोत्रतोरेणाय नमः सुहोत्रतोरेणमावा-
हयामि । सुहोत्रतोरेणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र सोममावाहयामि ।
केतुमावाहयामि । शनैश्वरमावाहयामि । सोमकेतुशनैश्वरेभ्यो नमो गन्धा-
द्युपचारान्० । तत्र पूर्ववत्कलशस्थापनम् । तत्र विघ्नेशाय नमो विघ्नेशमा-
वाहयामि । विघ्नेशाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । ततः पूर्वदारे कलशद्वयं
मही धौरित्यादिमन्त्रैः स्थापयेत् । मतिकलशं मन्त्रावाचिः । ऐरावतं कल-
शद्वये न्वसेत्पूजयेत् । अस्मिन्कलशद्वय ऐरावतमावाहयामि । ऐरावताय
नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र ऋग्वेदिनाट्टित्विजौ पूर्वदारे शान्तिमूक्तजपार्थं
त्वामहं वृणे ।

ऋग्वेदः पद्मपत्रासो गायत्रः सोमदेवतः ।

अग्निगोत्रस्तु विभेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मत्वे भव ॥

इति मत्वेकं वृत्वाऽभिषीळे पुरोहितमिति मन्त्रेण मत्वेकं गन्धाद्यैरुपचारैः
पूजयेत् । ततः सहस्रासमैरावतरिषत् पीतं किरीटकुण्डलपरं दोक्षणवामकरं
स्यधज्जोत्पलमिन्द्रं ध्यात्वा—

एषोहि सर्वाभरसिद्धसाध्यैरभिष्टुतो बज्रधरापरेश ।

संवीज्यमानोऽप्सरसां गणेन रत्नाध्वरं नो भगवन्नपस्ते ॥

भो इन्द्रेणऽऽगच्छेह तिष्ठेन्द्रं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं क्षारक-
लश आवाहयामि । आशुः त्रिशान इति मन्त्रेण पीतां पदाकां पीतध्वजं च
इयमपि-दशहस्तदण्डं पञ्चहस्तदण्डं बोद्धयेत् । तत्रस्रावारमिन्द्र० इन्द्राय०
गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् ।

इन्द्रः सुरपतिः श्रेष्ठो बज्रहस्तो महाबलः ।

शतयज्ञोऽभिषो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नस्वेन्द्राय साङ्गाय सपरिवाराय सायुषायैमं मासमकवलिं सपर्य-
यार्थीति वलिं दद्यात् । तत्र आचम्याऽऽग्नेया गत्वा पूर्ववत्कलशं स्थाप-
यित्वा तत्र पुण्डरीकममृतं चाऽऽवाह्य पुण्डरीकामृताभ्यां नमो गन्धाद्युपचा-
रान्समर्पयामीति सपर्ययेत् ।

छागस्यं रक्तं दक्षिणवामकरधृतशक्तिकमण्डलं यज्ञोपवीतिनमसि
ध्यात्वा--

एहोहि सर्वाभरहव्यवाह मुनिमर्ष्यैरामितो ह जुष्ट ।

तेजोवता लोकगणेन सार्धं यमाध्वरं पाहि कवे नमस्ते ॥

मो यम इहाऽऽगच्छेह विष्णुमि साङ्गं सपरिवारं सायुषं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । अग्निं दूतामिति मन्त्रेण रक्तां पताकां यजं चोच्छ्र-
येत् । ततस्त्वं नो अग्ने० इति मन्त्रेणायमे गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

आमेयः पुरुषो रक्तः सर्वदेवमयोऽध्वयः ।

धूमकेतुरजोऽप्यसस्तरमे नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्नाऽग्नये साङ्गायेत्यादि वलिं दद्यात् । तत्र आचम्य दक्षिणे गत्वा
प्रतिद्वारशाखं पूर्ववन्मन्त्रैः कलशद्वयं स्थापयित्वा तत्र कलशद्वये वामनना-
मकं दिग्गजवावाहयेत् । वामनदिग्गजाय० गन्धाद्युपचारान्० । तत्र यजु-
र्वेदिनाहृत्विजो दक्षिणद्वारे शान्तिसूक्तजपार्थं त्वापहं वृणे ।

कातरासो यजुर्वेदस्त्रैष्टुभो विष्णुदेवता ।

काश्यपेयस्तु विमेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मस्ते भव ॥

इति मत्स्येकं धृत्वा 'इपे त्वोजे त्वा' इति मन्त्रेण तौ गन्धादिभिरभ्यर्ष-
येत् । ततो महिषारुढं धृतदण्डपाशदक्षिणवामकरद्वयं कृष्णाञ्जनचषोपमम-
द्विसमलोचनं यमं ध्यात्वा--

एहोहि देवस्वत धर्मराज सर्वाभरैरचित धर्मपूर्ते ।

शुभाशुमानन्दशुचामधीश शिवाय नः पाहि मत्वं नमस्ते ॥

मो यमेहाऽऽगच्छेह विष्णु यमं साङ्गं सपरिवारं सायुषं सशक्तिकं दार-
कलश आवाहयेत् । आयं गौःपृश्नि० इति मन्त्रेण कृष्णां पताकां कृष्णध्वजं
चोच्छ्रयेत् । ततो यमाय सोमं० यमाय नमो गन्धाद्युपचारैः संपूजयामीति
पूजयेत् ।

महामहिषमारुढं दण्डहस्तं महाबलम् ।

आवाहयामि यमेऽस्मिन्पूजेयं मतिशुभाम् ॥

इति यथा साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकायैतं मार्ग्यकवलिं
समर्पयामीति समर्पयेत् । तत्र आचम्य नैर्ऋत्यां पूर्ववत्कलशं संस्थाप्य तत्र
कुमुदं दुर्जवं चाऽऽवाहयेत् । कुमुददुर्जयाभ्यां नमः इति गन्धाद्युपचारान्तसम-
र्पयेत् । ततो नराहृतं महाकालं खड्गहस्तं महाबलं नीलं बहुराक्षसवेष्टितं
पीताभरणशुभितं निर्ऋतिं ध्यात्वा—

एषेहि रक्षोगणनायक त्वं विशालवेतालपिशाचसंघैः ।

यमाधरं पाहि पिशाचनाय लोकेश्वरस्त्वं मगबन्धमस्ते ॥

भो निर्ऋत इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ निर्ऋतिं साङ्गं सपरिवारं सशक्तिकं
कलश आवाहयामि । भोषुणः परापरेति मन्त्रेण नीलां पताकां नीलध्वजं
षोऽपूयेत् । असुन्वन्तमवजमानमिति निर्ऋतये गन्धाद्युपचारान्०

निर्ऋतिं खड्गहस्तं च सर्वलोकैकपावनम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इति नखा निर्ऋतये साङ्गाय० बलिं समर्पयामीति समर्पयेत् । तत्र
आचम्य पश्चिमे गत्वा कलशद्वयं प्रतिद्वारद्वारं पूर्ववत्स्थापयित्वाऽस्मिन्क-
लशद्वयेऽञ्जनाख्यदिग्गजावाहयेत् । अञ्जनाख्यदिग्गजाय नमः इति
गन्धाद्युपचारान्० । तत्र सामवेदिनाहृत्विजो पश्चिमद्वारे शान्तिसूक्तमपार्थे
स्वामहं वृणे ।

सायवेदस्तु पिङ्गासो जागतः शक्रदेवतः ।

परद्राजस्तु विमेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥

इति मरवेकं वृत्वा अग्न आ याहि वी० इति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्तस-
मर्पयेत् । ततो मकरस्थं पाञ्चहस्तं शुक्लवर्णं किरीटधारिणं वरुणं ध्यात्वा—

एषेहि यादोगणवारिधीनां गणेन पर्जन्यसमाप्सरोभिः ।

विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान्यगवन्मस्ते ॥

भो वरुणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
द्वारकलश आवाहयेत् । इमं मे वरुण० इति मन्त्रेण श्वेतां पताकां श्वेतध्वजं
षोऽपूयेत् । तत्रा यामि० वरुणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० ।

पाञ्चहस्तं च वरुणमम्भसां पतिमीश्वरम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इति नखा वरुणाय साङ्गाय० बलिं दद्यात् । तत्र आचम्य पाञ्चवर्णा
पूर्ववत्कलशं निषाद्य तत्र पुष्पदन्वमावाहयामि सिद्धार्थमावाहयादीत्यादि

पुष्पदन्तसिद्धार्थो गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् । मृगारूढं धूम्रवर्णं चित्राम्बरधरं
युवानं धरध्वजदक्षिणवामकरद्वयं वायुं ध्यात्वा—

एहोहि यज्ञे मय रक्षणाय मृगाधिरूढः सह सिद्धसंघैः ।

श्राणाभिपः फालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

सो घायो इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ वायुं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । वायो शतमिति मन्त्रेण धूम्रां पताकां धूम्रध्वजं चोच्छ्र-
येत् । तत्र वायव्यतश्पते० वायवे नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

वायुमाकाशं चैव पवनं वेगवद्गतिम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूज्यं प्रतिगृह्यताम् ॥

अनगारो महो जाय यथादृष्टगतिर्दिशि ।

तस्मै पूज्याय जगतो वायवेऽहं नमामि च ॥

इति नस्वा वायवे साङ्गायेत्यादि० बलिं दद्यात् । तत्र
गत्वा कलशद्वयं प्रतिद्वारशाखं प्राग्बत्स्यापयित्वा तत्र कलशद्वये सार्वभौ-
मदिग्गजमावाहयेत् । सार्वभौमदिग्गजाय नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।
तत्रायर्ववेदिनावृत्विजावुत्तरद्वारे शान्तिसूक्तत्रयार्थं त्वामहं वृणे ।

वृहज्जोऽथर्ववेदोऽनुष्टुभो रुद्रदेवतः ।

वेत्तपायन विभेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥

इति मत्येकं वृत्वा शं, नो देवीरिति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । ततो
नरयुतं विमानस्थं कुण्डलहारकेयूरचिरं वरगदाधरदक्षिणवामभुजद्वयं मुहु-
द्विजं महोदरं महाकायं हरितवर्णं कुबेर ध्यात्वा—(१)

एहोहि यज्ञेश्वर यद्भरतां विधत्स्व नक्षत्रमणेन सार्वम् ।

सर्वोपधीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

सोः सोमेशाऽऽगच्छेह तिष्ठ सोमं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकमा-
वाहयेत् । आप्यायस्वेति मन्त्रेण हरितां पताकां हरितध्वजं चोच्छ्रयेत् ।
सोमो धेनुं० सोमाय नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

सर्वनक्षत्रमध्ये तु सोमो राजा व्यवस्थितः ।

तस्मै सोमाय देवाय नक्षत्रपत्रये नमः ॥

इति नस्वा सोमाय साङ्गायेत्यादि० बलिं दद्यात् । तत्र आचम्यै-
कान्धां गत्वा पूर्ववत्कलशं निषाय तत्र सुपतीकमावाहयामि मङ्गल-

मावाहयामि । सुमतीकमङ्गलाभ्यां नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । वृषा-
रूढं दक्षिणवामहस्तयोर्वैरत्रिशूलधरं त्रिनेत्रं शुक्लवर्णमीशानं ध्यात्वा—

एद्योहि विश्वेश्वर नस्त्रिशूलकपालखट्वाङ्गधरेण सार्धम् ।

लोकेन यज्ञेश्वर यज्ञसिद्धये गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

भो ईशानेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेशानं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । अमि त्वा देव सवि० इति मन्त्रेण श्वेतपताकां सर्व-
वर्णध्वजं चोच्छ्रयेत् । तमीशानं० ईशानाय गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

वृषस्कन्धसमारूढं शूलहस्तं त्रिलोचनम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

सर्वाधिपो महादेव ईशानः शुक्ल ईश्वरः ।

— शूलपाणिर्विरूपाक्षस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वेशानाय साङ्गायेत्यादि वलि दद्यात् ।

तत्र आचम्येशानपूर्वयोर्मध्येऽथ उद्दिश्य—

अनन्तशयनासीनं फणासप्तकमण्डितम् ।

पद्मशूलधरोर्ध्वाबोदक्षवामकरद्वयम् ॥

चक्रगदाधरोर्ध्वाधोवामकरद्वयं नीलवर्णमनन्तं ध्यात्वा—

एद्योहि पातालधरामरेन्द्र नागाङ्गनाकिनरगीपमान ।

यसोरगेन्द्रामरलोकसंघैरनन्त रसाध्वरमस्मदीयम् ॥

भो अनन्तेहाऽऽगच्छेह तिष्ठानन्तं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिक्रमा-
वाहयेत् । आपं गौरिति मन्त्रेण भेषवर्णां पशुकां श्वेतध्वजं चोच्छ्रयेत् ।
आयं गौरिति मन्त्रेणानन्ताय गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

योऽसावनन्तरूपेण ब्रह्माण्डं सचराचरम् ।

दुष्पवद्धारयेन्मूर्ध्नि तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वाऽनन्ताय साङ्गायेत्यादि० वलि दद्यात् । तत्र आचम्य नैर्ऋ-
त्यपश्चिमयोर्मध्य ऊर्ध्वमुद्दिश्यात्सूत्रदृग्मुष्टिवरोर्ध्वाबोदक्षिणकरं सुवक्रप-
ण्डलधरोर्ध्वाबोदक्षिणवामकरं चतुर्भुजं दक्षशुद्धं जटिष्ठं लम्बोदरं रक्तवर्णं
ब्रह्माणं ध्यात्वा—

एद्योहि सर्वाधिपते सुरेन्द्र लोकेन सार्धं पितृदेवतामिः ।

सर्वस्य पाताऽस्यामितममावो विशाध्वरं नः सर्वत्र विनाय ।

शो ब्रह्मसिद्धाऽऽगच्छेह तिष्ठेति ब्रह्माणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्ति-
कमावाहयेत् । ब्रह्म जज्ञानमिति रक्तपताकां रक्तध्वजं चोच्छ्रवेत् । ब्रह्म
जज्ञानमिति मन्त्रेण ब्रह्मणे गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

पद्मयोनिश्चतुर्भुविर्वेदावासः पितामहः ।

यज्ञाध्यक्षश्चतुर्वक्त्रस्त्रस्रै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वा ब्रह्मणे साङ्गायेत्पादि० बलिं दद्यात् । तत आचम्य मण्डप-
मध्येऽत्युच्चदण्डो दशहस्तदीर्घस्त्रिहस्तविस्तृतो महाध्वजो विचित्रवर्ण इन्द्रस्य
पुष्पो० इति मन्त्रेण स्याप्यस्तत्र ब्रह्म जज्ञानमिति मन्त्रेण ब्रह्माणमावाह्य
ब्रह्मणे नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । ततो मण्डपषोडशस्तम्भेषु सर्वेभ्यो
देवेभ्यो नमो वंशेषु किनरेभ्यो नमः पृष्ठेषु पद्मगेभ्यो नम इति पूजयेत् ।
ततः पूर्वस्थां दिशि मण्डपाद्बहिः किञ्चिद्भूमिमुपलिष्व तत्रोपविश्य-

त्रैलोक्ये यानि भूतानि स्यावराणि चराणि च ।

ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्धं रक्षां कुरुन्तु तानि मे ॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।

ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ॥

सर्वे ममाध्वरे रक्षां मकुरुन्तु मृदाऽन्विताः ।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्षेत्रपालगणैः सह ॥

रक्षन्तु मण्डपे सर्वे घ्नन्तु रक्षांसि सर्वतः ।

त्रैलोक्यस्यैभ्यः स्यावरेभ्यो भूतेभ्यो नमः । ॐ ब्रह्मणे नमः । ॐ विष्णवे
नमः । ॐ शिवाय नमः । ॐ देवेभ्यो नमः । ॐ दानवेभ्यो नमः । ॐ गन्ध-
र्षेभ्यो नमः । ॐ यक्षेभ्यो नमः । ॐ राक्षसेभ्यो नमः । ॐ पद्मगेभ्यो नमः ।
ॐ गोभ्यो नमः । ॐ ऋषिभ्यो नमः । ॐ मनुष्येभ्यो नमः । ॐ देवमातृभ्यो
नमः । इति प्रत्येकं गन्धाद्युपचारान्प्रत्येकं माषभक्तबलिं समर्पयामीति
[च] बलिं दद्यात् । ततो यजमानः साचार्यत्विक् मन्त्राकृतपाणिपाद
आधान्तः प्राग्द्वारेण मण्डपं प्रविशेत् । ततो यजमानोऽग्न्यावचना-
दक्षिणतः उपविशेत् । आचार्यस्तु पूर्वस्थां दिशि पूर्ववेदिं विभाव
ह्यत्र नित्यवत्सर्वदेवतास्थापनादिकं निर्वर्त्य ततोऽग्निस्थापनादि कुर्या-
त् । अन्ये त्वग्निस्थापनानन्तरं ग्रहस्थापनं तदनन्तरं तदुत्तरे मुख्या
देवतास्थापनमिच्छन्ति । अपरे नित्यपूजाकल्पितवेदिकायामेव देवतापूज-

भादिकं कृत्वा तदुत्तरं मण्डपेऽमिस्यापनपूर्वकं ग्रहस्यापनमिच्छन्ति । अत्र
 पचासंभदायं कर्तव्यम् । तत आचार्यः कुण्डपश्चिम उपविष्ट्वाऽऽचर्य
 प्राणानायश्वास्मिन्कर्मण्यग्निमतिष्ठां करिष्ये तदङ्गन्तवा संपार्जनमेखलायो-
 निदेवतास्यापनं च करिष्ये इति संकल्प्याग्न्यायतनं संपृश्य कुण्डोदकेन
 प्रोक्ष्य इदं विष्णुरिति मन्त्रेणोपरिमेखलायां श्वेतवर्णाळंकृतायां विष्णुमावा-
 हयेत् । मध्यमेखलायां रक्तवर्णाळंकृतायां ब्रह्म जज्ञानामिति मन्त्रेण ब्रह्माण-
 मावाहयेत् । अधोमेखलायां कृष्णवर्णाळंकृतायां कद्रुद्रायेति मन्त्रेण रुद्रमावा-
 हयेत् । विष्णवे ब्रह्मणे रुद्राय गौर्यै नम इति प्रत्येकं गन्धाद्युपचारान्० ।
 ततः कुण्डे स्थण्डिले वाऽग्निं प्रणयेत् । तच्चेत्यं—यन्नियञ्जककामादाय दक्षिणेन
 हस्तेनोक्तप्रकारेणोच्छिख्य कुण्डमाद्भिरभ्युक्ष्य शकलमाग्नेय्यां निरस्य एतन्नि
 प्रसारय वाग्वसो भवेत् । जुष्टोदमूना आग्नेयो वसुश्रुतोऽग्निस्त्रिष्टुप्पिधानोद्धरणे
 विनियोगः । ॐ जुष्टो दमूना० । एहमे राहूगणो गोतयोऽग्निस्त्रिष्टुवग्न्यावाहने
 विनियोगः । ॐ एहमे इह होता० । अग्निनाऽग्निः कण्ठो मेषातिथिरग्निर्गा-
 वऽयग्निपतिष्ठापने विनियोगः । ॐ अग्निनाऽग्निः स० । ॐ भूर्भुवःस्वरोमि-
 त्वाग्निं प्रतिष्ठाप्य चत्वारि शृङ्गेति मन्त्रस्य गौत्रमो वामदेवोऽग्निस्त्रिष्टुवग्निपूर्ति-
 ष्याने विनियोगः । चत्वारि शृङ्गा० । इत्याग्निं ध्यात्वा कपिलजटाग्रे वेचानर
 षाण्डिल्यगोत्र मेषध्वज माहूमुख मम संमुखो मव [इति माध्व] । ततो ग्रह-
 षेयां देवतास्यापनं कुर्यात् । सा च कुण्डात्षट्त्रिंशद्द्व्यङ्गुलोपरीशानभागे हस्त-
 विस्तृता सप्तचतुरस्रा प्रागुदवपवणा वपत्रयोपेता दशाङ्गुलोष्वा कार्वा ।
 तस्याः प्रथमो वमो द्व्यङ्गुलोच्छ्रायो द्वितीयतृतीयौ त्र्यङ्गुलोच्छ्रावौ त्रयोऽ-
 पि द्व्यङ्गुलविस्ताराः कार्वाः । एवं च वमैः सहाष्टादशाङ्गुलोच्छ्रिता भवति ।
 तस्यां च देवतावाहनं कुर्यात् । तत्र सर्वतोभद्रप्रकारमाह—

प्रागुदीच्यापता रेखाः कुर्यादेकोनविंशतिम् ।
 खण्डेन्दुस्त्रिपदः कोणे शृङ्खला पञ्चभिः पदैः ॥
 एकादशपदा बह्वी भद्रं तु नवभिः पदैः ।
 चतुर्विंशत्पदा वापी परिधिर्विंशकैः पदैः ॥
 मध्ये चोदशभिः कोष्ठैः पञ्चपष्टदलं स्मृतम् ।
 श्वेतैर्दुः शृङ्खला कृष्णा बह्वी नलिनेन पूरयेत् ॥

भद्राऽरुणा सिता वाऽपि परिधिः पीतवर्णकः ।
 घाहान्तरदला श्वेता कर्णिका पीतवर्णका ॥
 परिध्यावेष्टितं पद्मं बाह्ये सत्त्वं रजस्तमः ।
 तन्मध्ये स्थापयेद्देवान्ब्रह्माद्याथ सुरासुरान् ॥ इति ।

तत्र पञ्चवर्णान्युक्तानि पञ्चपात्रे—

रजांसि पञ्चवर्णानि मण्डलार्थं हि कारयेत् ।
 शालितण्डुलचूर्णेन शुक्लं वाऽऽयससंभवम् ॥
 रक्तं कुसुम्भसिन्दूरगौरिकादिसमुद्भवम् ।
 हरिद्रावोद्भवं पीतं रजनीसंभवं क्वचित् ॥
 कृष्णं दग्धयवैः कार्यं हरितं पीतकृष्णजम् ।

रजनी हरिद्रा । एवं निष्पाद्य तत्र देवतावाहनं कुर्यात् । तद्यथा—ब्रह्म
 जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुब् ब्रह्मावाहने विनियोगः । ॐ ब्रह्म
 जज्ञानं० । मध्ये ब्रह्माणं प्रतिष्ठाप्य । आप्पायस्व गोतमः सोमो गायत्री
 सोमावाहने विनियोगः । ॐ आप्पायस्व० । उत्तरे सोमं प्रतिष्ठाप्य ।
 अग्निं त्वाऽऽर्जगतिः शुनाशेष ईशानो गायत्री ईशानावाहने विनियोगः ।
 ॐ अग्निं त्वा० । ऐशान्यामीशानं प्र० । इन्द्रं वो मधुच्छन्दा इन्द्रो गायत्री
 इन्द्रावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्रं वो० । पूर्वे इन्द्रं प्र० । अग्निं दूर्तं काण्वो
 मेघातिथिरग्निर्गायत्र्यावाहने विनियोगः । ॐ अग्निं दूर्तं० । आग्नेय्या-
 यग्निं प्र० । यमाय सोमं यमो यमोऽनुष्टुप्पावाहने विनियोगः । ॐ
 यमाय सोमं० । दक्षिणे यमं प्रतिष्ठाप्य । मो पु णो घोरः कण्वो निर्ऋतिः
 गायत्री निर्ऋत्यावाहने विनियोगः । मो पु णा० । नैर्ऋत्यां निर्ऋतिं प्र० ।
 तत्त्वा यामि शुनाशेषो वरुणस्त्रिष्टुब् वरुणावाहने विनियोगः । ॐ तत्त्वा-
 यामि० । पश्चिमे वरुणं प्र० । वायो शतं वामदेवो वायुरनुष्टुब्वावाहने
 विनियोगः । ॐ वायो शतं० । वायव्या वायुं प्र० । उषया अत्र मैत्राव-
 रुणो वसिष्ठो वसवस्त्रिष्टुब् वसवावाहने विनियोगः । ॐ उषया अत्र० । वायु-
 सोमयोर्मध्येऽष्टौ वसून्प्रति० । आ रुद्रासः इषावाभ्य एकादश रुद्रा जगती
 रुद्रावाहने विनियोगः । ॐ आ रुद्रास० । सोमेशानयोर्मध्य एकादश रुद्रान्प्र० ।
 त्यां नु सौमरो मत्स्यो द्वादशाऽऽदित्या जगत्पादित्यावाहने विनियोगः ।
 ॐ त्यां नु सन्नियां० । ईशानेन्द्रमध्ये द्वादशाऽऽदित्यान्प्रति० । अश्विनावर्षी

राहूगणो गोतमोऽश्विनावुष्णिगश्वावाहने विनियोगः । ॐ अश्विनावति० ।
 इन्द्रामिष्येऽश्विनौ प्रतिष्ठाप्य । ओमासो मधुच्छन्दा विश्वे देवा गायत्री [विश्वे]
 देवावाहने विनियोगः । ॐ ओमासश्चर्षणी० । अग्निवममध्ये विश्वान्देवान्स-
 पैतृकान्म० । अपि त्वं वामदेवः सप्त यज्ञाः प्रकृतिः सप्तयज्ञावाहने विनि-
 योगः । ॐ अभि त्वं देवं० । यमनिर्ऋतिमध्ये सप्त यज्ञान्म० । आयं गौः
 सर्पराज्ञी सर्पा गायत्री सर्पावाहने विनियोगः । ॐ आयं गौः० । निर्ऋति-
 वरुणमध्ये भूतनागान्० । अप्सरसामेतशो गन्धर्वाप्सरसोऽनुष्टुप् गन्धर्वाप्सर-
 आवाहने विनियोगः । ॐ अप्सरसां० । वरुणवायुमध्ये गन्धर्वाप्सरसां
 म० । कुमारं माता कुमारः स्कन्दस्त्रिष्टुप् स्कन्दावाहने विनियोगः । ॐ कुमारं
 मातां० । ब्रह्मसोममध्ये स्कन्दं म० । ऋषममृषमो वैराज ऋषमोऽनुष्टुप्
 भावाहने विनियोगः । ॐ ऋषमं मा समानानां० । ब्रह्मसोममध्ये ऋषमं म० ।
 शं नः करत्यवर्ततेत्यस्य घोरः कण्ठो रुद्रो गायत्री शूलावाहने विनियोगः ।
 ॐ शं नः करत्यवर्तते० । ब्रह्मसोममध्ये शूलं म० । इषा रुद्रायेत्यस्य कुत्सो
 महाकालो जगती महाकालावाहने विनियोगः । ब्रह्मसोममध्ये महाकालं
 म० । अदितिर्लोक्यो वा बृहस्पतिर्दत्तोऽब्दसादिगणावाहने विनियोगः । ॐ
 अदितिर्द्यजनिष्ट० । ब्रह्मेशानमध्ये दत्तादिसप्तगणान्० । तामग्निवर्णा सोम-
 रिर्दुर्गा त्रिष्टुष्टुर्गावाहने विनियोगः । ॐ तामग्निवर्णां० । ब्रह्मेन्द्रमध्ये दुर्गा म० ।
 इदं विष्णुर्मेघातिथिर्विष्णुर्गायत्री विष्णवावाहने विनियोगः । ॐ इदं विष्णुर्वि० ।
 ब्रह्मेन्द्रमध्ये विष्णुं म० । उदीरतां ऋद्धः स्वधा त्रिष्टुप् स्वधावाहने विनियोगः ।
 ॐ उदीरतां० । ब्रह्मामिष्ये स्वधां म० । परं मृत्यो संकुञ्चिको मृत्युरोगास्त्रिष्टु-
 प्मृत्युरोगावाहने विनियोगः । ॐ परं मृत्यो अनु परे० । ब्रह्मयममध्ये मृत्युरो-
 गान्म० । गणानां त्वा गृत्समदो गणपतिर्जगती गणपत्यावाहने विनियोगः ।
 गणानां त्वा० । ब्रह्मनिर्ऋतिमध्ये गणपतिं म० । शं नो देवीराम्बरीषः सि-
 ण्धुदीप आपो गायत्र्यवावाहने विनियोगः । ॐ शं नो देवी० । ब्रह्मव-
 रुणमध्येऽपः म० । मरुतो पश्य राहूगणो गोतमो मरुतो गायत्री मरुत्सवा-
 हने विनियोगः । ॐ मरुतो यस्य० । ब्रह्मवायुमध्ये मरुतः म० । स्योनाः
 पृथिवि मेघातिथिर्भूमिर्गायत्री भूम्यावाहने विनियोगः । ॐ स्योना पृथिवि० ।
 ब्रह्मणः पादमूले कर्णिकायः पृथिवी म० । इषं मे गङ्गेः सिन्धुसिन्धैवमेघो
 गङ्गायमुनासरस्वत्यो जगती गङ्गायावाहने विनियोगः । ॐ इषं मे गङ्गेः

यमुने० । तत्रैव गङ्गादिनदीः प्र० । घाम्नो घाम्नो गोतमो वामदेवः सप्त-
 सागरा अष्टिः सप्तसागरावाहने विनियोगः । ॐ घाम्नो घाम्नो राजन्० ।
 तत्रैव सप्त सागरान्प्र० । तदुपरि मेरुमावाह्य याद्यपरिषो सोमादिसन्निधौ क्रमे-
 णाऽऽयुधावाहनं कुर्यात् । सोमसमीपे गदामावाहयामि । ईशानसमीपे
 शुद्धमा० । इन्द्रान्तिके वज्रमावाहया० । अग्निसमीपे शक्तिपा० । यमसमीपे
 दण्डमा० । निर्ऋतिसमीपे खड्गमावाहयामि । वरुणान्तिके पाशमा० ।
 घाम्युसमीपेऽह्कुशमावाहयामि । तद्वाद्य उत्तरतो गोतममा० । ऐशान्यां भर-
 द्वाजमा० । पूर्वे विश्वामित्रमा० । आग्नेय्यां कश्यपमा० । दक्षिणे जमद-
 मिमा० । नैऋत्यां वसिष्ठमा० । पश्चिमेऽत्रिमा० । वायव्यामरुन्धरीमा० ।
 रुद्रदिः पूर्वे इन्द्राणीमावाहयामि । आग्नेय्यां कौमारीमा० । दक्षिणे ब्राह्मी-
 मा० । नैऋत्यां वाराहीमा० । पश्चिमे चामुण्डामा० । वायव्यां वैष्णवीमा० ।
 उत्तरे माहेश्वरीमा० । ऐशान्यां वैनायकीमा० । इत्यष्टौ शक्तयः । इति
 पदपञ्चाशदेवताः सर्वतोभद्रे पूज्याः । एताः स्वस्वमन्त्रैश्च स्थापयित्वा तत्त-
 न्मन्त्रैरेव क्रमेण पूजयित्वा तत्तन्मन्त्रैर्नाममन्त्रैर्वा प्रत्येकं दश दश तिलाज्या-
 हुवीर्होमावसरे हुत्वोपहारं निवेदयेत् । क्षीरौदनं ब्रह्मणे । घृताक्षमुदकाभि-
 मन्त्रितमिन्द्राय । आज्यौदनमग्नये । माषान्नं यमाय । घृतान्नं निर्ऋतये ।
 नवनीतौदनं वरुणाय । यवौदनं वायवे । मियद्भूवौदनं कृष्णव्रीह्यन्नं वा
 सोमाय । गावेषुकमशानाय । अन्येभ्यो यथाछामं सर्वेभ्यो वा यथासंभवं
 नैवेद्यशेषाभैर्बलिः कार्यः । इति सर्वतोभद्रम् । अथ नामदेवताः । ॐ ब्रह्मणे
 नमो ब्रह्माणमावाहयामि । एवमेव सर्वत्र । सोमाय० ईशानाय० । इन्द्राय० ।
 अग्नये० । यमाय० । निर्ऋतये० । वरुणाय० । वायवे० । अष्टवसुभ्यो० ।
 एकादशरुद्रेभ्यो० । द्वादशादित्येभ्यो० । अश्विभ्यो० । विश्वेभ्यो देवे-
 भ्यो० । पितृभ्यो० । सप्तयज्ञेभ्यो० । भूतनामेभ्यो० । गन्धर्वाप्सरोभ्यो० ।
 स्कन्दाय० । नन्दिने० । शूलाय० । महाकालाय० । दत्तादिसप्तगणेभ्यो० ।
 दुर्गायै० । विष्णवे० । श्वघायै० । मृत्युरोगेभ्यो० । गणपतये० ।
 अञ्जयो० । परुद्धयो० । भूम्यै० । [गङ्गादिनदीभ्यो० । सप्तसागरेभ्यो० ।
 मेरवे० । गदायै० ।] त्रिशूलाय० । वज्राय० । शक्तये० । दण्डाय० ।
 खड्गाय० । पाशाय० । अह्कुशाय० । गतमोष० । भरद्वाजाय० ।
 विश्वामित्राय० । कश्यपाय० । जमदग्नये० । वसिष्ठाय० । अत्रये० । अरु-
 ष्यन्त्रे० । ऐन्द्यै० । कौमार्यै० । ब्राह्म्यै० । वाराह्यै० । चामुण्डायै० ।

- राहुं कृष्णपुष्पास्तैः—कया नो वामदेवो राहुर्गायत्री राह्वावाहने विनि-
 योगः । ॐ कया नखि० । ॐ भूर्भुवः स्वः राठीपुरोद्भव पैठीनसगोत्र राहो
 इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति स्यापयेत् । ततो वायव्ये ध्वजाकारे पटङ्कुले मण्डले
 - दक्षिणामुखं—केतुं धूम्रपुष्पास्तैः—केतुं कृष्णमधुच्छन्दाः केतवो गायत्री
 केस्वावाहने विनियोगः । ॐकेतुं कृष्णम् । ॐ भूर्भुवः स्वरन्तर्वेदिसमुद्भवा
 जैमिनिसगोत्राः केतव इहाऽऽगच्छतेह तिष्ठेति स्यापयेत् । अथाधिदेवताः
 मत्स्यधिदेवताश्च मात्स्योक्तप्रकारेण किरूपन्ते । पाप्मे तु—मात्स्योक्ता या
 - अधिदेवतास्ताः मत्स्यधिदेवताः याः मत्स्यधिदेवतास्ता अधिदेवता-इयान्वि-
 न्तेषां । ॐ अग्निं दूर्तं काण्वो मेधातिथिरग्निर्गावऋषयः यावाहने विनियोगः । ॐ
 ॐ अग्निं दूर्तं० । अग्नः इहाऽऽगच्छेत्यावाद्य सूर्यदक्षिणपार्श्वेऽग्निम् । अस्तु मे मेधा-
 तिथिरापोऽनुष्टुप्वावाहने विनियोगः । ॐ अस्तु मे सोमो० । आप इहाऽऽ-
 गच्छेतेत्यावाद्यः सोमदक्षिणपार्श्वेऽपः । स्योना पृथिवि मेधातिथिर्भूमिर्गायत्री
 भूम्यावाहने विनियोगः । ॐ स्योना पृथिवि० । भूम इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेत्या-
 वाद्यः सोमदक्षिणपार्श्वे भूमिम् । इदं विष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री विष्णवावा-
 हने विनियोगः । ॐ इदं विष्णु० । विष्णो इहाऽऽगच्छेति बुधदक्षिणपार्श्वे
 विष्णुम् । इन्द्र श्रेष्ठाः गृत्सपद इन्द्रस्त्रिष्टुबिन्द्रावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्र
 श्रेष्ठानि० । इन्द्रेहाऽऽगच्छेति शुकदक्षिणपार्श्वे इन्द्रम् । इन्द्राणीमासु वृषाकपि-
 रिन्द्राणी पशुक्तिरिन्द्राण्यावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्राणीमासु० । इन्द्राणी-
 इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति शुकदक्षिणपार्श्वे इन्द्राणीम् । प्रजापते हिरण्यगर्भः
 प्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्यावाहने विनियोगः । ॐ प्रजापते० । प्रजापत इहाऽऽ-
 गच्छेह तिष्ठेति अग्निदक्षिणपार्श्वे प्रजापतिम् । आयं गौः सर्पराज्ञी सर्पा
 गायत्री सर्पावाहने विनियोगः । ॐ आयं गौः पृ० । सर्पा इहाऽऽगच्छतेह
 तिष्ठेति राहुदक्षिणपार्श्वे सर्पान् । ब्रह्म जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा
 त्रिष्टुप् ब्रह्मावाहने विनियोगः । ॐ ब्रह्म जज्ञानं० । ब्रह्मन्निहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति
 केतुदक्षिणपार्श्वे ब्रह्माणम् । [आवाहयेदिति सर्वत्र] । अथ मत्स्यधिदेवताः ।
 - इष्यकं वसिष्ठो रुद्रोऽनुष्टुप्श्वरावाहने विनियोगः । ॐ इष्यकं यजामहे० ।
 - ईश्वरेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति सूर्यवामपार्श्वे ईश्वरमावाहयामि । गौरीमिमा दीर्घ-
 मशमा-शमा-जगत्युमावाहने विनियोगः । ॐ गौरीमिमा० । गौरीहाऽऽगच्छेह
 तिष्ठेति सोमवामपार्श्वे शमामावाहयामि । युद्धकेशो दीर्घशमा रुद्रस्त्रिष्टुप्

स्कन्दावाहने विनियोगः । ॐ यदक्रन्दः० । स्कन्देहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति मौमवा-
मपार्श्वे स्कन्दमावाहयामि । विष्णोर्नुक दीर्घमा नारायणस्त्रिष्टुब्नारायणावा-
हने विनियोगः । ॐ विष्णोर्नुकं० । नारायणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति बुधवामपार्श्वे
नारुयणमावाहयामि । ब्रह्मणस्पते गृत्समदो ब्रह्मणस्पतेस्त्रिष्टुब्ब्रह्मावाहने
विनियोगः । ॐ ब्रह्मणस्पते० । ब्रह्मणस्पतेऽऽगच्छेह तिष्ठेति गुरुवामपार्श्वे ब्र-
ह्माणमावाहयामि । इन्द्रं वो मधुच्छन्दा इन्द्रो गायत्र्यान्द्रावाहने विनि-
योगः । ॐ इन्द्रं वो० । इन्द्रेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति गुरुवामपार्श्वे इन्द्रमावाहयामि ।
यमाय सोमं यमो यमोऽनुष्टुब्बमावाहने विनियोगः । ॐ यमाय सोम० ।
यमेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति अनिवामपार्श्वे यमावाहयामि । मोपु णो घारः
कण्वः कालो गायत्री कालावाहने विनियोगः । ॐ मोपु ण० । कालेहाऽऽ-
गच्छेह तिष्ठेति राहुवामपार्श्वे कालमावाहयामि । उवा वानं मस्कण्वश्चित्र-
गुप्तो बृहती चित्रगुप्तावाहने विनियोगः । ॐ उवो वाजं० । चित्रगुप्तेहाऽऽग-
च्छेह तिष्ठेति केतुवामपार्श्वे चित्रगुप्तावाहयामि । ततः शुक्लुष्मण्डुच्छेर्न-
णानां त्वा गृत्समदो गणपतिर्भगवी विनायकावाहने विनियोगः । ॐ ग-
णानां त्वा० । विनायकेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति राहोरुत्तरवो विनायकमावाह-
यामि । जातवेदसे कश्यपो दुर्गा त्रिष्टुब्बुर्गावाहने विनियोगः । ॐ जात-
वेदसे० । दुर्गा इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति अनेरुत्तरवो दुर्गमावाहयामि । तत्र वायो
व्यश्वाङ्गिरसो वायुर्गायत्री वायवावाहने विनियोगः । ॐ तत्र वायवृ० । वाया
इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति रवेरुत्तरवो वायुमावाहयामि । आदित्यत्नस्य वस-
आकाशो गायत्र्याकाशावाहने विनियोगः । ॐ आदित्यत्नस्य रेतसो० ।
आकाशेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति राहोरुत्तरवो आकाशमावाहयामि । एवो उवा
मस्कण्वोऽश्विनो गायत्र्यश्विवावाहने विनियोगः । ॐ एवो उवा० । अश्विना-
विहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति वेदोर्दक्षिणवोऽश्विनावावाहयामि । ततः सर्वेषां
मुत्तरवः क्षेत्रस्य वामदेवः क्षेत्रपालोऽनुष्टुब् क्षेत्रपालावाहने विनियोगः । ॐ
क्षेत्रस्य पतिना० । क्षेत्रपालेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति तत्र क्षेत्रपालमावाहयामि । वासो
स्पते वसिष्ठो वासोऽपतिस्त्रिष्टुब्बास्त्वोष्वावाहने विनियोगः । ॐ वास्त्वोष्ते० ।
वासोऽपति इविहाऽऽगच्छेह तिष्ठेत्युत्तरे वास्त्वोष्वावाहयामि । ततो
लोकपालान् । इन्द्रं विश्वा जेता मधुच्छन्दान इन्द्रोऽनुष्टुब्बेन्द्रावाहने विनि-
योगः । ॐ इन्द्रं विश्वा अरीष्टधनु० । इन्द्रेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति पूर्ववामपार्श्वे

वावाहयामि । अग्निं दूर्तं काण्वो मेघातिविरग्निर्गायत्रयग्न्यावाहने विनियोगः ।
 ॐ अग्निं दूर्तं० । अग्न इहाऽऽगच्छेह तिष्ठाऽऽग्नेय्यामग्निमावाहयामि । यमाय
 सोमं यमो यमोऽनुष्टुभ्यमावाहने विनियोगः । ॐ यमाय सोमं० । यमेहाऽऽग-
 च्छेह तिष्ठ दक्षिणस्यां यममावाहयामि । मोषु णो घोरः कण्वो निर्ऋतिर्गा-
 यत्री निर्ऋत्यावाहने विनियोगः । ॐ मोषु णः परापरा० । निर्ऋत इहाऽऽग-
 च्छेह तिष्ठ नैर्ऋत्यां निर्ऋतिमावाहयामि । त्वं नो अग्ने वामदेवो वरुणस्त्रि-
 ष्ट्वरुणावाहने विनियोगः । ॐ त्वं नो अग्ने० । वरुणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठ
 यमिपस्वा वरुणमावाहयामि । तव वापो व्यश्वःस्त्रिरसो वायुर्गायत्री वायवा-
 वाहने विनियोगः । ॐ तव वापवृ० । वाया इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ वायव्यां
 वायुमावाहयामि । सोमो धेनुं गोतमः सोमस्त्रिष्टुप्तोमावाहने विनियोगः ।
 ॐ सोमो धेनुं० । सोमेहाऽऽगच्छेह तिष्ठोत्तरस्यां सोममावाहयामि । तभीशानं
 गोतम ईशानो जगतीशानावाहने विनियोगः । ॐ तभीशानं० । ईशानेहाऽऽग-
 च्छेह तिष्ठेशान्यामीशानमावाहयामि । ततो रवेः पूर्वे शेषमावाहयामि ।
 सोमस्याग्ने वासुकिमावाहयामि । भौमस्याग्ने तक्षकमावाहयामि । बुधोत्तरे
 कर्कोटकमावाहयामि । शुर्बग्ने पन्नमावाहयामि । शुक्रोत्तरे महापन्नमावाहयामि ।
 धनिपथिमे षड्भ्रपालमावाहयामि । राहोः पुरतः कम्बलमावाहयामि । केतोः
 पुरतः कुलिकमावाहयामि । ततो भूशुहे पूर्वेऽश्विन्यादिसप्तत्रयाप्यावाह-
 यामि । विष्कम्भादिसप्त योगानावाहयामि । ब्रह्मवाक्यकरणे आवाहयामि ।
 सप्त द्वीपान्यावाहयामि । ऋग्वेदमावाहयामि । ततो दक्षिणे पुष्यादिसप्त
 नक्षत्राण्यावाहयामि । धृत्यादिसप्त योगानावाहयामि । कौलवतेतिलकरणे
 आवाहयामि । सप्त पाताळान्यावाहयामि । यजुर्वेदमावाहयामि । ततः पथिमे
 श्वार्यादिसप्त नक्षत्राण्यावाहयामि । वज्रादिसप्त योगानावाहयामि । गर-
 वणिज्जकरणे आवाहयामि । सप्त सप्तसप्तत्रयावाहयामि । सप्तवेदमावाहयामि ।
 चतुरेऽभिजिदादिसप्त नक्षत्राण्यावाहयामि । साध्यादिषड्योगानावाहयामि ।
 विष्टिकरणमावाहयामि । भूरादिसप्त लोकानावाहयामि । अथर्ववेदमावा-
 हयामि । वायव्ये ध्रुवमावाहयामि । सप्त ऋषीणावाहयामि । ततो ययाव-
 काशं गङ्गादिसप्त धरित आवाहयामि । सप्तकुलाचलानावाहयामि । अष्टौ
 वैश्वानरावाहयामि । द्वादशाऽऽदित्यानावाहयामि । एकादश रुद्रानावाहयामि ।
 पञ्चोत्पन्नाश्चान्यरुद्र आवाहयामि । षोडश मातृरावाहयामि । पद्भ्यस्तूना-
 वाहयामि । द्वादश मासानावाहयामि । द्वे अयने आवाहयामि । पञ्चदश

तिथीनावाहयामि । षष्टिं संवत्सरानावाहयामि । सुपर्णीनावाहयामि । नागा-
नावाहयामि । सर्पानावाहयामि । यक्षानावाहयामि । गणर्वाणावाहयामि ।
विद्याधरानावाहयामि । अप्सरस आवाहयामि । रक्षास्यावाहयामि । भूता-
न्यावाहयामि । मनुष्यानावाहयामि । इत्येते स्थाप्याः । तदस्तु मित्रावरुणा०
गृहा वै प्रतिष्ठासूक्तं तत्प्रति० । प्रतिष्ठां विधाय पूजाभारमेत् । तत्र ग्रह-
स्थानानि(स्वरूपाणि) ।

पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भः प्रजापतिः ।
सप्ताश्वरयसंस्थश्च द्विभुजः स्यात्सदा रविः ॥ १ ॥
श्वेतः श्वेताश्वधरां दशभुजः श्वेतभूषणः ।
गदापाणिर्द्विबाहुश्च कर्तव्यो वरदः ऋषी ॥ २ ॥
रक्तमाल्याश्वधरः शक्तिशूलगदाधरः ।
चतुर्भुजो मेषगणो वरदः स्यादरासुतः ॥ ३ ॥
पीतमाल्याश्वधरः कर्णिकारमभुतिः ।
खड्गचर्मगदापाणिः सिंहभ्यो वरदो बुधः ॥ ४ ॥
देवदेव्यगुरु तद्वर्षितश्वेतो चतुर्भुजो ।
दण्डिनो वरदो कार्पा सातसूत्रकण्डलू ॥ ५ ॥
इन्द्रनीलद्युतिः शूली वरदो गृध्रवाहनः ।
षाण्णवाणासनधरः कर्तव्योऽर्कसुतः सदा ॥ ६ ॥
करालवदनः खड्गचर्मशूली वरदः ।
नीलासिंहासनस्थश्च राहुरश्च प्रशस्वते ॥ ७ ॥
पुत्रादिवाहयः सर्वे गदिनी विक्रानताः ।
पृथासनगता नित्यं केतवः स्युर्वरमदाः ॥ ८ ॥
सर्वे किरीटिनः कार्पा प्रहा लोकाहितावहाः ।
अङ्गुलीनोच्छ्रिताः सर्वे शतमहोत्तरं सदा ॥ ९ ॥

इति व्याख्या—वतः पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः पूजयेत् । वतः सूर्वा-
दिभ्यो गुहोदनं घृतपावसं मसुराञ्जं सीरोदनं दध्योदनं घृतीदनं कसराज-
मजमांसं चित्रोदनं च ऋषेण वलिं दद्यात् । अन्येभ्यः पावसम् । उक्ता-
स्थाने सर्वेभ्यः पावसम् । ततो ग्रहवेदीशानमार्गोऽव्यपकाळिकं बहिर्द्वेष-
तविमूर्षितं कलशं पूर्ववन्मन्त्रैर्निदध्यात् । तदुपरि वस्त्रा यापोति तत्कृत्वा-
नाम पूजयेत् । तत्र कलशस्य मुखे विष्णुरित्यादि । तत्र मार्थना—

देवतान्नवर्षवाहे प्रथमघाने महोदधौ ।
 उत्पन्नोऽपि नदा कुम्भ विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥
 त्वत्तोमे सर्वनीर्षानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ।
 त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः मतिष्ठिताः ॥
 त्रिध स्वयं त्वमेवासि विष्णुःस्त्वं च प्रजापतिः ।
 आदित्या वसनो रुद्र विश्व देवाः सपैतृकाः ।
 त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽप यत् कामफलमदाः ।
 त्वत्प्रसादादिपं यत् कर्तुमीहे जलोद्भव ॥
 सानिधं कुरु देवेश प्रसन्नो भव सर्वदा ।

तत्रैकं ब्राह्मणं शान्तिमूक्तजपार्थं वृणुषात् । तत आचार्योऽग्नेः पश्चिमत्
 उपविश्य देशशालो भृन्वा तत्र गायत्रीपुरश्चरणाङ्गहोमदेवतापरिग्रहार्थम-
 न्वाधानं कश्चिन्ने । अस्मिन् च वाहितेऽग्निर्विरयादि चक्षुषी आज्येनेत्यन्म-
 क्त्वाऽत्र प्रधानमादित्यं सोमं सोमं बुधं बृहस्पतिं शुक्रं शनिश्चरं राहुं केतु-
 मेताः प्रधानदेवता अप्सुक्रमंरुपया कादिपापिञ्चवृत्तानिलव्रीहाहुतिभिरग्नि-
 मपो भूमिं विष्णु मेन्द्रमिन्द्राणां प्रजापति सर्पान्ब्रह्माणपेता अधिदेवताः पूर्वो-
 क्तद्रव्यैरमुकमंरुपयेश्वरमुग् रुद्रः नारायणं ब्रह्मागमिन्द्रं यमं कालं वित्र-
 गुप्तपेताः प्रत्यधिदेवताः पूर्वोक्तद्रव्यैरमुकमंरुपया प्रधानदेवतां सवितारं
 घृक्षीरोदनतिलद्रव्यैश्चन्द्रोत्पन्न देवद्रव्यैः प्रतिद्रव्यं त्रिभिसहस्रमंरुषा-
 काहुनिपद्यथा पीठस्था देवता आवाणदेवताश्च दश दशाऽऽज्याहुतिभि-
 स्तिल हुतिभिर्वा अनुपाद्गुणदेवता इन्द्रागृष्ट लौकपालाश्चान्या ग्रहपीठस्था
 देवता अप्सुसखययोक्तद्रव्यैर्ब्रह्मादिदेवताश्च मण्डप(ल)देवताश्च दश दश घृषा-
 क्तिलाहुतिभिरकैरुणाऽऽज्याहु-या वा यक्ष्ये । शेषेण स्विष्टकृतमि-
 त्यादि । आज्यसंस्कारकले चरुपायसत्रोद्दिनिलैः सहाऽऽज्यस्य पर्वमिक-
 रणादि कृत्वा ततो चक्षुष्यन्ते यजमानेन द्रव्यत्यागः कार्यः । स चेदे
 ह्यनीपद्रव्यं दुर्गं होष्यमाणं चान्वाधानोक्तदेवताभ्योऽस्तु न ममेति । तत्र
 ग्रहसन्धिः—

अर्कः पलाश ख देर अ(रो घ)पापार्गोऽथ पिप्लः ।

भौःस्मरश्चपीटूर्वाकुशाश्च समिधः क्रमात् ॥

अत्र ग्राहोम काले प्रधानहोमदशाद्येन पार्श्वदेशानां तदर्थेनेतरामापिति
 विशेषाः सन्ति चर्वाङ्गद्रव्यमर्थं वा ग्रहाणाम् । ततः पूर्वोक्तगायत्रीन्यासान्कृत्वा

दित्येभ्यः शतशतवे सप्तवतेऽप्येऽद्भ्यश्च न यमेति स्यात् कुर्यात् । ततो
 वसोर्धारा । तत्रायं क्रमा-बह्लेरुपरि स्तम्भद्वयविधुतामौदुम्बरीमृञ्जीपकोटरी
 बाहुममाणामार्द्रां स्रुचं पूर्वाग्रां निधाय तदुपरि शृङ्खलाविधुतेन निर्मळघृतपूरितेन
 ताम्रमृदादिकुम्भेन यवमात्रच्छिद्रेणाऽऽङ्घं मुञ्चताऽग्रेरुपरि वसोर्धारां पातयेत् ।
 तस्यां च घृतधारयां सुहृनालिकयाऽग्नौ पतन्त्यां चमकानामेषादेसूक्तानि
 च श्रावयेत् । अथ चमकानुवाकानामग्निः काण्डऋषिराथाऽऽग्नौष्णधी
 गायत्री शिष्टं यजुर्वाजादयो लिङ्गोक्ता अक्षादिविशेषा देवता वसोर्धारायां
 विनियोगः । ॐ अग्निर्माळे पुरोहितम् । विष्णोर्नुकमिति षण्णामौचध्यो
 दीर्घमा विष्णुस्त्रिष्टुब्बसोर्धारायां विनियोगः । विष्णोर्नु कं० । आ ते पि-
 तरिति पञ्चदशानां गृत्समदो रद्भस्त्रिष्टुब्बसोर्धारायां विनियोगः । आ ते
 पितर्म० । स्वादिष्टयेति दशानां वैश्वामित्रो मधुच्छन्दाः पवमानसोमो गायत्री
 वसोर्धारायां विनियोगः । स्वादिष्टया० । वसोर्धारां जुहोषि । महावैश्वानरं
 नाम वैश्वानराख्य आरण्यके षष्ठमपाठके षष्ठिं सामद्वयं तस्य महावैश्वानरः
 पच्छो बृहती, छन्दो, वसोर्धारायां विनियोगः । ज्येष्ठसाम तु मूर्धानं दिव
 इत्यस्यामृचि गीतम् । ज्येष्ठसाम्नो भरद्वाज ऋषिर्वैश्वानरो देवता त्रिष्टुब्बम्भो
 वसोर्धारायां विनियोगः । सामाभावे ऋहमात्रं पठेत् । एवं वसोर्धारां
 विधाय यथाशाखं पूर्णपात्रविमोकादि कर्मशेषं समापयेत् । ततो यजमानो
 दक्षिणासंकरुषं कुर्यात् । तच्चैवं-पूर्वसंकल्पमुक्त्वाऽऽत्ममविनिधित्वेन ब्राह्म-
 णद्वारा कृतं यच्चतुर्विंशतिच्छात्मकममुकलशात्मकं वा गायत्रीपुरश्चरणं
 तत्संपूर्णफलावाप्तये तत्कर्तृकेऽग्नौ ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणामदानं करिष्य इति
 संकल्प्य तत आचार्यादयो ऋत्विजश्च यजमानहस्ते श्रेवःसंपादनं कुर्युः ।
 तच्चैवं-शिवा आपः सन्तु । सोमनस्पमस्तु । असतं चारिष्टं चास्तु । दीर्घ-
 मायुः त्रि(श्रि)यः शान्तिः शुष्टिस्तुष्टिश्चास्तिवध्यादि । मवन्नियोगेन यथाऽस्मि-
 न्गायत्रीपुरश्चरणे कृतं यदाचार्यकर्म तदुत्पन्नं यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यमहं संपददे ।
 धेयसे(यः) प्रतिशृणताम् । प्रतिशृणामीति यजमानो वदेत् । एवं ब्रह्मा सदस्य
 उषद्रष्टा च । एवमेव प्रतिनिधयो ब्राह्मणा अस्मिन्गायत्रीपुरश्चरणेऽमुकसं-
 ख्याकः कृतो यो जपस्तथा च कृतं यद्वनं तदुत्पन्नं यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यमहं
 संपददे । एवं सर्वेऽपि । ततो यजमानश्चन्दनादिनाऽऽचार्यादीन्संपूज्य स्वर्गोत्र-
 मुद्यार्थापुकशर्मणेऽमुकगोत्राय[ऋत्विजे] कृतगायत्रीपुरश्चरणप्रतिष्ठासिद्धपर्यन्तम

दक्षिणां तुभ्यमहं संपददे । ते च सावित्रीण यजुषा प्रतिगृह्य स्वस्वशाखीयां
कामस्तुतिं पठेयुः । तत्र आचार्याय गां ब्रह्मणे वृषभं सदस्याय सदश्वमुप-
द्रष्टे पूर्णपात्रं च दद्यात् विशिष्टदक्षिणादिना वाग्परितोषयेत् । दक्षिणामान-
मुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

सावित्र्याः प्रतिसाहस्रं गौरेका दक्षिणा मता ।

तदभावे तु तन्मूल्यं वित्तशाठ्यविवर्जितम् ॥ इति ।

तत्र उक्तप्रकारेण गां संपूज्य दद्यात् । तत्र मन्त्रः—

वन्नसाधनिभूता या विश्वस्याघौघनाशिनी ।

विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा ॥

ततो वृषभस्त्व—

धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानन्दकारक ।

अतस्तस्य मदानेन शान्तिरस्तु सदा मम ॥

अश्वमन्त्रः—

सौरान्धिमयनोद्भूत वाहनं सावितुः परम् ।

जगदानन्दकर्ता त्वमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥

ततो नानावेदान्तर्गतनानाशाखाध्यायिभ्यो नानागोत्रेभ्यो नानाधर्मभ्यो
प्राप्तनेभ्यो दीनानायेभ्योऽन्वयपङ्क्तुभ्यो यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दातुम-
इमुच्छ्रय इति । तत्र आचार्यादयो ग्रहवेदीसमीपस्य कलशोदकेन मुखयन्त्रो-
कलशोकेन द्वारकलशोदकेन च दूर्वापल्लवैरुद्भूत्वास्तिष्ठन्तः प्राङ्मुखं यज-
मानं सपरनीकं सापत्न्यमभिपिच्छेयुः । अभिषेके पत्नी वामभागे । अभिषेक-
समये गीतवाद्यादिमङ्गलतूर्पघोषः कार्यस्तत्र मन्त्राः—समुद्रज्येष्ठा इति
षडसृणां वसिष्ठ आपस्त्रिष्टुत्रभिषेके विनियोगः । ॐ समुद्रज्येष्ठाः । प्राव-
न्त्वापेवि विसृणां सप्तर्षव आपोऽनुष्टुत्रभिषेके विनियोगः । प्रायन्त्वापि० ।
इमा आपा विष० । देवस्य त्वा० । अक्षीभ्यामिति षण्णां विषदयद्वराऽनुष्टु-
त्रभिषेके विनियोगः । ॐ अक्षीभ्यां ते ना० । यद्दुर्गं शीर्षण्यं० । प्रीवाश्व-
स्त० । यद्दुर्गं दोषण्या० । मान्त्रेभ्यस्तै० । यद्दुर्गं पतस्ता० । ऊरुभ्यां ते
म० । यद्दुर्गं शीर्षण्यां० । मेरुनादूनं करणा० । यद्दुर्गं सर्वस्मा० । अङ्ग-
रङ्गाद्यो० । यद्दुर्गं सर्वस्मा० । अन्ये च दशरत्नशाखोक्ता मन्त्रा प्राजाः ।
शौरानिकास्तु ।

सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
 वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो विष्णुः ॥ १ ॥
 प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।
 आखण्डलोऽग्निर्मगवान्यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥ २ ॥
 वरुणः पवनश्चैव घनाध्यक्षस्तथा शिवः ।
 ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु मे(ने) सदा ॥ ३ ॥
 कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मैत्र्या पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ।
 बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च मातरः ॥ ४ ॥
 एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु देवपत्न्याः समातरः ।
 आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजाः ॥ ५ ॥
 ब्रह्मास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च वपिताः ।
 देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ६ ॥
 ऋषयो मुनयो गावो देवपातर एव च ।
 देवपत्न्यो द्रुमा नागा दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ ७ ॥
 अस्त्राणि सवेशस्त्राणि राजनो बाहूनानि च ।
 औषधानि च रत्नानि काळस्यावयवाश्च ये ॥ ८ ॥
 सरितः सागराः शैलास्वीर्थानि जलदा नदाः ।
 एते त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ९ ॥

एवमभिषिक्तो यजमानः कुतस्त्रानः पीठदेवतानामुत्तरपूजां कृत्वा यस्य
 स्मृत्या० मन्त्रहीनं० अपराधमहस्तागीति द्वयोः पीठयोः समाप्प, उत्तिष्ठ
 ब्रह्मण० अश्वारभिदद्रयो० यान्तु देव० इति पीठदेवता विसृज्य पीठमा-
 चार्याय दद्यात् । तत्रैवम्—इदं पीठं सोपस्करं सदक्षिणाकं कुतसंकल्पसि-
 द्ध्यर्थमाचार्याय तुभ्यमहं संभदद इति दत्त्वा ततोऽग्निं संपूज्य गच्छ गच्छेति
 विसृज्य ततो मण्डपदेवता द्वारदेवताश्च विसृज्यामुं मण्डपं ध्वजपताकाद्युपस्क-
 रसहितं तुभ्यमहं संभदद इत्याचार्याय सदस्याय वा दद्यात् । ततः कुतस्य
 कर्मणः पूर्णतासिद्धये नानागोत्रान्ब्राह्मणान्भोजयित्वा तेन श्रीपरमेश्वरः
 श्रीपतामिति कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा पुनः पुण्वाहवाचनं कृत्वा कर्माच्छिद्रं
 वाचयित्वा ब्राह्मणान्संपूज्य भोजयित्वा तेषु आश्रितो गृहीत्वा स्वयमि-
 ष्टजनैः सह मुञ्जीत ।

विश्वामित्रवसिष्ठादिकल्पानालोच्य कृत्स्नशः ।

तेभ्यः स्तारं समुद्राय स्पृशित्वानुसारतः ॥

घारेह्युपनाम्ना च वित्तपावनसंघिना ।

घाह्णाक्षिना शंकरेण गायत्रीपद्धतिः शुभा ॥

रचिता चा तथा देवस्तुष्यतां परमेश्वरः ॥

इति श्रीमच्छिवतपावनकुलादिषसंप्रदायेऽह्युपनामकवह्नाहमूरिसूनुर्षक
रविरचिता गायत्रीपुराणपद्धतिः समाप्ता ॥

अथ परार्थगायत्रीजपकर्तृणां प्रायश्चित्तं हेमाद्रौ —

दशकृजपतो देवीं परार्थं कृच्छ्रमीरितम् ।

अतं परार्थं जपतः पराकं परिकीर्तितम् ॥

सहस्रसंख्ययाऽन्यार्थं शुद्ध्यर्थं चान्द्रमाचरेत् ।

अयुतं नियुतं चाऽपि परार्थं धनलोभतः ॥

जपतस्तस्य कर्माणि सद्यः शीर्यन्ति देवताः ।

तस्योपनयनं भूयश्चान्द्रायणचतुष्टयम् ॥

औपासनाग्नेः संघानं गायत्रीदानमेव च ।

केशानां वपनं कृत्वा पञ्चगव्यं ततः परम् ॥

परार्थं यावती संख्या गायत्री मणवादिका ।

पुनः स्वार्थं जपेत्पश्चात्ततः शुद्धिरवाप्यते ॥

एवं कृत्वा द्विजः शुष्येदन्यथा जलकाकवत् ।

तस्य अन्य वृथा लोके नादधारणमात्रकम् ॥ इति ।

ग्रन्थनाम ।

मूल्यम् ।

रु० आ०

८६ विधानमाला—श्रीनृसिंहभट्टविरचिता ।...	४	४
८७ अभिहोत्रचन्द्रिका—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृता ।	२	१४
८८ निरुक्तम्—दुर्गाचार्यकृतवृत्तिसमेतम् । भागद्वयात्मकम् । ...	१६	४
८९ काव्यप्रकाशः—संकेताख्यटीकासमेतः । ...	३	४
९० शाङ्खायनारण्यकम्—कम्बेदान्तर्गतवाष्कलशास्त्रीयम् । ...	०	९
९१ गौतमप्रणीतन्यायसूत्राणि—भाष्यवृत्तिभ्यां समेतानि । ...	४	८
९२ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकरामानुजभाष्ययुता । ...	७	८
९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृतः ।	६	१२
९४ संस्कारपद्धतिः—अभ्यंकरोपाह्वभास्करशास्त्रिविरचिता ।	२	८
९५ काश्यपशिल्पम्—महेश्वरोपदिष्टम् । ...	३	१
९६ करणकौस्तुभः—कृष्णद्वैजविरचितः । ...	०	९
९७ मीमांसादर्शनम्—सतन्त्रवार्तिकशाबरभा० भागषट्कात्मकम् । २५		९
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः—म. म. अभ्यंकरोपाह्ववासुदेवशास्त्रिप्रणीतः ।	०	९
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयपरिशिष्टम्—	०	१३
९९ भास्करीयबीजगणितम्—नवाङ्कुराटीकासहितम् । ...	२	०
१०० प्रायश्चित्तेन्दुशेखरः—नागेशभट्टविरचितः । कुण्डार्कपुतः ।	१	१०
१०१ शांकरपादभूषणम्—पर्वतेइत्युपाह्वरघुनाथशास्त्रिकृतं द्विभा०	८	५
१०२ ब्रह्मवैवर्तपुराणम्—भागद्वयात्मकम् । ...	९	४
१०३ श्रुतिसारसमुद्धरणम्—गिर्वपरनामकतोडकाचार्यप्रणीतम् ।	०	१३
१०४ त्रिंशच्छ्लोकी—टिप्पणीविवृतिभ्यां समेता । धर्मशास्त्रग्रन्थः ।	२	१५
१०५ आश्वलायनश्रुतिसूत्रम्—आश्वलायनाचार्यप्रणीतम् । ...	२	१२
१०६ दशोपनिषदः—मूलभाष्यम् । ...	२	०
१०७ लीलावती—श्रीमद्भास्कराचार्यप्रणीता । टीकाद्वयोपेता द्विभागा । ३		०
१०८ व्याकरणमहाभाष्यम्—प्रदीपोद्घोतयुतं (अङ्ग०) म. भा. ।	२	१२
श्रीमत्पद्मपुराणम्—महापुराणान्तर्गतं चतुर्भागात्मकम् ।	२०	०
सिद्धान्तदर्शनम्—महर्षिवेदव्यासप्रणीतं निरञ्जनभाष्ययुतम् ।	१	४
आधानपद्धतिः—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिमिः कृता ।	१	१४
पञ्चालम्हमीमांसा—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिविरचिता ।	०	१०
शिवभारतम्—कवीन्द्रपरमानन्दविरचितम् । ...	१	०

आनन्दाश्रममुद्रणालयमुद्रितग्रन्थावल्या अकारादिवर्णानुक्रमेण
ग्रन्थाङ्केन मूल्याङ्केन च सहितं सूर्वापत्रम् ।

ग्रन्थाङ्कः	मूल्यम्		ग्रन्थाङ्कः	मूल्यम्	
	रु०	आ०		रु०	आ०
४१ अग्निपुराणम्	५	४	२० जीव-मुक्तिविवेकः	३	१२
८७ अग्निहोत्रचन्द्रिका	२	१४	२४ जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः	८	०
८४ अद्वैतामोदः	२	०	६९ ज्ञानार्णवतन्त्रम्	१	४
५७ आचारभूषणम्	४	६	८५ ज्योतिर्निबन्धः	३	१५
५८ आचारेन्दुः	४	०	३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम्	१४	८
आधानपद्धतिः	१	१४	४२ तैत्तिरीयसंहिता	४८	१०
१०५ आश्वलायनगृह्यसूत्रम्	१२	१२	३६ तैत्तिरीयारण्यकम्	९	१
८१ आश्वलायनश्रौतसूत्रम्	४	११	१२ तैत्तिरीयोपनिषत्	१	१२
६२ ईशकेनकठाद्युप० (रामा०)	२	८	१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवा०	२	२
७६ ईशकेनकठोपनिषदः	१	०	७८ त्रिस्थलीसेतुः	३	१२
५ ईशावास्योपनिषत्	०	१४	१०४ त्रिंशच्छ्लोकी	२	१५
२९ उपनिषदां समुच्चयः	६	१२	९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः	६	१२
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्	१०	१०	१०६ दशोपनिषदः	२	०
३८ ऐतरेयारण्यकम्	३	०	७४ द्वाहायणगृह्यसूत्रवृत्तिः	१	०
११ ऐतरेयोपनिषत्	१	४	३३ धन्वन्तरियनिघण्टु रा० स०	६	४
९६ करणकौस्तुभः	०	९	९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः	०	९
७ काठकोपनिषत्	१	४	९८ धर्मतत्त्व०परिशिष्टम्	०	१३
६६ काव्यप्रकाशः	६	४	५६ नित्यापोडशिकार्णवः	३	४
८९ काव्यप्रकाशः	३	४	८८ निरुक्तम्	१६	४
९५ काश्यपशिल्पम्	३	१	३० नृसिंहपूर्वाचरतापनीषोप०	१	१२
६ केनोपनिषत्	१	०	९१ न्यायसूत्राणि	४	८
५२ गणेशगीता	२	०	पद्मपुराणम्	०	०
१ गणेशाथर्वशीर्षम्	०	६	पञ्चालम्भमीमांसा	०	१०
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः	१	८	७२ परिभाषेन्दुशेखरः	२	६
६१ गौतमसूत्रम्	२	८	४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि	३	०
१० छान्दीग्योपनिषत् (शां०)	५	०	३ पुरुषसूक्तम्	०	४
६३ छान्दीग्योपनि० (रामा०)	३	१२	५५ पुरुषार्थचिन्तामणिः	४	०
७९ छान्दीग्योप० (मिताक्षरा०)	२	०	८ पञ्चोपनिषत्	१	०